วารสาร มจร การพัฒนาสังคม

JOURNAL OF MCU SOCIAL DEVELOPMENT

JMSD

ISSN (PRINT) : 2539-5718 ISSN (ONLINE) : 2561-1215

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2569
VOL. 11 NO. 2 MAY - AUGUST 2026

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม
Journal of MCU Social Development
ISSN (Print): 2539-5718, ISSN (Online): 2651-1215

วัตถุประสงค์

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า การสร้างองค์ความรู้ และการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป เพื่อสนับสนุนการศึกษา การเรียนการสอน และการวิจัย โดยมุ่งเน้นเนื้อหาในสาขาวิชาการพัฒนาสังคม สังคมวิทยา การพัฒนาชุมชน เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ตลอดจนสหวิทยาการและศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารจะได้รับการตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนดโดยกองบรรณาธิการในขั้นต้น ก่อนส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน พิจารณากลั่นกรองคุณภาพทางวิชาการตามหลักเกณฑ์และแบบประเมินของวารสาร โดยใช้กระบวนการประเมินแบบปกปิดรายชื่อทั้งสองฝ่าย (Double-Blind Peer Review) ซึ่งผู้ประเมินไม่ทราบชื่อและข้อมูลของผู้เขียน และผู้เขียนไม่ทราบชื่อของผู้ประเมิน

วารสารเปิดรับพิจารณาบทความจากผู้เขียนทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยผลงานที่เสนอจะต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ทางวิชาการอื่น และต้องไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์โดยวารสารอื่นในขณะเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้เขียนต้องจัดเตรียมต้นฉบับให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ รูปแบบการเขียน และระบบการอ้างอิงที่วารสารกำหนดอย่างเคร่งครัด

เนื้อหา ทัศนะ และข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่ละบทความโดยตรง มิได้สะท้อนทัศนะหรือความคิดเห็นของกองบรรณาธิการ คณะผู้จัดทำ หรือหน่วยงานที่จัดทำวารสาร

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาคัดเลือกบทความเพื่อตีพิมพ์ รวมทั้งการพิจารณาให้ผู้เขียนปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและกองบรรณาธิการ โดยจะแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนทราบตามขั้นตอนของวารสาร

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสาร

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาตราจารย์ ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีราจารย์ (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ), ศาตราจารย์ ดร.
พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จนฺทสาโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร), รองศาสตรจารย์ ดร.
พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), รองศาสตราจารย์ ดร.
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง

บรรณาธิการ

ดร.วสันต์ ลิ่มรัตนภัทรกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร.สุดธิดา พาดฤทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สร้อยบุญ ทรายทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุรัตน์ พักน้อย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยุทธ ชิโนกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประณต นันทิยะกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ พัฒนะ เรือนใจดี	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาน บุญเสริม	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต	จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาจีระวัฒน์ กนฺตวณฺโณ (กันจู), รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ หามนตรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุบลวรรณา ภวกานันท์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาเกรียงศักดิ์ อินฺทปญฺโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.พรทิพย์ เตชะสมบูรณากิจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ สายันต์ ไพรชาญจิตร์	นักวิชาการด้านโบราณคดีชุมชน
ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุขุมา อรุณจิต	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ปาริชาติ วลัยเสถียร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสวงดี	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมทิพย์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ขำเพชร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริกร กาญจนสุนทร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
องศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ สุวีรางกูร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช สังขมณี	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
รองศาสตราจารย์ ดร.เดโช แขน้ำแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงชัย ทองปาน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูรโรหิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัชพล ศิริสวัสดิ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญาชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาวิตรี สะอาดเทียน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยชนก คะตะสมบูรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คัททิยากร ศศิธรามาศ	มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกฤตพัชร์ รุ่งเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ดร.ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Professor Dr. Surya Prakash	Panjab University India
Assistant Professor Dr. Ranjay Vardhan	Post Graduate Government College for Girls, India

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระภูชิสสะ ปญฺญาปโชโต
นายเกียรติพงษ์ จันทร์แก้ว
นายจ่ามยุ้น ลุงเฮือง
นายดาวเหนือ บุตรสีทา
นายเดชอุดม แสงบุญ

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

พระมหาชาติชาย ปญฺญาวชิโร
พระครูสังฆกิจโสภณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง วรรณทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา กัปโก

ฝ่ายแพร่และประชาสัมพันธ์

อาจารย์เดชอุดม แสงบุญ
อาจารย์ จ่ามยุ้น ลุงเฮือง

ฝ่ายเหรัญญิก

นางสาวจิตราพร ทองอยู่

เจ้าของ

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน

กองบรรณาธิการ วารสาร มจร การพัฒนาสังคม
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โซน B ชั้น 1 อาคารสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร)
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
E-mail: socdev@mcu.ac.th
โทรศัพท์ : 035-248-000 ต่อ 8278, โทรสาร : 035-248-000 ต่อ 8279, 089-732-8951

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) 2569 ซึ่งอยู่ในระยะเวลาที่ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (ศูนย์ TCI) โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ทำการประเมินคุณภาพวารสารรอบที่ 5 ในปี พ.ศ. 2568 – 2572 ซึ่งในการประเมินคุณภาพครั้งนี้ ทุกวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI จะต้องได้รับการประเมินคุณภาพใหม่อีกครั้ง โดยภายหลังการประเมิน จะมีระยะเวลาการรับรองคุณภาพวารสารเป็นระยะเวลา 5 ปี คือ ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 – 31 ธันวาคม พ.ศ. 2572 มีเงื่อนไขเพิ่มเติมว่า หากต้องการขอรับการประเมินเพื่อปรับกลุ่มคุณภาพวารสาร สามารถส่งข้อมูลเพื่อเข้ารับการประเมินอีกครั้ง ในเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2570 ดังนั้น กองบรรณาธิการได้ตระหนักถึงคุณภาพวารสารตามกรอบการประเมินคุณภาพวารสารเป็นอย่างดีจึงได้คัดเลือกกลั่นกรองบทความวิชาการและบทความวิจัย ที่มีผู้เขียนส่งมาอย่างเข้มข้น เพื่อให้บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพวารสารให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ กองบรรณาธิการได้ปรับปรุงทั้งตัวรูปแบบและรายละเอียดของเนื้อหาภายในเล่มให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นวารสาร มจร การพัฒนาสังคม หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม) 2569 นี้ ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 14 บทความ และบทความวิชาการ 4 บทความ รวมทั้งสิ้น 18 บทความ

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นกับการศึกษาของประเทศไทย หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณและยินดีน้อมรับไว้เพื่อปรับปรุงวารสารให้ดียิ่งขึ้นไป

ดร.วสันต์ ลิ่มรัตนภัทรกุล
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

บทความวิจัย:

ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี ..... 1 – 14

วรลักษณ์ บุญฤทธิ์, จุรีรัตน์ นิลจันทึก, นิธิพัฒน์ เมฆขจร

แนวทางการจัดสวัสดิการบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร 15 – 28

เคียงเดือน ฉิมชาติ, ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรม ... 29 – 41

ณัฏฐา สุขสุภาพ, พัฒน์ พัฒนรังสรรค์

การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในรายวิชา 1503230 ..... 42 – 57

ดนวัต สีพุธสุข, นภาพร เทพรักษา, กฤตเมธ นพภาษี

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ..... 58 – 73

เอกชุมชน ทรัพย์พร้อม, ศิวาภรณ์ ไชยเจริญ

การพัฒนาแนวทางความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคม:กรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษเอวาร์ติส ..... 74 – 89

เบญจรงค์ คงดี, ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย ..... 90 – 105

ภิรมย์พร ไชยยนต์, กิตติยา พรหมจันทร์

เรื่อง	หน้า

หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี ..... 106 – 118
ธราดล เกิดกำไร

การถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ..... 119 – 135
เกรียงไกร ชีช่วง, ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ในจังหวัดนนทบุรี ..... 136 – 148
*นพัชกร ทองเรือนดี, กิตติวัฒน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, อาธิตญา ฉวีวงษ์, สุพรรณนิกา ศรีพูล**

ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน–5 ..... 149 – 161
พรวรางค์ ทองคำ, ศิริขวัญ เจริญวิริยะกุล

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาญจนบุรี ..... 162 – 176
เกศินี มูลเกตุ, ณัชพล ศรีชัย และ พรช วรรณภิวัฒน์

การพัฒนาเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี ..... 177 – 191
อภิชาติ อนันตชัยสิทธิ์

การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน: กรณีศึกษาศูนย์จัดการกองทุนชุมชน บ้านหนองบวบหอม ตำบลหนองบ่อ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ..... 192 – 206
หทัยทิพย์ เนตรสว่าง

บทความวิชาการ:

พุทธนวัตกรรม: ความหมาย แนวคิด และการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย ..... 207 – 216
ธนกฤต โพธิ์ชี, บุญเลิศ โอฐสู

พุทธจริยธรรม ESG และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์:บทบาทของทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในบริบทอาเซียน ..... 217 – 230
เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว, อานนท์ เกศรีสม

เรื่อง	หน้า

การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล ..... 231 – 241

พระครูธีรภัทรจารี, พระครูจริยธรรมรัต

การบูรณาการแนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกและเชิงพุทธสำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติก ..... 242 – 257

ปิยะวัฒน์ เข็มทอง

ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี

The Effects of Using an Online Guidance Activities Package on Attitudes toward Peer Selection among Male Juvenile Offenders under the Rehabilitation Process of the Chanthaburi Juvenile and Family Court

[1]วรลักษณ์ บุญฤทธิ์[*], [2]จุรีรัตน์ นิลจันทึก, [3]นิธิพัฒน์ เมฆขจร

[1]Woralak Boonrid[*], [2]Chureerat Nilchantuk, [3]Nitipat Mekkhachorn

Corresponding Author's E-mail: Woralak.Boonrid@gmail.com[*]

Received: ***March 25, 2026*** *Revised:* ***May 14, 2026*** *Accepted:* ***May 21, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี ก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ 2) เปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ กับเยาวชนชายที่กระทำผิดที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ บทความวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเยาวชนชายที่กระทำผิดที่อยู่ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี จำนวน 40 คน ได้มาโดยเรียงคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนจากน้อยไปหามากแล้วจับคู่เยาวชนชายที่มีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนใกล้เคียงกัน จำนวน 20 คู่ สุ่มอย่างง่ายเพื่อเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 1) แบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อน มีค่าความเที่ยงเท่ากับ .93 2) ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน และ 3) การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยค่ามัธยฐาน ค่าเบี่ยงเบนควอไทล์ การทดสอบวิลคอกซัน และการทดสอบแมนน์วิทนีย์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงกว่าเยาวชนชายกลุ่มควบคุมที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: เจตคติ; การเลือกคบเพื่อน; ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์; เยาวชนชายที่กระทำผิด

---

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; Master's student, Master of Education Program (Guidance and Psychological Counseling) Sukhothai Thammathirat Open University.

[2] ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ แขนงวิชาการแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; Dr., Lecturer, Faculty of Education (Guidance and Psychological Counseling); Sukhothai Thammathirat Open University.

[3] รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ แขนงวิชาการแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; Associate Professor, Dr. Lecturer, Faculty of Education (Guidance and Psychological Counseling); Sukhothai Thammathirat Open University.

ABSTRACT

The purposes of this research were to 1) compare the peer selection attitudes of male youth offenders undergoing the rehabilitation process at the Chanthaburi Juvenile and Family Court before and after participating in an online guidance activities package 2) compare the peer selection attitudes of male youth offenders participating in the online guidance activities package with those of male youth offenders undergoing the standard rehabilitation process. The research design was a quasi-experimental study. The sample consisted of 40 male juvenile offenders undergoing the rehabilitation process of the Chanthaburi Juvenile and Family Court. They were ranked in ascending order according to their peer selection attitude scores, matched into 20 pairs based on similar scores, and then randomly assigned to the experimental and control groups. The research instruments included: 1) a peer selection attitude scale with a reliability coefficient of .93. 2) online guidance activities package designed to promote positive peer selection attitudes. 3) the standard rehabilitation program. Data Analysis: Statistics used included Median, Quartiles, Wilcoxon Signed-Rank Test, and Mann-Whitney U Test.

The research findings revealed that 1) after participating in the online guidance activities package, the male youth offenders showed a statistically significant increase in positive peer selection attitudes at the .05 level and 2) after the intervention, the male youth offenders who participated in the online guidance activities package had significantly higher positive peer selection attitude scores than those in the standard rehabilitation group at the .05 level.

Keywords: Attitude; Peer selection; Online Guidance Activities Package; Male Juvenile Offenders

บทนำ

เจตคติเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่อยู่ระหว่างการพัฒนาตนเองทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา พาสนา จุลรัตน์ และคณะ (2548, น. 180) ได้ให้ความหมายของคำว่า “เจตคติ” ว่าเป็นเรื่องของความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับรู้หรือประเมินผู้อื่น รวมถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม นักจิตวิทยาเชื่อว่าเจตคติเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ดังนั้น หากต้องการส่งเสริมให้วัยรุ่นเกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรมที่เหมาะสม จำเป็นต้องพัฒนาและปรับเปลี่ยนเจตคติให้เป็นไปในทางที่ดี โดยเฉพาะเจตคติในการเลือกคบเพื่อน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นโดยตรง การเลือกคบเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็ก เด็กเริ่มรับรู้ถึงเพื่อนรุ่นเดียวกันตั้งแต่อายุประมาณ 6 เดือน แม้ในช่วงแรกยังไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือการตอบโต้กันอย่างชัดเจน แต่เมื่ออายุประมาณ 9 เดือน เด็กจะเริ่มแสดงความสนใจต่อกันมากขึ้น และเมื่ออายุประมาณ 2 ปี จะเริ่มปรากฏการโต้ตอบระหว่างเพื่อนอย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้ ในการเลือกคบเพื่อน บุคคลมักเลือกคบกับผู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตนหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกัน และเมื่อเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น อิทธิพลของกลุ่ม

เพื่อนจะมีบทบาทต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมมากยิ่งขึ้น (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2564, น. 137-138)

ในช่วงวัยรุ่นเพื่อนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างตัวตน การถูกยอมรับทางสังคม และการตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วัยรุ่นเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากลอง ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ และต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หากวัยรุ่นได้คบหากับกลุ่มเพื่อนที่มีพัฒนาการทางสุขภาพจิตที่ดี มีค่านิยมเหมาะสม และมีพฤติกรรมสร้างสรรค์ กลุ่มเพื่อนดังกล่าวย่อมสามารถส่งเสริมแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง การใฝ่หาความสำเร็จ และการมีพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมได้ ในทางตรงกันข้าม หากวัยรุ่นรู้สึกโดดเดี่ยว ถูกปฏิเสธจากกลุ่มเพื่อนหรือครอบครัว อาจมีแนวโน้มแสวงหาการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่เหมาะสมและการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้มากขึ้น (วิทยากร เชียงกูล และคณะ, 2552, น. 101-106) ปัญหาเด็กและเยาวชนกระทำผิดจึงเป็นประเด็นทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย ทั้งด้านครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สภาพแวดล้อม และกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนทั้งในทางบวกและทางลบ จากรายงานสถิติคดีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่า มีคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 14,844 คดี เมื่อจำแนกตามอายุขณะกระทำความผิดและเพศ พบว่า เด็กและเยาวชนอายุ 17 ปี มีจำนวนมากที่สุด คือ 4,783 คดี คิดเป็นร้อยละ 32.22 รองลงมา คือ อายุ 16 ปี จำนวน 4,084 คดี คิดเป็นร้อยละ 27.51 อายุ 15 ปี จำนวน 2,952 คดี คิดเป็นร้อยละ 19.89 อายุ 14 ปี จำนวน 1,931 คดี คิดเป็นร้อยละ 13.01 อายุ 13 ปี จำนวน 828 คดี คิดเป็นร้อยละ 5.58 และอายุ 12 ปี จำนวน 254 คดี คิดเป็นร้อยละ 1.71 รวมถึงคดีที่มีการจำหน่าย จำนวน 12 คดี คิดเป็นร้อยละ 0.08 (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2567, น. 8)

จากประเด็นข้างต้น การพัฒนาเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ และสามารถส่งเสริมได้ผ่านกระบวนการแนะแนวที่เหมาะสม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนขึ้น ซึ่งมีการนำแอปพลิเคชัน Google Meet มาใช้ในการจัดกิจกรรมร่วมกับเทคนิคออนไลน์ เช่น การใช้บัตรคำออนไลน์ การค้นหาข้อมูลออนไลน์ และการพิมพ์ตอบในช่องสนทนา (Chat) ของ Google Meet ซึ่งกิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของนักเรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้เชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธ์ที่ดี โดยมีการแนะแนว ให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเองสู่โลกของอาชีพ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และคณะ, 2545, น. 6) โดยภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) มีการปรับตัวตามยุคโดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในรูปแบบออนไลน์มากขึ้น ได้แก่ แอปพลิเคชัน (Application) มาใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานองค์ความรู้และนวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ อีกทั้งเป็นการเข้าถึงที่ครอบคลุม เกิดความสะดวก ประหยัดเวลาและลดภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทาง จึงมีการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ขึ้น เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยโดยชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์จึงเป็นเครื่องมือทางการแนะแนวที่มีการใช้แอปพลิเคชัน (Application) มาใช้ในการจัดกิจกรรม โดยการจัดกิจกรรมแนะแนวนั้น ผู้จัดกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองฝ่ายอยู่ต่างสถานที่แต่อยู่ในช่วงเวลาเดียวผ่านระบบออนไลน์ ส่งผลให้เยาวชนชายมีอิสระ รู้สึกปลอดภัยเพราะมีพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ เปิดโอกาสให้ดึงประสบการณ์ของตนมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน แสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกมากขึ้น กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการกิจกรรมได้กว่าการเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบปกติ จนเกิดทักษะหรือความรู้ความเข้าใจตามจุดประสงค์ของสื่อที่สร้างขึ้นและอย่างไรก็

ตามจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบงานวิจัยที่เกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ ดังเช่น งานวิจัยของกัญญาวีร์ พิมพิสนธ์ และคณะ (2565) ได้ศึกษาเรื่องผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวแบบออนไลน์ตามแนวทฤษฎีพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตด้านการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา งานวิจัยของเจตนิพัทธ์ โกวิทเทวาวงศ์ (2566) ได้ศึกษาเรื่องการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพรูปแบบออนไลน์เพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้ในอาชีพของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ไม่มีงานวิจัยที่เป็นการศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับเจตคติในการเลือกคบเพื่อน ที่ผ่านมากิจกรรมแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลมักเน้นเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือระเบียบวินัย แต่ยังขาดกิจกรรมที่เน้นเรื่องเจตคติในการเลือกคบเพื่อนโดยตรง ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของวัยรุ่น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่เข้าสู่ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งยังขาดการส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน และไม่มีชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน จึงสนใจที่จะศึกษา“ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี” เป็นการศึกษาเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดระหว่างกลุ่มที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์และกลุ่มที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ เพื่อนำชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ไปใช้เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนแก่เยาวชนที่กระทำผิดและคาดหวังให้บุคคลที่สนใจองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อนของวัยรุ่นนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษาวิจัยต่อได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์

2. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ กับเยาวชนชายที่กระทำผิดที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi–Experimental Research) โดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบสองกลุ่มวัดก่อนและหลังการทดลอง (Pretest - Postest Control Group Design)

ประชากร คือ เยาวชนชายที่กระทำผิดที่อยู่ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวพ.ศ. 2553 มาตรา 73 มาตรา 132 ตั้งแต่ปี 2566 ถึง ปี 2568 มีอายุตั้งแต่ 15-18 ปี จำนวน 100 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ เยาวชนชายที่กระทำผิดที่อยู่ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี จำนวน 40 คน ที่สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อน โดยเรียงคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนจากน้อยไปหามากแล้วจับคู่เยาวชนชาย

ที่มีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนใกล้เคียงกัน จำนวน 20 คู่ สุ่มอย่างง่ายเพื่อเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

กรอบแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรต้น คือ รูปแบบการจัดกิจกรรม แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน และการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ ส่วนตัวแปรตาม คือ เจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความคิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม โดยมุ่งศึกษาว่าชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์สามารถส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิดได้แตกต่างจากการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติหรือไม่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อน จำนวน 30 ข้อ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีการทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของแบบวัดดังกล่าว มีค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ .93 และชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน จำนวน 10 กิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยมีผลวิเคราะห์คุณภาพของชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน มีค่าเฉลี่ยรวม 4.84 และการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขั้นเตรียมการทดลอง ผู้วิจัยนำเสนอโครงการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โดยได้ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เลขที่ HE-177-2568 นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลไปเสนอผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีและจัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และก่อนการทดลองให้เยาวชนชายที่กระทำผิดที่อยู่ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี มีอายุตั้งแต่ 15 ปี ไม่เกินอายุ 18 ปี ซึ่งได้รับความยินยอมเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 40 คน ที่เรียงคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนจากน้อยไปหามาก จับคู่เยาวชนชายที่มีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนที่ใกล้เคียงกัน จำนวน 20 คู่ สุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลากเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน โดยเก็บคะแนนการตอบแบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อนเป็นคะแนนก่อนการทดลอง (Pretest) ผ่านระบบ Google Form

3.2 ขั้นดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยดำเนินการทดลองโดยใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนกับกลุ่มทดลอง ดำเนินการผ่านแอปพลิเคชัน คือ Google Meet จำนวน 10 กิจกรรม กิจกรรมละ 60 นาที ประกอบด้วย

ครั้งที่ 1 กิจกรรม “นี่แหละตัวฉัน” (ปฐมนิเทศ) เป็นกิจกรรมสร้างสัมพันธภาพและชี้แจงข้อตกลงในการเข้าร่วมกลุ่ม โดยวาดภาพสัญลักษณ์แทนตนเอง และคิดคำ 3 คำที่บ่งบอกความเป็นตัวเองเพื่อนำเสนอต่อกลุ่ม

ครั้งที่ 2 กิจกรรม “เพื่อนของฉัน” เน้นการสร้างความเข้าใจในนิยามของคำว่าเพื่อนโดยการฟังเพลง “คำว่าเพื่อน” แล้วเขียนนิยามพร้อมยกตัวอย่างวิธีการเลือกคบเพื่อนที่สอดคล้องกับความคิดของตนเองลงในใบงาน

ครั้งที่ 3 กิจกรรม “Influencer” มุ่งเน้นให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกคบเพื่อนทั้งภายในและภายนอกผ่านการใช้บัตรคำออนไลน์ 8 คำ ให้เลือกปัจจัยที่ส่งผลต่อตนเองมากที่สุด 3 อันดับและอธิบายเหตุผล

ครั้งที่ 4 กิจกรรม “รู้ผิดก่อนผิด” เป็นกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาผ่านการอ่านข่าวออนไลน์เกี่ยวกับการมั่วสุมเสพยาเสพติด เพื่อให้ร่วมกันอภิปรายถึงสาเหตุและหาแนวทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการเลือกคบเพื่อน

ครั้งที่ 5 กิจกรรม “คิดก่อนหลงทาง” มุ่งให้ตระหนักถึงปัญหาการเลือกคบเพื่อนในกลุ่มวัยรุ่น โดยการชมสื่อวิดีทัศน์เหตุการณ์วัยรุ่นทะเลาะวิวาท และร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนสถานการณ์ที่เคยพบเจอในชีวิตจริง

ครั้งที่ 6 กิจกรรม “ก้าวอย่างมีสติ” เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเพื่อนที่มีแนวโน้มพาไปทำพฤติกรรมเสี่ยง เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะและผลกระทบของเพื่อนกลุ่มดังกล่าว

ครั้งที่ 7 กิจกรรม “Best friend” เน้นการเรียนรู้เชิงบวกผ่านการเล่าเรื่องราวของเพื่อนที่ดี เพื่อให้เข้าใจลักษณะของเพื่อนที่ดีและเห็นถึงผลดีที่จะได้รับจากการเลือกคบเพื่อนที่เหมาะสม

ครั้งที่ 8 กิจกรรม “กระจกวิเศษ” มุ่งเน้นการสำรวจและเห็นคุณค่าในตนเอง โดยต้องโทรศัพท์ไปถามเพื่อนสนิทถึงเหตุผลที่เลือกคบตนเองและเขียนจดหมายถึงตนเองโดยระบุคุณลักษณะเด่นในการเป็นเพื่อนที่ดี

ครั้งที่ 9 กิจกรรม “เส้นทางที่ปลอดภัย” เน้นการฝึกทักษะการปฏิเสธโดยให้ค้นหาภาพเหตุการณ์เพื่อนชักชวนทำความผิดจากอินเทอร์เน็ตฝึกคิดประโยคปฏิเสธ 3 ประโยคเพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

ครั้งที่ 10 กิจกรรม “วันที่ดีและเพื่อนที่ดี” เป็นกิจกรรมสรุปผลสิ่งที่ได้เรียนรู้ อภิปรายสรุปความประทับใจและประโยชน์ที่ได้รับ และนำการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติไปทดลองกับกลุ่มควบคุม

3.3 ขั้นหลังการทดลอง ผู้วิจัยนำแบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปประเมินหลังการทดลองกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการจัดกิจกรรมครั้งสุดท้าย และนำคะแนนที่ได้ไว้เป็นคะแนนหลังการทดลอง (Posttest) ผ่านระบบ Google Form จากนั้นนำคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนก่อนการทดลองและหลังการทดลองของเยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ค่ามัธยฐาน และค่าเบี่ยงเบนควอไทล์

4.2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบคะแนนแบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ก่อนและหลังใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน โดยใช้การทดสอบของวิลคอกซัน และ

4.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบคะแนนแบบวัดเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ก่อนและหลังใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน กับเยาวชนชายที่กระทำผิดใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ โดยใช้การทดสอบแมนน์–วิทนีย์ยู (Mann–Whitney U test) (Mann & Whitney, 1947)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบค่ามัธยฐานเจตคติในการเลือกคบเพื่อนก่อนการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนกับกลุ่มที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

กลุ่มตัวอย่าง	n	Mdn	Q.D.	Z	p-value
กลุ่มทดลอง	20	80	17	-.663	.512
กลุ่มควบคุม	20	83.50	11		

*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางที่ 1 พบว่า ก่อนการทดลอง เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติในการเลือกคบเพื่อน และเยาวชนชายกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติในการเลือกคบเพื่อนไม่แตกต่างกัน (ค่า p-value เท่ากับ .512 ซึ่งมากกว่า p-value .05 จึงมีไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบค่ามัธยฐานเจตคติในการเลือกคบเพื่อนก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน

กลุ่มตัวอย่าง	n	Mdn	Q.D.	Z	p-value
ก่อนทดลอง	20	80	17	-3.344*	.001
หลังทดลอง	20	96.50	14.50		

*p < .05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางที่ 2 พบว่า ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เยาวชนชายที่กระทำผิดมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ค่า p-value เท่ากับ .001 ซึ่งน้อยกว่า p-value .05 จึงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบค่ามัธยฐานเจตคติในการเลือกคบเพื่อนหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนกับกลุ่มที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

กลุ่มตัวอย่าง	n	Mdn	Q.D.	Z	p-value
กลุ่มทดลอง	20	96.50	14.50	-3.683*	.000
กลุ่มควบคุม	20	86.50	13.25		

* p <. 05

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตารางที่ 3 พบว่า ภายหลังการทดลอง เยาวชนชายที่กระทำผิดที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ มีคะแนนเฉลี่ยเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงกว่าเยาวชนชายที่กระทำผิดที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ค่า p-value เท่ากับ .000 ซึ่งน้อยกว่า p-value .05 จึงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรี ก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์

พบว่า ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากชุดกิจกรรมแนะแนวในรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมแนะแนวแบบออนไลน์ มีกระบวนการในการสร้างและการคิดเป็นระบบโดยมีลักษณะกิจกรรม เช่น การศึกษาจากใบความรู้เรื่องการเลือกคบเพื่อน ทำกิจกรรมในใบงาน ใช้บัตรคำ อ่านข่าวออนไลน์ ฟังเพลงและดูสื่อวิดีทัศน์จาก YouTube เขียนจดหมายถึงตนเอง ร่วมกันยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อน เอื้อให้เยาวชนได้แสดงความคิดเห็นและมุมมองในการเลือกคบเพื่อน เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก ส่งผลให้

เยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อนจนเกิดเจตคติในการเลือกคบเพื่อนที่เหมาะสม มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม สร้างความเข้าใจ ลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม และท้ายกิจกรรมมีการบันทึกการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรม สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

กิจกรรมแนะแนวในรูปแบบออนไลน์ดังกล่าวจัดให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความคิด ความคิดของวัยรุ่นชายที่มีต่อการเลือกคบเพื่อน ด้านความรู้สึก ความรู้สึกหรืออารมณ์ของวัยรุ่นชายที่มีต่อการเลือกคบเพื่อนโดยอาจเป็นความรู้สึกทางบวกและทางลบ ด้านพฤติกรรม การแสดงออกทางพฤติกรรมของวัยรุ่นชายที่มีต่อการเลือกคบเพื่อน และผู้วิจัยได้ออกแบบชุดกิจกรรมแนะแนวในรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อน จำนวน 10 กิจกรรม ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 กิจกรรม “นี่แหละตัวฉัน” ครั้งที่ 2 กิจกรรม “เพื่อนของฉัน” ครั้งที่ 3 กิจกรรม “Influencer” ครั้งที่ 4 กิจกรรม “รู้ผิดก่อนผิด” ครั้งที่ 5 กิจกรรม “คิดก่อนหลงทาง” ครั้งที่ 6 กิจกรรม “ก้าวอย่างมีสติ” ครั้งที่ 7 กิจกรรม “Best friend” ครั้งที่ 8 กิจกรรม “กระจกวิเศษ” ครั้งที่ 9 กิจกรรม “เส้นทางที่ปลอดภัย” ครั้งที่ 10 กิจกรรม “วันที่ดีและเพื่อนที่ดี” ตามแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นำเสนอทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการในขั้นที่ 4 ความต้องการความเคารพนับถือ (Esteem Needs) ว่ามนุษย์ต้องการมีความรู้สึกมั่นใจในตนเองและรู้สึกดีกับตนเอง เช่น การยอมรับและเคารพในข้อบกพร่องของตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นต้น และมีความรู้สึกมีคุณค่าหรือได้รับความเคารพนับถือจากผู้อื่น เช่น ได้รับการยกย่องชื่นชมถึงความสำเร็จต่าง ๆ จากคนอื่นหรือการจบการศึกษาจากที่ดี ๆ เพื่อให้รู้สึกเป็นที่ถูกยอมรับจากสังคม (รัญจวน คำวชิรพิทักษ์ และคณะ, 2547, น. 231)

โดยกิจกรรมที่ 3,5,8 สร้างความเข้าใจเรื่องปัจจัยในการเลือกคบเพื่อนเพื่อตระหนักถึงปัญหาการเลือกคบเพื่อนในกลุ่มวัยรุ่นชายที่กระทำผิด และรู้ถึงคุณลักษณะที่ดีของตนเอง มีความภาคภูมิใจ แนวคิดของเอ็ดวิน ซัทเธอร์แลนด์ (Edwin Sutherland) นำเสนอทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่างว่าพฤติกรรมอาชญากรรมไม่ได้มีสาเหตุโดยตรงมาจากพันธุกรรมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคม หากแต่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจากบุคคลใกล้ชิดโดยการติดต่อสื่อสารกันไม่ว่าจะเป็นทางวาจาหรือลักษณะท่าทาง (จอมเดช ตรีเมฆ และคณะ, 2561, น. 71)

โดยกิจกรรมที่ 2,4 เข้าใจความหมายของคำว่า “เพื่อน” วิธีการเลือกคบเพื่อน และความเชื่อมโยงของการให้ความหมายและพฤติกรรมการเลือกคบเพื่อน แนวคิดของโรแนลด์ เอเคอร์ส (Ronald Akers) นำเสนอทฤษฎีแรงเสริมที่แตกต่างกันว่าการกระทำผิดเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่กลุ่มผู้ที่กระทำผิด เช่น กลุ่มติดยาเสพติด หรือกลุ่มกระทำผิดอย่างอื่น และเมื่อทำผิดแล้วได้รับการยอมรับจากเพื่อนในกลุ่ม ได้รับคำสรรเสริญและได้รับผลตอบแทนจนเป็นที่น่าพอใจ จึงทำให้เกิดความคิดว่าการกระทำของตนทำความพอใจให้แก่เพื่อนหรือผู้ที่คบค้าสมาคมกัน และความพอใจที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากทำตามผู้ที่ได้กระทำผิด (อุนิษา เลิศโตมรสกุล และอัณณพ ชูบำรุง, 2561, น. 229)

โดยกิจกรรมที่ 6 เข้าใจลักษณะและผลกระทบของการคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ว่ามนุษย์เราจะเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) (จอมเดช ตรีเมฆ และคณะ, 2561, น. 71)

โดยกิจกรรมที่ 7 เข้าใจถึงลักษณะของเพื่อนที่ดีและผลดีจากการเลือกคบเพื่อนที่ดี แนวคิดของซิกมันต์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นำเสนอทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในเรื่องโครงสร้างบุคลิกภาพและการควบคุมตนเอง (Self-control) ว่าบุคคลจะมีแรงขับอยู่ภายในตนเอง มีลักษณะเป็นจิตไร้สำนึก พร้อมจะแสดงออก

ตามความต้องการเสมอหากขาดการควบคุมยับยั้ง ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมบ่มนิสัยเพื่อให้สามารถควบคุมตนเองได้ในระดับทั่วไปและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข (รัญจวน คำวชิรพิทักษ์ และคณะ, 2547, น. 231)

โดยกิจกรรมที่ 9 เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อนที่ดี เข้าใจถึงลักษณะของเพื่อนที่ดี ผลดีของการเลือกคบเพื่อน ในทางกลับกันรู้วิธีปฏิเสธเพื่อนเมื่อชักชวนไปกระทำสิ่งที่ไม่ดี และจากที่กล่าวข้างต้นกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์ทั้ง 10 กิจกรรม จึงมีความสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทำให้เกิดความกล้าแสดงออกมากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุดกิจกรรมแนะแนวในรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติส่งผลต่อเจตคติในการเลือกคบเพื่อน โดยทำให้เจตคติสูงขึ้นภายหลังการวิจัย

และจากการค้นคว้าพบงานวิจัยต่างประเทศ ดังเช่นงานวิจัยของ Dira และ Subardjo (2025) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเพื่อน การเผชิญปัญหา และความยืดหยุ่นทางจิตใจของเยาวชนในการดูแลทางเลือก ซึ่งผลการวิจัยสนับสนุนข้อค้นพบของผู้วิจัยในเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนมีผลต่อพฤติกรรมของเยาวชน คือ หากเยาวชนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนที่ดีและมีคุณภาพ จะทำให้พฤติกรรมเกเรลดน้อยลง และงานวิจัยของ Haddow et al. (2021) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างเพื่อน การเผชิญปัญหา และความยืดหยุ่นทางจิตใจของเยาวชนในการดูแลทางเลือก ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเยาวชนที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อนจะช่วยส่งเสริมการเผชิญปัญหานำไปสู่ความยืดหยุ่นทางจิตใจ ลดความเครียดและพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆซึ่งการเลือกคบเพื่อนในช่วงวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะเป็นวัยที่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม สอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการในขั้นที่ 4 ความต้องการความเคารพนับถือ (Esteem Needs) ว่ามนุษย์ต้องการมีความรู้สึกมั่นใจในตนเองและรู้สึกดีกับตนเองและมีความรู้สึกมีคุณค่าหรือได้รับความเคารพนับถือจากผู้อื่น เพื่อให้รู้สึกเป็นที่ถูกยอมรับจากสังคม (รัญจวน คำวชิรพิทักษ์ และคณะ, 2547, น. 231) ซึ่งจากงานวิจัยของ Kim et al. (2018) ได้ศึกษาเรื่องอิทธิพลของเพื่อนร่วมชั้นต่อกิจกรรมอาชญากรรมของวัยรุ่นในสหรัฐอเมริกาของกลุ่มเพื่อนในวงกว้าง พบว่า หากสัดส่วนของเพื่อนที่ทำผิดกฎหมายเพิ่มขึ้นเพียง 5% จะส่งผลให้โอกาสที่ตัวบุคคลนั้นจะไปทำผิดกฎหมายเพิ่มสูงขึ้นถึง 3% แสดงว่า สังคมเพื่อนในห้องเรียนมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของวัยรุ่น งานวิจัยของ Knecht et al. (2010) พบว่า วัยรุ่นจะเลือกเพื่อนที่มีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน และเลิกคบกับเพื่อนที่มีพฤติกรรมต่างกัน หากวัยรุ่นเลือกคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงก็อาจจะนำไปสู่การกระทำผิดได้โดยง่าย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Differential Association Theory) ได้อธิบายไว้ว่าพฤติกรรมอาชญากรรมไม่ได้มีสาเหตุโดยตรงมาจากพันธุกรรม หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม หากแต่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจากบุคคลใกล้ชิด โดยการติดต่อสื่อสารกันไม่ว่าจะเป็นทางวาจาหรือลักษณะท่าทาง ขึ้นกับความถี่ ระยะเวลา การให้ความสำคัญ และความเข้มข้น (จอมเดช ตรีเมฆ และคณะ, 2561, น. 71) สำหรับงานวิจัยในประเทศไทยไม่พบงานวิจัยเกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อนโดยตรง แต่พบงานวิจัยเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน ดังเช่นงานวิจัยของทักษิณ สารคาม และฐิติกาญจน์ บุญรักษา อินทาปัจ (2568) พบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนการมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลอง หลังการทดลองเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทั้งนี้ นอกจากนี้ช่วยลดภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ประหยัดเวลา อิสระมีความยืดหยุ่น กล้าแสดงออกมากขึ้น สามารถเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ ดังเช่นงานวิจัยของกัญญาวีร์ พิมพิสนธ์ และคณะ (2565) พบว่า ภายหลังการใช้ชุด

กิจกรรมแนะแนวแบบออนไลน์นักเรียนกลุ่มทดลองมีกรอบความคิดแบบเติบโตด้านการเรียนสูงกว่าก่อนการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวแบบออนไลน์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 งานวิจัยของเจตนิพัทธ์ โกวิทเทวาวงศ์ (2566) พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีการตระหนักรู้ในอาชีพสูงขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวอาชีพรูปแบบออนไลน์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบเจตคติในการเลือกคบเพื่อนของเยาวชนชายที่กระทำผิด ภายใต้กระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดจันทบุรีที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ กับเยาวชนชายที่กระทำผิดที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

พบว่า ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ เยาวชนชายกลุ่มทดลองมีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงกว่าเยาวชนชายกลุ่มควบคุมที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ ทั้งนี้จากดำเนินงานของศูนย์ให้คำปรึกษาฯ ของศาลที่ผ่านมาพบว่ามีกิจกรรมแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ใช้ในกระบวนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้แก่เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมีแต่ในรูปแบบปกติ ได้แก่ กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ทักษะการสื่อสารเชิงบวก กิจกรรมครอบครัวอุ่นใจได้ลูกหลานคืน เป็นกิจกรรมเสริมสร้างระเบียบวินัย จะเห็นได้ว่ายังไม่มีกิจกรรมของศาลในรูปแบบออนไลน์และไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องการเลือกคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ทำให้ขาดส่งเสริมในเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้สร้างชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนขึ้น โดยชุดกิจกรรมแนะแนวดังกล่าวเป็นเครื่องมือทางการแนะแนวที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องระหว่างกิจกรรมที่สร้างขึ้นกับวัตถุประสงค์โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยแบ่งออกตามองค์ประกอบของเจตคติทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความคิด ด้านความรู้สึก ด้านพฤติกรรม ซึ่งได้มาจากการที่ผู้วิจัยศึกษาและทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แบ่งออกเป็นกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์ 10 กิจกรรม ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งหมดทำให้เยาวชนชายกลุ่มทดลองให้มีส่วนร่วม เกิดความสนุกสนาน มีความกระตือรือร้น และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง นอกจากนี้มีการนำเทคโนโลยี ได้แก่ แอปพลิเคชัน (Application) มาใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสื่อนั้นมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีอิสระ มีความยืดหยุ่น รวมทั้งทำให้เกิดความสะดวก ประหยัดเวลา และลดภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ทำให้ผู้วิจัยได้คิดชุดกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์ขึ้นเพื่อให้รองรับสถานการณ์ดังกล่าวและเพื่อความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่ต้องเดินทางและประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนมีการใช้กิจกรรมที่หลากหลาย มีการเปิดโอกาสให้เยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม กระตุ้นให้เกิดความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม กล้าแสดงความคิดเห็น พูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกกลุ่มผ่านการสื่อสารสองทางร่วมกัน ทั้งใช้การพูด การอ่าน การเขียน เล่นเกมส์ และทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ รวมทั้งเป็นการนำประสบการณ์เดิมของสมาชิกแต่ละคนมาใช้ในกิจกรรม

เนื่องจากไม่มีงานวิจัยที่เป็นการศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับเจตคติในการเลือกคบเพื่อนแต่จากผลการศึกษาชุดกิจกรรมแนะแนวต่อการพัฒนาเจตคติพบว่าชุดกิจกรรมแนะแนวสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ เช่นในเรื่องเจตคติในเรื่องการเรียน ดังเช่นงานวิจัยของเอกสิทธิ์ ผลอรรถ และคณะ (2559) พบว่า หลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมเจตคติต่อการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ นักเรียนกลุ่มทดลองมีเจตคติต่อการเรียนวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และงานวิจัยของนิธิวรรณ นุชน้อย (2560) พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์มีทักษะการใช้ภาษาไทยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรดุลย์ มนตรีกุล ณ อยุธยา และคณะ (2557) พบว่า นักเรียนดังกล่าวในกลุ่มทดลองมีคะแนน

มนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนในชั้นเรียนสูงกว่าคะแนนของนักเรียนในกลุ่มควบคุมที่ใช้ข้อสนเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 งานวิจัยของสุพิน ใจแก้ว (2561) พบว่า มิตรภาพระหว่างเพื่อนของวัยรุ่น กลุ่มทดลองหลังเข้าร่วมการปรึกษากลุ่มเชิงบูรณาการและเมื่อสิ้นสุดการติดตามผลสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนเยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มควบคุมที่ใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติเป็นการเรียนรู้ผ่านการได้รับข้อมูลต่าง ๆ ผ่านใบความรู้และใบงานเป็นการสื่อสารเพียงทางเดียว ไม่มีโอกาสในการลงมือปฏิบัติจริงหรือการทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกกลุ่มคนอื่น และไม่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการเรียนรู้และสรุปผลด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกคบเพื่อน จนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีกว่าเยาวชนชายที่กระทำผิดกลุ่มควบคุมใช้การบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ มีดังนี้

1. ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์

องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่าการบำบัดแบบปกติมักเป็นการสื่อสารทางเดียวผ่านใบงาน ทำให้ขาดการลงมือปฏิบัติหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในขณะที่ชุดกิจกรรมแนะแนวออนไลน์เน้นการสื่อสารสองทางและใช้สื่อที่หลากหลาย เช่น YouTube เพลง ข่าวออนไลน์ การสะท้อนการเรียนรู้ ผลการวิจัยยืนยันว่าการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ช่วยให้เยาวชนชายที่กระทำผิดมีคะแนนเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การส่งเสริมเจตคติครบทั้ง 3 ด้าน

องค์ความรู้นี้เน้นการพัฒนาเจตคติครอบคลุม 3 องค์ประกอบ คือ ด้านความคิด (การรับรู้) ด้านความรู้สึก (อารมณ์ที่มีต่อการเลือกเพื่อน) และด้านพฤติกรรม (การแสดงออกที่เหมาะสม)

3. การบูรณาการทฤษฎีทางจิตวิทยาและสังคมวิทยามาสู่การปฏิบัติ

งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดสำคัญมาออกแบบเป็นกิจกรรม 10 กิจกรรม เช่น ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Maslow) เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง (Sutherland) เพื่อให้เข้าใจว่าพฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการเรียนรู้จากบุคคลใกล้ชิด ทฤษฎีแรงเสริมที่แตกต่าง (Akers) เพื่อให้เห็นผลกระทบของการเข้ากลุ่มเพื่อนที่กระทำผิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Bandura) เน้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบ (Modeling) และทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Freud) เน้นเรื่องการควบคุมตนเอง และการรู้จักปฏิเสธเมื่อถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดี

4. ข้อดีของรูปแบบออนไลน์สำหรับเยาวชนในระบบยุติธรรม

การจัดกิจกรรมออนไลน์ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทาง อีกทั้งยังสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทำให้เยาวชนกล้าแสดงออก มีอิสระและมีความยืดหยุ่นในการเรียนรู้มากกว่ารูปแบบเดิม

สรุป

การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนเป็นเครื่องที่มีคุณภาพ มีการดำเนินการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวอย่างถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของตัวแปร จึงส่งผลให้เยาวชนชายที่กระทำผิดเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเลือกคบเพื่อนเพิ่มขึ้นและนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ นอกจากนี้ หลังจากพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสำเร็จแล้ว ผู้วิจัยในบทบาทนักจิตวิทยาสามารถนำชุดกิจกรรม

แนะแนวในรูปแบบออนไลน์ดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนให้แก่เยาวชนชาย เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนของศาลเยาวชนและครอบครัวได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนนี้เป็นแนวทางในการพัฒนาเจตคติที่ใช้กับเยาวชนชายที่กระทำผิด จำนวน 20 คน หากนำไปใช้กับเยาวชนชายที่มีจำนวนมากขึ้น ควรมีการปรับรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับจำนวนก่อนนำไปใช้เพื่อให้สามารถพูดคุยกับเยาวชนชายได้อย่างทั่วถึง

2. นักจิตวิทยาและครูแนะแนวที่จะนำชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนไปใช้ ควรศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมอย่างละเอียด ตลอดจนฝึกทักษะให้เกิดความชำนาญก่อนนำไปใช้จริง เพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์และบรรลุผลสำเร็จได้

3. ในการทำกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์จะมีข้อจำกัดในเรื่องต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ค หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ทำงานช้า ความเร็วอินเทอร์เน็ตช้าหรือหลุดบ่อย ควรมีแผนสำรองไว้เสมอโดยผู้วิจัยควรปริ้นใบงานสำรองไว้และแจกก่อนเริ่มกิจกรรม

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. ควรมีการนำเสนอผลการวิจัยนี้ต่อผู้บริหารของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เพื่อผลักดันให้ศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศนำแบบวัดเจตคติการเลือกคบเพื่อนและชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์ไปใช้เป็นเครื่องมือที่มีมาตรฐานในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแก่เยาวชนชายที่กระทำผิดในศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งเหมาะกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เนื่องจากผลการวิจัยยืนยันว่าช่วยให้เยาวชนมีเจตคติในการเลือกคบเพื่อนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อเทียบกับการบำบัดฟื้นฟูแบบปกติ

2. ควรมีนโยบายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศาลเยาวชนฯ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จัดอบรมนักจิตวิทยาและครูแนะแนวให้มีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (เช่น Google Meet สื่อออนไลน์ต่างๆ) และความเข้าใจในทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง (เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม หรือทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง) เพื่อให้สามารถนำชุดกิจกรรมไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1.การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นลักษณะในกลุ่มเยาวชนชายที่กระทำผิดในศาลเยาวชนและครอบครัวเท่านั้น จึงควรนำใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวรูปแบบออนไลน์เพื่อส่งเสริมเจตคติในการเลือกคบเพื่อนไปใช้ในเยาวชนชายกลุ่มอื่น ๆ หรือกลุ่มที่หลากหลาย เช่น นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำผิด

2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรเพิ่มระยะติดตามผลหลังการทดลอง เพื่อศึกษาความคงทนของเจตคติ ในการเลือกคบเพื่อนของกลุ่มทดลอง

เอกสารอ้างอิง

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2567). *รายงานสถิติคดี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567.* กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2567, จาก https://www.djop.go.th/th/home

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544* (พิมพ์ครั้งที่ 1). โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

กัญญาวีร์ พิมพิสนธ์, สุขอรุณ วงษ์ทิม และ นิธิพัฒน์ เมฆขจร. (2565). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวแบบออนไลน์ตามแนวทฤษฎีพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรมเพื่อพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตด้านการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ*. 11(1), 39-49.

จอมเดช ตรีเมฆ. (2561). *CRIMINOLOGY* (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัย รังสิต.

จักรดุลย์ มนตรีกุล ณ อยุธยา. (2557). *ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนามนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนราษฎร์บำรุงปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เจตนิพัทธ์ โกวิทเทวาวงศ์. (2566). *การใช้กิจกรรมแนะแนวอาชีพรูปแบบออนไลน์เพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้ในอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* (ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ทักษิณ สารคาม และ ฐิติกาญจน์ บุญรักษา อินทาปัจ. (2568). ผลของกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการมีปฏิสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบุญวัฒนา จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารสมาคมจิตวิทยาแนะแนวแห่งประเทศไทย สาขาจิตวิทยาและการแนะแนว*. 2(2), 16-28.

นิธิวรรณ นุชน้อย. (2560). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์ที่มีต่อทักษะการ ใช้ภาษาไทยและเจตคติต่อการเรียนวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2564). *จิตวิทยาวิทยาพัฒนาการ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พาสนา จุลรัตน์. (2548). *จิตวิทยาการศึกษา*. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รัญจวน คำวชิรพิทักษ์. (2547). หน่วยที่ 6 ความเชื่อและเจตคติกับพฤติกรรมมนุษย์ ใน *ประมวลสาระชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ หน่วยที่ 1-8* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิทยากร เชียงกูล. (2552). *จิตวิทยาวัยรุ่น: ก้าวข้ามปัญหาและพัฒนาศักยภาพด้านบวก*. สำนักพิมพ์สายธาร.

สุพิน ใจแก้ว. (2561). *การพัฒนาการปรึกษากลุ่มเชิงบูรณาการทฤษฎีและเทคนิค โดยมีทฤษฎีพิจารณาเหตุผลอารมณ์และพฤติกรรมเป็นฐาน ต่อมิตรภาพระหว่างเพื่อนของนักเรียนวัยรุ่นในภาคเหนือตอนล่าง* (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต).มหาวิทยาลัยบูรพา.

อุนิษา เลิศโตมรสกุล, และอัณณพ ชูบำรุง. (2561).*อาชญากรรมและอาชญาวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่2). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสิทธิ์ ผลอรรถ. (2559). *ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนว เพื่อส่งเสริมเจตคติต่อการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 /MEP โรงเรียนอนุบาลสกลนคร จังหวัดสกลนคร* (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Dira, H., & Subardjo, R. Y. S. (2025). Peer relationships and their impact on juvenile delinquency intensity: A cross-sectional study. *Journal of Health Sciences and Medical Development*, 4(2), 116-126. https://doi.org/10.56741/hesmed.v4i02.973

Haddow, S., Taylor, E. P., & Schwannauer, M. (2021). Positive peer relationships, coping and resilience in young people in alternative care: A systematic review. Children and Youth Services Review, 122, Article 105861. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105861

Kim, J., & Fletcher, J. M. (2018). The influence of classmates on adolescent criminal activities in the United States. Deviant Behavior, 39(3), 275–292. https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1269563

Knecht, A., Snijders, T. A. B., Baerveldt, C., Steglich, C. E. G., & Raub, W. (2010). Friendship and delinquency: Selection and influence processes in early adolescence. Social Development, 19(3), 494–514. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2009.00564.x

Mann, H. B., & Whitney, D. R. (1947). On a test of whether one of two random variables is stochastically larger than the other. *The Annals of Mathematical Statistics, 18*(1), 50–60. https://doi.org/10.1214/aoms/1177730491

แนวทางการจัดสวัสดิการบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
EMPLOYEE WELFARE MANAGEMENT GUIDELINES FOR A PRIVATE COMPANY IN KHAN NA YAO, BANGKOK

[1]เคียงเดือน ฉิมชาติ[*], [2]ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง
[1]Kiengduen Chimchart, [2]Chairat Wongkitrungruang
Corresponding Author's Email: kiengduen@gmail.com[*]

Received: ***April 27, 2026*** *Revised:* ***July 2, 2026*** *Accepted:* ***August 25, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดสวัสดิการบริษัทเอกชน 2) ศึกษานโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการ 3) ศึกษาความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ และ 4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการให้เหมาะสม การศึกษานี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 14 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร แผนกบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลสวัสดิการจากผู้บริหาร และพนักงานระดับปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง และกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลตามหลักข้อมูลอิ่มตัว ซึ่งยุติการเก็บข้อมูลเมื่อไม่พบประเด็นใหม่เพิ่มเติม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตีความ ประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดสวัสดิการบริษัทเอกชนมีการจัดสวัสดิการที่สอดคล้องตามกฎหมายแรงงาน โดยครอบคลุมสิทธิขั้นพื้นฐานที่พนักงานพึงได้รับการเข้าร่วมระบบประกันสังคม วันหยุดพักผ่อนประจำปี วันหยุดนักขัตฤกษ์ และการลาตามกฎหมาย ส่วนสวัสดิการนอกเหนือกฎหมายที่บริษัทจัดให้มีค่าเดินทาง ประกันอุบัติหตุกลุ่ม ตรวจสุขภาพประจำปี โบนัส 2) นโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัทผู้บริหารมีแนวโน้มในการปรับมุมมองต่อการจัดสวัสดิการจากเดิมที่มองว่าเป็นต้นทุนไปสู่การมองว่าเป็นการลงทุนเชิงกลยุทธ์ โดยตระหนักว่าสวัสดิการมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างแรงจูงใจ ความพึงพอใจ และความผูกพันของพนักงานต่อองค์กร ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำงานและความสามารถในการแข่งขันของบริษัท 3) ความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ พนักงานไม่ได้มองสวัสดิการเพียงในเชิงสิทธิพื้นฐาน โดยมีความคาดหวังให้สวัสดิการมีความยืดหยุ่น หลากหลาย และสอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล 4) แนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัท ระบบสวัสดิการของบริษัทมีลักษณะเป็นรูปแบบเดียวสำหรับทุกคน แม้บริษัทจะมีพื้นฐานที่ดี แต่ควรเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วม และพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สวัสดิการสามารถตอบความต้องการของพนักงานและเป้าหมายของบริษัท

คำสำคัญ: สวัสดิการเอกชน; แรงจูงใจในการทำงาน; ความผูกพันต่อองค์กร

[1,] หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; Master of Arts Program in Social Development and Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

[2] อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหาร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; Lecturer in the Administration Program, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University. E-mail: wchairat@hotmail.com

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) study welfare provision in a private company; 2) study welfare policies and directions; 3) study employees' needs regarding welfare provision; and 4) study guidelines for developing an appropriate welfare system. This study employed a qualitative research methodology through data collection from 14 key informants, consisting of executives, human resource personnel responsible for communicating welfare information from executives, and operational employees. The informants were selected using purposive sampling, and the number of informants was determined based on the principle of data saturation. Data collection was terminated when no new issues emerged. Data were analyzed using content analysis through data categorization and interpretation of key issues according to the research objectives.

The findings revealed that: 1) employee welfare provision in private companies was arranged in accordance with labor laws, covering the basic rights that employees should receive, including participation in the social security system, annual leave, public holidays, and legally prescribed leave. Additional welfare benefits provided by the company beyond legal requirements included transportation allowances, group accident insurance, annual health check-ups, and bonuses. 2) Regarding the company's welfare policies and directions, executives tended to adjust their perspective on welfare provision from viewing it as a cost to viewing it as a strategic investment, recognizing that welfare plays an important role in creating employee motivation, satisfaction, and organizational commitment, which directly affect work performance and the company's competitiveness. 3) Regarding employees' needs for welfare provision, employees did not view welfare merely as a basic right, but expected welfare benefits to be flexible, diverse, and consistent with the different needs of each individual. 4) Regarding guidelines for developing the company's welfare system, the company's welfare system was characterized by a single model for all employees. Although the company had a good foundation, it should provide opportunities for employee participation and develop the system systematically so that welfare benefits can respond to employees' needs and the company's objectives.

Keywords: Private Welfare; Work Motivation; Organizational Commitment

บทนำ

ภาคธุรกิจเอกชนของไทยกำลังเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ทำให้บริษัทต้องให้ความสำคัญกับ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) ในฐานะกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจ โดยเฉพาะการจัดสวัสดิการพนักงาน (Employee Welfare) ที่มีคุณภาพและตอบโจทย์ความต้องการของทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต ความมั่นคง และสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัวมากกว่าค่าตอบแทนเพียงอย่างเดียว ความพึงพอใจต่อสวัสดิการมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความตั้งใจอยู่ในองค์กรและ

ช่วยลดอัตราการลาออกของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าสวัสดิการไม่ใช่เพียงค่าใช้จ่าย แต่เป็น การลงทุนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Investment) ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ ความผูกพัน และเพิ่มศักยภาพของบุคลากรในระยะยาว การพัฒนาสวัสดิการจึงต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ที่ให้ความสำคัญกับหลักประกันทางรายได้และสวัสดิการแรงงานอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการยกระดับระบบประกันสังคมและการออมเพื่อเกษียณภาคสมัครใจ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับภาคเอกชนที่ควรออกแบบสวัสดิการให้ยืดหยุ่น ครอบคลุม และตอบสนองความหลากหลายของแรงงานในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และการพัฒนาทักษะชีวิต เพื่อให้เกิดแรงงานคุณภาพและองค์กรที่มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

ตามทฤษฎีแรงจูงใจของ Herzberg et al. (1959) (Two-Factor Theory) ซึ่งพัฒนาขึ้นในช่วงปี 1959-1960 อธิบายว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการทำงานแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) เช่น ค่าจ้าง ความมั่นคงในงาน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน ซึ่งช่วยลดความไม่พอใจของพนักงานได้ แต่ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจได้โดยตรง กับอีกกลุ่มคือ ปัจจัยสร้างแรงจูงใจ (Motivators) เช่น ความสำเร็จ การยอมรับ และโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นสำคัญให้พนักงานเกิดความพึงพอใจและผูกพันต่อองค์กร Herzberg et al. (1959) ยังเสนอแนวทาง การเพิ่มพูนเนื้อหาของงาน (Job Enrichment) เพื่อให้งานมีคุณค่าและความหมายมากขึ้น ช่วยให้พนักงานมีความรับผิดชอบสูงขึ้นและรู้สึกถึงความสำเร็จในงานมากขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานของแรงจูงใจในระยะยาว นอกจากนี้ Locke (1976) ได้ให้ความหมายความพึงพอใจว่าเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่เป็นผลจากการ รับรู้ของบุคคลหนึ่งโดยเกี่ยวข้องกับความต้องการของตัวบุคคลนั้น ในการทำงานเป็นอารมณ์ด้านบวกที่เกิดจากการตอบสนองต่อผลของการทำงาน เมื่อพนักงานรู้สึกว่างานมีคุณค่าและได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ย่อมเกิดความพึงพอใจและพร้อมทุ่มเทในการทำงานมากขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการจัดสวัสดิการที่ตอบสนองทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจ เพื่อสร้างแรงจูงใจ ความผูกพัน และประสิทธิภาพในการทำงานอย่างยั่งยืนในบริษัทเอกชนไทย

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2560) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการว่า เป็นกิจกรรมหรือบริการที่องค์กรจัดให้แก่บุคลากรเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพ ความสะดวกสบาย และขวัญกำลังใจในการทำงาน นอกจากนั้น กฤษณ์ รักชาติเจริญ (2560) ยังมองว่าสวัสดิการเป็นกลไกในการยกระดับมาตรฐานชีวิตของบุคลากร ช่วยบำรุงขวัญ กำลังใจ และลดปัญหาการลาออกจากงาน ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานดีขึ้นในทำนองเดียวกัน จิตราภา ชาติการุณ (2566) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของพนักงาน พบว่าค่าตอบแทน ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ความปลอดภัย การสนับสนุนขององค์กร การสนับสนุนของผู้นำ และโอกาสในการพัฒนาตนเอง เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของพนักงาน โดยการสนับสนุนขององค์กรเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของพนักงานมากที่สุด เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ ประไพศรี ธรรมวิริยะวงศ์ (2559) อธิบายว่า ความหลากหลายของบุคลากรจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม เพื่อให้องค์การสามารถนำความแตกต่างและความสามารถเฉพาะบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสวัสดิการในองค์กรสมัยใหม่จึงควรครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ จิตใจ และสังคม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิต (Work–Life Balance) ส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กร และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชนให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การศึกษาครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชนขนาดกลางแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว ซึ่งประกอบธุรกิจนำเข้าและจัดจำหน่ายอุปกรณ์ระบบไฟฟ้ากำลังและ

ไฟฟ้าสื่อสาร รวมถึงให้บริการเช่ารถกระเช้าแบบครบวงจร ตั้งแต่การออกแบบ ให้คำปรึกษา การจำหน่าย และบริการหลังการขาย โดยมีจุดเด่นด้านการดำเนินงานตามมาตรฐานสากล ได้แก่ ISO 9001:2015, ISO 45001:2018 และ ISO 14001:2015 ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพในการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ ความปลอดภัย และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แม้บริษัทจะมีความเข้มแข็งด้านระบบการบริหาร แต่ยังประสบปัญหาในการจัดสวัสดิการพนักงานที่ยังคงมีลักษณะเป็นรูปแบบมาตรฐาน ขาดความยืดหยุ่น และไม่สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายของพนักงาน อีกทั้งยังพบว่าสวัสดิการในความมั่นคงทางการเงินในระยะยาวยังไม่มีความชัดเจนและแน่นอน ซึ่งส่งผลให้พนักงานบางส่วนยังมีความกังวลด้านความมั่นคงในอนาคต ปัญหาดังกล่าวสะท้อนความคาดหวังสวัสดิการที่เตรียมความพร้อมในวัยเกษียณ โดยอยากให้มีกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางในการพัฒนาสวัสดิการพนักงาน เมื่อบริษัทมีความมั่นคงจะช่วยให้สวัสดิการพนักงานความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการและคาดหวังของพนักงานบริษัทเอกชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการในปัจจุบันของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษานโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
4. เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยโดยใช้ แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งแบ่งกระบวนการศึกษาออกเป็น 2 วิธีหลัก ประกอบด้วย

1.1 วิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนวิธีการวิจัย (Methodology) โดยการใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) นั้น ดำเนินกระบวนการวิจัยตามระเบียบว่าด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี บทความ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้วที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชน เพื่อนำมาอ้างอิงประกอบการศึกษา

1.2 วิธีการศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์มีการออกแบบโครงสร้างของคำถามที่สามารถนำไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด มีการนำสำคัญ (Keywords) มาใช้ประกอบในการชี้นำคำสัมภาษณ์และเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ประชากรเป้าหมายพนักงานบริษัทเอกชนที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ตรงในการรับสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชนในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ตรงในการให้นโยบายและรับนโยบายด้านสวัสดิการบริษัทเอกชน ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 14 คน ได้แก่

3.1 ผู้บริหาร จำนวน 1 คน ผู้กำหนดนโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัท รวมทั้งพิจารณาและอนุมัติแนวทางต่าง ๆ ให้สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยมีบทบาทในการกำกับดูแลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายของบริษัทและเกิดประโยชน์ต่อพนักงานอย่างเหมาะสม

3.2 กลุ่มแผนกบริหารทรัพยากรมนุษย์ จำนวน 2 คน ทำหน้าที่รับนโยบายด้านสวัสดิการจากผู้บริหาร และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในบริษัท โดยมีบทบาทสำคัญในการแปลงนโยบายให้เป็นแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทของบริษัท และสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 กลุ่มพนักงานปฏิบัติงาน จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในการใช้สวัสดิการของบริษัทเอกชน สามารถสะท้อนถึงความต้องการ ปัญหา และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน อันเป็นข้อมูลสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัทเอกชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ การกำหนดกลุ่มตัวอย่างมีความเหมาะกับการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากครอบคลุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ และระดับผู้ใช้บริการ ซึ่งช่วยให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างรอบด้านและสอดคล้องกับการพัฒนาสวัสดิการพนักงานบริษัทเอกชนในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guideline) โดยมีประเด็นแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ การจัดสวัสดิการในปัจจุบันของบริษัท นโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัท ความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ และแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัท ผู้วิจัยได้แบ่งแบบสัมภาษณ์ตามประเภทผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ และพนักงานระดับปฏิบัติการ

ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่อบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งช่วยให้ข้อมูลมีความครบถ้วน ถูกต้อง และลดความคลาดเคลื่อนจากการจดบันทึกเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ การบันทึกเสียงดำเนินการภายใต้ความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล เพื่อสนับสนุนการถอดความและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

เครื่องมือที่สำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพอีกอย่างหนึ่งคือ ตัวผู้วิจัย ในฐานะผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้สังเกต ผู้สัมภาษณ์ ผู้ตีความ และผู้วิเคราะห์ข้อมูลโดยตรง ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษา ทักษะการสื่อสาร และความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างเหมาะสม

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายแรงงานด้านสวัสดิการพนักงานบริษัทเอกชน เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดประเด็นการศึกษา จากนั้นจัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการเก็บข้อมูล

5.2 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายหลังได้รับอนุญาต ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล ก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการบันทึกข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึกภาคสนาม และเครื่องบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

5.3 ตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูล ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล ถอดความจากบทสัมภาษณ์ จัดหมวดหมู่ข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

6. การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลบางส่วนตามวิธีการที่กำหนดแล้ว ได้มีการตรวจสอบข้อมูลควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสอดคล้องของข้อมูลกับวัตถุประสงค์การวิจัย ก่อนนำข้อมูลไปใช้ในการวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษา โดยการตรวจสอบข้อมูลอาศัยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญร่วมกับข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการพนักงานและความต้องการด้านสวัสดิการของพนักงานในบริษัทเอกชน ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลในลักษณะการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนและตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร รวมถึงข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียดอีกครั้งในระหว่างกระบวนการวิเคราะห์ เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องครบถ้วน และสอดคล้องกับปัจจุบันมากที่สุด

7. ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัยของมนุษย์

ผู้วิจัยจะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทั้ง 3 ข้อ ได้แก่

7.1. หลักเคารพในบุคคล (Respect for person) โดยให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนจนผู้ที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมการวิจัยเข้าใจเป็นอย่างดี และให้อาสาสมัครตัดสินใจอย่างอิสระในการให้ความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ปราศจากการขมขู่ บังคับ หรือให้สินจ้างรางวัล และตัดสินใจอย่างอิสระในการให้ความยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย รวมถึงผู้วิจัยจะเคารพในความเป็นส่วนตัวของอาสาสมัคร และเก็บรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลของอาสาสมัคร โดยในเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลจะไม่มีข้อมูลที่บ่งชี้ (Identifiers) ถึง อาสาสมัคร ตลอดจนผู้วิจัยจะเคารพสิทธิส่วนบุคคล โดยหากอาสาสมัครเกิดความอึดอัด ความเครียด หรือความไม่สะดวกในการเข้าร่วมวิจัย อาสาสมัครสามารถแจ้งผู้วิจัยเพื่อถอนตัวได้ตลอดเวลา และผู้วิจัยจะดำเนินการหยุดเก็บข้อมูลทันที

7.2 หลักการให้ประโยชน์และไม่ก่ออันตราย (Beneficence/Non-maleficence) ผู้เข้าร่วมวิจัยอาจไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการศึกษา แต่มีความเสี่ยงในระดับต่ำ เช่น การเสียเวลาในการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รวมถึงความรู้สึกไม่สะดวก อึดอัด หรือกังวลเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดมาตรการในการรักษาความลับของข้อมูลอย่างเคร่งครัด โดยจัดเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ในรูปแบบไฟล์ที่มีการเข้ารหัสและจำกัดสิทธิ์การเข้าถึง เพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูลและคุ้มครองผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างเหมาะสม

7.3. หลักความยุติธรรม (Justice) คือ มีเกณฑ์การคัดเข้าและเกณฑ์การคัดออกชัดเจน มีการกระจายประโยชน์และความเสี่ยงอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีอคติ

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้จัดทำข้อมูลให้เป็นระบบ แยกหมวดหมู่ตามประเด็นและความสำคัญของข้อมูลที่ได้ทำการวิจัย หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอธิบายเชื่อมโยงกัน บางครั้งได้นำเอาแนวคิดและ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบการตีความ เพื่อสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้และเขียนนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการเชิงพรรณนา (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยผ่านการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนรวมทั้งสิ้น 14 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร แผนกทรัพยากรบุคคลซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลสวัสดิการจากผู้บริหาร และพนักงานระดับปฏิบัติการที่มีความต้องการและความคาดหวังต่อสวัสดิการ เพื่อสะท้อนภาพรวมของการจัดสวัสดิการตลอดจนแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการ ของพนักงานและเป้าหมายของบริษัทอย่างเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ ซึ่งจากผลการวิจัยแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็นดังนี้ 1) การจัดสวัสดิการในปัจจุบันของบริษัท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบและลักษณะของสวัสดิการ 2) นโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการ ที่แสดงถึงแนวคิด เป้าหมาย และกรอบการดำเนินงานของบริษัทในการพัฒนาสวัสดิการ 3) ความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ ซึ่งเป็นการสะท้อนมุมมอง ความคาดหวัง และความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อสวัสดิการที่ได้รับ และ 4) แนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการ รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาสวัสดิการให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของพนักงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจากการวิจัยได้รับข้อมูลดังต่อไปนี้

1. การจัดสวัสดิการในปัจจุบันของบริษัท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบและลักษณะของสวัสดิการที่บริษัทจัดให้แก่พนักงาน ผลการวิจัยพบว่า บริษัทมีการจัดสวัสดิการตามกฎหมายกำหนดที่สอดคล้องกับข้อกำหนดตามกฎหมายแรงงานอย่างครบถ้วน โดยครอบคลุมสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่พนักงานพึงได้รับซึ่งบริษัทมีการเข้าร่วมระบบประกันสังคม ครอบคลุม วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ วันลาพักผ่อนประจำปี รวมถึงสิทธิการลาตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานอย่างเคร่งครัด และเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงพื้นฐานให้แก่พนักงานในด้านสุขภาพ รายได้ และความปลอดภัยในการทำงาน

สวัสดิการนอกเหนือกฎหมาย จากผลการวิจัยพบว่า บริษัทมีการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของพนักงานในหลายด้าน เช่น ค่าเดินทาง ประกันอุบัติเหตุกลุ่ม การตรวจสุขภาพประจำปี โบนัส และการปรับขึ้นเงินเดือนประจำปี ซึ่งสวัสดิการเหล่านี้ช่วยลดภาระค่าใช้จ่าย สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน

ตามที่ทางบริษัทจัดสวัสดิการนอกเหนือกฎหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามของบริษัทในการดูแลพนักงานมากกว่าข้อกำหนดขั้นต่ำ และมีบทบาททั้งในด้านการสร้างขวัญกำลังใจ และการรักษาบุคลากรให้อยู่กับบริษัทได้ในระยะยาว เมื่อพิจารณาในเชิงลึก พบว่าสวัสดิการส่วนใหญ่ยังคงเน้นด้านผลประโยชน์ทางการเงินและความมั่นคงเป็นหลัก ขณะที่สวัสดิการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะ ความก้าวหน้าในอาชีพ และคุณภาพชีวิตเชิงจิตใจยังมีค่อนข้างจำกัด จึงอาจกล่าวได้ว่าสวัสดิการในส่วนนี้ยังคงเน้น การตอบสนองความต้องการพื้นฐาน

อย่างไรก็ตามการจัดสวัสดิการบางส่วนยังขึ้นอยู่กับผลประกอบการของบริษัท อาจส่งผลให้เกิดความไม่ต่อเนื่องและความไม่แน่นอนในการได้รับสวัสดิการ โดยเฉพาะกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในบริษัท นอกจากนี้ การมุ่งเน้นการปฏิบัติตามกฎหมายเป็นหลัก อาจยังไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพนักงาน จึงควรมีการพัฒนาเชิงรุกและเพิ่มความยืดหยุ่นของสวัสดิการให้มากยิ่งขึ้น

2. นโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัท ผลการวิจัยพบว่า บริษัทมีทิศทางเชิงนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาสวัสดิการ แต่ยังจำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างระบบ และกระบวนการบริหารจัดการให้มีความ

ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่แสดงถึงแนวคิด เป้าหมาย และกรอบการดำเนินงานของบริษัทในการพัฒนาสวัสดิการพนักงาน ในการศึกษาประเด็นนโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัท โดยพิจารณาทั้งในด้านการปฏิบัติตามกฎหมาย การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในการทำงาน และการสร้างแรงจูงใจให้กับพนักงาน รวมถึงแนวทางในการปรับปรุงสวัสดิการให้สอดคล้องกับความต้องการของพนักงานและสถานการณ์ของบริษัทพบว่ามีการกำหนดนโยบายและทิศทางด้านสวัสดิการที่มุ่งเน้นความเหมาะสมระหว่างความสามารถของบริษัทและความต้องการของพนักงาน โดยเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาสวัสดิการอย่างต่อเนื่อง

จากผลการวิจัยด้านข้อมูลด้านปัจจัยภายใน เกี่ยวข้องกับผลประกอบการและสภาพคล่องทางการเงินของทางบริษัท หากบริษัทมีความมั่นคงด้านการเงิน ก็ได้มีนโยบายในการจัดสวัสดิการที่นอกเหนือจากกฎหมายกำหนดเพิ่มเติมให้กับพนักงาน เพื่อเสริมแรงจูงใจ ความพึงพอใจ และทำให้พนักงานทำงานอยู่ในบริษัทอย่างมีความสุข

ด้านปัจจัยภายนอก ที่เกี่ยวข้องด้านเศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งในช่วงผ่านมาที่บริษัทมีผลประกอบการดี ทางบริษัทมีผลกำไรและมีสภาพคล่อง ทางบริษัทก็จะมีการทบทวนการจัดสวัสดิการและมอบนโยบายการจัดสวัสดิการ โดยให้ทางแผนก HR ในการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อที่จะจัดหาสวัสดิการที่ดี และส่งผลต่อดีคุณภาพชีวิตของพนักงาน ให้สอดคล้องกับนโยบายและความต้องการของพนักงานในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การผูกโยงการจัดสวัสดิการกับผลประกอบการของบริษัทเป็นหลัก อาจทำให้สวัสดิการมีความไม่แน่นอนและขาดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงที่บริษัทต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการเงินมากเกินไป อาจทำให้ละเลยความต้องการเชิงคุณภาพของพนักงานในบางประเด็น อาจทำให้ไม่ครอบคลุมถึงความสมดุลชีวิตการทำงานหรือสวัสดิการเฉพาะกลุ่ม

3. ความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ ซึ่งเป็นการสะท้อนมุมมอง ความคาดหวัง และความพึงพอใจของพนักงานที่มีต่อสวัสดิการที่ได้รับ ซึ่งความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการของบริษัท ผลการวิจัยพบว่าพนักงานไม่ได้มองสวัสดิการเพียงในเชิงสิทธิพื้นฐาน แต่ให้ความสำคัญกับสวัสดิการที่สามารถตอบโจทย์คุณภาพชีวิต ความมั่นคง และความเหมาะสมระหว่างการทำงานกับชีวิตส่วนตัวมากขึ้น โดยมีความคาดหวังให้สวัสดิการมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการ อีกทั้งยังต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น โดยพนักงานมีความต้องการสวัสดิการที่ครอบคลุมทั้งส่วนของสุขภาพ ความมั่นคงทางการเงิน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตระหนักในความมั่นคงในชีวิต หากบริษัทสามารถนำแนวคิดดังกล่าวไปพัฒนา จะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ ความผูกพันต่อบริษัท และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการดึงดูดและรักษาบุคลากรได้

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอรูปแบบนี้อาจส่งผลกระทบต่อภาระต้นทุนของบริษัท และต้องมีระบบบริหารจัดการที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการใช้สิทธิ์เกินความเหมาะสม สวัสดิการที่มีความยืดหยุ่นอาจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำหรือความรู้สึกไม่เป็นธรรม หากไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและโปร่งใสในการดำเนินการ

แนวทางดังกล่าวอาจก่อให้เกิดภาระต้นทุนที่เพิ่มขึ้นสำหรับบริษัท และต้องมีระบบบริหารจัดการที่รัดกุมเพื่อป้องกันการใช้สิทธิ์เกินความเหมาะสม อีกทั้งสวัสดิการแบบยืดหยุ่นอาจนำไปสู่ความรู้สึกไม่เป็นธรรมในกลุ่มพนักงาน หากไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน โปร่งใส และสามารถอธิบายได้อย่างเท่าเทียม

4. แนวทางการพัฒนาสวัสดิการของบริษัท รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาสวัสดิการให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของ

พนักงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาและช่องว่างของระบบสวัสดิการ พบว่า ระบบสวัสดิการของบริษัทมีลักษณะเป็นรูปแบบเดียวสำหรับทุกคนกล่าวคือ สวัสดิการที่จัดให้พนักงานมีมาตรฐานเดียวกัน โดยไม่ได้มีการออกแบบให้สอดคล้องกับความแตกต่างของพนักงาน ลักษณะงาน แม้ว่ารูปแบบดังกล่าวจะช่วยให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างง่าย ลดความซับซ้อน และสามารถควบคุมต้นทุนได้ดี แต่ในเชิงประสิทธิผลกลับพบว่าไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพนักงานได้ ขาดการเชื่อมโยงกับแรงจูงใจ

ผลการวิจัยพบว่า แม้ว่าบริษัทจะมีการจัดสวัสดิการทั้งในส่วนที่เป็นไปตามกฎหมายและนอกเหนือกฎหมาย แต่ยังขาดการเชื่อมโยงสวัสดิการเข้ากับการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ สวัสดิการยังถูกจัดในลักษณะของสิทธิประโยชน์ทั่วไป มากกว่าการออกแบบให้สอดคล้องกับผลการปฏิบัติงาน ความก้าวหน้า หรือการพัฒนาศักยภาพของพนักงาน ช่องว่างดังกล่าวส่งผลให้สวัสดิการไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้อย่างเต็มที่ และอาจทำให้พนักงานรู้สึกว่าสวัสดิการเป็นเพียงสิ่งที่ควรได้รับ มากกว่าสิ่งที่สร้างคุณค่าและแรงผลักดัน

ดังนั้น บริษัทควรพัฒนาการเชื่อมโยงสวัสดิการเข้ากับระบบแรงจูงใจ เช่น การออกแบบสวัสดิการที่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพ การสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ หรือการให้รางวัลตามผลงาน (Performance-based Benefits) เพื่อให้สวัสดิการสามารถส่งเสริมทั้งความพึงพอใจและแรงจูงใจในการทำงานได้อย่างสมดุล

อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัท ซึ่งพนักงานมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาสวัสดิการให้ครอบคลุมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสวัสดิการด้านสุขภาพ ความมั่นคงในวัยเกษียณและแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งยังไม่ตอบสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับหลักเกณฑ์การให้สวัสดิการให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทการทำงาน เพื่อสร้างความพึงพอใจและลดความรู้สึกไม่เป็นธรรมในองค์กร

อภิปรายผลการวิจัย

จากภาพรวมการศึกษาเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการและความต้องการสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง ในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร พบว่าบริษัทมีพื้นฐานด้านสวัสดิการที่อยู่ในระดับดี โดยสามารถดำเนินการได้สอดคล้องตามกฎหมายแรงงานอย่างครบถ้วน และมีการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของพนักงานในระดับหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตระหนักของบริษัทต่อความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ในฐานะทุนสำคัญที่ขับเคลื่อนความสำเร็จของบริษัท อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงลึกทั้งในด้านสภาพปัจจุบัน นโยบาย ทิศทาง ความต้องการของพนักงาน และแนวทางการพัฒนา การอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การจัดสวัสดิการในปัจจุบันของบริษัทเอกชน

การอภิปรายผลการวิจัยพบว่าการจัดสวัสดิการบริษัทแม้ว่าจะมีการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมตามข้อกำหนดของกฎหมายและมีการจัดสวัสดิการเพิ่มเติมบางส่วน แต่ลักษณะการจัดสวัสดิการแบบมาตรฐานเดียว สำหรับพนักงานทุกกลุ่ม อาจสะท้อนความเป็นธรรมในเชิงปริมาณ มากกว่าความเป็นธรรมในเชิงคุณภาพ กล่าวคือพนักงานได้รับสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าสวัสดิการนั้นตอบโจทย์ความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เช่น กลุ่มพนักงานรุ่นใหม่อาจต้องการการพัฒนาทักษะและโอกาสก้าวหน้า ขณะที่พนักงานวัยทำงานตอนปลายอาจให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางการเงินและการเตรียมความพร้อมหลังเกษียณ ดังนั้น รูปแบบสวัสดิการที่ไม่ยืดหยุ่นอาจจำกัดประสิทธิผลในการสร้างแรงจูงใจของพนักงานในระยะยาว

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในบริบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2566–2570) ที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความเสมอภาคทางสังคม จะเห็นได้ว่าบริษัทเอกชนยังมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตพนักงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษา บริษัทอาจยังมองสวัสดิการในด้านของการปฏิบัติตามมากกว่าการลงทุนด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การปรับแนวคิดการพัฒนาการออกแบบสวัสดิการแบบยืดหยุ่น (flexible benefits) เพื่อให้สวัสดิการสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายและสร้างคุณค่าเพิ่มทั้งต่อพนักงานและองค์กร

2. นโยบายและทิศทางของผู้บริหารบริษัทเอกชน

การอภิปรายผลการวิจัยพบว่าแม้ผู้บริหารจะมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการมองสวัสดิการและการพัฒนาบุคลากรเป็นการลงทุน และมีความพยายามพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสวัสดิการแรงงานตามกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบกิจการ พ.ศ. 2548 ที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของลูกจ้างเพื่อนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานที่ดีขึ้น (กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบกิจการ พ.ศ. 2548**, 2548**) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังคงพบช่องว่างระหว่างระดับนโยบายกับการดำเนินงานจริง เนื่องจากรูปแบบสวัสดิการยังคงเป็นลักษณะมาตรฐานเดียวสำหรับพนักงานทุกกลุ่ม จึงอาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายส่งผลให้ศักยภาพของสวัสดิการในฐานะเครื่องมือสร้างความผูกพันของพนักงานยังไม่ถูกใช้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน แม้ว่าบริษัทจะมีศักยภาพด้านทรัพยากรและระบบบริหารจัดการรวมถึงบทบาทของฝ่ายทรัพยากรบุคคลที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายสู่การปฏิบัติได้ แต่การพัฒนาสวัสดิการยังขาดการใช้ข้อมูลเชิงลึกของพนักงานมาเป็นฐานในการออกแบบอย่างเป็นระบบ ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวคิดของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2562) ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน และแนวคิดของสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (2554) ที่มองว่าสวัสดิการเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความผูกพันและเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร อีกทั้งยังไม่สอดรับกับแนวคิดของ เดชา เดชะวัฒนไพศาล (2559) ที่เน้นการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยคำนึงถึงความต้องการของบุคลากรควบคู่กับเป้าหมายองค์กร ดังนั้น การเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้สวัสดิการ ลดความสูญเปล่า และยกระดับความสามารถในการแข่งขันของบริษัทในอนาคต

3. ความต้องการของพนักงานต่อการจัดสวัสดิการ

การอภิปรายผลการวิจัยพบว่าพนักงานไม่ได้ให้ความสำคัญกับสวัสดิการเพียงในฐานะสิทธิประโยชน์พื้นฐานที่องค์กรจัดให้ตามกฎหมายเท่านั้น แต่คาดหวังให้สวัสดิการสามารถตอบสนองต่อคุณภาพชีวิต ความมั่นคง และความสมดุลระหว่างการทำงานกับชีวิตส่วนตัวได้มากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดของพนักงานที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของชีวิตและความเป็นอยู่โดยรวมมากกว่าผลตอบแทนในรูปตัวเงินเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาพบว่าการจัดสวัสดิการขององค์กรยังคงมีลักษณะเป็นการกำหนดจากองค์กรเป็นหลักและมอบให้พนักงานในรูปแบบเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างสิ่งที่องค์กรเห็นว่ามีประโยชน์กับสิ่งที่พนักงานต้องการจริง โดยเฉพาะเมื่อพนักงานมีความแตกต่างกันทั้งด้านช่วงวัย สถานภาพครอบครัว และเป้าหมายในการดำเนินชีวิต การจัดสวัสดิการแบบเดียวกันจึงอาจไม่สามารถสร้างความพึงพอใจได้

นอกจากนี้ การที่พนักงานต้องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและออกแบบสวัสดิการ แสดงให้เห็นว่าพนักงานไม่ได้ต้องการเป็นเพียงผู้รับสวัสดิการแต่ต้องการเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดสิ่งที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง ขณะที่ข้อจำกัดด้านการสื่อสารและช่องทางการมีส่วนร่วมอาจเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำ

ให้สวัสดิการบางประเภทไม่สามารถสร้างประโยชน์ได้อย่างเต็มศักยภาพ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวทางของ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2562) ที่ส่งเสริมการจัดสวัสดิการแรงงานแบบยืดหยุ่น เพื่อให้รูปแบบสวัสดิการสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของลูกจ้าง ดังนั้น องค์กรควรให้ความสำคัญกับการรับฟังความต้องการของพนักงานและนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ประกอบการออกแบบและพัฒนาสวัสดิการให้เหมาะสม เพื่อให้สวัสดิการเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ความพึงพอใจ และความผูกพันต่อองค์กรอย่างเหมาะสม

4. แนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของบริษัทเอกชน

การอภิปรายผลการวิจัยพบว่า แม้บริษัทจะมีการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมทั้งในส่วนที่กฎหมายกำหนดและสวัสดิการเพิ่มเติมหลายด้าน แต่เมื่อพิจารณาพบว่าปัญหาสำคัญไม่ได้อยู่ที่การขาดสวัสดิการหากแต่อยู่ที่กระบวนการบริหารจัดการสวัสดิการที่ยังไม่เป็นระบบเพียงพอ โดยเฉพาะการสื่อสารข้อมูล การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ และการติดตามผลการใช้สวัสดิการของพนักงาน ส่งผลให้สวัสดิการบางประเภทไม่สามารถสร้างคุณค่าได้เต็มศักยภาพ แม้องค์กรจะลงทุนทรัพยากรในการจัดสวัสดิการ แต่หากพนักงานไม่รับรู้ ไม่เข้าใจ หรือไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง สวัสดิการเหล่านั้นก็อาจเป็นเพียงสิทธิประโยชน์ที่มีอยู่ในนโยบายมากกว่าการเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพนักงานอย่างแท้จริง ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประสิทธิผลของสวัสดิการไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนหรือมูลค่าของสวัสดิการเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระบบการบริหารจัดการที่สามารถเชื่อมโยงสวัสดิการไปสู่การใช้ประโยชน์ได้จริงของพนักงานด้วย

นอกจากนี้ การที่องค์กรยังขาดระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ยังบ่งชี้ถึงข้อจำกัดในการนำข้อมูลจากการศึกษามาใช้พัฒนาสวัสดิการให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของพนักงานในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งอาจทำให้การจัดสวัสดิการไม่สามารถตอบสนองต่อการทำงานและวิถีชีวิตของพนักงานในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวทางของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2567) ที่ส่งเสริมให้สถานประกอบกิจการมีการบริหารจัดการสวัสดิการอย่างเป็นระบบ มีการติดตาม กำกับและรายงานผลการดำเนินงาน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ลูกจ้างมีส่วนร่วมกับนายจ้างในการบริหารจัดการและพัฒนาสวัสดิการให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกจ้าง รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของปรินทร์ฉัตร พงศ์นาคศิริ (2565) พบว่า การฝึกอบรมและการพัฒนา สภาพการทำงาน ค่าตอบแทนและผลตอบแทน และการประเมินผลงาน ส่งผลเชิงบวกต่อความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานองค์กรและธุรกิจสตาร์ทอัพในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าองค์กรควรพัฒนาระบบบริหารสวัสดิการแบบครบวงจร โดยกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ใช้ข้อมูลจากพนักงานเป็นฐานในการตัดสินใจ และมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สวัสดิการเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในเสริมสร้างศักยภาพที่สามารถสร้างทั้งคุณค่าแก่พนักงานและความยั่งยืนให้กับองค์กร

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาโมเดลการพัฒนาสวัสดิการพนักงานเชิงระบบที่เชื่อมโยงข้อมูลความต้องการพนักงานกับกระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นขั้นตอน โดยเน้นการสำรวจการสื่อสาร การมีส่วนร่วม และการติดตามประเมินผล เพื่อให้สวัสดิการตอบสนองการใช้งานจริง องค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางปรับปรุงสวัสดิการ ลดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ และเสริมสร้างความพึงพอใจ แรงจูงใจ และความผูกพันของพนักงาน ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนกระบวนการพัฒนาสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชน

สรุป

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องการจัดสวัสดิการพนักงานของบริษัทเอกชนในเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาที่สะท้อนภาพรวมการบริหารสวัสดิการทั้งในเชิงโครงสร้าง นโยบาย และความต้องการของพนักงาน โดยอาศัยข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 คน ครอบคลุมผู้บริหาร บุคลากรฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ และพนักงานระดับปฏิบัติการ ผลการศึกษาพบว่า แม้บริษัทมีสวัสดิการพื้นฐานครบถ้วนตามกฎหมาย แต่ยังมีข้อจำกัดด้านความยืดหยุ่นและการตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพนักงาน ผลการวิจัยสรุป 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การจัดสวัสดิการในปัจจุบัน พบว่าบริษัทมีการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมตามกฎหมายแรงงานและมีสวัสดิการเพิ่มเติมในระดับหนึ่ง เช่น ประกันอุบัติเหตุ ตรวจสุขภาพ และโบนัส ซึ่งสะท้อนถึงความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและความใส่ใจต่อคุณภาพชีวิตของพนักงาน อย่างไรก็ตาม รูปแบบสวัสดิการยังคงเป็นลักษณะมาตรฐานเดียวกันทั้งองค์กร ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพนักงานได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้สวัสดิการยังทำหน้าที่เพียงลดความไม่พึงพอใจ มากกว่าการสร้างแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์กร

2. นโยบายและทิศทางการจัดสวัสดิการของบริษัท ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารมีแนวคิดในการพัฒนาสวัสดิการในเชิงบวก โดยมองสวัสดิการเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและศักยภาพของพนักงาน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากบางสวัสดิการขึ้นอยู่กับผลประกอบการ ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของพนักงานในระยะยาว ดังนั้น บริษัทควรปรับนโยบายไปสู่การวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่มีความชัดเจนและต่อเนื่อง กำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้สวัสดิการสามารถสนับสนุนเป้าหมายองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความต้องการของพนักงานต่อสวัสดิการ ผลการศึกษาพบว่า พนักงานมีความต้องการสวัสดิการที่หลากหลายและแตกต่างกันตามลักษณะงาน ช่วงวัย และภาระชีวิต เช่น พนักงานภาคสนามต้องการสวัสดิการ

ที่สนับสนุนการทำงาน ขณะที่บางกลุ่มให้ความสำคัญกับความมั่นคงและครอบครัว ส่งผลให้สวัสดิการแบบมาตรฐานไม่สามารถตอบโจทย์ได้อย่างเต็มที่ พนักงานจึงต้องการสวัสดิการที่มีความยืดหยุ่น สามารถเลือกใช้ได้ตามความจำเป็นของตนเอง รวมถึงต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น และเห็นการนำข้อเสนอไปใช้จริงอย่างชัดเจน

4. แนวทางการพัฒนาสวัสดิการพนักงานผลการวิจัยเสนอว่า บริษัทควรต่อยอดจุดแข็งเดิมที่มีอยู่ โดยปรับรูปแบบสวัสดิการให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เปิดโอกาสให้พนักงานสามารถเลือกสิทธิประโยชน์ได้ตามความต้องการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้สวัสดิการและลดความสูญเปล่า ควบคู่กับการพัฒนาระบบสื่อสารภายในให้ทั่วถึง และจัดให้มีระบบติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพนักงานในทุกขั้นตอน เพื่อให้สวัสดิการไม่ใช่เพียงเครื่องมือรักษาคน แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างแรงจูงใจ ความผูกพัน และความยั่งยืนขององค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 ระดับบริษัท การออกแบบสวัสดิการยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์เชื่อมโยงสุขภาพกับผลงานบริษัทควรพัฒนาระบบสวัสดิการแบบยืดหยุ่น (Flexible Benefits) โดยกำหนด สิทธิพื้นฐานคงที่ ควบคู่ สิทธิเลือกได้ เช่น งบสุขภาพรายบุคคล โปรแกรมดูแลสุขภาพกาย–ใจ การทำงานยืดหยุ่น และสวัสดิการครอบครัว พร้อมใช้ข้อมูลพนักงานวิเคราะห์ความต้องการและตั้ง KPI เชื่อมโยงกับอัตราป่วย การลาออก และประสิทธิภาพงาน นอกจากนี้ควรสื่อสารสิทธิให้ทั่วถึงและมีระบบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวจะช่วยลดต้นทุนแฝง เพิ่มความพร้อมในการทำงาน และยกระดับคุณภาพงาน ควบคู่การสร้างผลประกอบการที่มั่นคงและยั่งยืน

1.2 ระดับพนักงาน ในการใช้สวัสดิการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาคุณภาพงานพนักงานควรเตรียมความพร้อมโดยเรียนรู้สิทธิประโยชน์ที่องค์กรจัดให้ และเลือกใช้สวัสดิการให้เหมาะสมกับช่วงชีวิต สุขภาพ และลักษณะงาน เช่น การดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การใช้สิทธิด้านสุขภาพจิต และการจัดสมดุลชีวิตกับการทำงาน ควบคู่กับการพัฒนาทักษะและประสิทธิภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นต่อการพัฒนาสวัสดิการจะช่วยให้องค์กรปรับระบบได้ตรงจุด เมื่อพนักงานมีสุขภาพดีและมีแรงจูงใจสูงย่อมส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพงาน ความต่อเนื่องในการทำงาน และประสิทธิภาพโดยรวมขององค์กร

1.3 ระดับภาครัฐ สนับสนุนกรอบนโยบายสวัสดิการยืดหยุ่นเพื่อยกระดับคุณภาพแรงงาน หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายและแนวทางส่งเสริมสวัสดิการยืดหยุ่นให้ชัดเจน เช่น การออกมาตรการจูงใจทางภาษี การจัดทำคู่มือมาตรฐาน และการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการบริหารสวัสดิการและสุขภาพแรงงาน นอกจากนี้ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดกลางเพื่อให้สถานประกอบการสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน แนวทางดังกล่าวจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตแรงงาน ลดปัญหาสุขภาพ เพิ่มผลิตภาพแรงงาน และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการขยายการศึกษาไปหลายบริษัท เพื่อเปรียบเทียบบริษัทที่มีลักษณะเดียวกันและเพิ่มความครอบคลุม ทำให้ผลวิจัยนำไปใช้ได้กว้างขึ้น

2.2 ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงลึกและเชิงกว้าง เพิ่มความน่าเชื่อถือ

2.3 ควรเน้นวัดผลลัพธ์ของสวัสดิการต่อแรงจูงใจและประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อให้เห็นผลกระทบในการจัดสวัสดิการของบริษัท

2.4 ควรศึกษาการใช้สวัสดิการจริงของพนักงาน เพื่อปรับปรุงให้ตรงความต้องการและลดความสูญเปล่า

2.5ควรพัฒนารูปแบบหรือโมเดลสวัสดิการที่นำไปใช้ได้จริง เพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงปฏิบัติกับบริษัท

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดสวัสดิการในสถานประกอบกิจการ พ.ศ. 2548. (2548, 29 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* 122. ตอนที่ 29 ก. 14–18.

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2560). *คู่มือแนวทางการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสวัสดิการแรงงานแบบยืดหยุ่น (สำหรับเจ้าหน้าที่)*. กองสวัสดิการแรงงาน.

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2562). *คู่มือการจัดสวัสดิการแรงงานแบบยืดหยุ่นสำหรับสถานประกอบการ*. กองสวัสดิการแรงงาน.

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2563). *สวัสดิการแรงงาน*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2568, จาก https://lb.mol.go.th

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2567). *คู่มือการปฏิบัติงานด้านสวัสดิการแรงงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. กองสวัสดิการแรงงาน.

กฤษณ์ รักชาติเจริญ. (2557). การบริหารระบบสวัสดิการครูและบุคลากรทางการศึกษาในประเทศสิงคโปร์: การถอดบทเรียนเพื่อการพัฒนาระบบสวัสดิการของประเทศไทย. *BU ACADEMIC REVIEW*. 14(1), 122–137.

จิตราภา ชาติการุณ. (2566). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของพนักงาน*. (การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เดชา เดชะวัฒนไพศาล. (2559). *การจัดการทรัพยากรบุคคล: พื้นฐานแนวคิดเพื่อการปฏิบัติ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประไพศรี ธรรมวิริยะวงศ์. (2559). การจัดการความหลากหลายของบุคลากรในองค์การ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*. 5(2), 1–12.

ปรินทร์ฉัตร พงศ์นาคศิริ. (2565). *ปัจจัยแนวปฏิบัติการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อความผูกพันองค์กรของพนักงานองค์กร/ธุรกิจสตาร์ทอัพในเขตกรุงเทพมหานคร*. (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล.

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2554). *ความหมายสวัสดิการ*. สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566).*แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570).* สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman, B. B. (1959). *The motivation to work* (2nd ed.). John Wiley & Sons.

Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M. D. Dunnette (Ed.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (pp. 1297–1349). Rand McNally.

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรม
FACTORS AFFECTING THE DECISION TO PURCHASE INVERTER WATER PUMPS IN INDUSTRIAL FACTORIES

[1]ณัฏฐา สุขสุภาพ*, [2]พัฒน์ พัฒนรังสรรค์
[1]Nuttha Suksupap, [2] Pat Pattanarangsun
Corresponding Author's E-mail: nuttha.suk@live.ku.th*

Received: ***April 12, 2026*** *Revised:* ***June 12, 2026*** *Accepted:* ***June 19, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อปั๊มน้ำในโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 400 ราย ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (1977) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามออนไลน์ผ่านระบบ Google Forms และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองโลจิต (Logit Model)

ผลการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อปั๊มน้ำในโรงงานอุตสาหกรรม มีประสบการณ์ทำงาน 11–20 ปี ปฏิบัติงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ มีจำนวนพนักงาน 50–199 สำหรับข้อมูลด้านการใช้งาน พบว่า โรงงานที่มีการใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์แล้วมีสัดส่วนร้อยละ 55.50 ส่วนใหญ่นำไปใช้ในระบบน้ำหล่อเย็น โดยมีชั่วโมงการเดินเครื่องอยู่ที่ 8–16 ชั่วโมงต่อวัน การตัดสินใจเลือกซื้อส่วนใหญ่มาจากการพิจารณาร่วมกันของหลายฝ่าย ในขณะที่ระยะเวลาคืนทุนที่คาดหวังมากที่สุดอยู่ที่ 1–2 ปี และโรงงานส่วนใหญ่มีนโยบายด้านพลังงาน สะท้อนให้เห็นว่าการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ไม่ได้พิจารณาเฉพาะด้านเทคนิคเท่านั้น แต่คำนึงถึงความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์และแนวทางการจัดการพลังงานขององค์กรร่วมด้วย ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิตพบว่า ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ ได้แก่ การมีนโยบายด้านพลังงาน ทุนจดทะเบียน ขนาดโรงงาน กระบวนการตัดสินใจซื้อ ผลประกอบการ ชั่วโมงการเดินเครื่อง รวมถึงปัจจัยส่วนประสมการตลาดด้านบุคลากร ด้านราคา และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด การพัฒนาการนำเสนอสินค้าและการส่งเสริมการใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรมได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์; ส่วนประสมการตลาด 7Ps; แบบจำลองโลจิต; โรงงานอุตสาหกรรม; การประหยัดพลังงาน

---

[1] นิสิตระดับปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา; Master of Economics Student in Business Economics, Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University Sriracha Campus

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา; Assistant Professor Dr., Lecturer, Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University Sriracha Campus. E-mail: pat.pa@ku.th

ABSTRACT

This research article employed a quantitative research approach with the objective of examining the factors affecting the purchasing decision of inverter water pumps in industrial factories. The sample group consisted of 400 decision-makers or personnel involved in water pump procurement within industrial factories. The sample size was determined using Cochran's (1977) formula. Data were collected through an online questionnaire via Google Forms and analyzed using the Logit Model.

The survey results indicated that most respondents were decision-makers or individuals involved in water pump purchasing in industrial factories, with 11–20 years of work experience. Most respondents worked in chemical manufacturing factories with 50–199 employees. Regarding usage characteristics, 55.50 percent of the factories had already adopted inverter water pumps, primarily for cooling water systems, with average operating hours of 8–16 hours per day. Most purchasing decisions were made jointly by multiple departments, while the most preferred payback period was 1–2 years. In addition, most factories had established energy policies. These findings suggest that the decision to purchase inverter water pumps is influenced not only by technical considerations, but also by economic feasibility and organizational energy management practices. The results from the Logit Model analysis revealed that the statistically significant factors at the 0.05 level affecting the purchasing decision of inverter water pumps included the presence of energy policies, registered capital, factory size, purchasing decision-making process, business performance, operating hours, marketing mix factors related to people and price, as well as energy and environmental awareness. The findings of this study can be applied as guidelines for marketing strategy planning, product presentation development, and the promotion of inverter water pumps in order to better align with the needs of industrial factories.

Keywords: Inverter Water Pump; 7Ps Marketing Mix; Logit Model; Industrial Factory; Energy Saving

บทนำ

ภาคอุตสาหกรรมของประเทศไทยเป็นภาคส่วนที่ใช้ไฟฟ้ามากที่สุดของประเทศ มีสัดส่วนการใช้ไฟฟ้าเฉลี่ยร้อยละ 46.7 ของการใช้ไฟฟ้าทั้งประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2556–2566 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 65,000 กิกะวัตต์ชั่วโมง เป็นมากกว่า 100,000 กิกะวัตต์ชั่วโมงต่อปี (สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน, 2566) ปั๊มน้ำถือเป็นอุปกรณ์สำคัญที่มีการใช้พลังงานสูงในกระบวนการผลิตอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นระบบน้ำหล่อเย็น ระบบน้ำหมุนเวียน หรือระบบขนส่งสารเคมี โดยเฉพาะปั๊มน้ำแบบความเร็วคงที่ (Fixed Speed Pump) ซึ่งถูกใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน และปั๊มน้ำแบบความเร็วคงที่ทำงานด้วยกำลังเต็มตลอดเวลา ส่งผลให้เกิดการใช้พลังงานมากเกินความจำเป็น

จากสถานการณ์ในปัจจุบันพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาปั๊มน้ำแบบความเร็วคงที่ โดยข้อมูลจาก Grundfos Product Center (2023) ระบุว่า ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีการใช้งานปั๊มแบบ

ความเร็วคงที่มากกว่า 300,000 หน่วย ขณะที่ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์มีเพียงประมาณ 16,000 หน่วยเท่านั้น นอกจากนี้ Global Carbon Budget (2024) ยังพบว่า ประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 20 ของโลกด้านปริมาณการปล่อยคาร์บอน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการเร่งปรับเปลี่ยนไปสู่เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพด้านพลังงานสูงขึ้น

ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์เป็นเทคโนโลยีที่สามารถปรับความเร็วรอบของมอเตอร์ให้ตรงกับความต้องการใช้งานจริง จึงช่วยลดการใช้พลังงานได้ประมาณร้อยละ 30–50 ต่อปี (DOE, 2022; IEA, 2024) และยังสอดคล้องกับเป้าหมาย Carbon Neutrality ปี 2050 ของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในบริบทของโรงงานอุตสาหกรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีความซับซ้อนจากการมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายในการตัดสินใจ รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยเชิงองค์กรและปัจจัยด้านการตลาด แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมา เช่น การศึกษาของญาณิศา ถาวรรัตน์ (2560) และนริศรา จันทลา (2560) จะชี้ให้เห็นว่า คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์และประโยชน์หลักมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้ออุปกรณ์ประหยัดพลังงาน แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมา เช่น การศึกษาของญาณิศา ถาวรรัตน์ (2560) และนริศรา จันทลา (2560) จะแสดงให้เห็นว่า คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์และประโยชน์หลักมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้ออุปกรณ์ประหยัดพลังงาน แต่การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่เครื่องใช้ไฟฟ้าทั่วไปหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการอุปโภคบริโภค และศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภครายบุคคลเป็นหลัก ขณะที่การตัดสินใจเลือกซื้ออุปกรณ์ในภาคอุตสาหกรรมมีลักษณะซับซ้อนมากกว่า เนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายภายในองค์กร เช่น ฝ่ายวิศวกรรม ฝ่ายจัดซื้อ และฝ่ายบริหาร นอกจากนี้ ยังไม่พบการศึกษาที่วิเคราะห์ปัจจัยเชิงองค์กรร่วมกับส่วนประสมทางการตลาด 7Ps และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แบบจำลองโลจิต (Logit Model) ในบริบทของการตัดสินใจเลือกซื้ออุปกรณ์ประหยัดพลังงานประเภทปั๊มน้ำอุตสาหกรรมในประเทศไทยอย่างชัดเจน

ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดส่วนประสมการตลาด 7Ps และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองโลจิต เพื่อให้ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้กำหนดนโยบายสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการนำเทคโนโลยีประหยัดพลังงานมาใช้ในภาคอุตสาหกรรมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนเป้าหมาย Net Zero Emissions ปี 2065 ของประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อปั๊มน้ำในโรงงานอุตสาหกรรมของประเทศไทย เช่น ผู้จัดการฝ่ายซ่อมบำรุง วิศวกรฝ่ายผลิต เจ้าหน้าที่จัดซื้อ และผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกเฉพาะผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทโดยตรงต่อการตัดสินใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อปั๊มน้ำในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภท

และหลายขนาด เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถสะท้อนลักษณะของผู้ประกอบการในภาคอุตสาหกรรมไทยได้ครอบคลุมมากขึ้น และประชากรดังกล่าวเป็นประชากรที่ไม่ทราบจำนวนแน่นอน ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (1977) ซึ่งคำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 385 ราย และเพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความสมบูรณ์มากขึ้น จึงกำหนดเก็บข้อมูลจริงจำนวน 400 ราย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะของโรงงาน

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการใช้งานปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์

ส่วนที่ 3 ระดับความสำคัญของปัจจัยด้านส่วนประสมการตลาด 7Ps โดยใช้มาตราส่วนลิเคิร์ต 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 = น้อยที่สุด ถึง 5 = มากที่สุด

ส่วนที่ 4 การรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 ราย เพื่อทดสอบค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยวิธี Cronbach’s Alpha ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 สำหรับการทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม พบว่า ด้านพฤติกรรมการใช้งานปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ ด้านระดับความสำคัญของปัจจัยด้านส่วนประสมการตลาด 7Ps และด้านการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาแบบสอบถามทั้งฉบับ พบว่ามีค่า Cronbach’s Alpha เท่ากับ 0.9276 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการควบคุมคุณภาพข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์ไปยังผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดซื้อปั๊มน้ำในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ผู้จัดการฝ่ายซ่อมบำรุง วิศวกรฝ่ายผลิต เจ้าหน้าที่จัดซื้อ และผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดจำนวนแบบสอบถามที่ต้องการใช้ในการวิเคราะห์จำนวน 400 ชุด และเพื่อป้องกันปัญหาการไม่ได้รับแบบสอบถามกลับคืน การตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วน หรือข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงส่งแบบสอบถามออกไปจำนวน 450 ชุด จากนั้นจึงคัดเลือกเฉพาะแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 400 ชุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

4. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ตามมาตรฐานสากล ได้แก่ Declaration of Helsinki, The Belmont Report, CIOMS Guideline, International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP) และ 45 CFR 46.101(b) โดยได้รับการพิจารณายกเว้นการรับรองจริยธรรมการวิจัย (Certificate of Exemption) จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (KUREC) รหัส COE69/010 และรหัสโครงการวิจัย KUREC-SRC69/004 เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2569 ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล และให้ความสำคัญกับการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประยุกต์ใช้แบบจำลองโลจิต (Logit Model) ในการทดสอบสมมติฐาน ผู้วิจัยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10 และ 0.05 โดยพิจารณาว่าหากค่าความน่าจะเป็น (p-value) ต่ำกว่าระดับนัยสำคัญที่กำหนด จะถือว่าตัวแปรดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ โดยกำหนดให้ตัวแปรตามเป็นข้อมูลทวิภาค (Binary) คือ ใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ เท่ากับ 1 และไม่ใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ เท่ากับ 0 พร้อมทั้งคำนวณค่า Marginal Effect เพื่ออธิบายขนาดและทิศทางของผลกระทบของตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตาม

ตัวแปรอิสระบางตัวถูกกำหนดให้อยู่ในรูปตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิต โดยกำหนดค่า 1 เมื่อมีลักษณะตามเงื่อนไขที่กำหนด และค่า 0 เมื่อไม่มีลักษณะดังกล่าว สำหรับตัวแปรที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มอ้างอิง (Base Group) เพื่อใช้เปรียบเทียบในการวิเคราะห์ข้อมูล

$$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = \beta_0 + \beta_1\,\text{facsize} + \beta_2\,\text{capital} + \beta_3\,\text{performance} + \sum_i \beta_{4i}\,\text{operating_hour}_i + \beta_5\,\text{decision_maker} + \beta_6\,\text{energy_policy} + \sum_j \beta_{7j}\,\text{energy_budget}_j + \beta_8\,\text{product1} + \beta_9\,\text{price1} + \beta_{10}\,\text{place2} + \beta_{11}\,\text{promotion2} + \beta_{12}\,\text{people1} + \beta_{13}\,\text{process1} + \beta_{14}\,\text{physical1} + \beta_{15}\,\text{perception2} + \varepsilon$$

ทั้งนี้ แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาและรายละเอียดคำอธิบายตัวแปรสามารถแสดงได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 คำอธิบายตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปร	ความหมาย	หมายเหตุ
P	Prob (Y = 1) ความน่าจะเป็นของการตัดสินใจใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรม	
Y	การตัดสินใจใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงาน	1 กรณีใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ 0 กรณี ไม่ได้ใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์
facsize	ขนาดโรงงานตามจำนวนพนักงาน	1 กรณีมากกว่าหรือเท่ากับ 500 คน 0 กรณีน้อยกว่า 500 คน
capital	ทุนจดทะเบียนของบริษัท	1 กรณี มากกว่า 50 ล้านบาท 0 กรณี น้อยกว่าหรือเท่ากับ 50 ล้านบาท
performance	ผลประกอบการเฉลี่ย 5 ปีย้อนหลัง (ล้านบาท)	1 กรณีมากกว่า 200 ล้านบาท 0 กรณี น้อยกว่าหรือเท่ากับ 200 ล้านบาท
operating_hour$_i$ i=1,2	ชั่วโมงการเดินเครื่องปั๊มน้ำเฉลี่ยต่อวัน	(Base Group = 8-16 ชั่วโมง) avg$_1$= 1 กรณี น้อยกว่า 8 ชั่วโมง 0 กรณีอื่นๆ avg$_2$= 1 กรณี มากกว่า 16 ชั่วโมง 0 กรณีอื่นๆ

ตัวแปร	ความหมาย	หมายเหตุ
decision_maker	หน่วยงานที่รับผิดชอบการตัดสินใจซื้อปั๊มน้ำ	1 กรณี ตัดสินใจร่วมกันหลายฝ่าย 0 กรณี ตัดสินใจฝ่ายเดียว
energy_policy	นโยบายส่งเสริมการลงทุนด้านประหยัดพลังงาน	1 กรณี มีนโยบาย 0 กรณีอื่นๆ (อยู่ระหว่างพิจารณาหรือไม่มี)
$energy_budget_i$ i=1,2	งบประมาณปรับปรุงระบบพลังงาน/เครื่องจักร	(Base Group = 5–10% ของงบประมาณ) $energy_bu_1$ = 1 กรณีต่ำกว่า 5% ของงบประมาณ 0 กรณีอื่นๆ $energy_bu_2$ = 1 กรณีมากกว่า 10% ของงบประมาณ 0 กรณีอื่นๆ
product1	ปั๊มน้ำมีคุณภาพดี ทนทาน อายุการใช้งานยาวนาน ลดการซ่อมบำรุง	ตามระดับความสำคัญ 1–5
price1	ราคาของผลิตภัณฑ์	ตามระดับความสำคัญ 1–5
place2	บริการติดตั้งและการบำรุงรักษาหลังการขายของผู้ขาย	ตามระดับความสำคัญ 1–5
promotion2	ผู้ขายให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานของปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย	ตามระดับความสำคัญ 1–5
people1	ความรู้และความเข้าใจในผลิตภัณฑ์ของพนักงานขาย	ตามระดับความสำคัญ 1–5
process1	ขั้นตอนการสั่งซื้อสินค้าและการให้บริการหลังการขายของผู้ขายมีความสะดวกและรวดเร็ว	ตามระดับความสำคัญ 1–5
physical1	ผู้ผลิตที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม หรือมีภาพลักษณ์เป็นองค์กรสีเขียว	ตามระดับความสำคัญ 1–5
perception2	โรงงานของท่านมีแนวทางลดการปล่อยคาร์บอนเพื่อสิ่งแวดล้อม	ตามระดับความสำคัญ 1–5
ε	ค่าคลาดเคลื่อน (Error Term)	

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิต (Logit Model) พบว่า แบบจำลองมีความเหมาะสมทางสถิติ โดยมีค่า LR chi2(17) เท่ากับ 160.43 และค่า Prob > chi2 เท่ากับ 0.0000 แสดงว่าตัวแปรอิสระในแบบจำลองสามารถร่วมกันอธิบายการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาค่า Overall Percentage Correct ซึ่งมีค่าเท่ากับร้อยละ 77.50 สามารถอธิบายได้ว่า แบบจำลองนี้มีความสามารถในการจำแนกกลุ่มตัวอย่างที่ตัดสินใจเลือกซื้อและไม่เลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ได้ถูกต้องร้อยละ 77.50 ของข้อมูลทั้งหมด จึงสะท้อนว่าแบบจำลองมีประสิทธิภาพในการพยากรณ์อยู่ในระดับที่ดีดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองโลจิต

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	Z-Stat	p-Value	Marginal Effect (dy/dx)
ขนาดโรงงานตามจำนวนพนักงาน (≥ 500 คน)	1.440	0.709	2.030	0.042**	0.322
ทุนจดทะเบียนของบริษัท (> 50 ล้านบาท)	-2.389	0.721	-3.310	0.001**	-0.535
ผลประกอบการเฉลี่ย 5 ปีย้อนหลัง (> 200 ล้านบาท)	0.924	0.425	2.170	0.030**	0.211
ชั่วโมงการเดินเครื่องปั๊มน้ำเฉลี่ยต่อวัน					
8-16 ชั่วโมง			(Base Group)		
น้อยกว่า 8 ชั่วโมง	0.429	0.678	0.630	0.527	0.099
มากกว่า 16 ชั่วโมง	0.911	0.428	2.130	.033**	0.201
การตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำ (ร่วมกันหลายฝ่าย)	1.008	0.277	3.640	0.000**	0.243
นโยบายส่งเสริมการลงทุนด้านประหยัดพลังงาน (มีนโยบาย)	2.326	0.279	8.320	0.000**	0.517
งบประมาณเฉลี่ยสำหรับปรับปรุงระบบพลังงาน					
5-10% ของงบประมาณรวม			(Base Group)		
ต่ำกว่า 5% ของงบประมาณรวม	-0.594	0.386	-1.540	0.124	-0.147
สูงกว่า10% ของงบประมาณรวม	-0.832	0.505	-1.650	0.099*	-0.205
ปัจจัยส่วนประสมการตลาด					
ด้านผลิตภัณฑ์ (คุณภาพ/ประสิทธิภาพ/ประหยัดพลังงาน)	0.173	0.228	0.760	0.448	0.042

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	Z-Stat	p-Value	Marginal Effect (dy/dx)
ด้านราคา (ราคา/ระยะเวลาคืนทุน)	-0.513	0.211	-2.440	0.015**	-0.124
ด้านสถานที่ (ช่องทางจำหน่าย/บริการ)	-0.293	0.242	-1.210	0.226	-0.071
ด้านโปรโมชั่น (โปรโมชัน/ข้อมูลผลิตภัณฑ์)	0.134	0.231	0.580	0.563	0.032
ด้านบุคลากร (ความรู้/คำแนะนำพนักงานขาย)	-0.733	0.213	-3.440	0.001**	-0.178
ด้านกระบวนการ (กระบวนการสั่งซื้อ/บริการ)	-0.191	0.218	-0.880	0.379	-0.046
สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ภาพลักษณ์สีเขียว)	-0.022	0.221	-0.100	0.921	-0.005
การรับรู้ (การรับรู้ด้านพลังงาน/สิ่งแวดล้อม)	0.497	0.250	1.990	0.046**	0.121
LR chi2(17) = 160.43 Prob > Chi2 = 0.0000 Overall Percentage Correct = 77.50%					

หมายเหตุ:

* หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

แบบจำลองนี้ได้ผ่านการทดสอบปัญหา Multicollinearity โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) ระหว่างตัวแปรอิสระ ซึ่งพบว่ามีค่าไม่เกิน 0.80

การแปลผลแบบจำลองโลจิต ผู้วิจัยพิจารณาทั้งทิศทางของค่าสัมประสิทธิ์และนัยสำคัญทางสถิติของตัวแปร และใช้ค่า Marginal Effects (MFX) ในการอธิบายขนาดการเปลี่ยนแปลงของความน่าจะเป็นในการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ โดยค่าที่รายงานในรูปร้อยละต่อไปนี้มาจากค่า Marginal Effects (MFX) ของแต่ละตัวแปร

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ พบว่า ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ การมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนด้านประหยัดพลังงาน ขนาดโรงงานที่มีจำนวนพนักงานตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป การตัดสินใจร่วมกันหลายฝ่าย ผลประกอบการเฉลี่ย 5 ปีย้อนหลังมากกว่า 200 ล้านบาท ชั่วโมงการเดินเครื่องปั๊มน้ำมากกว่า 16 ชั่วโมงต่อวัน ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านบุคลากร และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังพบว่า ทุนจดทะเบียนของบริษัทมากกว่า 50 ล้านบาท มีนัยสำคัญทางสถิติในทิศทางตรงกันข้ามต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ ขณะที่งบประมาณเฉลี่ยสำหรับปรับปรุงระบบพลังงานมากกว่า 10% ของงบประมาณรวม มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.10

สำหรับปัจจัยที่ไม่พบความมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ชั่วโมงการเดินเครื่องปั๊มน้ำน้อยกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน งบประมาณเฉลี่ยสำหรับปรับปรุงระบบพลังงานต่ำกว่า 5% ของงบประมาณรวม ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ด้านสถานที่ ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านกระบวนการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งสะท้อนว่า ตัวแปรดังกล่าวยังไม่สามารถอธิบายการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ได้อย่างชัดเจนในแบบจำลองนี้

ผลการวิจัยแสดงถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมประกอบด้วยทั้งปัจจัยเชิงองค์กรและปัจจัยด้านการตลาด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากจำนวนตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติและขนาดของค่า Marginal Effects (MFX) พบว่า ปัจจัยเชิงองค์กรมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อมากกว่าปัจจัยด้านการตลาด โดยเฉพาะนโยบายด้านพลังงาน ขนาดของโรงงาน รูปแบบการตัดสินใจภายในองค์กร ผลประกอบการ และชั่วโมงการเดินเครื่อง ซึ่งมีค่า Marginal Effects (MFX) ในระดับค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับตัวแปรด้านการตลาด ขณะที่ปัจจัยด้านราคา ด้านบุคลากร และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม แม้จะมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน แต่มีจำนวนตัวแปรที่มีนัยสำคัญน้อยกว่า และมีขนาดผลกระทบโดยรวมต่ำกว่าปัจจัยเชิงองค์กร

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการตลาดเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในองค์กรด้วย โดยเฉพาะนโยบายด้านพลังงานของโรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า โรงงานที่มีแนวทางส่งเสริมการประหยัดพลังงานอย่างชัดเจน จะมีความพร้อมในการลงทุนด้านเทคโนโลยีประหยัดพลังงานมากกว่าโรงงานที่ยังไม่มีแนวทางดังกล่าวอย่างจริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนโยบายด้านพลังงานช่วยกำหนดทิศทางในการบริหารจัดการภายในองค์กร ทำให้การตัดสินใจลงทุนมีความชัดเจนและสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กรมากขึ้น ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนแนวคิด Organizational Buying Behavior ที่อธิบายว่า การตัดสินใจซื้อในองค์กรไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว แต่ได้รับอิทธิพลจากนโยบาย เป้าหมาย และกระบวนการบริหารภายในองค์กรร่วมด้วยซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (2566) ที่ให้ความสำคัญกับการกำหนดแนวทางอนุรักษ์พลังงานในภาคอุตสาหกรรมอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า ทุนจดทะเบียนของบริษัท มากกว่า 50 ล้านบาทกลับส่งผลเชิงลบต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ เนื่องจากโดยทั่วไปอาจคาดว่าองค์กรที่มีศักยภาพทางการเงินสูงจะมีความพร้อมในการลงทุนมากกว่า แต่ผลที่ได้ในครั้งนี้สะท้อนว่า การตัดสินใจลงทุนในเทคโนโลยีประหยัดพลังงานอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมด้านเงินทุนเพียงอย่างเดียว หากยังเกี่ยวข้องกับเกณฑ์ผลตอบแทนจากการลงทุนและกระบวนการตัดสินใจภายในองค์กรด้วย ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Jackson (2010) และ Bremer et al. (2024) ที่แสดงให้เห็นว่าการลงทุนด้านประสิทธิภาพพลังงานขององค์กรไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านการเงินเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากข้อจำกัดภายในองค์กรและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอนุมัติโครงการร่วมด้วย

ผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจร่วมกันหลายฝ่ายส่งผลเชิงบวกต่อการเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ ซึ่งสะท้อนลักษณะของการจัดซื้อในภาคอุตสาหกรรมที่มักเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน เช่น ฝ่ายวิศวกรรม ฝ่ายจัดซื้อ และผู้บริหาร การตัดสินใจในลักษณะดังกล่าวช่วยให้การพิจารณาเป็นไปอย่างรอบด้านมากขึ้น ทั้งในมิติของความเหมาะสมทางเทคนิค ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ และความพร้อมในการนำไปใช้งานจริง จึงเพิ่มโอกาสในการอนุมัติการลงทุน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Buying Center (Webster & Wind, 1972) แนวคิดดังกล่าวอธิบายว่า การตัดสินใจซื้อสินค้าอุตสาหกรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของบุคคลหลายฝ่ายภายในองค์กร ซึ่งมีบทบาทและมุมมองแตกต่างกันในการพิจารณาการลงทุน

ผลการวิจัยพบว่า ผลประกอบการของโรงงานและชั่วโมงการเดินเครื่องปั๊มน้ำต่อวันก็มีผลเชิงบวกต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเช่นกัน โดยโรงงานที่มีผลประกอบการเฉลี่ย 5 ปีย้อนหลังมากกว่า 200 ล้านบาท และโรงงานที่มีชั่วโมงการเดินเครื่องมากกว่า 16 ชั่วโมงต่อวัน มีแนวโน้มตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์

มากกว่าโรงงานกลุ่มอื่น ผลดังกล่าวอธิบายได้ว่า โรงงานที่มีผลประกอบการดีจะมีศักยภาพในการลงทุนสูงกว่า ขณะที่โรงงานที่มีการเดินเครื่องต่อเนื่องเป็นเวลานานย่อมมองเห็นผลประหยัดพลังงานได้ชัดเจนกว่า จึงมีแรงจูงใจในการลงทุนมากกว่า ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Technology Adoption ซึ่งอธิบายว่าองค์กรจะมีแนวโน้มยอมรับเทคโนโลยีใหม่มากขึ้นเมื่อเห็นถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า และความเหมาะสมในการใช้งานจริง ซึ่งสอดคล้องกับ Patterson et al. (2022) ที่ระบุว่า สถานประกอบการที่มีการใช้พลังงานสูงมักให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานเป็นพิเศษ

สำหรับปัจจัยด้านส่วนประสมการตลาด 7Ps ผลการวิจัยพบว่า ด้านราคาและด้านบุคลากรมีผลเชิงลบต่อการตัดสินใจเลือกซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในส่วนของด้านราคา ผลการวิจัยสะท้อนว่า แม้โรงงานจะตระหนักถึงประโยชน์ของปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ แต่หากยังมองว่าราคาสินค้าสูงหรือระยะเวลาคืนทุนยาวเกินไป ก็อาจทำให้การตัดสินใจซื้อชะลอลงได้ ข้อค้นพบนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับ Yasunaga (2018) และดาวรุ่งรตา วงษ์ไกร (2563) ที่พบว่า ปัจจัยด้านราคาและความคุ้มค่าในการลงทุนมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อหรือการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ประหยัดพลังงานและเครื่องใช้ไฟฟ้าอย่างมีนัยสำคัญ

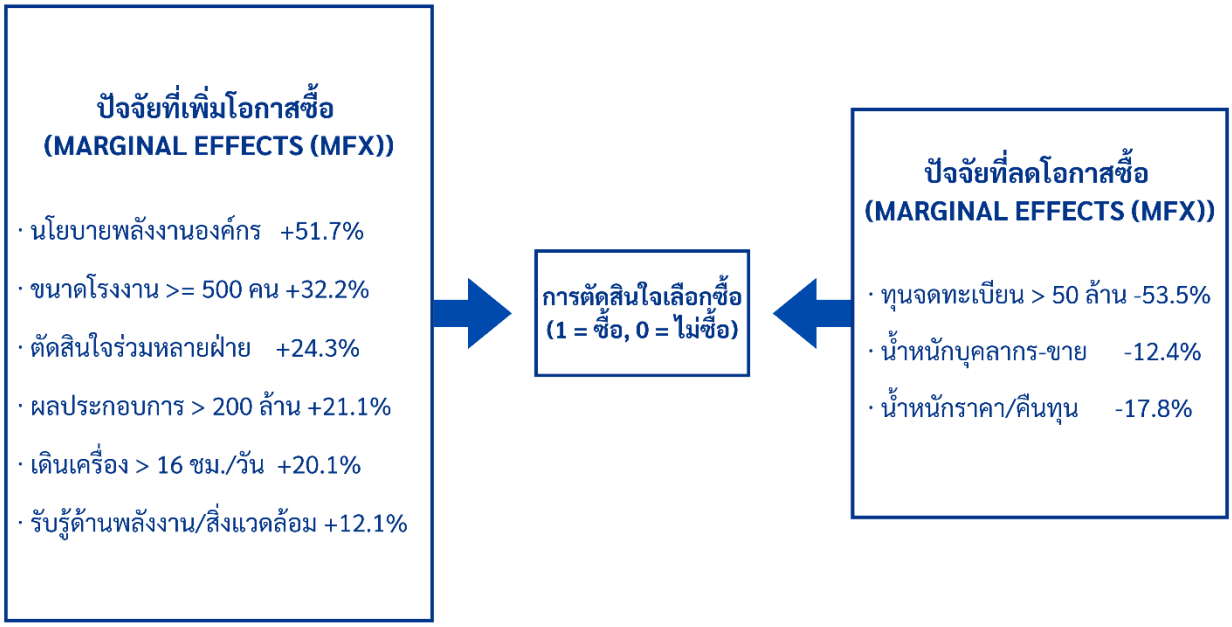
ในด้านบุคลากรที่มีผลเชิงลบ อาจสะท้อนว่า เมื่อผู้ซื้อให้ความสำคัญกับความรู้และความสามารถของพนักงานขายมากขึ้น ก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่าสินค้าประเภทนี้ต้องอาศัยการนำเสนอที่มีความน่าเชื่อถือทางเทคนิคสูง หากผู้ขายไม่สามารถอธิบายข้อมูลผลิตภัณฑ์ ความประหยัดพลังงาน หรือความคุ้มค่าในการลงทุนได้อย่างชัดเจน ก็อาจทำให้ผู้ซื้อเกิดความลังเลและชะลอการตัดสินใจซื้อได้ สอดคล้องงานวิจัยกับ Swan et al. (1985) และ Hartmann et al. (2020) แสดงให้เห็นว่า ความสามารถและความน่าเชื่อถือของพนักงานขายมีบทบาทสำคัญต่อความไว้วางใจของลูกค้าและการตัดสินใจซื้อในบริบทการซื้อขายระดับองค์กร

ด้านการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมมีผลเชิงบวกต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ แสดงให้เห็นว่า โรงงานที่ตระหนักถึงประโยชน์ของการประหยัดพลังงาน การลดต้นทุนในระยะยาว และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีแนวโน้มยอมรับเทคโนโลยีดังกล่าวมากกว่าโรงงานที่ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้น้อยกว่าซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Adoption) ที่อธิบายว่า การรับรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและการตัดสินใจนำเทคโนโลยีมาใช้งานข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Akroush et al. (2019) ที่พบว่า การรับรู้ประโยชน์และความตระหนักด้านพลังงานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ประหยัดพลังงาน

จากข้อมูลข้างต้น ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมไทยถูกกำหนดโดยปัจจัยเชิงองค์กรมากกว่าปัจจัยด้านการตลาด ขณะที่ปัจจัยด้านการตลาดมีบทบาทในฐานะปัจจัยสนับสนุนผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การตัดสินใจเลือกซื้ออุปกรณ์ประหยัดพลังงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นการตัดสินใจในระดับองค์กร ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งปัจจัยเชิงนโยบาย กระบวนการตัดสินใจภายใน และการรับรู้ถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีร่วมกัน โดยเฉพาะด้านราคา ด้านบุคลากร และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า หากต้องการส่งเสริมการใช้ปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในภาคอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการขายสินค้าเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจด้านพลังงาน การพัฒนาศักยภาพของทีมขาย และการสนับสนุนให้องค์กรลูกค้ากำหนดนโยบายพลังงานอย่างเป็นรูปธรรมควบคู่กันไปด้วย

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้นำเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงปัจจัยเชิงองค์กร ส่วนประสมทางการตลาด 7Ps และการรับรู้ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม กับการตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมไทย ดังแสดงในภาพประกอบ

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

หมายเหตุ ตัวเลขแสดงค่า Marginal Effects (MFX) (dy/dx) คือการเปลี่ยนแปลงของความน่าจะเป็นในการตัดสินใจซื้อ ($p < 0.05, 0.10$)
ปัจจัยเชิงองค์กร, ปัจจัยส่วนประสมการตลาด 7Ps ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิต (N = 400),
LR chi2(17) = 160.43 Prob > Chi2 = 0.0000 Overall Percentage Correct = 77.50%

งานวิจัยนี้พบว่า การตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับราคาหรือคุณภาพของผลิตภัณฑ์เป็นหลักอย่างที่เคยเชื่อกัน หากแต่ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดคือ "นโยบายพลังงานระดับองค์กร" โดยโรงงานที่มีนโยบายส่งเสริมการลงทุนด้านพลังงานมีโอกาสตัดสินใจซื้อสูงกว่าโรงงานที่ไม่มีนโยบายดังกล่าวถึง 51.7% นอกจากนี้ ปัจจัยเชิงองค์กรอื่น ๆ ยังมีบทบาทสำคัญเช่นกัน ได้แก่ ขนาดโรงงาน การตัดสินใจร่วมกันหลายฝ่าย ผลประกอบการขององค์กร และชั่วโมงการเดินเครื่อง ซึ่งล้วนเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญ

สิ่งที่งานวิจัยนี้นำเสนอใหม่คือการบูรณาการส่วนประสมการตลาด 7Ps เข้ากับปัจจัยเชิงองค์กร และวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองโลจิตเป็นครั้งแรกในบริบทของปั๊มน้ำอุตสาหกรรมไทย ซึ่งทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นว่า กลยุทธ์ที่ได้ผลที่สุดในการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีประหยัดพลังงานนั้น ไม่ใช่การลดราคาหรือการโปรโมตสินค้า แต่คือการช่วยให้โรงงานกำหนดนโยบายพลังงานอย่างเป็นรูปธรรมก่อน ผลการวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อผู้จำหน่ายในการวางกลยุทธ์การตลาด ต่อภาครัฐในการออกมาตรการสนับสนุน และต่อผู้บริหารโรงงานในการกำหนดทิศทางการลงทุนด้านพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผู้จำหน่ายปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์ ควรมุ่งเน้นการวางกลยุทธ์ทางการตลาดไปยังโรงงานที่มีนโยบายด้านพลังงานอย่างชัดเจน และโรงงานที่มีขนาดตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป เนื่องจากโรงงานในกลุ่มดังกล่าวมีแนวโน้มตัดสินใจเลือกซื้อปั๊มน้ำแบบอินเวอร์เตอร์สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

1.2 ผู้จำหน่ายและทีมขาย ควรพัฒนาความรู้และความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคของพนักงานขายให้สามารถอธิบายข้อมูลผลิตภัณฑ์ ความประหยัดพลังงาน ความคุ้มค่าในการลงทุน ระยะเวลาคืนทุน และผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งควรเสนอเงื่อนไขการชำระเงินที่ยืดหยุ่น เพื่อช่วยลดความกังวลของลูกค้าและสนับสนุนการตัดสินใจลงทุน

1.3 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้โรงงานอุตสาหกรรมกำหนดนโยบายด้านพลังงานอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยอาจสนับสนุนผ่านมาตรการสิทธิประโยชน์จาก BOI หรือโครงการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในเทคโนโลยีประหยัดพลังงานในภาคอุตสาหกรรม

1.4 โรงงานอุตสาหกรรมและผู้บริหารองค์กร ควรให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบายด้านพลังงานภายในองค์กร รวมทั้งนำข้อมูลด้านต้นทุนพลังงาน ระยะเวลาคืนทุน และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ประกอบการพิจารณา เพื่อให้การตัดสินใจลงทุนในเทคโนโลยีประหยัดพลังงานมีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 นักวิจัยในอนาคต ควรขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างไปยังอุตสาหกรรมประเภทอื่น เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ ยาง และพลาสติก รวมทั้งควรเพิ่มการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อในแต่ละอุตสาหกรรมและแต่ละภูมิภาคได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 นักวิจัยในอนาคต ควรพิจารณาเพิ่มตัวแปรอื่นที่อาจมีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ เช่น อัตราค่าไฟฟ้า มาตรการสนับสนุนจากภาครัฐ และระดับความรู้ด้านพลังงาน (Energy Literacy) ของผู้มีอำนาจตัดสินใจ เพื่อให้แบบจำลองสามารถอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจได้ครอบคลุมและแม่นยำมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ญาณิศา ถาวรรัตน์. (2560). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศ*. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดาวรุ่งรตา วงษ์ไกร. (2563). ปัจจัยทางการจัดการการตลาดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อเครื่องปรับอากาศเพื่อที่อยู่อาศัยของผู้บริโภคในอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 6(2), 82–93.

นริศรา จันทลา. (2560). *ปัจจัยที่มีผลต่อแนวโน้มการตัดสินใจซื้อสินค้าประเภทอุปกรณ์ช่วยประหยัดพลังงานไฟฟ้าของลูกค้าบริษัท โตโยต้า ทูโช เอ็มแอนด์อี (ประเทศไทย) จำกัด*. (งานนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยบูรพา.

สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน. (2566). แผนอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2566–2580. กระทรวงพลังงาน.

Akroush, M. N., Zuriekat, M. I., Al Jabali, H. I., & Asfour, N. A. (2019). Determinants of purchasing intentions of energy-efficient products: The roles of energy awareness and perceived

benefits. *International Journal of Energy Sector Management.* 13(1), 128–148. https://doi.org/10.1108/IJESM-05-2018-0009

Bremer, L., den Nijs, S., & de Groot, H. L. F. (2024). The energy efficiency gap and barriers to investments: Evidence from a firm survey in The Netherlands. *Energy Economics.* 133, 107498. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107498

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Global Carbon Budget. (2024). *Global Carbon Budget 2024*. Global Carbon Project. Retrieved January 20, 2026, from https://globalcarbonbudget.org

Grundfos. (2023). *Grundfos Product Center*. Retrieved January 20, 2026, from https://product-selection.grundfos.com

Hartmann, N. N., Plouffe, C. R., Kohsuwan, P., & Cote, J. A. (2020). Salesperson influence tactics and the buying agent purchase decision: Mediating role of buying agent trust of the salesperson and moderating role of buying agent regulatory orientation focus. *Industrial Marketing Management*. 87, 31–46. https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.02.023

International Energy Agency. (2024). *Energy efficiency 2024*. IEA. Retrieved January 20, 2026, from https://www.iea.org/reports/energy-efficiency-2024

Jackson, J. (2010). Promoting energy efficiency investments with risk management decision tools. *Energy Policy*, 38(8), 3865–3873. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2010.03.006

Patterson, M., Singh, P., & Cho, H. (2022). The current state of the industrial energy assessment and its impacts on the manufacturing industry. *Energy Reports.* 8, 7297–7311.

Swan, J. E., Trawick, I. F., Jr., & Silva, D. W. (1985). How industrial salespeople gain customer trust. *Industrial Marketing Management*. 14(3), 203–211. https://doi.org/10.1016/0019-8501(85)90039-2

U.S. Department of Energy. (2022). *Energy savings potential of variable speed drive systems*. U.S. Department of Energy.

Webster, F. E., Jr., & Wind, Y. (1972). A general model for understanding organizational buying behavior. *Journal of Marketing.* 36(2), 12–19. https://doi.org/10.1177/002224297203600204

Yasunaga, R. (2018). *Factors associated with attitude towards purchasing intention on inverter air conditioner among Thai consumers.* (Master's thesis). Chulalongkorn University.

การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) เพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในรายวิชา 1503230

The Development of a Learning Innovation Using the Supply Chain Simulation Game (Beer Game) to Enhance Logistics and Supply Chain Management Skills in Course 1503230

[1]ดนวัต สีพุธสุข*, [2]นภาพร เทพรักษา, [3]กฤตเมธ นพภาษี**

[1]Donnawat Seeputsuk, [2]Napaporn Thepraksa, [3] Kritmet Noppasee

First Author's E-mail: Donnawat.s@tsu.ac.th*

Corresponding Author's E-mail: E-mail: napaporn.t@tsu.ac.th**

Received: ***April 1, 2026*** *Revised:* ***May 26, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลของการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้และความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน 2) ศึกษาผลต่อการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการคิดเชิงระบบของผู้เรียน และ 3) ประเมินระดับความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้เรียนต่อกิจกรรมดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองร่วมกับการวิจัยในชั้นเรียน กลุ่มตัวอย่างคือ นิสิตหลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิชาเอกการจัดการโลจิสติกส์ ชั้นปีที่ 1 กลุ่มเทียบโอน ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน จำนวน 65 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย แบบทดสอบก่อน–หลังเรียน รูบริกประเมินการทำงานเป็นทีมและกระบวนการเรียนรู้ ตารางบันทึกผลการเล่นเกม แบบประเมินสะท้อนคิด และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การใช้นวัตกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทั้งในภาพรวมและรายมิติ โดยเฉพาะด้านความเข้าใจตัวแปรระบบ ความหน่วงเวลา สินค้าระหว่างทาง และปรากฏการณ์แส้ม้า 2) ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการทำงานเป็นทีม การแบ่งบทบาท ความรับผิดชอบ การสื่อสาร การใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และการอธิบายสาเหตุเชิงระบบในระดับสูง สะท้อนว่าเกมจำลองช่วยเสริมสร้างการคิดเชิงระบบและการตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลและเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานโดยรวมอยู่ในระดับสูง เห็นว่าเกมช่วยให้เข้าใจระบบโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานได้ชัดเจนขึ้น และให้คุณค่าอย่างมากต่อช่วงการถอดบทเรียนและการใช้ข้อมูลจากแดชบอร์ดในการวิเคราะห์ผล

คำสำคัญ: โลจิสติกส์; ห่วงโซ่อุปทาน; การคิดเชิงระบบ; การเรียนรู้ผ่านเกม

[1-3] อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสมัยใหม่ วิชาเอกการจัดการโลจิสติกส์ วิทยาลัยการจัดการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ; Lecturer in the Bachelor of Management Program in Modern Management, Logistics Management major, Management for Development College, Thaksin University.

[3] E-mail: krittamet.n@tsu.ac.th

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) examine the effects of an innovative learning approach using the Supply Chain Simulation Game (Beer Game) on students' learning achievement in terms of knowledge and systems understanding of logistics and supply chain management; 2) investigate its effects on the development of students' teamwork skills, data-driven decision-making, and systems thinking; and 3) evaluate students' satisfaction and suggestions regarding the activity. This study employed a quasi-experimental design in combination with classroom action research. The sample consisted of 65 first-year transfer students enrolled in the Bachelor of Management Program in Modern Management, majoring in Logistics Management, who registered for course 1503230 Logistics and Supply Chain Management. The participants were selected through purposive sampling. The research instruments included pre-test and post-test assessments, a rubric for evaluating teamwork and learning processes, game performance record sheets, reflection forms, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean, standard deviation, and percentage, together with content analysis.

The findings revealed that: 1) the use of the Beer Game markedly improved students' learning achievement, with post-test mean scores higher than pre-test scores in both overall performance and individual dimensions, particularly in understanding system variables, time delays, goods in transit, and the bullwhip effect; 2) students demonstrated strong development in teamwork, role allocation, responsibility, communication, the use of data for decision-making, and the ability to explain systemic causes, indicating that the simulation effectively enhanced systems thinking and decision-making under conditions of limited information and time constraints; and 3) students reported a high level of overall satisfaction with the Beer Game activity, noting that it helped them understand logistics and supply chain systems more clearly and that the debriefing session and the use of dashboard data for result analysis were especially valuable.

Keywords: logistics; supply chain; systems thinking; game-based learning

บทนำ

การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในปัจจุบันเป็นศาสตร์ที่มีความซับซ้อนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการไหลของสินค้า ข้อมูล คำสั่งซื้อ และการตัดสินใจของหลายฝ่ายที่เชื่อมโยงกันตลอดระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ภายใต้ความผันผวนของอุปสงค์ การแข่งขันด้านเวลา ต้นทุน และข้อจำกัดของทรัพยากร ความสามารถในการมองเห็นระบบแบบองค์รวมและการตัดสินใจเชิงระบบจึงเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน โดยเฉพาะในรายวิชาพื้นฐานที่ต้องทำหน้าที่วางรากฐานให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับสถานการณ์จริงได้อย่างมีเหตุผล งานทบทวนวรรณกรรมช่วงหลังยังชี้ว่า การเรียนรู้ในสาขาที่มีความซับซ้อนเชิงระบบเช่นนี้จำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งความสัมพันธ์ของตัวแปร การแลกเปลี่ยนระหว่างต้นทุนกับระดับบริการ และผลกระทบของการตัดสินใจที่ส่งต่อกันเป็นลูกโซ่

มากกว่าการมุ่งถ่ายทอดเนื้อหาแบบแยกส่วนเพียงอย่างเดียว (Deghedi, 2023; Duchatelet และ Donche, 2022)

อย่างไรก็ตามในบริบทของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน พบว่าผู้เรียนจำนวนมากสามารถอธิบายคำจำกัดความหรือองค์ประกอบพื้นฐานของซัพพลายเชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรสำคัญ เช่น สินค้าคงคลัง ยอดค้างส่ง สินค้าระหว่างทาง และผลของความหน่วงเวลา/ระยะเวลานำ ที่ทำให้ระบบเกิดความผันผวนและขาดเสถียรภาพ ผู้เรียนจึงมักเข้าใจเนื้อหาแบบแยกส่วน และยังไม่เห็นชัดว่าการตัดสินใจในระดับหนึ่งสามารถส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อทั้งระบบได้อย่างไร โดยเฉพาะประเด็นปรากฏการณ์แส้ม้า หรือ bullwhip effect ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารห่วงโซ่อุปทาน การเรียนรู้ลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนอาจจดจำแนวคิดได้ แต่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงเหตุและผลของระบบในลักษณะพลวัตได้อย่างลึกซึ้ง (Yang, 2024)

วรรณกรรมด้านการศึกษาในช่วงปี 2020–2025 เสนออย่างต่อเนื่องว่า การเรียนรู้ผ่านเกมและการจำลองสถานการณ์เป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาความรู้และทักษะในสาขาที่ต้องอาศัยการตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลและเวลา Chernikova et al. (2020) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ผ่านเกมในระดับอุดมศึกษามีผลเชิงบวกต่อการพัฒนาทักษะที่ซับซ้อนอย่างมีนัยสำคัญ และให้ผลดีขึ้นเมื่อมีการออกแบบการช่วยเหลือ ขณะเดียวกัน Duchatelet และ Donche (2022) ชี้ว่าการจำลองสถานการณ์มีศักยภาพในการพัฒนาความรู้เฉพาะสาขา การให้เหตุผลเชิงวิชาชีพและการคิดเชิงวิเคราะห์ได้ดี โดยเฉพาะเมื่อการออกแบบกิจกรรมและเครื่องมือประเมินสอดคล้องกับสมรรถนะที่ต้องการพัฒนา ส่วน Delke et al. (2025) ยังรายงานเพิ่มเติมว่า การเรียนรู้ผ่านเกมสามารถให้ผลเชิงบวกต่อทักษะ ความเข้าใจ และความมีส่วนร่วมของผู้เรียนในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและซัพพลายเชนได้ดีกว่าวิธีสอนแบบบรรยายทั่วไปในหลายมิติ เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน งานศึกษาช่วงหลังยืนยันว่าเกมจำลองเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการช่วยให้ผู้เรียนเห็นระบบมากกว่าการรับฟังคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว Deghedi (2023) เสนอว่าเกมทางธุรกิจและเกมจำลองในสาขาซัพพลายเชนเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับการฝึกอบรมและการสอน เพราะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจระบบที่มีความซับซ้อนผ่านการลงมือทำ และควรเลือกหรือออกแบบเกมให้สอดคล้องกับความซับซ้อนของเนื้อหาและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ต้องการพัฒนา ในทำนองเดียวกันงานที่ศึกษาการใช้การจำลองสถานการณ์ในโซ่อุปทาน (Beer Game) ซึ่งเกมดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจพลวัตของระบบความหน่วงเวลา และการขยายตัวของความผันผวนของคำสั่งซื้อได้อย่างเป็นรูปธรรม Yang (2024) ได้ให้ความเห็นว่า ผู้เรียนมีการตอบสนองเชิงบวกต่อการใช้เบียร์เกมส์ และมีความเข้าใจพลวัตของซัพพลายเชนดีขึ้น

นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอน ในรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน โดยใช้ เกมจำลองสถานการณ์โซ่อุปทาน เป็นฐานของกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ Beer Game เดิมเป็นแนวคิดเกมจำลองที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการอธิบายพลวัตของห่วงโซ่อุปทานและปรากฏการณ์แส้ม้า แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมิได้มุ่งนำเกมมาใช้โดยตรงเท่านั้น หากได้ ออกแบบและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับบริบทของรายวิชา ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (CLOs) และลักษณะของผู้เรียนในชั้นเรียนจริง ซึ่งนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การวางโครงสร้างกิจกรรมเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ช่วงเตรียมความพร้อมก่อนเล่น การดำเนินกิจกรรมระหว่างเล่น การถอดบทเรียนหลังเล่น และการมอบหมายงานสรุปผลหลังชั้นเรียน รวมถึงการพัฒนาใบงาน แบบฟอร์มบันทึกข้อมูล เครื่องมือประเมินผล และการใช้แดชบอร์ดเพื่อช่วยวิเคราะห์ผลการเล่นเกมอย่างเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวทำให้ผู้เรียนไม่ได้เพียงเล่นเกมเพื่อรับประสบการณ์ แต่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์จากสถานการณ์จำลองเข้ากับหลักการทางวิชาการด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานได้อย่างชัดเจน

จากการทบทวนวรรณกรรมและสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน พบว่า แม้งานศึกษาจะชี้ให้เห็นศักยภาพของเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน ในการช่วยอธิบายพลวัตของห่วงโซ่อุปทานและปรากฏการณ์แส้ม้า แต่ยังมีช่องว่างขององค์ความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชาอย่างชัดเจน การออกแบบเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานในฐานะนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนอย่างครบวงจรยังมีไม่มาก และบริบทการเรียนรู้ด้านโลจิสติกส์ของไทยยังต้องการองค์ความรู้ที่อธิบายว่าเกมจำลองสามารถพัฒนาความรู้เชิงระบบ ทักษะการทำงานเป็นทีม และการตัดสินใจบนฐานข้อมูลในชั้นเรียนจริงได้อย่างไร ช่องว่างดังกล่าวมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพราะหากยังขาดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวแปรในระบบซัพพลายเชนอย่างเป็นรูปธรรม ผู้เรียนอาจยังคงเรียนรู้แบบแยกส่วนและไม่สามารถยกระดับไปสู่การวิเคราะห์ การออกแบบ และการตัดสินใจเชิงระบบได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เกมจำลองห่วงโซ่อุปทานเป็นฐาน และศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อผู้เรียนในรายวิชา 1503230 อย่างเป็นระบบ เพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้และความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน
2. เพื่อศึกษาผลต่อการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการคิดเชิงระบบของผู้เรียน
3. เพื่อประเมินระดับความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้เรียนต่อกิจกรรมดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนร่วมกับการวิจัยกึ่งทดลอง โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งเชิงเอกสารและการศึกษาภาคสนามในบริบทชั้นเรียนจริง เพื่อพัฒนาและประเมินผลนวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานในรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารประกอบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ผ่านเกม การจำลองสถานการณ์ การคิดเชิงระบบ การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลตามแนวคิด Outcome-Based Education (OBE) เพื่อใช้เป็นฐานคิดในการออกแบบนวัตกรรม เครื่องมือวิจัย และการวิเคราะห์ผล โดยเอกสารที่ศึกษาสะท้อนความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์กับการพัฒนาทักษะด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน ดังนี้

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเรียนรู้ผ่านเกมและการจำลองสถานการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกมและสถานการณ์จำลองช่วยส่งเสริมความเข้าใจเชิงระบบ การตัดสินใจ และการทำงานเป็นทีม

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน ปรากฏการณ์แส้ม้า (Bullwhip Effect) ความหน่วงเวลา (Delay/Lead Time) และตัวแปรสำคัญของระบบ เช่น สินค้าคงคลัง, สินค้าค้างส่ง และ สินค้าระหว่างขนส่งซึ่งใช้เป็นฐานในการออกแบบสาระการเรียนรู้และการถอดบทเรียน

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา การจัดกิจกรรมตามแนว OBE และการพัฒนาเครื่องมือประเมิน เช่น แบบทดสอบก่อน–หลัง รูบริก แบบสะท้อนคิด และแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อให้สอดคล้องกับ CLO1–CLO4 ของรายวิชา

2. การศึกษาในภาคสนาม

เพื่อศึกษาบริบทการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในรายวิชา 1503230 ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในชั้นเรียนซึ่งเป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 65 คน จากนิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกได้แก่ 1) เป็นนิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาดังกล่าวในภาคเรียนที่ดำเนินการวิจัย 2) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานโดยตรง และ 3) เข้าร่วมกิจกรรมและการเก็บข้อมูลตามกระบวนการวิจัยครบถ้วน

2.2 รวบรวมข้อมูลจากการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ การบันทึกผลการเล่นเกม การสะท้อนคิด และการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้เรียน เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านความรู้ การทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการคิดเชิงระบบ

2.3 วิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรม การใช้เกมจำลอง และการถอดบทเรียน เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน

2.4 สรุปและนำเสนอผลการศึกษาจากทั้งข้อมูลเอกสารและภาคสนาม โดยมุ่งอธิบายรูปแบบกิจกรรม ผลที่เกิดกับผู้เรียน และข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากิจกรรมในครั้งต่อไป

2.5 วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้นวัตกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน เพื่อพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา และการขยายผลไปสู่รายวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง

2.6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติสำหรับการพัฒนาการเรียนการสอนในอนาคต

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ นิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 1503230 การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน จำนวน 65 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานโดยตรงตลอดกระบวนการวิจัย ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้สอนรายวิชาและผู้ช่วยผู้สอน/ผู้สังเกตการณ์ จำนวน 3 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงเช่นกัน เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการออกแบบการดำเนินกิจกรรม และการสะท้อนผลการเรียนรู้จากการใช้นวัตกรรม โดยใช้การเลือกจากกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณสมบัติดังนี้

3.1 เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองสถานการณ์โซ่อุปทานในรายวิชา 1503230

3.2 มีประสบการณ์ในการเรียน การสอน หรือการดำเนินกิจกรรมด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานอย่างต่อเนื่อง

3.3 สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ การตัดสินใจ การทำงานเป็นทีม และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้นวัตกรรมได้

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบทดสอบก่อน–หลังเรียน รูบริกการทำงานเป็นทีม ตารางบันทึกผลการเล่นเกม แบบประเมินสะท้อนคิด แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบบันทึกการสังเกตของผู้สอน/ผู้ช่วยสอน เครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67–1.00 และเครื่องมือประเภทมาตราส่วนประมาณค่าผ่านการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นโดยแบบสอบถามความพึงพอใจมีค่า Cronbach's alpha เท่ากับ 0.91 และแบบประเมินสะท้อนคิดมีค่าเท่ากับ 0.87 โดยใช้เพื่อประเมินทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจเชิงระบบ ทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล พฤติกรรมระหว่างกิจกรรม และความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเครื่องมือบางส่วนผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การกำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้และคำถามวิจัย การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความชัดเจนของข้อคำถาม การทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย และการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือก่อนนำไปใช้จริงในชั้นเรียน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างครบถ้วน โดยมีขั้นตอนดังนี้

5.1 เก็บข้อมูลก่อนการจัดกิจกรรม โดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียน และการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน เพื่อประเมินระดับความรู้ตั้งต้น

5.2 สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ระหว่างการดำเนินกิจกรรมในชั้นเรียน โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้สอนสังเกตพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจ การตอบสนองต่อสถานการณ์ และการใช้ข้อมูลระหว่างเล่นเกม

5.3 เก็บข้อมูลจากการบันทึกผลการเล่นเกมในแต่ละรอบ รวมถึงเหตุผลในการตัดสินใจของแต่ละทีม เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการวิเคราะห์ภายหลัง

5.4 เก็บข้อมูลหลังการเล่นเกม โดยใช้แบบทดสอบหลังเรียน แบบประเมินสะท้อนคิด และแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อสะท้อนทั้งผลลัพธ์ทางความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน

5.5 ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วน เพื่อศึกษามุมมองเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรม จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมในอนาคต

5.6 สรุป วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนาต่อการจัดการเรียนการสอน

6. จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งไม่มีการทดลองที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อร่างกายหรือจิตใจของผู้เข้าร่วม และไม่มีการเก็บข้อมูลส่วนบุคคลที่มีความอ่อนไหว ผู้วิจัยจึงดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยเคร่งครัด ได้แก่ การแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ผู้เข้าร่วมทราบล่วงหน้า การขอความยินยอมก่อนเก็บข้อมูล การรักษาความลับของข้อมูล และการนำเสนอผลในลักษณะภาพรวมโดยไม่เปิดเผยตัวตนของผู้เข้าร่วม ทั้งนี้ ข้อมูลทั้งหมดใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการและการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือวิจัยมาวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบทดสอบก่อน–หลังเรียน คะแนนรายกิจกรรม รูบริกการทำงานเป็นทีม แบบสอบถามความพึงพอใจ และผลการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชา วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ เพื่ออธิบายพัฒนาการด้านความรู้ ความเข้าใจเชิงระบบ ทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และความพึงพอใจของผู้เรียนต่อกิจกรรม Beer Game

สำหรับคะแนนก่อน–หลังเรียน ผู้วิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทั้งในภาพรวมและรายมิติ เพื่อสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนภายหลังการใช้นวัตกรรม ส่วนข้อมูลจากคะแนนรายกิจกรรม ชิ้นงาน และรูบริกการทำงานเป็นทีม วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละของผู้ผ่านเกณฑ์ เพื่อพิจารณาระดับผลสัมฤทธิ์และพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงระหว่างกิจกรรม รวมทั้งวิเคราะห์ผลการบรรลุ CLO โดยพิจารณาจำนวนและร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านเกณฑ์ในแต่ละผลลัพธ์การเรียนรู้

ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสะท้อนคิด คำตอบปลายเปิด และบันทึกการสังเกต ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญและสังเคราะห์สาระที่สะท้อนพัฒนาการด้านความเข้าใจเชิงระบบ การรับรู้เกี่ยวกับความหน่วงเวลาและปรากฏการณ์แส้ม้า การทำงานร่วมกันในทีม และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงกิจกรรม จากนั้นนำผลเชิงคุณภาพมาประกอบการอธิบายร่วมกับผลเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ครอบคลุมทั้งด้านผลลัพธ์และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

8. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้อยู่ในลักษณะ การพรรณนาความร่วมกับการนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณในรูปของตาราง ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสะท้อนคิด การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ และข้อเสนอแนะของผู้เรียน ตลอดจน ภาพถ่ายกิจกรรมการเรียนรู้ แผนภาพกระบวนการเล่นเกม ตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูล และภาพแดชบอร์ดสรุปผล เพื่อประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน ให้เห็นพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจเชิงระบบ การทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการสรุปบทเรียนเชิงระบบอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนระดับรายวิชา การออกแบบนวัตกรรมในระดับหลักสูตร การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในระดับองค์กรการศึกษา และการต่อยอดสู่การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนในระดับปัจเจกบุคคลได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิจัย

1. ผลของการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้และความเข้าใจเชิงระบบ

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน (n = 65)

ตัวชี้วัด	ก่อนเรียน		หลังเรียน		ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น
	Mean	SD	Mean	SD	
คะแนนรวม	56.20	12.40	78.50	10.10	22.30
ความเข้าใจตัวแปรระบบ	54.00	14.00	79.00	11.50	25.00
ความเข้าใจเรื่องความหน่วงเวลาและสินค้าระหว่างทาง	58.00	13.00	80.50	10.80	22.50
ความเข้าใจเกี่ยวกับ Bullwhip Effect และตรรกะต้นทุน	56.50	15.20	76.00	12.00	19.50

ผลการวิจัยพบว่า การใช้นวัตกรรมเกมส์จำลองสถานการณ์ส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านความรู้และความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเมื่อพิจารณาจากคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนในทุกมิติ ทั้งคะแนนรวมและคะแนนรายด้าน สะท้อนว่าผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาที่มีความซับซ้อนเชิงระบบได้ดีขึ้นภายหลังการจัดกิจกรรม

ในภาพรวม คะแนนเฉลี่ยรวมของผู้เรียนเพิ่มจาก 56.20 คะแนน (SD = 12.40) ในช่วงก่อนเรียน เป็น 78.50 คะแนน (SD = 10.10) ในช่วงหลังเรียน หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 22.30 คะแนน แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาของรายวิชาในระดับที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะความเข้าใจในเรื่องตัวแปรหลักของระบบซัพพลายเชน ได้แก่ สินค้าคงคลัง (inventory), ยอดค้างส่ง (backlog) และสินค้าระหว่างทาง (pipeline) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการอธิบายการไหลของสินค้าและข้อมูลในห่วงโซ่อุปทาน ผู้เรียนสามารถแยกแยะความแตกต่างของตัวแปรแต่ละตัว และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้ได้ชัดขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรม

เมื่อพิจารณารายมิติ พบว่า มิติที่มีพัฒนาการเด่นที่สุด คือ ความเข้าใจตัวแปรระบบ โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก 54.00 คะแนน (SD = 14.00) เป็น 79.00 คะแนน (SD = 11.50) หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 25.00 คะแนน สะท้อนว่าผู้เรียนเข้าใจภาษาเชิงระบบของโลจิสติกส์และซัพพลายเชนมากขึ้น

มิติที่สอง คือ ความเข้าใจเรื่องความหน่วงเวลาในการสั่งซื้อและส่งมอบ มีพัฒนาการเด่นชัดเช่นกัน โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก 58.00 คะแนน (SD = 13.00) เป็น 80.50 คะแนน (SD = 10.80) หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 22.50 คะแนน แสดงว่าผู้เรียนเริ่มเข้าใจบทบาทของความหน่วงเวลาในระบบมากขึ้น แสดงว่าผู้เรียนเริ่มเข้าใจบทบาทของความหน่วงเวลาในระบบมากขึ้น ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ว่าการตัดสินใจในวันนี้ไม่ได้ส่งผลทันที แต่จะส่งผลเมื่อเวลาผ่านไป และการไม่คำนึงถึงสินค้าที่อยู่ระหว่างทางอาจทำให้เกิดการสั่งซื้อเกิน จนนำไปสู่ปัญหาสต็อกล้นในอนาคต ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า เกมจำลองสถานการณ์ช่วยเปลี่ยนแนวคิดนามธรรมเรื่องความล้าช้าและข้อมูลส่งกลับให้กลายเป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนเห็นและสัมผัสได้จริง

สำหรับมิติที่สาม คือ ปรากฏการณ์แส้ม้า (Bullwhip Effect) และตรรกะต้นทุน (Cost Logic) ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก 56.50 คะแนน (SD = 15.20) เป็น 76.00 คะแนน (SD = 12.00) หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 19.50 คะแนน แม้จะเป็นมิติที่มีความซับซ้อนสูงที่สุด แต่ผู้เรียนก็ยังมีพัฒนาการที่ชัดเจน แม้จะเป็นมิติที่มีความซับซ้อนสูงที่สุด แต่ผู้เรียนก็ยังมีพัฒนาการที่ชัดเจน แสดงว่าผู้เรียนสามารถอธิบายได้มากขึ้นว่า เหตุใดความผันผวนเพียงเล็กน้อยของอุปสงค์ปลายน้ำจึงสามารถขยายตัวเป็นความผันผวนขนาดใหญ่ในต้นน้ำ และ

เหตุใดการตัดสินใจสั่งซื้อที่ไม่เสถียรจึงส่งผลให้เกิดต้นทุนรวมสูงขึ้น ทั้งในรูปของต้นทุนสินค้าคงคลังและต้นทุนยอดค้างส่ง

โดยสรุปวัตถุประสงค์ที่ 1 แสดงให้เห็นว่าเกมส์จำลองสถานการณ์เป็นนวัตกรรมที่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้จริง โดยเฉพาะในด้านความเข้าใจเชิงระบบ ซึ่งเป็นหัวใจของรายวิชาโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน และช่วยลดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้เชิงทฤษฎีกับการเห็นกลไกของระบบในสถานการณ์จำลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.ผลของนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน

ผลการวิจัยพบว่า การใช้นวัตกรรมเกมส์จำลองสถานการณ์ช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในหลายด้าน โดยเฉพาะทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การแบ่งบทบาท ความรับผิดชอบ การใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และการคิดเชิงระบบ ทั้งนี้ผลการประเมินจากรูบริกและหลักฐานเชิงกระบวนการสะท้อนว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในระดับสูง

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลการประเมินทักษะกระบวนการเรียนรู้จากรูบริก

ด้านที่ประเมิน	Mean	SD	ระดับ
การแบ่งบทบาทและความรับผิดชอบ	4.21	0.58	สูง
การสื่อสารและการแก้ปัญหา	4.05	0.62	สูง
การตัดสินใจบนฐานข้อมูล	3.66	0.71	สูง

ด้านการทำงานเป็นทีม พบว่าผู้เรียนสามารถแบ่งบทบาทและหน้าที่ภายในทีมได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น เช่น ผู้รับผิดชอบการบันทึกข้อมูล ผู้ตรวจสอบตัวเลข ผู้คุมเวลา และผู้ร่วมตัดสินใจ ทำให้การดำเนินเกมเป็นระบบและลดความสับสนในระหว่างเล่น โดยคะแนนเฉลี่ยด้านการแบ่งบทบาทและความรับผิดชอบอยู่ที่ 4.21 คะแนน (SD = 0.58) จากคะแนนเต็ม 5.00 ซึ่งอยู่ในระดับสูง สะท้อนว่าผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่มีแรงกดดันและข้อจำกัดของเวลา

ด้านการสื่อสารและการแก้ปัญหา มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.05 คะแนน (SD = 0.62) จากคะแนนเต็ม 5.00 อยู่ในระดับสูงเช่นกัน โดยพบว่าในระหว่างเล่นเกม ผู้เรียนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการประสานงานภายในทีมมากขึ้น หลายทีมมีการพูดคุย ตรวจสอบข้อมูล และช่วยกันวิเคราะห์สถานการณ์ก่อนตัดสินใจสั่งซื้อ ซึ่งสะท้อนว่ากิจกรรมช่วยสร้างพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกการสื่อสารเชิงระบบ ไม่ใช่เพียงการทำงานร่วมกันเชิงกลไก

ด้านการตัดสินใจบนฐานข้อมูล มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 3.66 คะแนน (SD = 0.71) จากคะแนนเต็ม 5.00 ซึ่งแม้จะเป็นคะแนนต่ำสุดในกลุ่มตัวแปรกระบวนการแต่ยังอยู่ในระดับสูงและถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนจากการเริ่มต้นตัดสินใจแบบใช้อารมณ์และความกังวลเป็นหลักไปสู่การตัดสินใจที่อ้างอิงข้อมูลจากสินค้าคงคลัง, ยอดค้างส่ง, สินค้าอยู่ระหว่างการขนส่งและแนวโน้มคำสั่งซื้อในรอบที่ผ่านมา ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกตพบว่า ผู้เรียนหลายทีมในช่วงแรกมีพฤติกรรม panic ordering คือ สั่งซื้อเพิ่มมากทันทีเมื่อเห็นยอดค้างส่งสูง แต่เมื่อผ่านรอบการเล่นและการถอดบทเรียน ผู้เรียนเริ่มตระหนักว่าการสั่งซื้อเกินจะทำให้ระบบแกว่งมากขึ้น จึงค่อย ๆ ปรับไปสู่การตัดสินใจที่มีเหตุผลมากขึ้น

ในด้านการคิดเชิงระบบ พบว่า เกมจำลองสถานการณ์มีบทบาทชัดเจนในการทำให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของเหตุและผลภายในระบบ ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงได้ว่าปัญหาในเกมไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจ

ในรอบใดรอบหนึ่งเท่านั้น แต่เกิดจากโครงสร้างของระบบ ความหน่วงเวลา และการมองข้อมูลไม่ครบ การอธิบายเชิงระบบดังกล่าวสะท้อนผ่านคะแนนรายงานวิเคราะห์ผลเกมและรายงานอธิบายสาเหตุเชิงระบบ ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 8.10 คะแนน (SD = 1.12) และ 7.20 คะแนน (SD = 1.28) จากคะแนนเต็ม 10.00 ตามลำดับ โดยมีร้อยละผ่านเกณฑ์สูงกว่า 84% ทั้งสองรายการ แสดงว่าผู้เรียนส่วนใหญ่สามารถอธิบายทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นและสาเหตุเชิงระบบได้ดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อยกระดับไปสู่การออกแบบข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางปรับปรุงระบบ ผลการวิจัยพบว่า แม้ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังผ่านเกณฑ์แต่คะแนนเฉลี่ยลดลงมาอยู่ที่ 6.80 จาก 10.00 และร้อยละผ่านเกณฑ์อยู่ที่ 78.50% สะท้อนว่าการออกแบบเชิงระบบยังเป็นทักษะที่ต้องการการชี้นำเพิ่มเติม เช่น การสอนให้ผู้เรียนเชื่อมข้อมูลจากเกมไปสู่แนวทางลดปรากฏการณ์การขยายความผันผวนของคำสั่งซื้อในห่วงโซ่อุปทานอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การใช้สถานะสินค้าคงคลัง การสั่งซื้อแบบการสั่งซื้อแบบปรับอย่างค่อยเป็นค่อยไป การแบ่งปันข้อมูล

โดยสรุปวัตถุประสงค์ที่ 2 แสดงให้เห็นว่าเกมส์จำลองสถานการ์ไม่ได้พัฒนาเฉพาะความรู้ แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะสำคัญของผู้เรียนในด้านการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และการคิดเชิงระบบ ซึ่งเป็นสมรรถนะหลักที่จำเป็นต่อการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในโลกจริง

3.ผลการประเมินความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้เรียน

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อกิจกรรม เกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน

รายการประเมิน	Mean	SD	ระดับ
เกมช่วยให้เข้าใจระบบ SCM มากขึ้น	4.62	0.49	สูงมาก
คุณภาพของการอภิปรายหลังสถานการณ์	4.52	0.54	สูงมาก
แดชบอร์ดช่วยการวิเคราะห์และถอดบทเรียน	4.46	0.58	สูง
ความเชื่อมั่นในการนำไปใช้จริง	4.33	0.63	สูง
ความชัดเจนของการบรรยายสรุป	4.18	0.67	สูง
ความเหมาะสมของเวลาและภาระงาน	3.74	0.81	สูง
รวม	**4.31**	**0.56**	**สูง**

(n = 65)

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานโดยรวมอยู่ในระดับสูง และมองว่ากิจกรรมนี้ช่วยให้การเรียนรู้ในรายวิชาโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานมีความชัดเจนและมีความหมายมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการทำให้เข้าใจระบบซัพพลายเชนอย่างเป็นรูปธรรม

ผลจากแบบสอบถามมาตรประมาณค่า 5 ระดับ พบว่า คะแนนความพึงพอใจเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.31 คะแนน (SD = 0.56) จากคะแนนเต็ม 5.00 ซึ่งอยู่ในระดับสูง มิติที่ได้คะแนนสูงที่สุดคือ เกมช่วยให้เข้าใจระบบการจัดการโซ่อุปทาน (SCM) มากขึ้น โดยมีค่าเฉลี่ย 4.62 คะแนน (SD = 0.49) และ คุณภาพของการอภิปรายหลังสถานการณ์ โดยมีค่าเฉลี่ย 4.52 คะแนน (SD = 0.54) รองลงมาคือ แดชบอร์ดช่วยการวิเคราะห์และถอดบทเรียน โดยมีค่าเฉลี่ย 4.46 คะแนน (SD = 0.58) และ ความเชื่อมั่นในการนำไปใช้จริง โดยมีค่าเฉลี่ย 4.33 คะแนน (SD = 0.63) สะท้อนว่าผู้เรียนไม่ได้มองเกมเป็นเพียงกิจกรรมสร้างความสนุก แต่รับรู้ว่ากิจกรรมช่วยให้ตนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกและสามารถเชื่อมโยงไปสู่การประยุกต์ใช้ได้

ในมิติความชัดเจนของการบรรยายสรุปผู้เรียนให้คะแนนเฉลี่ย 4.18 คะแนน (SD = 0.67) อยู่ในระดับสูง แสดงว่าผู้เรียนส่วนใหญ่รับรู้ว่าการชี้แจงกติกาและตัวแปรระบบก่อนเล่นมีความชัดเจนพอสมควร อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบกับคำตอบปลายเปิดพบว่า ผู้เรียนยังต้องการให้มีการอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายของสินค้าคงคลัง, ยอดค้างส่ง และของที่อยู่ระหว่างทาง รวมถึงต้องการตัวอย่างการเดินเกมช้า ๆ ก่อนเริ่มเล่นจริง เพื่อให้เข้าใจลำดับขั้นตอนรายสัปดาห์มากยิ่งขึ้น

มิติที่ได้คะแนนต่ำสุด คือ ความเหมาะสมของเวลาและภาระงาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 3.74 คะแนน (SD = 0.81) แม้ยังอยู่ในระดับสูง แต่สะท้อนว่า ผู้เรียนบางส่วนรู้สึกว่าช่วงเวลาระหว่างเล่นค่อนข้างเร่ง ทำให้ต้องรีบบันทึกข้อมูลและตัดสินใจในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อระบบเริ่มแกว่งและของค้างส่งสูงขึ้น ผู้เรียนจำนวนหนึ่งจึงเสนอว่า ควรเพิ่มเวลาในช่วง การบรรยายสรุปและอาจแบ่งกิจกรรมเป็น 2 คาบ เพื่อให้มีเวลาวิเคราะห์และสรุปบทเรียนมากขึ้น

จากคำตอบปลายเปิด ผู้เรียนให้ข้อเสนอแนะสำคัญหลายประการ ได้แก่

1. ต้องการให้ช่วงการบรรยายสรุปชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะการอธิบายตัวแปรระบบและการสาธิตตัวอย่างการเล่น

2. ต้องการให้ใบงาน ใช้ง่ายขึ้น และลดความเสี่ยงต่อการกรอกผิด

3. เห็นว่าแดชบอร์ดช่วยให้เห็นปรากฏการณ์แส้ม้า (Bullwhip Effect) ชัดเจน แต่ต้องการคำอธิบายการอ่านกราฟเพิ่มเติม

4. ต้องการให้เชื่อมโยงกรณีศึกษาจริงกับบทเรียนจากเกมมากขึ้น เพื่อเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนในบริบทการทำงานจริง

โดยสรุปวัตถุประสงค์ที่ 3 แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมเกมจำลองสถานการณ์ในระดับสูง และรับรู้ว่ากิจกรรมมีคุณค่าอย่างมากต่อการเรียนรู้ในรายวิชา ขณะเดียวกันข้อเสนอแนะของผู้เรียนก็สะท้อนประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนานวัตกรรมในรุ่นถัดไป ได้แก่ การยกระดับคุณภาพของการบรรยายสรุป การปรับปรุงแบบฟอร์มบันทึกข้อมูล การเพิ่มคำอธิบายแดชบอร์ดและการเพิ่มเวลาการบรรยายสรุป ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่จะช่วยยกระดับผลลัพธ์การเรียนรู้ในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าการใช้นวัตกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้และความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานดีขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งคะแนนรวมและคะแนนรายมิติ โดยผู้เรียนเข้าใจเรื่องตัวแปรระบบ ความหน่วงเวลา สินค้าระหว่างทาง และปรากฏการณ์แส้ม้ามากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) ทำให้ผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้จากการฟังคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ได้เผชิญกับประสบการณ์ของระบบจริงในสถานการณ์จำลอง ได้ตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลและเวลา และได้เห็นผลของการตัดสินใจจากข้อมูลของทีมตนเองอย่างต่อเนื่อง จึงช่วยเปลี่ยนแนวคิดที่เป็นนามธรรม เช่น ความล้าช้าและปรากฏการณ์แส้ม้าให้กลายเป็นสิ่งที่มองเห็นและอธิบายได้ง่ายขึ้น ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Chernikova และคณะ (2020) ที่พบว่าการเรียนรู้ด้วยการจำลองสถานการณ์ในระดับอุดมศึกษามีผลเชิงบวกขนาดใหญ่ต่อการพัฒนาทักษะที่ซับซ้อนและการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ และยังสอดคล้องกับ Delke Delke et al. (2025) ที่รายงานว่าแนวทางการเรียนรู้ผ่านเกม สามารถพัฒนาทักษะและผลลัพธ์การเรียนรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและซัพพลายเชนได้ดีกว่าการสอนแบบบรรยายทั่วไปในหลายมิติ

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ ผู้เรียนมีพัฒนาการสูงในมิติความเข้าใจตัวแปรระบบและความหน่วงเวลา มากกว่ามิติ bullwhip และตรรกะต้นทุนเล็กน้อย ซึ่งสะท้อนว่าเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) มีพลังอย่างมากในการทำให้ผู้เรียนเห็นโครงสร้างของระบบ ก่อนที่จะยกระดับไปสู่การตีความผลกระทบเชิงนโยบายและเชิงต้นทุนที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสังเกตจาก Duchatelet et al. (2022) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้ด้วยการจำลองสถานการณ์มักช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจเชิงสถานการณ์และการให้เหตุผลเชิงวิชาชีพได้ดี โดยเฉพาะเมื่อมีการจัดกิจกรรมสะท้อนคิดและประเมินผลที่สอดคล้องกับสมรรถนะที่ต้องการวัด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การใช้นวัตกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) ช่วยพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการคิดเชิงระบบของผู้เรียนในระดับสูง โดยผู้เรียนสามารถแบ่งบทบาท รับผิดชอบหน้าที่ สื่อสารภายในทีม และใช้ข้อมูลจากเกมเพื่ออธิบายสาเหตุของปัญหาได้ดีขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะของเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) บังคับให้ผู้เรียนต้องทำงานร่วมกันภายใต้สถานการณ์เดียวกัน ทุกคนต้องเผชิญกับข้อมูลไม่สมบูรณ์ ความหน่วงเวลา และแรงกดดันจากสินค้าค้างส่งและ สินค้าคงคลังพร้อมกัน จึงเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมของทีม และค่อย ๆ เปลี่ยนจากการตัดสินใจแบบ การตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือหวั่นวิตกต่อคำสั่งซื้อ ไปสู่การตัดสินใจที่ใช้หลักฐานจากข้อมูลมากขึ้น เช่น การพิจารณาสถานะสินค้าคงคลัง สินค้าระหว่างทาง และแนวโน้มคำสั่งซื้อย้อนหลัง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Yang (2024) ซึ่งรายงานว่าผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกและมีส่วนร่วมสูงต่อเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) ในการเรียนรู้พลวัตของซัพพลายเชน

ผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า ผู้เรียนสามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นและสาเหตุเชิงระบบได้ดีกว่าข้อเสนอเชิงออกแบบ ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนาทักษะจากระดับการวิเคราะห์ไปสู่ระดับการออกแบบนโยบายยังต้องอาศัยการสนับสนุนเชิงการสอนเพิ่มเติม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการคิดเชิงระบบในระดับการออกแบบต้องการการสังเคราะห์ข้อมูลและการเชื่อมโยงหลายมิติพร้อมกันมากกว่าการอธิบายเหตุการณ์ย้อนหลัง ประเด็นนี้สอดคล้องกับข้อเสนอจาก Duchatelet et al. (2022) ที่ชี้ว่า การประเมินผลของการจำลองสถานการณ์ไม่ควรดูเพียงผลลัพธ์ปลายทาง แต่ควรพิจารณาหลักฐานเชิงกระบวนการและการออกแบบกิจกรรมที่ช่วยพาผู้เรียนจากประสบการณ์ไปสู่การให้เหตุผลและการประยุกต์ใช้ในระดับสูงขึ้นด้วย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game) โดยรวมอยู่ในระดับสูง และให้คุณค่าอย่างมากต่อช่วงการถอดบทเรียนและการใช้แดชบอร์ดประกอบการวิเคราะห์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมทำให้ผู้เรียนเห็นระบบซัพพลายเชนอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ได้เรียนรู้แบบแยกส่วนหรือจากคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ของตนเองกับข้อมูลจริงของทีมและหลักการทางวิชาการได้ ผู้เรียนจึงรู้สึกว่าการเรียนมีความหมาย เข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนขึ้น และมองเห็นโอกาสในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จริง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Yang (2024) ที่พบว่าผู้เรียนมีการตอบสนองเชิงบวกและมีทัศนคติการมีส่วนร่วมสูงต่อเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน (Beer Game)

อย่างไรก็ตาม ผลจากคำถามปลายเปิดของงานวิจัยครั้งนี้ยังสะท้อนว่า ผู้เรียนต้องการให้มีการชี้แจงกติกาและตัวแปรระบบให้ชัดขึ้น ต้องการแบบฟอร์มบันทึกข้อมูลที่ใช้ง่ายขึ้น และต้องการเวลาในช่วงการสรุปบทเรียนมากขึ้น โดยเฉพาะเพื่อช่วยให้การเรียนรู้เชิงลึกเกิดขึ้นอย่างเต็มที่ ประเด็นนี้อาจอธิบายได้ว่า แม้เกมจะสร้างแรงจูงใจและประสบการณ์ที่ดี แต่คุณภาพของการถอดบทเรียนยังคงเป็นหัวใจที่ทำให้ประสบการณ์นั้นกลายเป็นความรู้ที่อธิบายและประยุกต์ใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ Fegran et al. (2023) กล่าวว่า การสรุปบทเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ผ่านเกม เพราะช่วยให้ผู้เรียนสะท้อน วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างความหมายจากสิ่งที่ตนคิด รู้สึก และทำระหว่างสถานการณ์จำลองได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นข้อเสนอแนะ

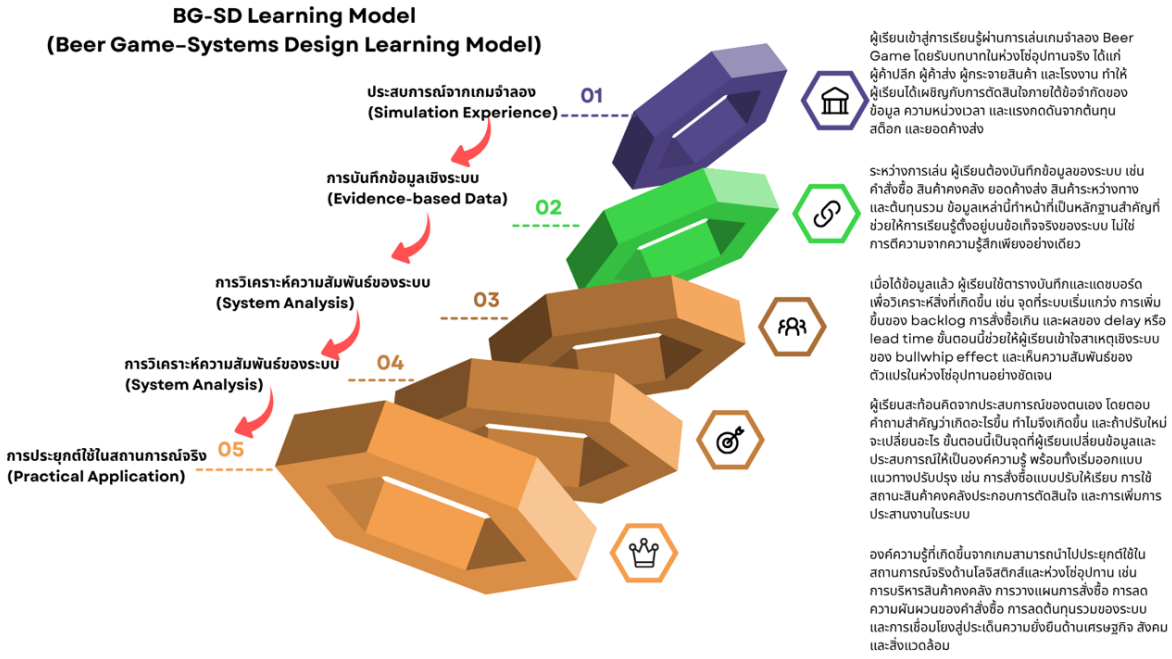
ของผู้เรียนในงานวิจัยครั้งนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงความต้องการด้านความสะดวก แต่เป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนทิศทางการพัฒนานวัตกรรมในรอบถัดไปให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการที่ควรพิจารณา ได้แก่ การใช้รูปแบบกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อน–หลัง ซึ่งยังไม่สามารถควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนหรือเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมได้อย่างสมบูรณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตจากรายวิชาและสถาบันเดียว จึงมีข้อจำกัดในการอ้างอิงผลไปยังบริบทอื่น อีกทั้งการประเมินผลบางส่วนอาศัยรูบริก แบบสะท้อนคิด และแบบสอบถาม ซึ่งอาจมีความเป็นอัตวิสัยอยู่บ้าง นอกจากนี้ งานวิจัยมุ่งประเมินผลในระยะสั้น จึงยังไม่สามารถยืนยันความคงทนของการเรียนรู้ในระยะยาวได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้เชิงระบบด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานผ่านเกมจำลอง แบบประสบการณ์ ข้อมูล วิเคราะห์ ออกแบบ และประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นกรอบการจัดการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการดำเนินกิจกรรมจริง หลักฐานเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้เรียน โดยชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เรื่องโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานจะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้จากการบรรยายเพียงอย่างเดียว แต่ได้เผชิญกับสถานการณ์จำลองที่ต้องตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูล ความหน่วงเวลา และผลสะท้อนกลับของระบบ แล้วนำข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงมาใช้วิเคราะห์ สรุปบทเรียน และออกแบบแนวทางปรับปรุงอย่างเป็นระบบ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นโมเดลการเรียนรู้เชิงระบบด้วยเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

แผนภาพที่ 1 การเรียนรู้เชิงระบบด้วยเกมจำลองห่วงโซ่อุปทาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน

องค์ความรู้ใหม่นี้มีคุณค่าใน 3 ระดับสำคัญ

ระดับที่หนึ่ง ด้านการจัดการเรียนการสอน โมเดลนี้ช่วยให้ผู้สอนมีกรอบการออกแบบกิจกรรมที่ชัดเจน ไม่มองเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานเป็นเพียงเกมประกอบการสอน แต่เป็นระบบการเรียนรู้ที่ต้องมีทั้งการเตรียมความพร้อม การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการสรุปบทเรียนอย่างต่อเนื่อง ทำให้การเรียนรู้มีโครงสร้างและตรวจสอบผลได้ตามผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชา

ระดับที่สอง ด้านการพัฒนาผู้เรียน โมเดลนี้ช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะการทำงานเป็นทีม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการคิดเชิงระบบ ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้ปฏิบัติงานด้านโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานในโลกจริง ผู้เรียนไม่ได้เพียงรู้ว่า bullwhip effect คืออะไร แต่สามารถอธิบายได้ว่าเกิดขึ้นอย่างไร และจะลดผลกระทบได้ด้วยแนวทางใด

ระดับที่สาม ด้านการประยุกต์ใช้และขยายผล โมเดลนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในรายวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการสินค้าคงคลัง การจัดการคลังสินค้า การวางแผนการผลิต การจัดการขนส่ง หรือ e-logistics รวมถึงสามารถใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ในศาสตร์อื่นที่ต้องการพัฒนาการคิดเชิงระบบและการตัดสินใจบนฐานข้อมูล

สรุป

การวิจัยเรื่องการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานสำหรับรายวิชา 1503230 แสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนสามารถช่วยยกระดับการเรียนรู้ในรายวิชาที่มีความซับซ้อนเชิงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวแปรสำคัญในห่วงโซ่อุปทานได้ชัดเจนขึ้น ผลการวิจัยชี้ว่า การใช้นวัตกรรมเกมจำลองห่วงโซ่อุปทานช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น โดยเฉพาะด้านความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับการไหลของสินค้าและข้อมูล ความหน่วงเวลา และปรากฏการณ์แส้ม้า นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร การใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และการคิดเชิงระบบ ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญของการจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน

ในด้านการประเมินผล ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมในระดับสูง และสะท้อนว่าการถอดบทเรียนหลังเล่นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ข้อเสนอแนะของผู้เรียนยังชี้ให้เห็นแนวทางพัฒนานวัตกรรมในอนาคต เช่น การเพิ่มความชัดเจนของการชี้แจงก่อนเล่น การปรับแบบฟอร์มบันทึกข้อมูล และการเพิ่มเวลาในการสรุปบทเรียน

โดยสรุป งานวิจัยนี้สะท้อนว่า เกมจำลองห่วงโซ่อุปทานสามารถใช้เป็นฐานของนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะที่สำคัญของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม และมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนการสอนตามแนว Outcome-Based Education รวมทั้งการประยุกต์ใช้ในรายวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรเพิ่มความชัดเจนของการชี้แจงกติกา ตัวแปรระบบ และลำดับขั้นตอนการเล่นก่อนเริ่มกิจกรรมจริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทของสินค้าคงคลัง ยอดค้างส่ง สินค้าระหว่างทาง และ

ความหน่วงเวลาได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะช่วยลดความผิดพลาดในการบันทึกข้อมูลและยกระดับคุณภาพของการเรียนรู้เชิงระบบ

1.2 ควรเพิ่มเวลาในช่วงการถอดบทเรียนและการสะท้อนคิดภายหลังการเล่นเกม เนื่องจากเป็นช่วงสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมประสบการณ์จากเกมเข้ากับหลักการทางวิชาการ อธิบายสาเหตุของปัญหาเชิงระบบ และพัฒนาไปสู่การเสนอแนวทางปรับปรุงที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.3 ในระดับหลักสูตร ควรส่งเสริมให้นำนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เกมจำลองสถานการณ์ไปบูรณาการกับรายวิชาที่เกี่ยวข้องในกลุ่มโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะรายวิชาที่ต้องการพัฒนาการคิดเชิงระบบ การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนตลอดหลักสูตร

1.4 ในระดับสถาบัน ควรสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้ผ่านการจัดสรรทรัพยากร สื่อ อุปกรณ์ พื้นที่เรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ผู้สอน รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่แนวปฏิบัติที่ดี เพื่อขยายผลนวัตกรรมสู่รายวิชาและสาขาอื่นอย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการเปรียบเทียบผลของการใช้เกมจำลองสถานการณ์โซ่อุปทานในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น รูปแบบกระดานและรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านผลสัมฤทธิ์ ความสะดวกในการจัดกิจกรรม และระดับการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างชัดเจน

2.2 ควรขยายการศึกษาไปยังรายวิชาหรือกลุ่มผู้เรียนอื่นที่เกี่ยวข้องกับโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทาน เพื่อประเมินศักยภาพของนวัตกรรมในการพัฒนาสมรรถนะด้านการคิดเชิงระบบ การตัดสินใจ และการออกแบบกระบวนการในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Chernikova, O., Heitzmann, N., Stadler, M., Holzberger, D., Seidel, T., & Fischer, F. (2020). Simulation-based learning in higher education: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 90(4), 499–541. https://doi.org/10.3102/0034654320933544

Deghedi, G. A. (2023). Game-based learning for supply chain management: Assessing the complexity of games. *International Journal of Game-Based Learning, 13*(1), 1–20. https://doi.org/10.4018/IJGBL.319715

Delke, V., Vos, F. G. S., & Schiele, H. (2025). Experimental game-based learning: A serious game experiment in purchasing and supply management. *Journal of Purchasing and Supply Management. Advance online publication*. https://doi.org/10.1016/j.pursup.2025.101077

Duchatelet, D., & Donche, V. (2022). Assessing student learning during simulations in education: Methodological opportunities and challenges when applying a longitudinal case study design. *Studies in Educational Evaluation*, 72, Article 101129. https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2022.101129

Duchatelet, D., Jossberger, H., & Rausch, A. (2022). Assessment and evaluation of simulation-based learning in higher education and professional training: An introduction. *Studies*

in Educational Evaluation, 75, Article 101210. https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2022.101210

Fegran, L., ten Ham-Baloyi, W., Fossum, M., Hovland, O. J., Naidoo, J. R., van Rooyen, D. R. M., Sejersted, E., & Robstad, N. (2023). Simulation debriefing as part of simulation for clinical teaching and learning in nursing education: A scoping review. *Nursing Open*, 10(3), 1217–1233. https://doi.org/10.1002/nop2.1426

Yang, A. (2024). Enhance supply chain dynamics education: Evaluate insights from beer game simulations. *Supply Chain and Sustainability Research*, 2(1), 38–49. https://doi.org/10.14456/scsr.2024.3

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

Factors influencing the willingness to pay land and building taxes after The Covid-19 pandemic: A case study of Sawankhalok municipality, Sawankhalok district, Sukhothai province

[1]เอกชุมชน ทรัพย์พร้อม*, [2]ศิวาภรณ์ ไชยเจริญ**

[1]Aekchumchon Sapphrom*, [2]Siwaporn Chaicharoen**

Corresponding Author's E-mail: aekchumchons63@nu.ac.th

Received: ***April 9, 2026*** *Revised:* ***May 30, 2026*** *Accepted:* ***June 19, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของผู้เสียภาษีภายหลังสถานการณ์โควิด-19 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รายได้ บุคลากร การเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น กับความเต็มใจจ่ายภาษี 3) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจจ่ายภาษี และ 4. เสนอแนวทางเชิงนโยบายและเชิงบริหารในการพัฒนาการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผู้เสียภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลก จำนวน 265 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane และสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามประเภทผู้เสียภาษี เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติอ้างอิง ได้แก่ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เสียภาษีมีระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รายได้ บุคลากร การเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเต็มใจในการจ่ายภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ปัจจัยที่มีอิทธิพล ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น ด้านรายได้ และด้านบุคลากร ส่วนด้านการเมืองไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ แนวทางพัฒนาควรมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจง่าย การพัฒนาบุคลากร ระบบฐานข้อมูลภาษี และความโปร่งใสในการบริหารงานท้องถิ่น

คำสำคัญ: ความเต็มใจจ่ายภาษี; ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น; ความไว้วางใจ; การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

---

[1] นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร; Graduate student in the Master of Political Science Program (M.Pol.Sc.), Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

[2] ดร., อาจารย์, ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร; Ph.D., Lecturer, Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, E-mail: siwapornc@nu.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to 1. examine the level of willingness to pay land and building tax following the COVID-19 pandemic, 2.investigate the relationships between factors including public relations, information perception, income, personnel, political factors, and trust in local administrators with willingness to pay tax, 3. analyze factors influencing willingness to pay tax, and 4. propose policy and administrative guidelines for improving land and building tax collection. This study employed a mixed methods research approach. The sample consisted of 265 taxpayers in Sawankhalok Municipality. The sample size was determined using Yamane's formula, and the participants were selected through stratified random sampling. The research instruments included a Likert-scale questionnaire and in-depth interviews. Data were analyzed using descriptive statistics (percentage, mean, and standard deviation), inferential statistics (correlation and multiple regression analysis), and content analysis.

The findings revealed that taxpayers had a high overall level of willingness to pay land and building taxes. Public relations, information perception, income, personnel, political factors, and trust in local administrators were positively correlated with taxpayers' willingness to pay taxes at a statistically significant level. The factors influencing willingness to pay included public relations, information perception, trust in local administrators, income, and personnel, whereas political factors were not found to have a statistically significant influence. The recommended guidelines for improving tax collection include enhancing public relations to make tax information easier to understand, developing personnel capacity, improving the tax database system, and promoting transparency in local administration.

Keywords: Willingness to Pay; Land and Building Tax; Local Government; Trust; Information Perception

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการจัดบริการสาธารณะและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่ ภายใต้หลักการกระจายอำนาจที่มุ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการบริหารจัดการภารกิจสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2566) อย่างไรก็ตาม การดำเนินภารกิจดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการคลังที่เพียงพอ โดยเฉพาะรายได้ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บเอง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของความเข้มแข็งทางการคลังท้องถิ่น ทั้งนี้ ข้อมูลรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 แสดงให้เห็นว่า รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยรายได้จัดเก็บเอง รายได้จากรัฐจัดสรร และเงินอุดหนุน โดยรายได้จัดเก็บเองรวมถึงภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นรายได้ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงโดยตรงกับประชาชนและพื้นที่ ดังนั้น ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างจึงมีความสำคัญต่อศักยภาพในการจัดบริการสาธารณะ และเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนในระดับท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2567)

เชิงแนวคิดทางการคลังท้องถิ่น นักวิชาการไทยหลายท่านอธิบายว่า ความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิได้ขึ้นอยู่เพียงอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับศักยภาพในการจัดเก็บรายได้ การบริหารทรัพยากรทางการคลัง และความสามารถในการจัดบริการสาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดย โกวิทย์ พวงงาม (2555) อธิบายว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการกระจายอำนาจที่มีหน้าที่จัดบริการสาธารณะและพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ขณะที่ สกนธ์ วรัญญูวัฒนา (2551) และวีระศักดิ์ เครือเทพ (2556) ชี้ให้เห็นว่า รายได้ท้องถิ่นและประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษีเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสามารถทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Oates (1972, 1999) และ Shah (2007) ที่อธิบายว่า ระบบการคลังท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนความสอดคล้องระหว่าง “ภารกิจ รายจ่าย และรายได้” เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถจัดบริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิผลและมีความรับผิดรับชอบต่อประชาชน ในขณะที่ Bird และ Slack (2004) ชี้ให้เห็นว่าภาษีทรัพย์สินเป็นฐานภาษีที่เหมาะสมสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากมีความมั่นคงและเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยตรง ดังนั้น การจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างจึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางการคลังเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน โดยเฉพาะในมิติของความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการยอมรับต่อการบริหารงานของท้องถิ่น

แม้ว่าภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างจะมีความสำคัญต่อระบบการคลังท้องถิ่น แต่ในทางปฏิบัติการจัดเก็บภาษีดังกล่าวยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะประเด็น ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยเชิงพฤติกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้ (วีรยุทธ สุขมาก, 2565) ความเต็มใจในการจ่ายภาษีไม่ได้เกิดขึ้นจากข้อบังคับทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากปัจจัยหลายด้านที่มีความเชื่อมโยงกัน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความเข้าใจในระบบภาษี ระดับรายได้ คุณภาพการให้บริการของบุคลากร และความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของประชาชนในการชำระภาษี ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในด้านรายได้และความสามารถในการดำรงชีพของประชาชน ทำให้ภาษีถูกมองว่าเป็นภาระทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงมีภารกิจในการจัดบริการสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความตึงตัวระหว่าง “ความจำเป็นของรัฐ” และ “ความสามารถของประชาชน” ในการจ่ายภาษี

ในบริบทพื้นที่ เทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน ทั้งในด้านเศรษฐกิจฐานราก การประกอบอาชีพ และความเป็นอยู่ของประชาชน ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงต้องรักษาระดับประสิทธิภาพในการจัดเก็บรายได้เพื่อรองรับภารกิจด้านบริการสาธารณะ สถานการณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดคำถามสำคัญว่าปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชน และจะสามารถเสริมสร้างความร่วมมือทางภาษีได้อย่างไรในบริบทหลังวิกฤต ในเชิงทฤษฎี แนวคิดเรื่อง ความเต็มใจในการจ่าย (Willingness to Pay: WTP) อธิบายว่า การที่บุคคลจะยินยอมจ่ายเงินเพื่อแลกกับสินค้า บริการ หรือประโยชน์ใด ๆ ขึ้นอยู่กับการประเมิน “คุณค่า” และ “อรรถประโยชน์” ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงความสามารถในการจ่ายของบุคคล (ภราดร ปรีดาศักดิ์, 2556) แนวคิดดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีแรงจูงใจของ Maslow (1954) ที่เสนอว่ามนุษย์มีความต้องการเป็นลำดับขั้น และพฤติกรรมของมนุษย์จะตอบสนองต่อสิ่งที่สามารถเติมเต็มความต้องการเหล่านั้น ขณะที่ Aday และ Andersen (1975) อธิบายว่าความพึงพอใจของผู้รับบริการเกิดจากการเปรียบเทียบระหว่าง “ความคาดหวัง” และ “ประสบการณ์ที่ได้รับ” เมื่อประยุกต์ใช้กับบริบทของภาษี จะเห็นได้ว่า การจ่ายภาษีไม่ได้เป็น

เพียงหน้าที่ตามกฎหมาย แต่เป็น “การประเมินเชิงคุณค่า” ของประชาชนว่าภาษีที่จ่ายไปมีความคุ้มค่า เป็นธรรม และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่

นอกจากนี้ แนวคิดด้านการคลังท้องถิ่นยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของ “ความชอบธรรมทางภาษี” (Tax Legitimacy) ซึ่งเกิดจากความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ หากประชาชนรับรู้ว่าการจัดเก็บภาษีมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ความร่วมมือในการจ่ายภาษีย่อมเพิ่มขึ้น ในมุมมองเชิงบริหาร แนวทางการส่งเสริมความเต็มใจในการจ่ายภาษีสามารถดำเนินการได้โดยผ่านการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการสื่อสารข้อมูล การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภาษี การยกระดับคุณภาพการให้บริการของบุคลากร และการเสริมสร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่นในองค์กร ดังนั้น การแก้ไขปัญหาการจัดเก็บภาษีจึงต้องพิจารณาในมิติแบบบูรณาการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการ ไม่สามารถอาศัยมาตรการทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว (Stiglitz, 1977)

จากบริบทและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19 โดยมุ่งเน้นกรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย เนื่องจากความเต็มใจในการจ่ายภาษีมิได้ขึ้นอยู่เพียงความสามารถในการชำระภาษีของประชาชนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความเชื่อมั่นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประสิทธิภาพในการบริหารจัดเก็บภาษีของหน่วยงาน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีของประชาชนในพื้นที่

ในการนี้ การศึกษาครั้งนี้มุ่งอธิบายระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนในพื้นที่ศึกษา ควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจ่ายภาษีในมิติต่าง ๆ ตลอดจนเสนอแนวทางเชิงนโยบายและเชิงบริหารในการพัฒนาระบบการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาระดับ ความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ของผู้เสียภาษีในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลกภายหลังสถานการณ์โควิด-19

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้าน (1) การประชาสัมพันธ์ (2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (3) ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี (4) ด้านบุคลากร (5) ด้านการเมือง และ (6) ด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกฯ กับความเต็มใจในการจ่ายภาษี

3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ของผู้เสียภาษีในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลกภายหลังสถานการณ์โควิด-19

4. เพื่อเสนอ แนวทางเชิงนโยบายและเชิงบริหารในการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างตาม พ.ร.บ. พ.ศ. 2562 ที่เหมาะสมกับบริบทของเทศบาลเมืองสวรรคโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ภายหลังสถานการณ์โควิด-19: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเอกสารและแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับความเต็มใจจ่าย

ภาษี การคลังท้องถิ่น และภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิด ตัวแปร และสมมติฐานการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยลงพื้นที่เทศบาลเมืองสวรรคโลกเพื่อศึกษาบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบการจัดเก็บภาษี โดยเก็บข้อมูลผ่านการแจกแบบสอบถามแก่ผู้เสียภาษี และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้เข้าใจทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมการจ่ายภาษี

ขั้นตอนที่ 3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง รวมถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Population, Sample and Key Informants) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เสียภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลก จำนวน 789 ราย มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 265 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามประเภทผู้เสียภาษี ได้แก่ บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เพื่อให้ได้ตัวแทนที่ครอบคลุม

ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดเก็บภาษี โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) แบบสอบถาม ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพการเสียภาษี ตอนที่ 2 ความเต็มใจในการจ่ายภาษีภายใต้สถานการณ์โควิด-19 ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ประกอบด้วยด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี ด้านบุคลากร ด้านการเมือง และด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกเทศมนตรี และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการดำเนินการ

แบบสอบถามในตอนที่ 2 และตอนที่ 3 ใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21–5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41–4.20 หมายถึง ระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.61–3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81–2.60 หมายถึง ระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00–1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาษีของเทศบาลเมืองสวรรคโลก ได้แก่ ผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดเก็บภาษี โดยประเด็นคำถามมุ่งเน้นสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดเก็บภาษี การรับรู้ข้อมูลภาษีของประชาชน ความสามารถในการชำระภาษีภายหลังสถานการณ์โควิด-19 บทบาทของบุคลากร ความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือโดยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิด ตัวแปร และข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำแบบสอบถามและแนวคำถามสัมภาษณ์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความเหมาะสมของข้อคำถาม ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย ก่อนนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 265 คน ในพื้นที่เทศบาลเมืองสวรรคโลก โดยผู้วิจัยอธิบายวัตถุประสงค์และวิธีการตอบแบบสอบถามก่อนเก็บข้อมูล

2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาการจัดเก็บภาษี

3) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 6 จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics) งานวิจัยนี้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร หมายเลขการรับรอง P2-0022/2568 และได้ขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมทุกท่านก่อนการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งคงไว้ซึ่งความเป็นส่วนตัวและไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และในส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่ออธิบายและสนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

ขั้นตอนที่ 8 การสรุปผลและการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ภายหลังสถานการณ์โควิด-19: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนมีทัศนคติที่ดีและยอมรับการชำระภาษีในฐานะหน้าที่ของผู้เสียภาษี ทั้งนี้ ความเต็มใจดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับการรับรู้ข้อมูลภาษี ความเชื่อมั่นต่อการบริหารงานของท้องถิ่น และการรับรู้ว่าภาษีถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่อย่างเหมาะสมด้วย

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเต็มใจในการจ่ายภาษีภายใต้สถานการณ์โควิด-19 จำแนกรายด้าน

รายการ	ความเต็มใจในการจ่ายภาษี ภายใต้สถานการณ์โควิด-19		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ผลการประเมิน
ระดับความรู้สึกต่อการจ่ายภาษีในช่วงสถานการณ์โควิด-19	3.61	0.96	มาก
การประเมินความเหมาะสมของการจัดเก็บภาษีในช่วงโควิด-19	3.56	0.91	มาก
ความเต็มใจต่อมาตรการช่วยเหลือด้านภาษีในช่วงโควิด-19	3.71	0.94	มาก
รวม	3.63	0.94	มาก

จากตาราง พบว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีภายใต้สถานการณ์โควิด-19 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ความเต็มใจต่อมาตรการช่วยเหลือด้านภาษีในช่วงโควิด-19 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 รองลงมา คือ ระดับความรู้สึกต่อการจ่ายภาษีในช่วงสถานการณ์โควิด-19 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 และการประเมินความเหมาะสมของการจัดเก็บภาษีในช่วงโควิด-19 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 ตามลำดับ โดยผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้สถานการณ์โควิด-19 จะส่งผลกระทบต่อรายได้และความสามารถในการชำระภาษีของประชาชน แต่ประชาชนยังคงมีความเต็มใจในการจ่ายภาษีอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านมาตรการช่วยเหลือด้านภาษี ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามาตรการที่ช่วยลดภาระของผู้เสียภาษีอาจมีส่วนสำคัญต่อการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีในช่วงสถานการณ์วิกฤตได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รายได้ บุคลากร การเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น กับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์แสดงดังตาราง

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบสมมติฐานระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษี	ค่า r	ระดับนัยสำคัญ (Sig.)	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการประชาสัมพันธ์	0.605	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	0.510	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี	0.591	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
ด้านบุคลากร	0.662	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมาก และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
ด้านการเมือง	0.455	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลาง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
ด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกฯ	0.559	0.000**	มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

หมายเหตุ: ** หมายถึง ความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง พบว่า ปัจจัยที่ศึกษาทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี ด้านบุคลากร ด้านการเมือง และด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกเทศมนตรี มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

เมื่อพิจารณาระดับความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยด้านบุคลากรมีความสัมพันธ์กับความเต็มใจในการจ่ายภาษีสูงที่สุด (r = 0.662) รองลงมา ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ (r = 0.605) ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี (r = 0.591) ด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกเทศมนตรี (r = 0.559) ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (r = 0.510) และด้านการเมือง (r = 0.455) ตามลำดับ โดยผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านรายได้เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับคุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ การประชาสัมพันธ์ข้อมูลภาษี และความไว้วางใจต่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งล้วนมีบทบาทต่อการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีของประชาชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ที่ 3 มุ่งวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษี ผลการวิจัยพบว่า เมื่อวิเคราะห์ด้วยการถดถอยพหุคูณ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี ด้านบุคลากร และด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกเทศมนตรี ส่วนปัจจัยด้านการเมืองไม่พบว่ามีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตาราง

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณของปัจจัยที่มีผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษี (Coefficients)

Coefficients[a]								
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	2.931	2.889		1.014	.311		
	ด้านการประชาสัมพันธ์	2.398	.150	.513	15.967	.000**	.501	1.997
	ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	.959	.183	.166	5.251	.000**	.514	1.945
	ด้านรายได้ของผู้เสียภาษี	.697	.168	.134	4.148	.000**	.496	2.017
	ด้านบุคลากร	.674	.163	.134	4.131	.000**	.490	2.041
	ด้านการเมือง	.321	.177	.058	1.812	.071	.513	1.951
	ด้านความไว้ใจต่อการบริหารงานของนายก	.806	.172	.163	4.687	.000**	.426	2.349
ตัวแปรตาม: ความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง								

หมายเหตุ: ** หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อเรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Beta) จากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ มีค่า Beta เท่ากับ 0.513 รองลงมา คือ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีค่า Beta เท่ากับ 0.166 ด้านความไว้วางใจต่อการบริหารงานของนายกเทศมนตรี มีค่า Beta เท่ากับ 0.163 และด้านรายได้ของผู้เสียภาษีและด้านบุคลากร มีค่า Beta เท่ากัน คือ 0.134 ส่วนปัจจัยด้านการเมือง มีค่า Sig. เท่ากับ 0.071 จึงไม่พบว่ามีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลจากการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของเทศบาลเมืองสวรรคโลกควรมุ่งเน้น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1. การพัฒนาการสื่อสารข้อมูลภาษีให้มีความชัดเจน โปร่งใส และเข้าถึงได้ง่าย 2. การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรด้านการจัดเก็บภาษี ทั้งในด้านการให้บริการและการให้คำแนะนำแก่ประชาชน และ 3. การเสริมสร้างความไว้วางใจของประชาชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ ยังพบว่าแนวทางดังกล่าวควรดำเนินการควบคู่กับการปรับปรุงกระบวนการจัดเก็บภาษีให้มีความสะดวก ลดขั้นตอนที่ซับซ้อน และเพิ่มช่องทางการให้บริการ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียภาษีและลดอุปสรรคในการชำระภาษี

ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนในบริบทภายหลังสถานการณ์โควิด-19 มิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยเชิงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะ “ความเชื่อมั่น” และ “ความเข้าใจ” ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมการปฏิบัติตามภาษี

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์นี้สะท้อนให้เห็นว่า การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีมิได้ขึ้นอยู่กับการปรับปรุงระบบภาษีหรือการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเชื่อมั่น การสื่อสารข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ และการพัฒนาความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนควบคู่กันไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ภายหลังสถานการณ์โควิด-19: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลจากการวิจัยพบว่า ระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านรายได้และสภาพคล่องทางการเงินภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ส่งผลให้ความสามารถในการจ่ายภาษีลดลง ขณะเดียวกัน การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษีและความเข้าใจในหลักเกณฑ์การจัดเก็บภาษียังไม่เพียงพอ จึงทำให้ระดับความเต็มใจในการจ่ายภาษีไม่ได้อยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ ความเต็มใจในการจ่ายภาษียังขึ้นอยู่กับการรับรู้ของประชาชนว่าภาษีที่จ่ายไปมีความคุ้มค่าและนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Aday และ Andersen (1975) ที่อธิบายว่าความพึงพอใจของผู้รับบริการขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับความคาดหวัง รวมทั้งแนวคิดของ Maslow (1954) ที่ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์จะตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานก่อน กล่าวคือ หากประชาชนรับรู้ว่าภาษีที่ตนจ่ายสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสาธารณูปโภค การบริการสาธารณะ และการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ย่อม

ส่งผลให้เกิดความรู้สึกคุ้มค่าและเพิ่มระดับความเต็มใจในการชำระภาษีมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนไม่รับรู้ถึงประโยชน์ของภาษีอย่างชัดเจน หรือมองว่าการจัดเก็บภาษีไม่มีความโปร่งใส ความเต็มใจในการจ่ายภาษีย่อมลดลงตามไปด้วย

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนในบริบทภายหลังสถานการณ์โควิด-19 มิได้ขึ้นอยู่เพียงความสามารถในการชำระภาษีหรือปัจจัยด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการรับรู้ประโยชน์ของภาษีและความเชื่อมั่นต่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย กล่าวคือ แม้ประชาชนบางส่วนจะยังคงได้รับผลกระทบด้านรายได้จากสถานการณ์โควิด-19 แต่หากประชาชนรับรู้ว่าภาษีที่ตนชำระถูกนำไปใช้เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคและบริการสาธารณะในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ก็จะส่งผลให้เกิดการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” กับ “ความร่วมมือในการเสียภาษีของประชาชน” กล่าวคือ การที่ประชาชนจะเกิดความเต็มใจในการจ่ายภาษีนั้นไม่ได้เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการรับรู้ว่าหน่วยงานท้องถิ่นมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ และสามารถนำรายได้จากภาษีไปใช้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความเต็มใจในการจ่ายภาษีจึงเป็นทั้งพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและพฤติกรรมทางสังคมที่สะท้อนระดับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเวลาเดียวกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รายได้ บุคลากร การเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับความเต็มใจในการจ่ายภาษี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเต็มใจในการจ่ายภาษีเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการรับรู้และการตัดสินใจของบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยเฉพาะการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความเข้าใจเกี่ยวกับภาษีที่ช่วยลดความไม่แน่นอน และทำให้ประชาชนสามารถตัดสินใจได้อย่างมั่นใจมากขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ วลัยพร ชิณศรี และคณะ (2557) ที่พบว่า การทำให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ของภาษี และการเชื่อมโยงรายได้ภาษีกับการพัฒนาบริการสาธารณะในพื้นที่นั้น สามารถเพิ่มความเต็มใจในการจ่ายภาษีได้อย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงแนวคิดของ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2561) ที่มองว่าการจ่ายภาษีเป็นการแลกเปลี่ยนกับบริการสาธารณะของรัฐ กล่าวคือ เมื่อประชาชนรับรู้ว่าภาษีที่ตนจ่ายก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็จะมีแนวโน้มในการยอมรับและให้ความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น และในส่วนของปัจจัยด้านบุคลากรและความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าคุณภาพการให้บริการและความเชื่อมั่นต่อองค์กรมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมของประชาชน กล่าวคือ การให้บริการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม สามารถสร้างทัศนคติที่ดีและนำไปสู่ความร่วมมือในการชำระภาษีได้

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีมิได้เกิดจากปัจจัยด้านรายได้หรือภาระทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ และปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน กล่าวคือ หากประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภาษีอย่างชัดเจน มีความเข้าใจในหลักเกณฑ์การจัดเก็บภาษี และรับรู้ว่าการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความโปร่งใสและเป็นธรรม ก็จะส่งผลให้เกิดการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า “การรับรู้” และ “ความเชื่อมั่น” ถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนในบริบทการจัดเก็บภาษี กล่าวคือ การประชาสัมพันธ์และการสื่อสารข้อมูลภาษีที่ชัดเจนช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการรับรู้ของประชาชน ขณะที่คุณภาพการให้บริการของบุคลากรและความโปร่งใสในการบริหารงานมีส่วนสำคัญในการสร้างความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งท้ายที่สุดจะส่งผลต่อระดับความร่วมมือในการ

ชำระภาษีของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้ง ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงพฤติกรรมควบคู่กับปัจจัยเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ นอกจากการพัฒนาระบบการจัดเก็บภาษีหรือการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารรายได้แล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ ความโปร่งใส และความเชื่อมั่นต่อประชาชนควบคู่กันไป เพื่อส่งเสริมการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษี ได้แก่ ด้านความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น และด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในบริบทภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ประชาชนให้ความสำคัญกับ “ความเชื่อมั่น” และ “ความเข้าใจ” มากขึ้น เนื่องจากเป็นปัจจัยที่ช่วยลดความไม่แน่นอนและสร้างความมั่นใจว่าภาษีที่จ่ายจะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของสังคมอย่างแท้จริง โดยผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิทย์ พวงงาม (2555) ที่เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนมีผลต่อความร่วมมือในการชำระภาษี ในขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับงานของ สมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ และคณะ (2565) ที่พบว่า ภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ความไว้วางใจและการรับรู้บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีผลต่อพฤติกรรมของประชาชนในการปฏิบัติตามภาษี อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในครั้งนี้แตกต่างจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์ดั้งเดิมที่เน้นปัจจัยด้านรายได้เป็นหลัก เนื่องจากพบว่าปัจจัยด้านรายได้แม้จะมีความสัมพันธ์กับความเต็มใจในการจ่ายภาษี แต่ไม่ได้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยเชิงพฤติกรรมและปัจจัยเชิงสถาบันมีบทบาทเพิ่มขึ้นในบริบทปัจจุบัน

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในบริบทภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงความสามารถในการชำระภาษีเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับระดับความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภาษีด้วย กล่าวคือ เมื่อประชาชนรับรู้ว่าการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และมีการนำรายได้ภาษีไปใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม ก็จะส่งผลให้ประชาชนเกิดการยอมรับและให้ความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น อีกทั้ง ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยเชิงพฤติกรรมและปัจจัยเชิงสถาบันเริ่มมีบทบาทสำคัญต่อการจัดเก็บภาษีในระดับท้องถิ่นมากขึ้น โดยเฉพาะความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่นและการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งไม่เพียงส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการตัดสินใจในการชำระภาษีโดยตรงด้วย ดังนั้น การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความโปร่งใส การสื่อสารข้อมูล และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบการจัดเก็บภาษีในเชิงโครงสร้าง

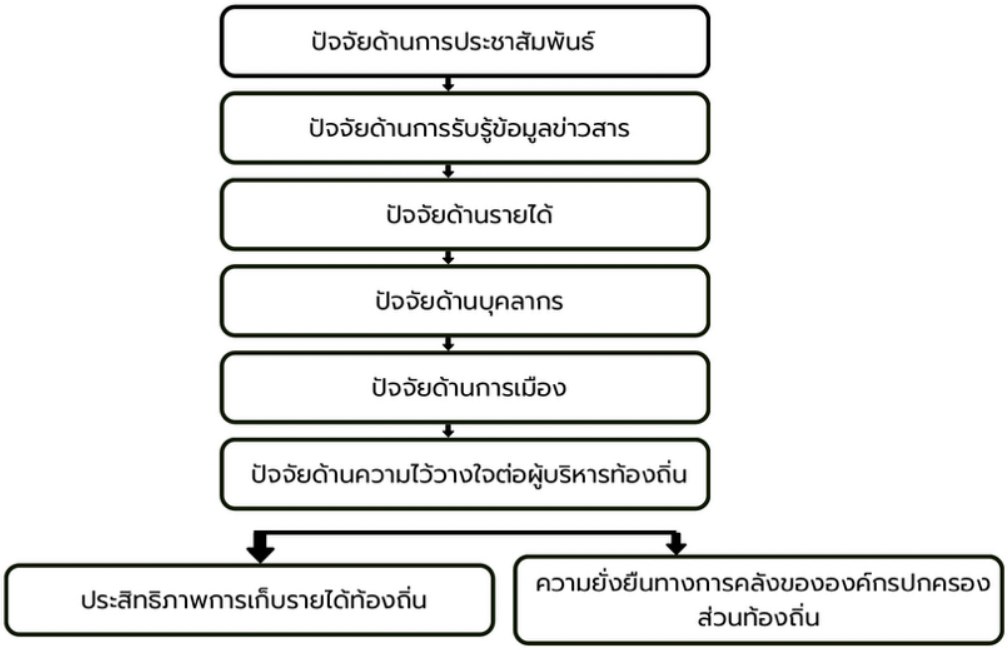
วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงพฤติกรรมควบคู่กับปัจจัยเชิงโครงสร้าง เนื่องจากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 2 และ 3 พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษี กล่าวคือ เมื่อประชาชนรับรู้ว่าการจัดเก็บภาษีมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และรายได้จากภาษีถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม ย่อมส่งผลให้เกิดการยอมรับและความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิทย์ พวงงาม (2555) ที่เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนมีผลต่อความร่วมมือในการชำระภาษี และสอดคล้องกับงานศึกษาของ วลัยพร ชิณศรี และคณะ (2557) ที่พบว่าการเปิดเผยข้อมูลการนำรายได้ภาษีไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจนและโปร่งใส ช่วยสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มความเต็มใจในการชำระภาษีของประชาชน ขณะเดียวกัน

การพัฒนาคุณภาพการให้บริการของบุคลากรยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Aday และ Andersen (1975) ที่ชี้ว่าคุณภาพการให้บริการมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับบริการ ดังนั้น การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการปรับปรุงระบบฐานข้อมูลหรือกระบวนการจัดเก็บภาษีเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจ การเปิดเผยข้อมูล การสื่อสารภาษีอย่างชัดเจน และการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของบุคลากร เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมความร่วมมือในการชำระภาษีของประชาชนในระยะยาว

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19 : กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสวรรคโลก อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “โมเดลความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19 (Post-COVID Local Tax Willingness Model)” เพื่ออธิบายปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจชำระภาษีของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีมิได้ขึ้นอยู่เพียงปัจจัยด้านรายได้หรือความสามารถในการชำระภาษีเท่านั้น แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของ 6 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ ปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ปัจจัยด้านรายได้ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านการเมือง และปัจจัยด้านความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับความเต็มใจในการจ่ายภาษี อีกทั้งในปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภาษีและการรับรู้ประโยชน์ของภาษี ขณะที่ปัจจัยด้านรายได้สะท้อนถึงความสามารถในการชำระภาษี (Ability to Pay) ส่วนปัจจัยด้านบุคลากร การเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น เป็นปัจจัยเชิงสถาบันที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่น ความโปร่งใส และการยอมรับต่อการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเมื่อประชาชนมีทั้งความสามารถในการจ่ายและความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานท้องถิ่น จะส่งผลให้เกิดความเต็มใจในการจ่ายภาษี (Willingness to Pay: WTP) สูงขึ้น นำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บรายได้ และความยั่งยืนทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระยะยาว ดังนั้น การพัฒนาระบบการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างควรให้ความสำคัญกับการบริหารภาษีเชิงพฤติกรรม (Behavioral Tax Administration) ควบคู่กับการบริหารเชิงโครงสร้าง โดยมุ่งสร้างความเข้าใจ ความเชื่อมั่น และความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 โมเดลความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19 (Post-COVID Local Tax Willingness Model)

จากแผนภาพโมเดลความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างภายหลังสถานการณ์โควิด-19 (Post-COVID Local Tax Willingness Model) ผู้วิจัยเห็นว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนไม่ได้ขึ้นอยู่เพียงความสามารถทางเศรษฐกิจหรือระดับรายได้เท่านั้น หากแต่เป็นผลจากการเชื่อมโยงของปัจจัยหลายด้านที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รายได้ คุณภาพของบุคลากร การบริหารทางการเมือง และความไว้วางใจต่อผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของประชาชนในการชำระภาษี อีกทั้ง หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภาษี ที่ทำให้ประชาชนรับรู้ถึงประโยชน์ของภาษีที่นำไปใช้พัฒนาท้องถิ่น ควบคู่กับการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและนำไปสู่ความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้และความยั่งยืนทางการคลังของท้องถิ่นในระยะยาว

ดังนั้น การจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างจึงควรให้ความสำคัญกับ “การบริหารภาษีเชิงพฤติกรรม” ควบคู่กับการบริหารเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างทั้งความสามารถในการจ่ายและความเต็มใจในการจ่ายภาษีของประชาชนอย่างยั่งยืน

สรุป

ในมุมมองของผู้วิจัย เห็นว่า แนวทางการพัฒนาการจัดเก็บภาษีในบริบทท้องถิ่นไทยควรปรับจากการเน้น “การจัดเก็บเชิงโครงสร้าง” ไปสู่ “การจัดเก็บเชิงพฤติกรรม” กล่าวคือ นอกจากการพัฒนาระบบและกฎหมายภาษีแล้ว ควรให้ความสำคัญกับการออกแบบการสื่อสาร การสร้างความเข้าใจ และการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนควบคู่กันไป ดังนั้น การพัฒนาการจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องบูรณาการทั้งมิติด้านข้อมูล มิติด้านบุคลากร และมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการชำระภาษีในระยะยาว

ดังนั้น จากการอภิปรายผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองสวรรคโลกเป็นผลจากการทำงานร่วมกันของหลายปัจจัย โดยเฉพาะปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญมากกว่าปัจจัยด้านรายได้เพียงอย่างเดียว โดยผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า แม้ประชาชนจะมีข้อจำกัดด้านรายได้ภายหลังสถานการณ์โควิด-19 แต่หากมีความเข้าใจเกี่ยวกับภาษี และมีความเชื่อมั่นต่อการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็จะส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการชำระภาษีมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนขาดการรับรู้ข้อมูลหรือขาดความไว้วางใจ ความเต็มใจในการจ่ายภาษีก็มีแนวโน้มลดลง แม้ว่าจะมีศักยภาพในการจ่ายก็ตาม

ในมุมมองของผู้วิจัย เห็นว่า ผลการศึกษานี้สะท้อนถึงลักษณะของความเต็มใจในการจ่ายภาษีในบริบทท้องถิ่นไทยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะภายหลังสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งทำให้ปัจจัยเชิงพฤติกรรมและความสัมพันธ์เชิงสถาบันมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ความเต็มใจในการจ่ายภาษีมิได้เป็นเพียงผลของความสามารถในการจ่าย แต่เป็นผลของ “ความเข้าใจ” และ “ความเชื่อมั่น” ที่ประชาชนมีต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีในระดับท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารข้อมูลภาษีอย่างชัดเจน โปร่งใส และเข้าถึงได้ง่าย ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความไว้วางใจผ่านการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความร่วมมือในการชำระภาษีอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่า ความเต็มใจในการจ่ายภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของประชาชนขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคุณภาพการให้บริการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการสื่อสารข้อมูลภาษีให้มีความชัดเจน โปร่งใส และเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะการอธิบายถึงประโยชน์ของภาษีและการนำภาษีไปใช้ในการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจและลดความคลุมเครือในการรับรู้ของประชาชน นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารจัดการงบประมาณ และเปิดเผยข้อมูลการใช้จ่ายภาษีอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษี

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาษี ทั้งในด้านการให้บริการ การให้คำแนะนำ และการสื่อสารกับประชาชน เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีแก่ผู้เสียภาษี ควรมีการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย เช่น สื่อออนไลน์ สื่อชุมชน หรือกิจกรรมประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ เพื่อเพิ่มการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภาษีให้ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากร นอกจากนี้ ควรออกแบบกระบวนการจัดเก็บภาษีให้มีความสะดวก รวดเร็ว และลดขั้นตอนที่ซับซ้อน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และลดอุปสรรคในการชำระภาษี

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและการวิจัยในอนาคต การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การรับรู้ข้อมูล และความไว้วางใจต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าในการศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาปัจจัยเชิงพฤติกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น ทัศนคติทางภาษี การรับรู้ความเป็นธรรม หรืออิทธิพลทางสังคม เพื่อให้สามารถอธิบายพฤติกรรมการจ่ายภาษีได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น เขตเมืองและชนบท

หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่และขนาดเล็ก เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยที่ส่งผลต่อความเต็มใจในการจ่ายภาษีในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2566). *แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566 (ฉบับปรับปรุง).* กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2567). *ข้อมูลรายได้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. สืบค้นเมื่อ 14 ตุลาคม 2568, จาก https://www.dla.go.th/download/work/summary_revenue/2567.pdf?notDownload=Y

โกวิทย์ พวงงาม. (2555). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ภราดร ปรีดาศักดิ์. (2556). *หลักเศรษฐศาสตร์จุลภาค.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วลัยพร ชิณศรี, ไททัศน์ มาลา และ วิไลลักษณ์ เรืองสม (2557). *การเสริมสร้างประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อความเป็นเลิศในด้านการจัดเก็บรายได้*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วีรยุทธ สุขมาก. (2565). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสมัครใจในการชำระภาษี และมาตรการทางภาษีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2556). *ถอดรหัสการจัดเก็บภาษีอากรของท้องถิ่นไทย*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2561). ปัจจัยที่ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดีประจำปีงบประมาณ 2559. *วารสารวิทยาการจัดการ*. 35(2), 111–136.

สกนธ์ วรัญญูวัฒนา. (2551). *การบริหารการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. เอ็กซเปอร์เน็ท.

สมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ, สิทธิศักดิ์ ไชยสุข, ยุรีพรรณ วณิชโยบล, และ กัญญ์ภัคพิมพ์ มนูญผล. (2565). การฟื้นตัวของประเทศไทยสู่ความยั่งยืนทางการคลังภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19. *วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*. 18(1), 121-145.

Aday, L. A., & Andersen, R. (1975). *Development of indices of access to medical care*. Health Administration Press.

Bird, R. M., & Slack, E. (Eds.). (2004). *International handbook of land and property taxation*. Edward Elgar Publishing.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.

Oates, W. E. (1972). *Fiscal federalism*. Harcourt Brace Jovanovich.

Oates, W. E. (1999). An essay on fiscal federalism. *Journal of Economic Literature*, 37(3), 1120–1149. https://doi.org/10.1257/jel.37.3.1120

Shah, A. (Ed.). (2007). *Participatory budgeting*. World Bank. http://dx.doi.org/10.1596/978-0-8213-6923-4

Stiglitz, J. E. (1977). The theory of local public goods. In M. S. Feldstein & R. P. Inman (Eds.), *The economics of public services* (pp. 274–333). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-02917-4_12

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis (3rd ed.). Harper & Row.

การพัฒนาแนวทางความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคม: กรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส

DEVELOPING A SUSTAINABLE APPROACH FOR SOCIAL ENTERPRISES: A CASE STUDY OF EVARTIS CHILDREN' S COMPANY

[1]เบญจรงค์ คงดี, [2]ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

[1]Benjarong Kongdee, [2]Chanunnan Muangwichian

Corresponding Author's E-mail: benjarongkongdee12@gmail.com

Received: ***April 28, 2026*** *Revised:* ***June 24, 2026*** *Accepted:* ***August 25, 2026***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม กรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส ในด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการผลิต การตลาดและเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน ซึ่งส่งผลต่อความยั่งยืนขององค์กร 3) ศึกษาผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด Triple Bottom Line และ 4) เสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยกรณีศึกษาเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 8 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม เอวาร์ติส ครอบคลุม 4 ด้านหลัก โดยมีจุดเด่นคือการใช้ทุนมนุษย์จากกลุ่มเด็กพิเศษและผู้ปกครองมาร่วมสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ่านกระบวนการ Storytelling และโมเดลเศรษฐกิจ BCG เพื่อเปลี่ยนสถานะจากผู้รับบริจาคสู่การพึ่งพาตนเอง 2) องค์กรเผชิญอุปสรรคสำคัญ คือ ข้อจำกัดด้านเงินทุนจากยอดขายที่ต่ำ ศักยภาพและข้อจำกัดด้านเวลาของบุคลากรกลุ่มเด็กพิเศษ และกระบวนการขอรับสนับสนุนจากภาครัฐที่ล่าช้า รวมถึงอคติทางสังคมต่อคุณภาพสินค้าของผู้ด้อยโอกาส 3) ในมิติด้านความยั่งยืน พบว่า เอวาร์ติสสร้างสมดุลผ่าน Triple Bottom Line ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เน้น Zero Waste และวัตถุดิบท้องถิ่น ด้านสังคมที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตและทักษะอาชีพเด็กพิเศษ และด้านเศรษฐกิจที่เน้นการนำกำไรมาลงทุนซ้ำ 4) แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนในด้านกลยุทธ์เชิงรุกเน้นการสร้างพันธมิตรเครือข่ายเพื่อรับจ้างผลิต และการทำข้อตกลงความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อเป็นช่องทางจำหน่ายสินค้าพรีเมียมถาวร ควบคู่กับการใช้ระบบ CRM และเทคโนโลยี AI ในการสื่อสารตลาดเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมจากการซื้อด้วยความสงสารสู่การยอมรับในคุณค่าของผลิตภัณฑ์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาเพื่อความยั่งยืน; วิสาหกิจเพื่อสังคม; บริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส

---

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต; Master's degree students, Leadership in Society, Business and Politics Program, College of Social Innovation, Rangsit University

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์, สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต; Assistant Professor Dr., Lecturer, Leadership in Society, Business and Politics Program, College of Social Innovation, Rangsit University, E-mail: chanatnan@rsu.ac.th

ABSTRACT

This study aimed to: 1) examine the operational components of the social enterprise, using Evartis Children's Company as a case study, in terms of management, resources and production, marketing and networks, and social and community participation; 2) examine the problems and obstacles arising during operations that affect organizational sustainability; 3) examine sustainability outcomes in the economic, social, and environmental dimensions according to the Triple Bottom Line concept; and 4) propose development approaches for sustainability at the strategic, policy, and collaborative network levels. This study employed a qualitative case study design. Eight key informants were selected through purposive sampling. Data were collected through in-depth interviews and analyzed using content analysis.

The findings revealed that:1) the operations of the Evartis social enterprise covered four main areas. Its key strength was the use of human capital from children with special needs and their parents to jointly create products through Storytelling and the BCG economic model, with the aim of shifting from donation dependency toward self-reliance; 2) the organization faced major obstacles, including limited financial resources resulting from low sales, limitations in the capabilities and working time of personnel with special needs, delays in the process of obtaining government support, and social prejudice toward the quality of products made by disadvantaged people; 3) in terms of sustainability, Evartis created balance through the Triple Bottom Line, consisting of the environmental dimension, which emphasized Zero Waste and local raw materials; the social dimension, which focused on improving the quality of life and occupational skills of children with special needs; and the economic dimension, which emphasized reinvesting profits; and 4) the development approach toward sustainability, in terms of proactive strategy, emphasized building network partnerships for contract manufacturing and establishing cooperation agreements with government agencies to create permanent distribution channels for premium products, together with the use of CRM systems and AI technology in marketing communication, in order to shift social attitudes from purchasing out of sympathy toward sustainable acceptance of the value of the products.

Keywords: Sustainable Development; Social Enterprise; Evartis Children's Company

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นพลวัต เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินธุรกิจ ส่งผลให้โครงสร้างเศรษฐกิจเปลี่ยนผ่านจากภาคเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการที่เน้นการใช้เทคโนโลยีเพิ่มความสะดวกสบายและตอบสนองไลฟ์สไตล์สมัยใหม่ (ทิพย์วรรณ จันทรา และคณะ, 2564) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่มุ่งเน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจและระบบทุนนิยมมากเกินไปอาจนำไปสู่ความเปราะบาง ดังเช่นวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ทำให้ประเทศไทยต้องหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลผ่านปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการดำเนินธุรกิจ โดยมีเป้าหมายหลักคือการสร้างโอกาสและการจ้างงานให้แก่กลุ่มเปราะบาง เช่น เด็กพิเศษ หรือผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจอย่างมีศักดิ์ศรีตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562, 256) ซึ่งอาศัยองค์ประกอบสำคัญ ทั้งการรวมกลุ่ม การจัดการต้นทุนทางสังคมและทรัพยากรท้องถิ่น รวมถึงความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อยกระดับรายได้และบูรณาการการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ประทีป ช่วยเกิด, 2566)

สำหรับกรณีของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม (เอวาร์ติส) หรือแบรนด์ “AVAUTIS” ในจังหวัดพังงา ถือเป็นตัวอย่างรูปธรรมของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิเศษเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่บุตรหลานผ่านการผลิตและจำหน่ายสินค้าชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรและหมอนยางพารา (เอวาร์ติส, 2568) แม้องค์กรจะมีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการสร้างอาชีพและลดภาระต่อภาครัฐ แต่การดำเนินงานจริงยังคงเผชิญความท้าทายหลายประการ ทั้งข้อจำกัดด้านทรัพยากร การบริหารจัดการแบบมืออาชีพ การเข้าถึงช่องทางการตลาดสมัยใหม่ และความจำเป็นในการนำนวัตกรรมมาใช้สร้างอัตลักษณ์ของสินค้า (Product Identity) เพื่อสื่อสารคุณค่าของแบรนด์สู่ผู้บริโภคในยุคดิจิทัล (ดวงกมล ภัทรพงศ์มณี และธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ, 2566)

ด้วยเหตุนี้ แม้บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม (เอวาร์ติส) จะมีศักยภาพในการเป็นต้นแบบธุรกิจชุมชน แต่จากสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันพบว่ายังประสบปัญหาสำคัญในการสร้างระบบสนับสนุนที่เข้มแข็งและการจัดการตลาดที่ยั่งยืน ซึ่งการศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมทั่วไปไม่สามารถตอบโจทย์นี้ได้โดยตรง เนื่องจากบริบทของเด็กพิเศษมีความแตกต่างเฉพาะตัวสูง ทั้งในด้านข้อจำกัดของทรัพยากรมนุษย์ การพึ่งพิงเครือข่ายผู้ปกครอง และความเปราะบางในการแข่งขันทางการตลาด ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบการดำเนินงาน (ด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากร การตลาด และการมีส่วนร่วม) ร่วมกับการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลต่อองค์กร เพื่อประเมินผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิด Triple Bottom Line อันจะนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือที่เหมาะสม ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กพิเศษและสร้างเครือข่ายผู้ปกครองให้แข็งแกร่งจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมกรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส ในด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการผลิต การตลาดและเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน

2. เพื่อศึกษาศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งส่งผลต่อระดับความยั่งยืนขององค์กร

3. เพื่อศึกษาผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิด Triple Bottom Line

4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษารูปแบบ “กรณีศึกษาเชิงคุณภาพ” (Qualitative Case Study) ใช้แนวคิดความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคม ภายใต้แนวคิด Triple Bottom Line ของ Elkington (1998) เพื่อสร้างผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนของบริษัท เด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส)

1. รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินธุรกิจ กลยุทธ์ และปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสในการพัฒนาธุรกิจสินค้าชุมชนของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีรูปแบบเฉพาะตัว และทำการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม/ระบบนิเวศของวิสาหกิจเพื่อสังคม ทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน แนวคิดความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคม แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อสังคม จากฐานข้อมูลวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการพัฒนากรอบแนวคิดและสร้างเครื่องมือในการวิจัย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 8 คน โดยกำหนดเกณฑ์ ดังนี้

2.1 ผู้บริหารและผู้ก่อตั้งองค์กร 2 คน (เหตุผล: เนื่องจากเป็นผู้กำหนดทิศทาง กลยุทธ์ และการบริหารจัดการหลักขององค์กร)

2.2 พนักงานและผู้ปกครองที่เข้าร่วมโครงการ 3 คน (เหตุผล: เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติงานและมีประสบการณ์ตรงในการดำเนินงาน)

2.3 ภาคีเครือข่ายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ลูกค้า หน่วยงานรัฐ หรือเอกชนที่ร่วมสนับสนุน 3 คน (เหตุผล: เพื่อสะท้อนมุมมองภายนอกต่อประสิทธิผลและความยั่งยืนขององค์กร)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วยคำถามหลักที่มาจากองค์ประกอบของการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม ในด้าน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านทรัพยากรและการผลิต ด้านการตลาดและเครือข่าย และด้านสังคมและชุมชน เพื่อค้นหาปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน (ข้อจำกัด) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมที่มีการใช้แนวคิด Triple Bottom Line (Elkington, 1998) ในการกำหนดผลลัพธ์ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ที่จะได้นำมาเสนอใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนขององค์กร เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางเชิงกลยุทธ์ แนวทางเชิงนโยบาย และแนวทางเชิงเครือข่ายความร่วมมือ พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมอย่างอิสระ

3.2 เครื่องมือประเมินสถานการณ์ SWOT Analysis และ TOWS Matrix ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกของการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมขององค์กรบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม (เอวาร์ติส) ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม และนำปัจจัยภายใน (จุดแข็ง-จุดอ่อน) จับคู่กับปัจจัยภายนอก (โอกาส-ภัยคุกคาม) โดยการใช้จุดแข็งในการคว้าโอกาส หรือเพื่อใช้หาแนวทางรับมือกับภัยคุกคาม เพื่อสร้างกลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมและนำไปปฏิบัติได้จริงเพื่อให้เกิดความยั่งยืนใน 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และนำมาใช้ในการเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ

3.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ทำการตรวจสอบคุณภาพโดยการนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ทำการตรวจสอบสามเส้าผ่านผู้เก็บข้อมูล 3 คน ทำการทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่คล้ายเป้าหมายเพื่อปรับปรุงคำถาม และใช้ระบบ Member Checking ให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้องหลังถอดบทสัมภาษณ์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการตรวจสอบสามเส้าจาก 3 แหล่ง (เอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์) โดยกระบวนการทั้งหมดเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับตามหลักจริยธรรมวิจัย เพื่อนำผลไปพัฒนาแนวทางความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา เป็นไปตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยการตรวจสอบสามเส้า เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ และทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากการถอดเทปและปรับแต่งข้อมูลให้เป็นเอกสาร นำส่งให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านและพิจารณาความถูกต้อง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นชอบในเนื้อหาและรับรองความถูกต้องของข้อมูล และเพื่อปกป้องสิทธิ สวัสดิภาพ และความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมวิจัย โดยข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอเฉพาะในภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ในการนำมาประกอบการวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยในรูปแบบการพัฒนาแนวทางความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคม

5. การพิทักษ์สิทธ์ของผู้ให้ข้อมูล

การรับรองจริยธรรมโครงการวิจัยในคน ผู้วิจัยปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัดทั้งด้านการเคารพในบุคคล การให้ประโยชน์สูงสุด และความยุติธรรม โดยจะชี้แจงวัตถุประสงค์และขอความยินยอมก่อนเก็บข้อมูล ซึ่งผู้เข้าร่วมสามารถปฏิเสธหรือถอนตัวได้ตลอดเวลา ทันนี้ ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการและสวัสดิภาพสูงสุดของผู้ร่วมวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมกรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส ในด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการผลิต การตลาดและเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน พบว่า

1.1 ด้านการบริหารจัดการ พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มีรากฐานมาจากความรักและความมุ่งมั่นของความเป็นพ่อ ที่เริ่มต้นจากการจัดตั้งชมรมในปี พ.ศ. 2553 เพื่อพัฒนาลูกชายที่เป็นออทิสติกและกลุ่มเพื่อนเด็กพิเศษ จนกลายเป็นศูนย์รวมจิตอาสาและพื้นที่แห่งความหวังของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาครอบครัวอย่างเข้าใจ ในด้านการบริหารจัดการ องค์กรขับเคลื่อนด้วย “หัวใจจิตอาสา” เป็นหลักถึง 90% โดยเน้นความประหยัดสูงสุดและนำกำไรทั้งหมดกลับมาหมุนเวียนลงทุน (Reinvest) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างคุ้มค่า ภายใต้การบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม ทั้งการสำรองแผนรองรับความผันผวนของตลาด ต้นทุนวัตถุดิบ และการกระจายช่องทางจำหน่ายเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเงินท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เอวาร์ติสได้ยกระดับกลยุทธ์จากการเป็นเพียงผู้ผลิตแบรนด์ตนเองสู่การเป็น ผู้รับจ้างผลิตมืออาชีพ (OEM) โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับระบบการวางแผนและควบคุมคุณภาพ (QC) ที่เข้มงวด เพื่อส่งมอบสินค้าที่มีประสิทธิภาพสูงสุดสู่คู่ค้า พร้อมทั้งสร้างกลไกการมีส่วนร่วมผ่านการประชุมวิเคราะห์งานร่วมกันระหว่างผู้บริหาร พนักงาน และหน่วยงานภาครัฐเป็นประจำทุกเดือน เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กรให้เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เติบโตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

1.2 ด้านทรัพยากรและการผลิต พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ขับเคลื่อนด้วยหัวใจสำคัญด้านทรัพยากรคือ “ทุนมนุษย์และพลังชุมชน” โดยเป็นการรวมตัวของพนักงานที่เป็นคนในพื้นที่ ครอบครัวเด็กพิเศษ และตัวเด็กพิเศษเอง ร่วมกับการสนับสนุนด้านงบประมาณและการตลาดจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเป็นแรงส่งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่ายอย่างเป็นระบบ ในกระบวนการผลิต มีการดึงเอาภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของคนในท้องถิ่นมาใช้เป็นฐานสำคัญ โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ตามศักยภาพอย่างลงตัว คือ กลุ่มผู้ปกครอง ที่ทำหน้าที่ดูแล สอนงาน และร่วมระดมทุนพัฒนาสถานที่ และกลุ่มเด็กพิเศษที่มีพัฒนาการดีซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญในส่วนการบรรจุภัณฑ์ (Packaging) เช่น การพับกล่องและติดฉลาก ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นการสร้างคุณค่าในตัวเองให้กับเด็กพิเศษอีกด้วย นอกจากความโดดเด่นด้านมิติสังคมแล้ว เอวาร์ติสยังให้ความสำคัญสูงสุดกับมาตรฐานและความยั่งยืน โดยมีระบบการตรวจสอบคุณภาพ (QC) ที่เข้มงวด ตั้งแต่การคัดเลือกวัตถุดิบจากแหล่งที่เชื่อถือได้ไปจนถึงการออกแบบกระบวนการผลิตภายใต้แนวคิด Zero Waste เพื่อให้มั่นใจว่ากระบวนการทั้งหมดไม่มีการปล่อยของเสียสู่สิ่งแวดล้อม และเป็นการใช้ทรัพยากรทุกชิ้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าอย่างแท้จริง

1.3 ด้านการตลาดและเครือข่าย พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าผ่านการร้อยเรียงเรื่องราว (Storytelling) ของกลุ่มเด็กพิเศษควบคู่ไปกับการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง เพื่อให้ผู้บริโภคสัมผัสได้ถึงความภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กพิเศษอย่างยั่งยืน โดยเอวาร์ติสได้ยกระดับการบริหารจัดการสู่ยุคดิจิทัลด้วยการนำนวัตกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือหลัก ทั้งการใช้ Line Official Account เพื่อเป็นช่องทางนำเสนอสินค้าและทำ CRM เพื่อรักษาฐานลูกค้าเดิมอย่างใกล้ชิด รวมถึงการนำ เทคโนโลยี AI มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตอบแชทและสร้างคอนเทนต์ที่ตอบโจทย์การปิดการขาย นอกจากนี้ เอวาร์ติสยังได้รับการสนับสนุนเชิงรุกจากหน่วยงานภาครัฐในการขยายช่องทางการจัดจำหน่ายและการวางแผนกลยุทธ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า โดยเฉพาะการปรับโมเดลธุรกิจสู่การ รับจ้างผลิต (OEM) และการสร้างพันธมิตรผ่านแนวคิด “เปลี่ยนคู่แข่งให้เป็นคู่ค้า” ด้วยการทำข้อตกลงความร่วมมือกับชุมชนและกลุ่มธุรกิจอื่น ซึ่งเป็นการสร้างระบบนิเวศทางการค้าที่เน้นการพึ่งพากันและกัน เสริมสร้างความแข็งแกร่งให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเติบโตได้อย่างมั่นคงในตลาดร่วมสมัย

1.4 ด้านการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) เป็นมากกว่าสถานที่ทำงาน เนื่องจากเป็นพื้นที่แห่งการมอบโอกาสและคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่กลุ่มเด็กพิเศษและครอบครัว โดยการสร้างอาชีพที่ช่วยให้ทั้งเด็กและผู้ปกครองมีรายได้ที่มั่นคง ควบคู่ไปกับการฝึกฝนพัฒนาการทางสมองและทักษะชีวิตผ่านการปฏิบัติงานจริง กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน แต่ยังช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปกครองกล้าพาบุตรหลานออกสู่สังคมและลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ในฐานะ “องค์กรต้นแบบ” เอวาร์ติสได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐอย่างใกล้ชิดเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด โดยมีเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่ากำไร คือการวางรากฐานให้วิสาหกิจแห่งนี้เป็นกลไกที่ช่วย “ต่อลมหายใจ” และเป็นที่พึ่งพิงให้แก่เด็กพิเศษ ให้พวกเขาสามารถยืนหยัดและพึ่งพาตนเองได้แม้ในวันที่ไม่มีผู้ปกครองคอยดูแล เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับครอบครัวว่าเด็กพิเศษเหล่านี้จะมีพื้นที่ในสังคมที่ปลอดภัยและมั่นคงตลอดไป

2. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งส่งผลต่อระดับความยั่งยืนขององค์กร พบว่า

จากการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของผู้ที่มีส่วนร่วมที่มีความเกี่ยวข้องกับบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด เอวาร์ติส จำนวน 8 ราย จะพบว่า เอวาร์ติสเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมขนาดกลางที่มี “จุดอ่อน” หรือมีข้อจำกัดในด้านเงินทุนเนื่องจากมีช่องทางการขายที่น้อย ขาดการทำการตลาดและการทำ

CRM กับลูกค้า ทำให้ยอดจากการจำหน่ายน้อย ซึ่งเงินทุนในการดำเนินกิจการได้มาจากกำไรจากการขายและการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบในการทำงานจะเน้นใช้แรงงานคนในการผลิตมากกว่าการใช้เครื่องจักรหรือเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนของระบบปฏิบัติการ โดยในขั้นตอนการผลิตมีการให้เด็กพิเศษจำนวน 5 คน ทำงานในส่วนที่มีความเสี่ยงน้อย เช่น การจัดเรียง บรรจุห่อ เป็นต้น โดยผ่านการควบคุมจากผู้ดูแลและผู้ปกครอง และมี “อุปสรรค” ในเรื่องเงื่อนไขการจัดตั้งกลุ่มในการขอรับเงินทุนไม่เป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ รวมถึงการปรับตัวในการทำงานและเวลาในการทำงานของผู้ปกครองและเด็กพิเศษที่มีขีดความสามารถจำกัด และในการจัดจำหน่ายสินค้ายังไม่เป็นที่รู้จักในกลุ่มลูกค้าทั่วไป เป็นเพียงแบรนด์ที่เป็นที่รู้จักเฉพาะกลุ่มเท่านั้น อย่างเช่น ลูกค้ากลุ่มหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มลูกค้าหน่วยงานต่าง ๆ การจำหน่ายสินค้าขายได้น้อยกลุ่มคนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในฝีมือและคุณภาพสินค้าของเด็กพิเศษ เนื่องจากลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กพิเศษทำให้ไม่มั่นใจในคุณภาพความคุ้มค่าต่อราคาและเงินที่เสียไป

จากการสรุปผลทำให้พบว่า ปัญหาและอุปสรรคหลักของการดำเนินงานของบริษัท เด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ที่เหมือนกันคือ ปัจจัยด้านเงินทุน การมีเงินทุนที่จำกัดในการใช้การดำเนินการผลิต และปัจจัยด้านแรงงานหรือพนักงาน เนื่องจากมีการให้เด็กพิเศษเข้าร่วมทำงานรวมถึงผู้ปกครองที่มีการทำงานได้ไม่เต็มที่ มีการบริหารจัดการเวลาในการทำงานเป็นไปได้ยาก และขีดความสามารถที่มีจำกัดในตัวของเด็กพิเศษทำให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนกระบวนการผลิต ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจได้ในระยะยาวหากไม่ได้รับการแก้ไข

3. ผลวิเคราะห์ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิด Triple Bottom Line พบว่า

3.1 ความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติด้านสังคม ของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมที่สร้างงานและรายได้ให้กับชุมชน เพื่อช่วยให้กลุ่มเปราะบาง (เด็กพิเศษและผู้ปกครอง) มีรายได้มั่นคงและพึ่งพาตนเองได้ และเป็นการฝึกพัฒนาการรวมถึงการพัฒนาทักษะในการทำงาน เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการทำงานของเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กเหล่านี้สามารถทำงานและอยู่ร่วมกับทุกคนได้ในสังคมปกติและได้รับความเท่าเทียมเทียบเท่าบุคคลปกติจากการประกอบอาชีพที่สุจริตแทนการพึ่งพาเงินจากการรับบริจาคทำให้เด็กและผู้ปกครองมีความภาคภูมิใจในอาชีพ

3.2 ความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติด้านสิ่งแวดล้อม ของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ในกระบวนการทำงานจะเน้นบรรยากาศการทำงานที่ดี ทุกคนให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพื่อนร่วมงานที่ดีช่วยลดความเครียดส่งผลให้ผลงานออกมาดี และขั้นตอนของการผลิตเน้นการใช้วัตถุดิบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และใช้วัตถุดิบให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด มีกระบวนการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายได้คุณภาพและสามารถใช้งานได้จริงเป็นการสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ผ่านเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ก่อนการนำมาใช้จริงในชีวิตประจำวัน

3.3 ความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติด้านเศรษฐกิจ ของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) คือ มุ่งเน้นการเติบโตขององค์กรและผลกำไร เพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดและขยายผลลัพธ์ได้ เอวาร์ติสนำรายได้จากการจำหน่ายสินค้ากลับมาใช้เป็นทุนหมุนในการดำเนินงานบริหารจัดการ และมีการใช้การตลาดสมัยใหม่ โดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำการตลาดเพื่อให้เข้าถึงตลาดใหม่ ๆ และกลุ่มลูกค้าใหม่ และที่สำคัญมีการทำความร่วมมือกับหน่วยงานราชการและพันธมิตรทางธุรกิจในการสนับสนุนทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตและทำการตลาดเป็นการลดต้นทุนในการดำเนินธุรกิจและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกิจการ

มิติความยั่งยืนทั้ง 3 ด้านของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) คือ การถักทอพันธกิจ 3 ด้านเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยมีมิติด้านสิ่งแวดล้อมเป็นรากฐานสำคัญที่เน้นความรับผิดชอบผ่านการเลือกใช้วัตถุดิบท้องถิ่นและการจัดการขยะให้เป็นศูนย์ (Zero Waste) สอดประสานกับมิติด้านสังคมที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตเด็กพิเศษและครอบครัวผ่านการสร้างอาชีพและการยอมรับ และขับเคลื่อนด้วยมิติด้านเศรษฐกิจที่เน้นความพึ่งพาตนเองได้ทางการเงินจากการบริหารต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพและนำกำไรกลับมาสร้างคุณค่าซ้ำ (Reinvest) โดยความโดดเด่นของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ตามแนวคิด Triple Bottom Line ความสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากการเชื่อมโยงกัน คือ การสร้างความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมให้กลุ่มคนเปราะบางได้เข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดีและทรัพยากรที่เท่าเทียม การสร้างเศรษฐกิจที่ตอบโจทย์สังคม เพื่อความมั่งคั่งที่ครอบคลุมทุกคนและการมุ่งเน้นประสิทธิภาพเชิงนิเวศเศรษฐกิจ ผ่านการใช้นวัตกรรมผลิตสินค้าที่มีมูลค่าสูงแต่รบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด

4. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ พบว่า

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยเทคนิค SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์ จุดแข็ง, จุดอ่อน, โอกาส และอุปสรรค ในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งส่งผลต่อระดับความยั่งยืนขององค์กรแล้วนั้น จะพบว่า การใช้ SWOT Analysis เน้นการประเมินสถานะปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์ TOWS Matrix ที่เน้นการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Action Plan) จากการจับคู่ปัจจัยเหล่านั้น เพื่อสร้างกลยุทธ์ที่นำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยังยืนขององค์กร ดังนี้

4.1 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในระดับเชิงกลยุทธ์ บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ใช้กลยุทธ์เชิงรุกในการปรับเปลี่ยนมุมมองสังคมที่มีต่อเด็กพิเศษ โดยดึง “จุดแข็ง” จากงานฝีมือที่ละเอียดอ่อนมาสร้างมูลค่าผ่านการเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อเปลี่ยนจากการขอความช่วยเหลือเป็นการส่งมอบคุณค่าที่จับใจลูกค้า ซึ่งช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงในระยะยาว นอกจากนี้ยังลดความเสี่ยงทางการเงินด้วยการรับจ้างผลิต (OEM) เพื่อเพิ่มความคล่องตัวของกระแสเงินสด และใช้ทักษะการฝึกฝนซ้ำ ๆ ของเด็กพิเศษมาเพิ่มประสิทธิภาพแรงงาน ช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรได้อย่างมีนัยสำคัญ ควบคู่ไปกับการทำ CRM เชิงรุกเพื่อเปลี่ยนหน่วยงานภาครัฐจากผู้ซื้อขาจรให้กลายเป็นพันธมิตรระยะยาว ผ่านผลิตภัณฑ์พรีเมียมที่ตอบโจทย์การใช้งานจริง

4.2 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในระดับเชิงนโยบาย บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มุ่งเน้นการสร้างมาตรฐานที่เท่าเทียม โดยยึดหลักการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพเทียบเท่าแบรนด์ชั้นนำ เพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดได้ด้วยกลไกตลาดและความพึงพอใจของลูกค้า (Market-Driven) มากกว่าความสงสาร พร้อมกันนี้ยังมีนโยบายพัฒนาทุนมนุษย์ที่ออกแบบงานให้สอดรับกับศักยภาพเฉพาะด้านของเด็กพิเศษ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและรายได้ที่ยั่งยืนแก่ครอบครัว รวมถึงการมีวินัยทางการเงินผ่านนโยบายจัดสรรกำไรเพื่อการลงทุนต่อ (Reinvestment) และการแสวงหาแหล่งทุนสนับสนุนเพื่อยกระดับเครื่องจักรและอุปกรณ์การผลิตให้ทันสมัยอยู่เสมอ

4.3 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในระดับเชิงเครือข่ายความร่วมมือ บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ได้สร้างระบบนิเวศทางธุรกิจ เพื่อการเติบโตที่รวดเร็วและยากต่อการเลียนแบบ ผ่านการขยายเครือข่ายความร่วมมือในวงกว้าง โดยเน้นการทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ทั้งกับ

ภาครัฐและเอกชน ในรูปแบบการร่วมลงทุนหรือสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน การผลิต และการตลาด กลยุทธ์นี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและลดภาระด้านงบประมาณที่ต้องบริหารเองทั้งหมด แต่ยังเป็นการสร้างเครือข่ายพันธมิตรที่เหนียวแน่น ซึ่งช่วยขยายผลลัพธ์ทางสังคมให้กว้างไกลและมั่นคงยิ่งขึ้น ในฐานะหุ้นส่วนทางธุรกิจ

ความยั่งยืนของบริษัท เด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ไม่ได้เกิดจากการขายสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การ “บูรณาการทรัพยากร” โดยใช้เครือข่ายพันธมิตรมาช่วยปิดจุดอ่อนด้านเงินทุน และใช้การสื่อสารเชิงกลยุทธ์เปลี่ยนคุณค่าทางสังคมให้กลายเป็นมูลค่าทางธุรกิจ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบของการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมกรณีศึกษาบริษัทเด็กพิเศษ เอวาร์ติส ในด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรและการผลิต การตลาดและเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน พบว่า

1.1 ด้านการบริหารจัดการ พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) สะท้อนการบูรณาการพันธกิจทางสังคมและความอยู่รอดทางธุรกิจอย่างเป็นรูปธรรม โดยแปรเปลี่ยนประสบการณ์จากครอบครัวเด็กพิเศษสู่ธุรกิจที่เข้มแข็งผ่านการใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) สร้างพื้นที่ปลอดภัยและระดมพลังจิตอาสาเพื่อลดต้นทุนการดำเนินงาน สอดคล้องกับแนวคิด Triple Bottom Line ของ Elkington (1998) และการทำงานร่วมกันในระบบนิเวศของภาคส่วนต่างๆ เพื่อมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและนำกำไรกลับมาลงทุนซ้ำ (Reinvest) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวอย่างต่อเนื่อง กระบวนการความสำเร็จนี้สอดรับกับงานวิจัยของวนัสรา จันทร์กมล และคณะ (2565) ที่ระบุว่าเงื่อนไขสำคัญคือการสร้างผลิตภัณฑ์จากต้นทุนชุมชนเพื่อสังคม ควบคู่กับการสร้างความมั่นคงทางการเงินและการเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ เอวาร์ติสยังให้ความสำคัญกับการจัดการคุณภาพโดยรวมผ่านระบบ QC ที่เข้มงวด และการใช้เทคโนโลยีภายใต้แนวคิด เศรษฐกิจสีเขียว (BCG) เพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของปริยะดา วิสุทธิแพทย์ และเยาวภา ปฐมศิริกุล (2567) ที่ยืนยันว่าประสิทธิภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์ คือหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค อันนำไปสู่การเติบโตและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาวอย่างแท้จริง

1.2 ด้านทรัพยากรและการผลิต พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีทรัพยากรเป็นฐาน (RBV) เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยเปลี่ยนทุนมนุษย์จากพลังความรักของครอบครัวเด็กพิเศษให้กลายเป็นนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีความหมาย ควบคู่กับการใช้ทุนทางสังคม จากความเชื่อมั่นของภาครัฐและชุมชน นำไปสู่การสร้างคุณค่าร่วม (CSV) ที่ยกระดับทั้งประสิทธิภาพธุรกิจและเศรษฐกิจฐานราก โดยมีจุดเด่นที่กระบวนการผลิตผ่านเครือข่ายความร่วมมือที่เปลี่ยนบทบาทเด็กพิเศษจากภาระให้เป็นพลัง ผ่านงานบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพรายบุคคล พร้อมระบบควบคุมคุณภาพที่เข้มงวดเพื่อความคุ้มค่าสูงสุดของทรัพยากร แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติคุณ แสงนิล และคณะ (2564) ที่ชี้ว่าปัจจัยสำเร็จของการสร้างคุณค่าร่วมคือการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวและการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก โดยมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งเป็นแกนกลาง ซึ่งในกรณีของเอวาร์ติสได้ปรากฏชัดในรูปแบบการสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่เน้นการร่วมแรงร่วมใจมากกว่าการแข่งขัน ช่วยลดความขัดแย้งและขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายในการสร้างโอกาสที่ยั่งยืนให้แก่เด็กพิเศษได้อย่างมีเอกลักษณ์

1.3 ด้านการตลาดและเครือข่าย พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ในปัจจุบัน สะท้อนการปรับตัวที่ชาญฉลาดผ่านกลยุทธ์การตลาดเชิงบอกเล่าเรื่องราว (Storytelling Marketing) เพื่อสร้างความแตกต่างและย้ำจุดยืนว่าผลิตภัณฑ์จากฝีมือเด็กพิเศษคือสินค้ามาตรฐานคุณภาพสูง มิใช่เพียงสินค้าเพื่อการกุศล โดยมุ่งนำกำไรกลับไปยกระดับคุณภาพชีวิตเด็กพิเศษอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีขยายฐานลูกค้าและการทำสัญญาความร่วมมือ (MOU) รวมถึงการรับจ้างผลิต (OEM) เพื่อเปลี่ยนคู่แข่งให้เป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นทางออกสำคัญในการเติบโตไปพร้อมกับเครือข่ายสำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) ของ Barnard (1938) และ Freeman (1984) ที่เน้นการสร้างความพึงพอใจและความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกันระหว่างองค์กรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อความสำเร็จในระยะยาว นอกจากนี้ การสร้างคุณค่าผ่านกลยุทธ์ความแตกต่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและการสื่อสารผ่านเรื่องราวของแบรนด์ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปริยะดา วิสุทธิแพทย์ และเยาวภา ปฐมศิริกุล (2567) ที่ระบุว่าการสร้างเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันและสร้างความจดจำในใจผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.4 ด้านการมีส่วนร่วมของสังคมและชุมชน พบว่า บริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ประสบความสำเร็จในการสร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safe Zone) ที่บูรณาการการมอบโอกาสทางอาชีพเข้ากับการพัฒนาศักยภาพทางสมองและทักษะชีวิตของเด็กพิเศษและผู้ปกครองควบคู่กัน โมเดลชุมชนต้นแบบนี้ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัวให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน โดยเปลี่ยนบทบาทเด็กพิเศษให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวและลดการพึ่งพางบประมาณภาครัฐ รูปแบบการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิด Triple Bottom Line ของ Elkington (1998) อย่างเด่นชัด ผ่านการสร้างสมดุลระหว่างผลกำไร (Profit) มนุษย์ (People) และสิ่งแวดล้อม (Planet) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจอยู่รอดและเติบโตได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง แนวทางการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kamaludin (2023) ที่ยืนยันว่า ความยั่งยืนทางสังคม คือกระบวนการพัฒนาที่มุ่งแก้ไขปัญหาทั้งในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งหากแนวทางเหล่านี้ถูกออกแบบอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้การดำเนินกิจการมีความไหลลื่น มั่นคง และสามารถคงอยู่เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริงในระยะยาว

2. การศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งส่งผลต่อระดับความยั่งยืนขององค์กร พบว่า

จากการดำเนินงานของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มีการเผชิญอุปสรรคสำคัญจากข้อจำกัดด้านเงินทุน ศักยภาพบุคลากร (เด็กพิเศษ) ที่ต้องอาศัยการดูแลอย่างใกล้ชิดส่งผลให้การผลิตล่าช้า และความท้าทายในการฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีใหม่ที่ต้องอาศัยเวลาและความต่อเนื่อง สอดคล้องกับ Wondemu et al. (2022) ที่ระบุว่าภาระการดูแลเด็กพิเศษส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำงานและรายได้ อย่างไรก็ตาม เอวาร์ติสได้แก้ปัญหาด้วยการพัฒนาศักยภาพแบบค่อยเป็นค่อยไปผ่านการฝึกฝนซ้ำ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยอุทุมพร เลิศทรัพย์อนันต์ (2566) ที่เน้นการสร้างทักษะพื้นฐานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อลดการเป็นภาระ นอกจากนี้ จุดเปราะบางที่สำคัญคือ ทัศนคติเชิงลบและการรับรู้ของสังคมที่มักซื้อสินค้าด้วยความสงสารมากกว่าคุณภาพ ทำให้ไม่เกิดการซื้อซ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอัญมณี ศุภธนากรกุล และคณะ (2566) ที่เสนอให้สร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องราวและคุณภาพผลิตภัณฑ์เพื่อความยั่งยืน ขณะเดียวกัน การสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังขาดความต่อเนื่องและนโยบายที่ไม่สมบูรณ์สอดรับกับแนวคิดของ Liu et al. (2019) ที่ชี้ว่าความไม่มั่นคงของนโยบายและแหล่งทุนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนา

วิสาหกิจเพื่อสังคม โดยสรุปแล้ว ปัญหาเงินทุนหมุนเวียนและการยอมรับจากสังคมจึงเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของธุรกิจในปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

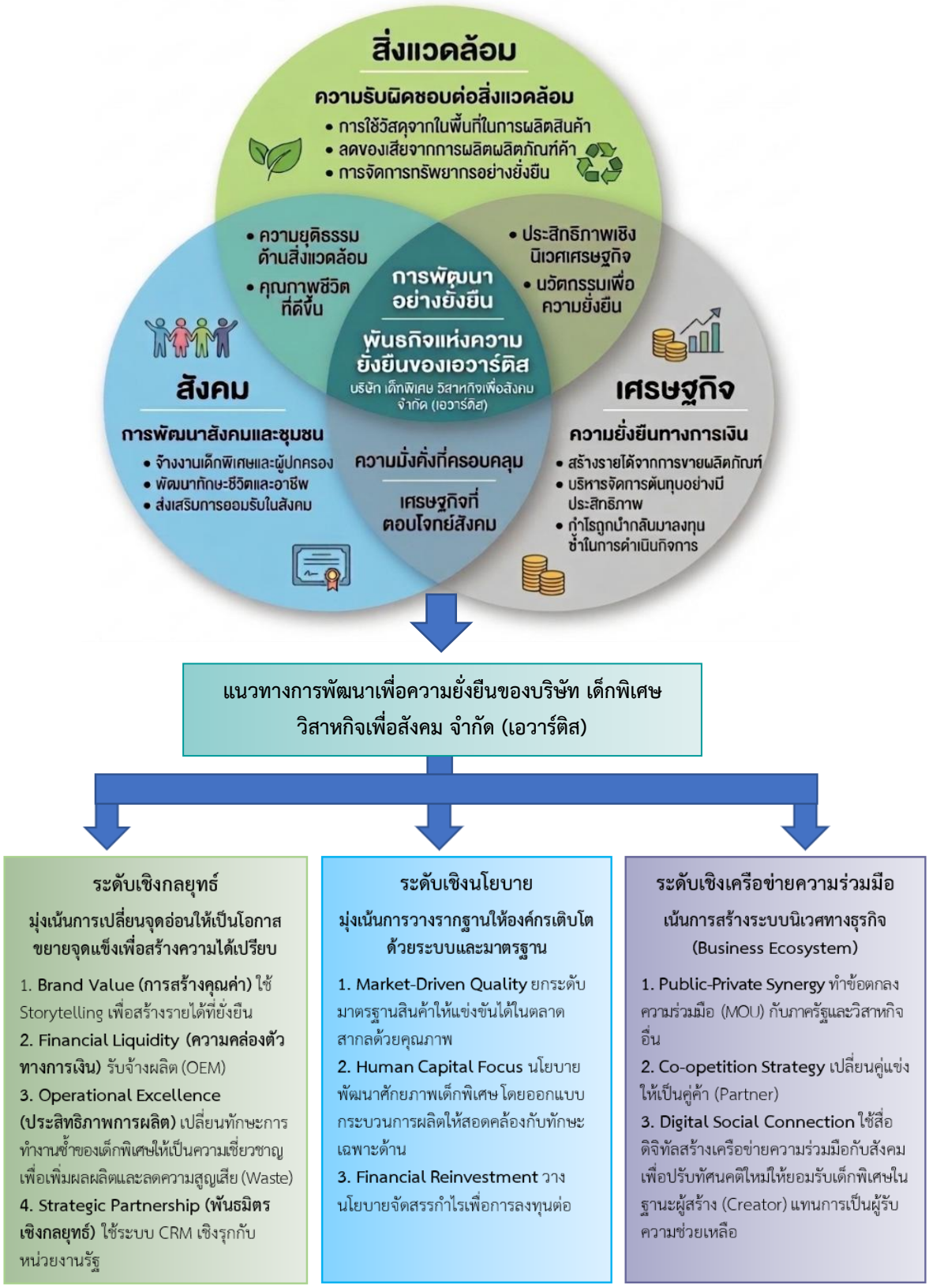
3. ผลลัพธ์ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มีการสะท้อนความยั่งยืนที่เป็นรูปธรรมผ่านแนวคิด Triple Bottom Line (TBL) และ ESG โดยบูรณาการความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นตามหลัก BCG และ Zero Waste ควบคู่กับการยกระดับสังคม โดยเปลี่ยนกลุ่มเปราะบางให้เป็นแรงงานฝีมือเพื่อสร้างการยอมรับ ขณะที่มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและนำกำไรกลับมาลงทุนซ้ำเพื่อความต่อเนื่องของกิจการ การดำเนินงานที่สมดุลนี้สอดคล้องกับบุษกร ปังประเสริฐ และคณะ (2563) ที่ระบุว่าศักยภาพผู้ประกอบการและความสำเร็จขององค์กรเป็นปัจจัยตรงต่อความยั่งยืน และเชื่อมโยงกับงานวิจัยของชิตวรา บรรจงปรุ และคณะ (2565) ที่เสนอว่าความสำเร็จต้องวัดจากผลงานด้านสังคมควบคู่กับคุณค่าทางธุรกิจ นอกจากนี้ กระบวนการของเอวาร์ติสยังตอบโจทย์ SDGs ทั้งด้านการจ้างงานที่มีคุณค่า การลดความเหลื่อมล้ำ และการผลิตที่รับผิดชอบ ซึ่งเป็นโมเดลที่พิสูจน์ว่าธุรกิจสามารถสร้างกำไรไปพร้อมกับการเกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง

4. แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระดับเชิงกลยุทธ์ เชิงนโยบาย และเชิงเครือข่ายความร่วมมือ

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวสู่ความยั่งยืนอย่างเป็นระบบผ่านระดับเชิงกลยุทธ์ที่เปลี่ยนภาพลักษณ์จากการขอความสงสารสู่การสร้างคุณค่าด้วยการเล่าเรื่อง (Storytelling) ควบคู่กับการพัฒนาทักษะเฉพาะด้านของเด็กพิเศษผ่านการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอุทุมพร เลิศทรัพย์อนันต์ (2566) ที่เน้นการเสริมสมรรถนะการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นของเด็กพิเศษ นอกจากนี้ยังเสริมสภาพคล่องทางการเงินด้วยกลยุทธ์ OEM และ CRM เชิงรุกร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ใน ระดับเชิงนโยบายองค์กรมุ่งยกระดับมาตรฐานสินค้าให้สูงขึ้นและใช้นโยบายนำกำไรกลับมาลงทุนซ้ำ (Reinvestment) โดยบูรณาการการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อสร้างคุณค่าร่วม (CSV) ที่ผสานประโยชน์ของธุรกิจและสังคมเข้าด้วยกันอย่างเท่าเทียม ขณะที่ ระดับเชิงเครือข่ายความร่วมมือได้ใช้วิธีทำข้อตกลง MOU เพื่อเปลี่ยนคู่แข่งเป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์และลดแรงกดดันทางการแข่งขัน แนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดระบบนิเวศของวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE Ecosystem) และทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) ที่มุ่งเน้นการเติบโตแบบองค์รวมโดยไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งยืนยันโดยผลการศึกษาของกิตติคุณ แสงนิล และคณะ (2564) ว่าการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือหัวใจสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจในระยะยาวอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 การขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมสู่ความยั่งยืน
ของบริษัท เด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส)

แผนภาพขององค์ความรู้ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์และนำมาสร้างโมเดลการขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมสู่ความยั่งยืนของบริษัท เด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 จุดสมดุล 3 มิติ (Triple Bottom Line) ประกอบด้วย มิติสิ่งแวดล้อม มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ โดยมีการนำวงกลม 3 วงที่เชื่อมโยงกัน ที่แสดงถึงพันธกิจแห่งความยั่งยืนของเอวาร์ติส โดยมุ่งเน้นการบูรณาการระหว่างมิติสิ่งแวดล้อม มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ ที่ไม่ได้แยกส่วนกัน ทำงานผ่านการสอดประสานกันทั้ง 3 มิติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) เริ่มต้นจากการจัดการต้นทาง โดยการใช้วัตถุดิบในพื้นที่ ลดของเสียจากกระบวนการผลิต และบริหารจัดการทรัพยากรให้หมุนเวียนได้นานที่สุด

2. มิติด้านสังคม (Social) เน้นการพัฒนาคนและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กพิเศษและผู้ปกครอง ผ่านการจ้างงานและการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อสร้างการยอมรับในสังคม

3. มิติด้านเศรษฐกิจ (Economy) สร้างรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และบริหารจัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีกำไรกลับมาหมุนเวียนลงทุนต่อ

ส่วนที่ 2 จุดเชื่อมโยงของจุดสมดุล 3 มิติ คือ เมื่อทั้ง 3 มิติมารวมกัน จะเกิดจุดตัดที่สำคัญ คือ ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (สังคม+สิ่งแวดล้อม), นวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน (เศรษฐกิจ+สิ่งแวดล้อม) และเศรษฐกิจที่ตอบโจทย์สังคม (เศรษฐกิจ+สังคม) และจุดกลางสุดคือ “ความยั่งยืนที่แท้จริง” จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อธุรกิจสามารถเปลี่ยนผลกำไร (Profit) ให้กลายเป็นพลังในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (Planet) และยกระดับความเป็นอยู่ของผู้คน (People) ได้อย่างสมดุล โดยมีตัวขับเคลื่อนสำคัญคือ “นวัตกรรมและความยุติธรรมทางสังคม” เป็นแกนกลาง

ส่วนที่ 3 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) มุ่งเน้นการวางโครงสร้างการทำงาน 3 ระดับ เพื่อเปลี่ยนองค์กรจากวิสาหกิจเพื่อสังคมขนาดเล็ก/กลาง สู่ต้นแบบทางธุรกิจที่เข้มแข็งและเป็นระบบ ประกอบด้วย

1. ระดับเชิงกลยุทธ์ เป็นการเปลี่ยนจุดอ่อน (กลุ่มเปราะบาง/เด็กพิเศษ) ให้เป็น โอกาส โดยใช้ Storytelling สร้างมูลค่าเพิ่ม และเน้น Operational Excellence พัฒนาทักษะเฉพาะทางของเด็กพิเศษให้กลายเป็นความเชี่ยวชาญเพื่อลดความสูญเสียในกระบวนการผลิต

2. ระดับเชิงนโยบาย เป็นการวางรากฐาน มุ่งเน้นการสร้างมาตรฐานสินค้าให้ตลาดพึงพอใจ (Market-Driven) ควบคู่ไปกับการวางแผนจัดสรรกำไรเพื่อการลงทุนต่อ (Financial Reinvestment) เพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดได้ด้วยตัวเอง

3. ระดับเชิงเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการขยายผลสู่ภายนอก สร้างพันธมิตรทั้งภาครัฐ (MOU) และเอกชน (Co-opetition) รวมถึงการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเปลี่ยนภาพลักษณ์จากผู้ขอรับความช่วยเหลือเป็นผู้สร้าง/ผู้ผลิต (Creator)

โดยแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) เป็นการเปลี่ยนวิสาหกิจเพื่อสังคมแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นระบบนิเวศทางธุรกิจที่ยั่งยืน โดยมีกุญแจสำคัญคือ การทำน้อยได้มาก (Operational Excellence) การเล่าเรื่องที่มีพลัง (Storytelling) และการสร้างเครือข่ายที่เปลี่ยนสถานะจากผู้รับเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจอย่างเต็มตัว

องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมไม่ได้เกิดจากการบริจาคแต่เกิดจากการ ปรับแต่งความสามารถที่ซ่อนอยู่ภาย ศักยภาพเฉพาะบุคคล (เด็กพิเศษ) ให้เข้ากับมาตรฐานธุรกิจและขยายผลด้วย เครือข่ายความร่วมมือ เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่ทุกคนเติบโตไปพร้อมกันโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์และการบริหารจัดการ

1. ผู้บริหารบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ควรปรับตัวจากผู้ผลิตและจัดจำหน่ายเอง เป็นการเร่งขยายการรับจ้างผลิตให้กับแบรนด์อื่น (Social OEM) ทำการผลิตสินค้าตามสูตรของลูกค้าเป็นหลักเท่านั้น เพื่อลดความเสี่ยงด้านการสต็อกสินค้าและแก้ปัญหาสภาพคล่องทางการเงิน โดยใช้ต้นทุนทางเครื่องจักรที่มีและโรงงานที่ได้มาตรฐาน อย. และเทคโนโลยีที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. ผู้บริหารบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความซับซ้อน โดยการใช้สัญลักษณ์ที่เข้าใจง่าย เพื่อลดความผิดพลาดและทำให้พนักงานสามารถคุมเครื่องจักรได้ด้วยตนเองมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงการตลาดและสังคม

1. ผู้บริหารบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ควรใช้วิธีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านการร้อยเรียงจากเรื่องราวของเด็กพิเศษที่สร้างความน่าจดจำของผลิตภัณฑ์และความสามารถเฉพาะตัวของเด็กพิเศษ เพื่อลบอคติเรื่องคุณภาพสินค้าและราคา โดยเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างคุณค่าให้กับเด็กพิเศษมากกว่าการซื้อเพื่อการกุศล

2. ผู้บริหารบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) ควรมุ่งเน้นการทำสัญญาระยะยาวในฐานะ “คู่ค้าเชิงกลยุทธ์” กับหน่วยงานของรัฐ เพื่อเสนอผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของขวัญพรีเมียมหรือวัสดุสิ้นเปลืองที่ใช้ในสำนักงาน เพื่อสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับธุรกิจในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเครือข่าย

1. ผู้บริหารบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจเพื่อสังคม จำกัด (เอวาร์ติส) และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา รวมกันทำการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนภายในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพางบประมาณภาครัฐที่ล่าช้า โดยจัดสรรกำไรส่วนหนึ่งเข้าสู่กองทุนสำรองฉุกเฉินเพื่อใช้ในการดำเนินธุรกิจในอนาคต

2. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพังงา ทำการถอดบทเรียน “พังงาโมเดล” และจัดทำคู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOP) ในการฝึกทักษะเด็กพิเศษ เพื่อเป็นต้นแบบให้วิสาหกิจชุมชนอื่นนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาส

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงเปรียบเทียบและการขยายผล นำโมเดลการบริหารจัดการของเอวาร์ติสไปทดลองใช้กับวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ดูแลกลุ่มคนเปราะบางกลุ่มอื่น (เช่น ผู้สูงอายุ หรือผู้พ้นโทษ) เพื่อให้ทราบว่า แกนกลางนวัตกรรมและความยุติธรรมทางสังคม สามารถปรับใช้ได้กับทุกบริบทหรือไม่

2. ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อวัด ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ศึกษาว่าการเปลี่ยนกลุ่มเปราะบางเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Operational Excellence) ช่วยลดภาระภาครัฐในการดูแลผู้พิการและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้คิดเป็นตัวเงินเท่าใด

3. ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ที่สร้างจากกลุ่มเด็กพิเศษ ระหว่างการใช้กลยุทธ์ความสงสาร (Charity-led) กับกลยุทธ์คุณภาพและนวัตกรรม (Market-driven) เพื่อยืนยันว่า การเปลี่ยนภาพลักษณ์เป็น ผู้สร้าง (Creator) ส่งผลต่อความยั่งยืนของแบรนด์อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กิตติคุณ แสงนิล, สันติธร ภูริภักดี และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2564). การสร้างคุณค่าร่วมเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน: แนวทางจากทฤษฎีฐานราก. *วารสารเกษมบัณฑิต*. 22(2), 83-96.

ชิตวรา บรรจงปรุ, สุวรรณา เตชะธีระปรีดา และ สวียา ปรารถนาดี ชาติวิวัฒนาการ. (2565). รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม กลยุทธ์การตลาดสีเขียวที่ส่งผลต่อการดำเนินงานที่ยั่งยืนของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*. 16(4), 164-175. https://doi.org/10.14456/nrru-rdi.2022.73

ดวงกมล ภัทรพงศ์มณี และ ธนินท์รัฐ รัตนพงศ์ภิญโญ. (2566). การสร้างภาพลักษณ์ตราสินค้า ประสบการณ์ในตราสินค้า และการรับรู้คุณภาพสินค้าด้วย QR code บนฉลากสินค้าน้ำมันหล่อลื่นรถยนต์ที่มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจในตราสินค้าและความภักดีในตราสินค้า. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*. 5(2), 455–470.

ทิพย์วรรณ จันทรา, พระปลัด กิตติธัช กุลระวัง, โกศล สุขเกษม, เปี่ยมอำพร ช่วยบำรุง, ไพรัตน์ ฉิมหาด และ เดโช แขน้ำแก้ว. (2564). รูปแบบการพัฒนากระบวนการวิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการสังคมมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*. 91-105.

บุษกร ปังประเสริฐ, อารีย์ นัยพินิจ และ ภัทรวดี เพิ่มวณิชกุล์. (2563). การดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย: วิธีการวิจัยแบบผสม. *BU Academic Review*. 19(2). 73-87.

ประทีป ช่วยเกิด. (2566, 18 กันยายน). *เศรษฐกิจฐานรากชุมชนท้องถิ่น*. สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปริยะดา วิสุทธิแพทย์ และเยาวภา ปฐมศิริกุล. (2567). รูปแบบกลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างคุณค่าแบรนด์ของธุรกิจเครื่องสำอางกลุ่มผลิตภัณฑ์ธรรมชาติของผู้สูงอายุในประเทศไทย. *วารสารบริหารธุรกิจ*. 14(2), 84-109.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก. หน้า 32–56.

วนัสรา จันทร์กมล, นพพร จันทรนำชู และ ทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา. (2565). เงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคมของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*. 9(1), 223-236.

อัญมณี ศุภธนากรกุล, นายิกา กำมเลศ และ วอนชนก ไชยสุนทร. (2566). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์สมุนไพรของผู้บริโภค ในภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารบริหารธุรกิจ*. 13(1), 76-90.

อุทุมพร เลิศทรัพย์อนันต์. (2566). *รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะเพื่อการประกอบอาชีพเสริมของเด็กพิเศษในศูนย์การศึกษาพิเศษจังหวัดสระแก้ว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เอวาร์ติส. (2568). *ประวัติของบริษัทเด็กพิเศษ วิสาหกิจ เพื่อสังคม*. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2569, จาก https://www.specialchil.co.th/

Barnard, C. I. (1938). *The functions of the executive*. Harvard University Press.

Elkington, J. (1998). Accounting for the triple bottom line. *Measuring Business Excellence*. 2(3), 18–22. https://doi.org/10.1108/eb025539

Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman.

Kamaludin, M. F. (2023). Social sustainability within social entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*. 192, 122541. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122541

Liu, T., Wang, L., & Zhu, J. (2019). A review of the research on sustainable development of social enterprises in China. In *Proceedings of the 1st International Conference on Business, Economics, Management Science (BEMS 2019)* (Advances in Economics, Business and Management Research, Vol. 80, pp. 495–500). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/bems-19.2019.88

Wondemu, M. Y., Joranger, P., Hermansen, Å., & Brekke, I. (2022). Impact of child disability on parental employment and labour income: A quasi-experimental study of parents of children with disabilities in Norway. *BMC Public Health, 22*, Article 1813. https://doi.org/10.1186/s12889-022-14195-5

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย

Networking and Participatory to access the benefits of basic servicesof state of the disabled

[1]ภิรมย์พร ไชยยนต์*, [2]กิตติยา พรหมจันทร์

Piromporn Chaiyon, Kittiya Prommajun

Corresponding Author's E-mail: Piromporn.c@ubu.ac.th*

Received: ***March 10, 2026*** *Revised:* ***May 22, 2026*** *Accepted:* ***June 3, 2026***

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและข้อจำกัดของคนพิการในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการของรัฐตามกฎหมาย 2) ศึกษากระบวนการความร่วมมือของชุมชนในการขับเคลื่อนให้คนพิการเข้าถึงสิทธิ และ 3) ศึกษาการสร้างเครือข่ายระหว่างคนพิการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของคนพิการ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามคนพิการและผู้ดูแลคนพิการ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และการสนทนากลุ่ม โดยมีพื้นที่ศึกษา ได้แก่ เทศบาลตำบลเมืองศรีไค เทศบาลตำบลธาตุ เทศบาลตำบลคำขวาง และองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี การเก็บข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 23 คน ได้แก่ คนพิการ ผู้ดูแลคนพิการ แกนนำคนพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น หน่วยงานด้านสังคม และหน่วยงานฟื้นฟูคนพิการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1) คนพิการส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขระดับปฐมภูมิได้ แต่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงหลายประการทั้งด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านสุขภาพ 2) กระบวนการความร่วมมือของชุมชนมีเครือข่ายสำคัญ ได้แก่ คนพิการ ผู้ดูแล ประชาชน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยบริการสาธารณสุข ซึ่งร่วมกันส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของคนพิการ และ 3) การสร้างเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ของคนพิการมี 2 รูปแบบ คือ เครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานในพื้นที่ และเครือข่ายองค์กรคนพิการในรูปแบบ "ชมรมพัฒนาร่วมใจ 4 ตำบล เพื่อคนพิการและผู้ด้อยโอกาส" ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประสานความร่วมมือและส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของคนพิการตามกฎหมาย

คำสำคัญ: เครือข่ายความร่วมมือ; สิทธิประโยชน์; บริการของรัฐ

---

[1] อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี; Lecturer, Faculty of Law, Ubon Ratchathani University

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; Assistant Professor, Lecturer, Faculty of Law, Prince of Songkla University, E-mail: kittiya.pr@psu.ac.th

ABSTRACT

This article aims to: (1) examine the problems and limitations faced by persons with disabilities in accessing legally guaranteed public service benefits; (2) study the process of community collaboration in driving access to rights for persons with disabilities; and (3) examine the creation of networks between persons with disabilities and local administrative organizations to promote access to rights. The research employs a mixed methods approach, comprising qualitative research through in-depth interviews with key informants and documentary research; quantitative research using questionnaires administered to persons with disabilities and their caregivers; and participatory action research (PAR) through activities with local stakeholders and focus group discussions. The study area covers Mueang Si Khai Subdistrict Municipality, That Subdistrict Municipality, Kham Khwang Subdistrict Municipality, and Pho Yai Subdistrict Administrative Organization in Ubon Ratchathani Province. Data collection was conducted through in-depth interviews with 23 key informants, including persons with disabilities, caregivers, disability leaders, village health volunteers, community leaders, local administrators and council members, social service agencies, and rehabilitation agencies for persons with disabilities. Data were analyzed using content analysis, and the reliability of the data was verified through triangulation.

The findings reveal that: (1) The majority of persons with disabilities are able to access primary healthcare services; however, significant limitations remain in terms of access to education, employment, and health. (2) The community collaboration process involves key networks, including persons with disabilities, caregivers, community members, community leaders, village health volunteers, local administrative organizations, and public health service units, all of which jointly promote access to rights for persons with disabilities. (3) The development of networks to drive access to benefits for persons with disabilities takes two forms: inter-agency collaborative networks within the local area, and networks of disability organizations in the form of the “Four-Subdistrict Collaborative Development Club for Persons with Disabilities and the Disadvantaged,” which plays a crucial role in coordinating collaboration and promoting access to legal rights for persons with disabilities.

Keywords: Cooperative Network; Benefits; Public Services

บทนำ

คนพิการเป็นกลุ่มบุคคลที่มีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการมีส่วนร่วมทางสังคม อันเป็นผลจากความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อความหมาย จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องในลักษณะอื่น โดยเมื่อความบกพร่องดังกล่าวประกอบกับอุปสรรคด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และโครงสร้างทางสังคม ย่อมส่งผลให้บุคคลดังกล่าวเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิ เสรีภาพ และบริการพื้นฐานของรัฐมากกว่าบุคคลทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแบบสังคมต่อความพิการ (Social Model of Disability) ที่มองว่าความพิการเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างความบกพร่องของบุคคลกับอุปสรรคในสังคม (Oliver, 1996; World Health Organization, 2011; United Nations, 2006)

แม้ว่าประเทศไทยจะได้พัฒนากรอบกฎหมายและนโยบายเพื่อคุ้มครองสิทธิของคนพิการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities: CRPD) และการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เพื่อรับรองสิทธิในการเข้าถึงบริการของรัฐ (United Nations, 2006; พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังคงปรากฏ “ช่องว่างเชิงโครงสร้าง” ระหว่างสิทธิที่ได้รับการรับรองในกฎหมายกับการเข้าถึงสิทธิในความเป็นจริง โดยเฉพาะในระดับพื้นที่และชุมชน โดยรายงานขององค์การยูนิเซฟและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องชี้ว่า เด็กและคนพิการจำนวนมากยังคงเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน โดยเฉพาะในกลุ่มครัวเรือนยากจนและพื้นที่ชนบท ซึ่งยังไม่สามารถเข้าถึงระบบสวัสดิการของรัฐได้อย่างทั่วถึง (UNICEF Thailand, 2021; World Health Organization, 2011) ขณะเดียวกัน ข้อมูลจากกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการระบุว่า ประเทศไทยมีคนพิการที่ขึ้นทะเบียนมากกว่า 2 ล้านคน และยังมีคนพิการอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบทะเบียน ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการตามกฎหมายได้อย่างครบถ้วน (Department of Empowerment of Persons with Disabilities, 2023) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบสวัสดิการและการบังคับใช้กฎหมายที่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเปราะบางได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงประเด็นด้านสังคมสงเคราะห์ หากแต่เป็นประเด็นสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับหลักความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และหน้าที่เชิงบวกของรัฐในการจัดให้มีบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง

สาระสำคัญของสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐสำหรับคนพิการสามารถอธิบายได้ว่า ในระดับกฎหมายระหว่างประเทศ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ ค.ศ. 2006 (Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD) ได้วางหลักการพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิคนพิการไว้อย่างชัดเจน โดยข้อ 3 ได้กำหนดหลักการสำคัญ ได้แก่ การเคารพศักดิ์ศรีที่มีมาแต่กำเนิด ความเป็นอิสระและเสรีภาพในการตัดสินใจของบุคคล การไม่เลือกปฏิบัติ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และมีประสิทธิผลในสังคม การยอมรับความแตกต่าง ความเสมอภาคของโอกาส การเข้าถึง ความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง และการเคารพศักยภาพของเด็กพิการ หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดสิทธิมนุษยชนสมัยใหม่ที่มุ่งให้รัฐดำเนินมาตรการเชิงรุกเพื่อลดอุปสรรคเชิงโครงสร้างและสร้างความเสมอภาคอย่างเป็นรูปธรรมให้แก่คนพิการ (United Nations, 2006) ทั้งนี้ ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2551 จึงมีพันธกรณีต้องพัฒนากฎหมายและนโยบายภายในให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลด้านสิทธิคนพิการ (ดาริน เจริญศิลป์, 2552) ในระดับกฎหมายภายในประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ยกระดับการคุ้มครองสิทธิของคนพิการไว้อย่างชัดเจน โดยมาตรา 27 วรรคสาม บัญญัติห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความพิการ อันเป็นหลักประกันความเสมอภาคขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคน ขณะเดียวกันมาตรา 47 ได้รับรองสิทธิของบุคคลในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐาน และมาตรา 71 วรรคสาม ได้กำหนดหน้าที่ของรัฐในการให้ความช่วยเหลือคนพิการให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและพึ่งพาตนเองได้ บทบัญญัติดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านเชิงแนวคิดจากการสงเคราะห์ไปสู่การรับรองสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการอย่างเป็นระบบ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) สำหรับพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2556) ถือเป็นกฎหมายแม่บทที่วางกลไกการคุ้มครองสิทธิของคนพิการโดยตรง โดยมาตรา 4 ได้ให้คำนิยาม “คนพิการ” ที่เชื่อมโยงความบกพร่องของบุคคลกับอุปสรรคทางสังคม ขณะที่มาตรา 20 ได้รับรองสิทธิของคนพิการในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ การบริการด้านการแพทย์ การศึกษา การประกอบอาชีพ และ

การฟื้นฟูสมรรถภาพ ตลอดจนความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ นอกจากนี้ กฎหมายยังได้จัดตั้งกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ และกำหนดให้มีศูนย์บริการคนพิการเพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการอำนวยความสะดวกให้คนพิการเข้าถึงสิทธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2550) เมื่อพิจารณาเชิงเนื้อหา สิทธิของคนพิการตามกฎหมายไทยสามารถจำแนกได้เป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) สิทธิด้านการรักษาพยาบาล (2) สิทธิด้านการพัฒนา เช่น การศึกษาและการประกอบอาชีพ (3) สิทธิด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพ และ (4) สิทธิประโยชน์สนับสนุนอื่น เช่น ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ล่ามภาษามือ กองทุน และสิทธิประโยชน์ทางภาษี ทั้งนี้ แม้กรอบกฎหมายของไทยจะมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับมาตรฐานสากลมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังคงพบข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะปัญหาการบังคับใช้กฎหมายและการทำงานแบบแยกส่วนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลให้คนพิการบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์ได้อย่างครบถ้วน ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสังเกตของงานวิชาการที่ชี้ว่าการคุ้มครองสิทธิคนพิการให้เกิดผลจริงจำเป็นต้องอาศัยกลไกบูรณาการและความร่วมมือเชิงเครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ดาริน เจริญศิลป์, 2552) ดังนั้น ความท้าทายสำคัญของระบบกฎหมายคนพิการในปัจจุบันจึงมิได้อยู่ที่การขาดบทบัญญัติรับรองสิทธิ หากแต่อยู่ที่การทำให้สิทธิที่มีอยู่ในกฎหมายสามารถเข้าถึงได้จริงในระดับพื้นที่ การพัฒนากลไกเครือข่าย การบูรณาการภารกิจของหน่วยงานรัฐ และการเสริมพลังให้คนพิการรับรู้และใช้สิทธิของตน จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้หลักการตามรัฐธรรมนูญและอนุสัญญาระหว่างประเทศบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน (United Nations, 2006; ดาริน เจริญศิลป์, 2552) เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎีการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ แนวคิดการกำกับดูแลแบบเครือข่าย (network governance) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการจัดการปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาสังคมและการจัดบริการสาธารณะสำหรับกลุ่มเปราะบาง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และชุมชน (วสันต์ เหลืองประภัสร์, 2563) เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบแนวราบที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนทรัพยากร และการพึ่งพาอาศัยกันขององค์กรต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการ โดยเฉพาะในระดับชุมชนและท้องถิ่น (วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2550) นอกจากนี้ งานศึกษาหลายชิ้นยังชี้ให้เห็นว่าการบริหารภาครัฐในรูปแบบเครือข่ายช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดบริการสาธารณะ เนื่องจากเป็นการระดมทรัพยากรและความร่วมมือจากหลายองค์กรเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันของสังคม งานศึกษาที่เกี่ยวข้องสะท้อนปัญหาและทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกัน วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์ และและคณะ (2552) พบว่าการคุ้มครองสิทธิทางการศึกษาของคนพิการยังประสบข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และระบบคัดกรอง ขณะที่การศึกษาต่อมาเกี่ยวกับความเสมอภาคด้านการจ้างงานชี้ว่าประสิทธิผลของกฎหมายขึ้นอยู่กับการบังคับใช้และกลไกกำกับติดตามอย่างจริงจัง (วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์ และจุไร ทัพวงษ์, 2554) ด้านกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) เสนอว่ารูปแบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมควรเป็นแบบพหุลักษณ์ที่เปิดโอกาสให้หลายภาคส่วนมีส่วนร่วม ขณะที่นรินทร์ สังข์รักษา (2549) เน้นความสำคัญของการกระจายบริการและการเสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ อัญมณี บูรณกานนท์ และวีระชัย วีระฉันทะชาติ (2552) รวมทั้งรัชนี สรรเสริญ และคณะ (2556) ต่างยืนยันว่าการฟื้นฟูสมรรถภาพโดยชุมชนและการพัฒนาเครือข่ายแบบหุ้นส่วนสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตคนพิการได้อย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบเหล่านี้ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า “ความเข้มแข็งของเครือข่ายในพื้นที่” เป็นตัวแปรสำคัญของความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทพื้นที่รอบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้แก่ เทศบาลตำบลธาตุ เทศบาลตำบลเมืองศรีไค องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ใหญ่ และเทศบาลตำบลคำขวาง พบลักษณะเฉพาะที่

สะท้อนความท้าทายเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้พื้นที่ดังกล่าวจะมีโครงสร้างบริการด้านสาธารณสุขและการศึกษาอยู่ในระดับที่เข้าถึงได้ แต่คนพิการส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือรับจ้างทั่วไป และพึ่งพาครอบครัวเป็นหลัก จำนวนสถานประกอบการขนาดใหญ่ที่อยู่ในเกณฑ์ตามกฎหมายจ้างงานคนพิการมีจำกัด ส่งผลให้โอกาสการมีงานทำของคนพิการในพื้นที่ค่อนข้างต่ำ อีกทั้งแม้จะมีหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงานปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับคนพิการ แต่การดำเนินงานยังมีลักษณะแยกส่วน ขาดกลไกบูรณาการเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ สภาพการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสังเกตของนักวิชาการที่ชี้ว่าปัญหาการเข้าถึงสิทธิของคนพิการมักเกิดจากความไม่เชื่อมโยงของหน่วยงานและการขาดกลไกเครือข่ายในระดับพื้นที่ (นรินทร์ สังข์รักษา, 2549; รัชนี สรรเสริญ และคณะ, 2556)

จากบริบทข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความท้าทายสำคัญมิได้อยู่ที่การขาดบทบัญญัติกฎหมาย หากแต่อยู่ที่การทำให้สิทธิที่มีอยู่ในกฎหมาย “ทำงานได้จริง” ในชีวิตของคนพิการในพื้นที่ งานวิจัยนี้จึงมีแรงจูงใจสำคัญในการศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาคประชาชน คนพิการ และครอบครัว จะเป็นกลไกสำคัญในการอุดช่องว่างของระบบบริการ และเสริมพลังให้คนพิการสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึงมากขึ้น การศึกษานี้จึงมุ่งพัฒนาองค์ความรู้เชิงประยุกต์ที่เชื่อมโยงกรอบกฎหมาย แนวคิดเครือข่าย และบริบทพื้นที่จริง เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนสิทธิของคนพิการให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน อันสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและเป้าหมายการพัฒนาสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ข้อจำกัดการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมายของคนพิการ
2. เพื่อสร้างกระบวนการความร่วมมือระหว่างคนชุมชนในการขับเคลื่อนให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย
3. เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมายได้

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมคือ วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลกลุ่มเป้าหมายหลักและเป้าหมายรอง การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ได้แก่ การศึกษาจากเอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ และการวิจัยเชิงปริมาณคือการใช้แบบสอบถามคนพิการ/ผู้ดูแลคนพิการในพื้นที่ทำการวิจัย และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research: PAR) คือ การจัดกิจกรรมทั้งในและนอกพื้นที่เชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมกิจกรรม การลงพื้นที่สนทนากลุ่ม

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาวิจัยและปฏิบัติการภายในพื้นที่ 4 ตำบลคือ เทศบาลตำบลธาตุเทศบาลตำบลเมืองศรีไค องค์การบริหารตำบลโพธิ์ใหญ่และเทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่คนพิการทุกประเภท ผู้ดูแลคนพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม). องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อปท.) 4 พื้นที่ เทศบาลตำบลเมืองศรีไค เทศบาลตำบลธาตุ เทศบาลตำบลคำขวาง และองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ใหญ่ รถกู้ชีพฉุกเฉิน1669 วิทยาลัยแพทย์และสาธารณสุข และคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ศูนย์อนามัยเขต10 จังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียนบ้านคำขวาง ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษาด้านคนพิการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

(2) กลุ่มเป้าหมายรอง สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุบลราชธานี(พมจ.) ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการบ้านทองพูนเผ่าพนัส ผู้ประกอบการด้านธุรกิจ โรงเรียนอุบลปัญญานุกูลจังหวัดอุบลราชธานี องค์กรคนพิการ โรงพยาบาลวารินชำราบ โรงพยาบาลค่ายสรรพสิทธิประสงค์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี (อบจ.)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามสุ่มตัวอย่างคนพิการและผู้ดูแลคนพิการ จำนวน 589 คน ในพื้นที่ 4 ตำบลรอบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คือ เทศบาลตำบลธาตุ เทศบาลตำบลเมืองศรีไค องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ใหญ่ และเทศบาลตำบลคำขวาง

2. เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นหรือเปิดกว้างโดยมีการนำคำสำคัญ(Keywords) มาใช้ประกอบในการสัมภาษณ์กล่าวคือ มีการร่างข้อคำถามที่มีลักษณะปลายเปิดที่มีคำสำคัญพร้อมกับลักษณะของข้อคำถามที่มีความยืดหยุ่นและพร้อมที่จะมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำของข้อคำถามให้มีความสอดคล้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ที่มีเหตุการณ์หรือมีสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน โดยให้คนพิการ ผู้ดูแลคนพิการ แกนนำคนพิการ อสม. ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน สมาชิกสภาท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด(อบจ.) พมจ.และศูนย์ฟื้นฟูคนพิการบ้านทองพูนฯจำนวน 23 คน ตอบคำถามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) อันทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลายในมิติต่างๆและข้อเท็จจริงในการปฏิบัติงานทั้งมิติของความลึกและมิติของความกว้าง

3. การสนทนากลุ่ม การลงพื้นที่สนทนากับผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในและนอกพื้นที่

4. เวทีปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมเปิดเวทีเชิญหน่วยงานที่มีส่วนได้เสียเข้าร่วมกิจกรรม

5. การวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้างพื้นฐานขององค์ความรู้อย่างบูรณาการในทางวิชาการอันเป็นแนวทางประการสำคัญในการนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือวิจัย

1. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างเครื่องมือวิจัยแก่ทีมวิจัยและอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการ ที่ห้องประชุมคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2. หัวหน้าโครงการวิจัยทำหน้าที่เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม และเครื่องมือวิจัยแบบสัมภาษณ์เจาะลึกให้แก่ทีมวิจัยด้วยการบรรยายสรุปในหัวข้อต่างๆ อาทิเช่น วัตถุประสงค์การทำเครื่องมือวิจัย วิธีการนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูล จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย ประเภทและชนิดของเครื่องมือวิจัย วิธีการทดสอบความเที่ยงตรงเครื่องมือวิจัย การสร้างแนวคำถามซึ่งประเด็นคำถามต้องครอบคลุมวัตถุประสงค์โครงการที่ตั้งไว้ ยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายแล้วจึงให้ทีมวิจัยลงมือฝึกหัดทำเครื่องมือวิจัยจนกระทั่งได้เครื่องมือวิจัยที่เสร็จสมบูรณ์

3. จัดประชุมเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล ที่ห้องประชุมคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทีมวิจัยได้ซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและวิธีการสัมภาษณ์บุคคล อาทิ การถามควรถามโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำไปใช้ตอบโจทย์วิจัย เตรียมคำถามที่เกี่ยวข้องไว้ก่อนล่วงหน้า การสร้างความเป็นกันเองระหว่างสัมภาษณ์ การจัดบันทึกควรรวดเร็ว ก่อนลงมือสัมภาษณ์ควรแนะตำตัวเองและบอกจุดมุ่งหมายก่อน คำถามควรสั้นกะทัดรัดและไม่ใช้คำถามที่เป็นการชี้แนะคำตอบ ปล่อยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดอย่างเสรี หลังจบคำสัมภาษณ์แล้วควรกล่าวขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์

4. จัดทำการทดสอบความถูกต้องเที่ยงตรงเครื่องมือวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้ โดยทำการทดสอบกับนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปรับปรุงแนวคำถามให้มีความชัดเจน และแบ่งทีมงานลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูล โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลตามแบบสอบถามก่อนและตามด้วยการเก็บข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์เจาะลึก

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 2 ลักษณะตามแหล่งที่มาของข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือโดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการตำราตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่างๆรวมทั้งข้อมูลจากการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อนำมาสรุปประมวลผล

2. ข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Data) คือข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 2 กลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นข้อมูลปฐมภูมิวิธีการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยนำข้อมูลทั้งในรูปแบบเอกสารผลการสัมภาษณ์ที่บันทึกเก็บรวบรวมมาได้จากแหล่งต่างๆที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านเวลาสถานที่โดยตรวจสอบว่าข้อมูลเรื่องเดียวกันต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่นำมาสรุปรวมเปรียบเทียบความสอดคล้องกันรวมทั้งเพิ่มเติมประเด็นที่สำคัญให้มีเนื้อหาสาระที่สมบูรณ์และครอบคลุมประเด็นวิเคราะห์ที่กำหนดและเทคนิคการคืนข้อมูลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจะถูกนำมาใช้ประกอบการอธิบายและสนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกและครอบคลุมสภาพปัญหาทางกฎหมายในพื้นที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และได้ขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมทุกท่านก่อนการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งคงไว้ซึ่งความเป็นส่วนตัวและไม่เปิดเผยตัวตนของผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า โดยภาพรวมคนพิการในพื้นที่ชุมชน 4 ตำบลมีสภาพความเป็นอยู่ในระดับพอเพียง ไม่ได้ประสบภาวะความยากลำบากอย่างรุนแรง ทั้งนี้ คนพิการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว การเดินทาง การสื่อสาร และการมองเห็น อย่างไรก็ตาม คนพิการจำนวนมากยังสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้ เนื่องจากมีสมาชิกในครอบครัวหรือญาติเป็นผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด ขณะที่คนพิการที่ไม่มีผู้ดูแลและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้มีเพียงส่วนน้อย สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของทุนทางสังคมระดับครัวเรือนในการประคับประคองคุณภาพชีวิตของคนพิการในพื้นที่ ด้านการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย พบว่ายังคงมีข้อจำกัดในหลายด้าน แม้ว่ากฎหมายไทยจะรับรองสิทธิของคนพิการไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะมีลักษณะรับรองสิทธิอย่างกว้างขวาง แต่เห็นได้ว่าการเข้าถึงสิทธิในทางปฏิบัติยังไม่สมบูรณ์ ในด้านการ

เข้าถึงบริการสาธารณสุขระดับปฐมภูมิ พบว่า คนพิการส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงบริการได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะผ่านกลไกการดูแลเชิงรุกของหน่วยบริการปฐมภูมิ เช่น โครงการหมอครอบครัวและการลงพื้นที่เยี่ยมบ้านของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามยังมีคนพิการบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้พิการทางสติปัญญา ทางการเรียนรู้ และทางพฤติกรรมหรืออารมณ์ ที่ไม่สามารถรับประโยชน์จากบริการได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากข้อจำกัดด้านความสามารถในการรับรู้และทำความเข้าใจคำแนะนำทางสุขภาพ ในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิของคนพิการ พบว่า แม้คนพิการและผู้ดูแลส่วนใหญ่สามารถรับรู้ข้อมูลผ่านหลายช่องทาง โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์และเครือข่ายบุคคล แต่ยังมีคนพิการบางส่วนประสบปัญหาการเข้าถึงข้อมูล เนื่องจากความแตกต่างของประเภทความพิการ โดยเฉพาะคนพิการทางการมองเห็นและการได้ยินที่ไม่สามารถใช้สื่อรูปแบบเดียวกับคนทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของการเข้าถึงบริการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ พบว่าคนพิการส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงบริการได้ ขณะที่บางส่วนยังไม่ได้รับการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง โดยสาเหตุสำคัญ ได้แก่ ระยะเวลาการฟื้นฟูที่ยาวนาน ภาระการเดินทาง ค่าใช้จ่าย ความจำเป็นในการประกอบอาชีพ และการขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง สำหรับการเข้าถึงกายอุปกรณ์คนพิการ พบว่า ยังมีคนพิการจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้รับอุปกรณ์ที่เหมาะสม อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความล่าช้าในการจัดหา ความไม่เหมาะสมของอุปกรณ์ และการไม่ประสงค์ขอรับอุปกรณ์ในบางกรณี แม้ในพื้นที่จะมีศูนย์ซ่อมกายอุปกรณ์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีแล้วก็ตาม

ปัญหานี้สะท้อนความจำเป็นของการบูรณาการงบประมาณและภารกิจระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในด้านการปรับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย พบว่าคนพิการส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงสิทธิได้ แต่ยังมีบางส่วนที่ยื่นคำขอแล้วไม่ได้รับการปรับปรุงเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ และบางส่วนยังไม่ได้ยื่นคำขอ ทั้งที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงงบประมาณและเชิงการเข้าถึงระบบสิทธิ ส่วนการเข้าถึงบริการล่ามภาษามือ พบว่าเป็นหนึ่งในช่องว่างสำคัญที่สุด เนื่องจากคนพิการทางการได้ยินยังประสบความยากลำบากอย่างมากเมื่อต้องเข้ารับบริการทางการแพทย์โดยไม่มีผู้ดูแลไปด้วย ทั้งนี้ แม้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจะมีนโยบายพัฒนาล่ามภาษามือ แต่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ในด้านสิทธิทางการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า คนพิการจำนวนมากยังเข้าไม่ถึงการศึกษา โดยมีปัจจัยทั้งด้านตัวบุคคล ครอบครัว และความพร้อมของสถานศึกษา โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานศึกษาในพื้นที่ และด้านสุดท้ายคือ ด้านอาชีพและการมีงานทำ พบว่าคนพิการส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพและไม่สามารถเข้าถึงการจ้างงานในภาครัฐหรือเอกชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการรุนแรง ขณะที่คนพิการวัยแรงงานจำนวนหนึ่งยังขาดระบบสนับสนุนด้านอาชีพอย่างต่อเนื่อง แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการจัดอบรมอาชีพบ้าง แต่ยังขาดการติดตามผลและการเชื่อมโยงสู่การมีงานทำจริง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ในพื้นที่ศึกษาได้เกิดกระบวนการความร่วมมือของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมในการสนับสนุนให้คนพิการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย โดยกลไกความร่วมมือดังกล่าวมิได้เป็นความร่วมมือเชิงทางการเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นความร่วมมือเชิงเครือญาติและทุนทางสังคมของชุมชนที่ดำรงอยู่เดิม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการอุดช่องว่างของระบบราชการในระดับพื้นที่ ในด้านสิทธิการรักษาพยาบาล พบว่า คนในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) รวมถึงเครือญาติของคนพิการ ได้ร่วมกันช่วยเหลือในการพาคนพิการเข้ารับการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย กลไกดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการดูแลแบบพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชน ซึ่งช่วยลดอุปสรรคด้านการเดินทางและการเข้าถึงบริการสุขภาพของคนพิการได้อย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนของสิทธิรับเบี้ยคนพิการ กระบวนการในพื้นที่พบว่ามีการทำงานเชิง

ประสานอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อสม. ทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่คนพิการหรือผู้ดูแลเกี่ยวกับขั้นตอนการขอมีบัตรประจำตัวคนพิการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 19 และเมื่อคนพิการไม่สามารถดำเนินการด้วยตนเอง เครือข่ายในชุมชน ได้แก่ ญาติพี่น้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จะช่วยดำเนินการแทนตั้งแต่การพาไปตรวจวินิจฉัยความพิการ การยื่นคำขอที่สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ตลอดจนการนำบัตรไปยื่นเพื่อรับเบี้ยคนพิการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในหลายพื้นที่เจ้าหน้าที่ได้นำเงินเบี้ยยังชีพไปจ่ายถึงบ้านภายในกำหนดเวลาไม่เกินวันที่ 10 ของเดือน อันเป็นการลดภาระการเดินทางของคนพิการได้

ในมิติของสิทธิสวัสดิการสังคม พบตัวอย่างความร่วมมือเชิงรูปธรรมของชุมชนหลายกรณี เช่น การที่เทศบาลตำบลคำขวางร่วมกับคนในชุมชนจำนวนประมาณ 80 คน ระดมทรัพยากรช่วยเหลือคนพิการยากไร้ทั้งการจัดหาข้าวสารอาหารแห้งและการร่วมกันออกเงินเพื่อปรับปรุงห้องน้ำ รวมถึงกรณีเทศบาลตำบลเมืองศรีไคให้การช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยแก่คนพิการที่มีความจำเป็นเร่งด่วน การดำเนินการลักษณะดังกล่าวสะท้อนบทบาทของชุมชนในการผู้ร่วมจัดสวัสดิการควบคู่กับรัฐได้ ในด้านการเข้าถึงกายอุปกรณ์ พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานขอรับการสนับสนุนอุปกรณ์จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งช่วยให้คนพิการในพื้นที่ได้รับอุปกรณ์ที่จำเป็น แม้จะยังมีข้อจำกัดด้านความเพียงพออยู่บ้างก็ตาม นอกจากนี้พบการที่มีการก่อตั้ง “ชมรมพัฒนาร่วมใจ 4 ตำบล เพื่อคนพิการและผู้ด้อยโอกาส” ซึ่งประกอบด้วยคนพิการ ผู้ดูแล ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และ อสม. ในพื้นที่ทั้ง 4 ตำบลนั้น ชมรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกเครือข่ายของชุมชนในการขับเคลื่อนสิทธิคนพิการในระดับพื้นที่ได้ จุดเด่นสำคัญของพื้นที่ศึกษาคือ ความร่วมมือดังกล่าวมิได้ตั้งอยู่บนโครงสร้างทางราชการเพียงอย่างเดียว แต่หยั่งรากอยู่บนทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันผ่านประเพณีฮีต 12 คอง 14 ของชาวอีสาน ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันในลักษณะเครือญาติ (kinship-based network) ความสัมพันธ์แบบพ่อบ้านกับลูกบ้านและมีความเอื้ออาทรต่อกันในชุมชน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนให้คนพิการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมายในพื้นที่ 4 ตำบล สามารถอธิบายได้เป็น “สองรูปแบบเครือข่าย” ที่ทำงานเสริมกัน โดยมีเป้าหมายร่วมคือทำให้สิทธิของคนพิการเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง ทั้งยังมุ่งพัฒนาให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งจนชุมชนและคนพิการสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และต่อยอดเป็นต้นแบบในพื้นที่อื่นได้

รูปแบบแรกเป็นเครือข่ายที่ “ก่อตัวจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง” โดยมีภาคีเครือข่ายครอบคลุมทั้งในและนอกพื้นที่ ประกอบด้วยคนพิการและผู้ดูแลคนพิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) หน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิและเครือข่ายสุขภาพชุมชน (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อสม. หน่วยรถกู้ชีพฉุกเฉิน 1669) รวมถึงภาคการศึกษาและวิชาการ เช่น โรงเรียนในพื้นที่และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ตลอดจนหน่วยงานสนับสนุนเฉพาะด้านนอกพื้นที่ 4 ตำบล เช่น โรงเรียนเฉพาะทาง องค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงพยาบาลระดับอำเภอและจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการ และสมาคมคนพิการระดับอำเภอ ซึ่งสะท้อนลักษณะเครือข่ายแบบ “พหุภาคี” ที่รวมทรัพยากร อำนาจหน้าที่ และความเชี่ยวชาญคนละส่วนเข้าด้วยกันในเชิง “กระบวนการสร้างเครือข่าย” รูปแบบแรกนี้มีแกนสำคัญคือการจัดกิจกรรมภาคสนามและเวทีสาธารณะอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อ

สร้างการรับรู้ปัญหาร่วมและสร้างความสัมพันธ์เชิงความไว้วางใจระหว่างภาคี โดยเริ่มจากเวทีเปิดโครงการเพื่ออธิบายที่มาและวัตถุประสงค์ ร่วมกันรับรู้สภาพปัญหาของคนพิการในพื้นที่ ทบทวนวิธีแก้ปัญหาที่เคยทำมาแล้วต่อยอดสู่การหารือแนวทางขับเคลื่อนสิทธิผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยน ข้อเสนอ และการสะท้อนปัญหาจากประสบการณ์ตรงของคนพิการและผู้ดูแล กระบวนการดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ปฏิสัมพันธ์” ที่เชื่อมผู้เกี่ยวข้องเข้าหากันจนเกิดความมุ่งมั่นร่วมและการรวมพลังร่วมคิด ก่อนจะขยายไปสู่กิจกรรมที่ลงลึกมากขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับองค์กรคนพิการในระดับอำเภอเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ การทำงานร่วมกับประธาน อสม. เพื่อค้นหาแกนนำคนพิการในชุมชน และเวทีคืนข้อมูลการวิจัยเพื่อให้ชุมชนร่วมตรวจสอบข้อค้นพบและร่วมออกแบบข้อเสนอ ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หน่วยงานจังหวัด อบจ. ศูนย์ฝึกอาชีพ สถานศึกษา และหน่วยบริการทางกฎหมายของมหาวิทยาลัยที่เข้าไปทำกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิคนพิการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโดยภาพรวมสะท้อน “การทำกิจกรรมร่วมกันหลายครั้ง/หลายระดับ” จนเครือข่ายมีความสัมพันธ์แน่นขึ้นและสามารถประสานงานข้ามหน่วยงานได้จริง

รูปแบบที่สองเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการ “ยกระดับการรวมตัวของคนพิการและผู้ดูแล” ให้มีสภาพเป็นองค์กรชุมชน โดยจัดตั้งเป็นชมรมชื่อ “ชมรมพัฒนาร่วมใจ 4 ตำบล เพื่อคนพิการและผู้ด้อยโอกาส” ซึ่งเกิดจากความคิดริเริ่มและแรงบันดาลใจของคนพิการและผู้ดูแล ผสานการสนับสนุนของทีมวิจัย ผู้นำชุมชน และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายลักษณะนี้มีความสำคัญเพราะทำให้คนพิการมีพื้นที่ของตนเองในการประสานงานกับหน่วยงานรัฐและท้องถิ่น แทนที่จะเป็นเพียงผู้รับบริการรายบุคคล กระบวนการก่อตั้งชมรมเริ่มตั้งแต่การประชุมใหญ่ร่วมกันเพื่อกำหนดชื่อชมรม การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารจำนวน 12 คนและจัดโครงสร้างตำแหน่งภายใน การยกร่างและพิจารณาข้อบังคับชมรมร่วมกันระหว่างคนพิการ ผู้ดูแล หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยบริการสุขภาพ อสม. หน่วยงานจังหวัด และมหาวิทยาลัย จนได้ข้อบังคับที่เป็นกรอบทิศทางการดำเนินงานของชมรม การจัดโครงสร้างเช่นนี้ช่วยเพิ่มความต่อเนื่องของการขับเคลื่อน เพราะทำให้เครือข่ายไม่ขึ้นกับกิจกรรมเป็นครั้ง ๆ แต่มีองค์กรที่รับผิดชอบการประสานงาน วางแผน และเชื่อมภาคีให้เข้ามาร่วมทำงานในประเด็นต่าง ๆ ของสิทธิคนพิการอย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาในกรอบกฎหมาย ข้อค้นพบเรื่องเครือข่ายสองรูปแบบมีความสอดคล้องกับหลักคิดในรัฐธรรมนูญและกฎหมายคนพิการที่มุ่งให้รัฐและท้องถิ่นจัดมาตรการหรือกลไกช่วยเหลือ ให้คนพิการเข้าถึงสิทธิได้จริง โดยรัฐธรรมนูญ 2560 วางกรอบการคุ้มครองคนพิการไว้ในมาตรา 71 (สาระสำคัญคือรัฐพึงช่วยเหลือคนพิการให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและคุ้มครองจากการปฏิบัติไม่เป็นธรรม) และยังรับรองสิทธิชุมชนในการร่วมจัดสวัสดิการของชุมชนและร่วมกับท้องถิ่น/รัฐตามมาตรา 43 (ราชอาณาจักรไทย, 2560/2017) ขณะที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 กำหนด “สิทธิและบริการพื้นฐาน” ไว้ในมาตรา 20 (สาระสำคัญคือสิทธิด้านฟื้นฟู/รักษาพยาบาล การศึกษา อาชีพ การสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร รวมถึงบริการล่ามภาษามือ) ซึ่งเป็นฐานเนื้อหาที่เครือข่ายในพื้นที่ใช้เป็นเป้าหมายการขับเคลื่อน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า คนพิการในพื้นที่ศึกษายังคงประสบข้อจำกัดอย่างมีนัยสำคัญในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐ แม้ว่าระบบกฎหมายไทยจะมีบทบัญญัติรับรองสิทธิไว้อย่างค่อนข้างครอบคลุมแล้วก็ตาม โดยอุปสรรคสำคัญปรากฏทั้งในมิติของการรับรู้สิทธิของคนพิการ ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ขั้นตอนทางปกครองที่ซับซ้อน ตลอดจนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของหน่วยงานรัฐในระดับพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบเชิงประจักษ์ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีที่สะท้อนว่าคนพิการ

จำนวนหนึ่งยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนหรือไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้อย่างเต็มที่ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ บุญวัฒน์ ไทรย้อย และคณะ (2565) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แม้กฎหมายจะกำหนดสิทธิไว้อย่างชัดเจน แต่การเข้าถึงสิทธิของคนพิการยังขึ้นอยู่กับปัจจัยเชิงปฏิบัติ เช่น การขึ้นทะเบียน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และความพร้อมของกลไกบริการในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ กฤษภณ โกยเต็ม (2564) ที่วิเคราะห์ว่าระบบกฎหมายด้านสวัสดิการของคนพิการในประเทศไทยมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าในเชิงโครงสร้าง แต่ยังประสบปัญหาในการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติจริงอย่างมีประสิทธิภาพและเมื่อพิจารณาในกรอบรัฐธรรมนูญจะเห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้วางหลักการคุ้มครองไว้อย่างชัดเจน โดยมาตรา 27 วรรคสาม บัญญัติว่า“การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่อง... ความพิการ... จะกระทำมิได้”และมาตรา 71 วรรคสาม บัญญัติว่า“รัฐพึงจัดให้มีมาตรการหรือกลไกช่วยเหลือคนพิการ... ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและพึ่งพาตนเองได้”และพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิไว้อย่างชัดเจน ในมาตรา 20 บัญญัติว่า “คนพิการมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ ตลอดจนมีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพ การศึกษา การประกอบอาชีพ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง” (พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550, มาตรา 20)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็น ช่องว่างระหว่างบทบัญญัติกฎหมายกับการเข้าถึงจริง (implementation gap) ซึ่งเกิดจากปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ กล่าวคือ การมีสิทธิในตัวบทกฎหมายมิได้หมายความว่าประชาชนจะสามารถใช้สิทธินั้นได้โดยอัตโนมัติ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด social model of disability ซึ่งอธิบายว่าความพิการมิได้เกิดจากความบกพร่องของบุคคลเพียงลำพัง แต่เกิดจากอุปสรรคทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่กีดกันบุคคลออกจากการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ Waldschmidt (2017) เสนอว่า ความพิการไม่ได้เป็นเพียงสิ่งทางกายหรือสังคม แต่ถูกสร้างผ่านวัฒนธรรม ความรู้ และการตีความ ดังนั้น สิทธิในทางกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากแต่ต้องพิจารณาปัจจัยเชิงวัฒนธรรมและการรับรู้ในสังคม ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดว่าใครถูกมองว่าปกติหรือมีความพิการ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเข้าถึงความยุติธรรมและบริการสาธารณะ ที่ชี้ว่าประสิทธิผลของสิทธิขึ้นอยู่กับกลไกการเข้าถึง มิใช่เพียงการบัญญัติรับรองในกฎหมาย ดังนั้น ปัญหาที่พบจึงมิใช่ปัญหาการขาดกฎหมาย หากแต่เป็นปัญหาการบังคับใช้กฎหมายและการออกแบบกลไกเชิงพื้นที่

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การพัฒนากระบวนการความร่วมมือในระดับชุมชนสามารถยกระดับการเข้าถึงสิทธิของคนพิการได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อมีการเปิดพื้นที่ให้คนพิการ ผู้ดูแล ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กลไกดังกล่าวก่อให้เกิดผลเชิงบวกหลายประการ ได้แก่ การเพิ่มการรับรู้สิทธิ การลดช่องว่างข้อมูลข่าวสาร การพัฒนากิจกรรมช่วยเหลือเชิงพื้นที่ และการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนต่อปัญหาคนพิการ ทั้งนี้เป็นเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้การจัดบริการสาธารณะสอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่มากขึ้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับทฤษฎีบันไดการมีส่วนร่วม ซึ่งอธิบายว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่ประชาชนมีอำนาจร่วมตัดสินใจ (citizen power) จะนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงนโยบายที่มีประสิทธิผลมากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ (Arnstein, 1969) และยังสอดคล้องกับงานของ เบญจยามาศ พิลายนต์ และขนิษฐา นันทบุตร (2560) ที่เสนอว่า ระบบการดูแลคนพิการที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนฐานของชุมชนและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม

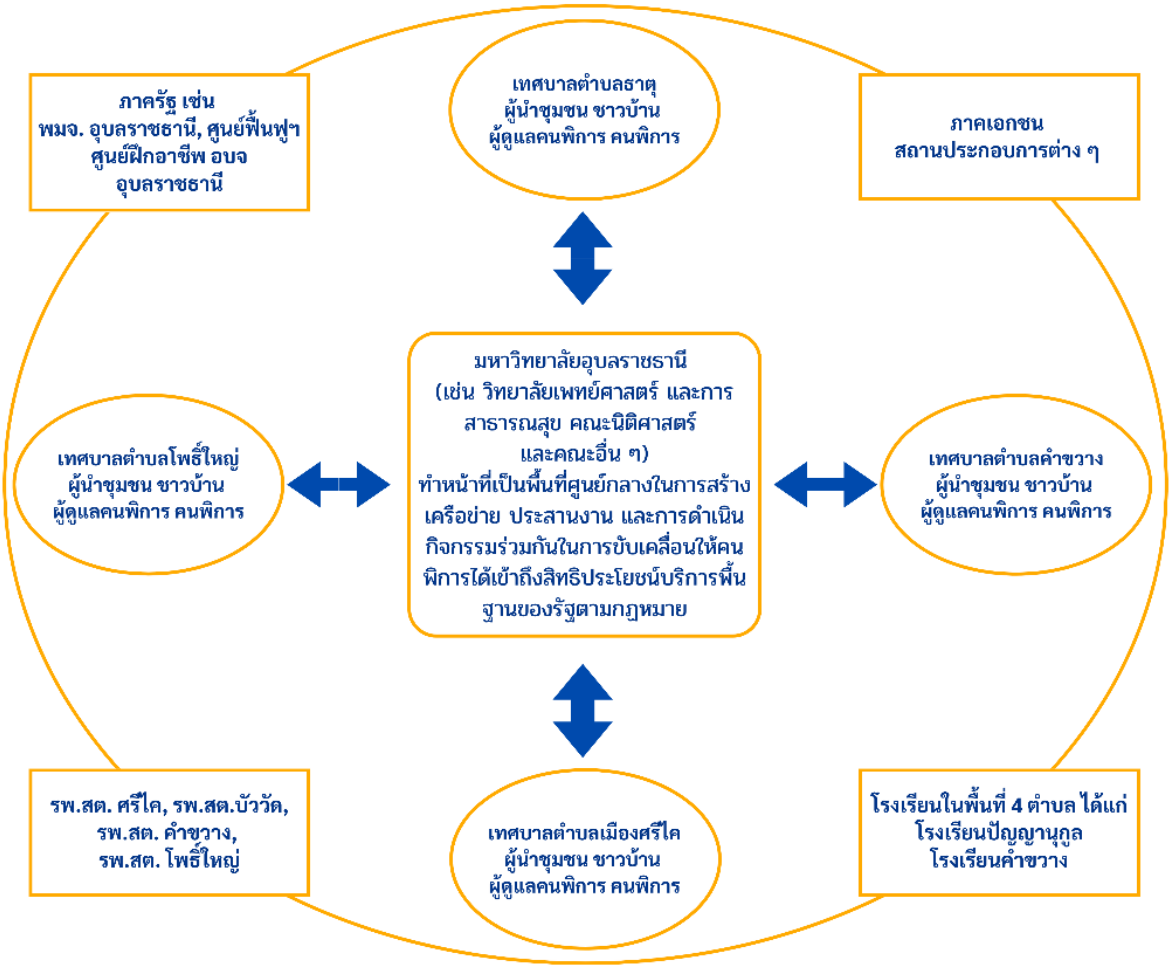
เมื่อพิจารณาเชิงเปรียบเทียบ พบว่างานวิจัยเดิมมักเน้นบทบาทของชุมชนในฐานะผู้ร่วมดำเนินการ ขณะที่ผลการวิจัยในครั้งนี้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า “กระบวนการมีส่วนร่วม” ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน กล่าวคือ การเปิดพื้นที่ให้คนพิการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจช่วยให้การจัดบริการสาธารณะมีความสอดคล้องกับความต้องการจริงของพื้นที่มากขึ้น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 43 (3) ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ... เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชน” บทบัญญัตินี้สะท้อนหลัก constitutional participation ซึ่งสนับสนุนบทบาทของชุมชนในการร่วมกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะรวมทั้งนโยบายด้านคนพิการ สอดคล้องกับ Beckett (2021) ที่ชี้ว่าการมีสิทธิในเชิงนโยบายมิได้หมายความว่าประชาชนจะสามารถใช้สิทธินั้นได้จริง หากกลไกการบริหารและการบังคับใช้ยังมีข้อจำกัด ดังนั้น ผลการวิจัยจึงยืนยันว่า การขับเคลื่อนสิทธิคนพิการให้เกิดผลจริงจำเป็นต้องใช้ “กลไกทางสังคมแบบมีส่วนร่วม” ควบคู่กับ “กลไกทางกฎหมาย”

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับการเข้าถึงสิทธิของคนพิการในพื้นที่ศึกษา โดยเครือข่ายดังกล่าวก่อให้เกิดการบูรณาการทรัพยากร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการพัฒนากลไกช่วยเหลือเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ ความสำเร็จของเครือข่ายเกิดจากการมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การรับรู้ปัญหาร่วม วิสัยทัศน์ร่วม การมีส่วนร่วมของสมาชิก และความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายนโยบายสาธารณะ (policy network) และการบริหารแบบเครือข่าย (network governance) ในมิติของกฎหมายไทย แนวโน้มดังกล่าวสอดรับกับพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจฯ พ.ศ. 2542 มาตรา 16 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเปิดพื้นที่เชิงสถาบันให้เกิดความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยสรุปเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากรัฐผู้ให้บริการโดยลำพังไปสู่รัฐในฐานะหุ้นส่วนเครือข่าย ซึ่งเป็นแนวโน้มสำคัญของการบริหารกิจการสาธารณะสมัยใหม่

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่เชิงบูรณาการโดยเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัย โรงเรียน ส่วนภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมโดยผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาก่อนเพื่อนำไปสู่การผลักดันให้ในการขับเคลื่อนให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมายให้มากยิ่งขึ้น โดยอย่างน้อยให้ชุมชนในพื้นที่ศึกษาวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้ทราบถึงสภาพปัญหา ทราบกระบวนการในการสร้างความร่วมมือ และร่วมกันหาแนวทางร่วมกันผลักดันต่อไปในอนาคต

การสร้างเครือข่ายจากหลายภาคส่วนทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชนที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชุมชน คนพิการ ผู้ดูแลคนพิการ จะเป็นกลไกหนึ่งในขับเคลื่อนให้คนพิการการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย รวมทั้งสิทธิอื่นที่คนพิการควรได้รับตามหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งสิทธิบางอย่างอาจที่ไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยตรงที่จะทำ จึงควรเป็นบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายที่จะต้องเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาให้กับคนพิการเป็นการอุดช่องว่างให้คนพิการได้รับสิทธิครบถ้วนสมบูรณ์ แต่สิ่งสำคัญภาคีเครือข่ายต้องมีวิสัยทัศน์หรือจุดมุ่งหมายร่วมกันในการที่จะดำเนินการให้คนพิการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

แผนภาพที่ 1 การสร้างกลไกเครือข่ายความร่วมมือ
เพื่อขับเคลื่อนให้คนพิการได้เข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการพื้นฐานของรัฐตามกฎหมาย

สรุป

จากการวิจัยนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำให้พบสภาพปัญหาและข้อจำกัดของคนพิการในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์บริการของรัฐตามกฎหมายในพื้นที่ศึกษาว่ามีอย่างไรบ้าง โดยสร้างกระบวนการความร่วมมือของชุมชนในการขับเคลื่อนให้คนพิการเข้าถึงสิทธิและมีการสร้างเครือข่ายระหว่างคนพิการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิของคนพิการ โดยจะเห็นได้ว่ากิจกรรมการสร้างเครือข่ายของโครงการนี้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางบวกหลายประการ เช่น ทัศคติทางบวกกับคนพิการ ผู้ดูแลคนพิการ การพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวคนพิการ การยกระดับคนพิการในชุมชน 4 ตำบล เป็นองค์กรคนพิการ การพัฒนาปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างภาคีเครือข่ายทางสื่อออนไลน์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อความยั่งยืนอาจจะต้องมีการติดตามและประเมินผลต่อไปว่าเครือข่ายที่มีต้องการผลักดันในเรื่องใดมากขึ้นเป็นสำคัญและบรรลุผลมากน้อยเพียงใด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่พบว่ายังมีช่องว่างระหว่าง “สิทธิที่กฎหมายรับรอง” กับ “การเข้าถึงสิทธิได้จริงในระดับพื้นที่” โดยเฉพาะด้านกายอุปกรณ์ การฟื้นฟู การสื่อสาร และการมีงานทำ จึงเห็นควรให้หน่วยงานระดับนโยบายทั้งส่วนกลาง จังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อยกระดับมาตรการเชิงระบบ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายบูรณาการการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้ฐานอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 71 ซึ่งมุ่งให้รัฐช่วยเหลือคนพิการให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และมาตรา 43 ที่รับรองสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดสวัสดิการร่วมกับรัฐและท้องถิ่น นโยบายดังกล่าวควรแปลงไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนสุขภาพระดับตำบล และแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการระดับจังหวัดอย่างเชื่อมโยงกัน

2) ควรมีนโยบายจัดตั้งหรือเสริมความเข้มแข็งของ “กองทุนหรือกลไกงบประมาณเฉพาะด้านคนพิการ” ในระดับท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาความล่าช้าและความไม่เพียงพอของกายอุปกรณ์ การปรับสภาพแวดล้อม และการสนับสนุนอาชีพ ทั้งนี้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 มาตรา 20 ซึ่งรับรองสิทธิบริการพื้นฐานของคนพิการหลายด้าน การมีงบประมาณเชิงรุกในระดับพื้นที่จะทำให้สิทธิดังกล่าวเกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

3) หน่วยงานระดับจังหวัด โดยเฉพาะสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ควรได้รับมอบบทบาทเชิงนโยบายให้เป็น หน่วยประสานกลาง (provincial integrator) ด้านคนพิการ เพื่อเชื่อมการทำงานของโรงพยาบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดการดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความซ้ำซ้อนและความล่าช้าในการช่วยเหลือคนพิการ

4) ควรผลักดันนโยบายส่งเสริมการจ้างงานและการพัฒนาอาชีพคนพิการในระดับพื้นที่ โดยกำหนดมาตรการจูงใจสถานประกอบการในท้องถิ่น การสนับสนุนอาชีพที่ทำได้ที่บ้าน และการเชื่อมโยงตลาดหรือสร้างช่องทางทางการตลาดให้ผลิตภัณฑ์ของคนพิการสามารถจัดจำหน่ายและสร้างรายได้ได้จริงและยั่งยืน เพื่อให้สิทธิด้านอาชีพตามกฎหมายคนพิการเกิดผลอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ในเชิงการดำเนินงานระดับพื้นที่ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการเข้าถึงสิทธิคนพิการขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของเครือข่ายปฏิบัติการ ดังนั้นหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนากลไกการทำงานเชิงรุกกับคนพิการในพื้นที่ เช่น การจัดทำฐานข้อมูลคนพิการรายบุคคล การติดตามเชิงระบบ การตั้งงบซ่อมหรือจัดซื้อกายอุปกรณ์ การสนับสนุนการเดินทางเพื่อรับบริการ และการจัดฝึกอาชีพที่ออกแบบเฉพาะตามประเภทความพิการของคนพิการอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งมีระบบติดตามผลหลังจากที่มีการฝึกอบรมอาชีพด้วย

2) หน่วยบริการสุขภาพ โดยเฉพาะ รพ.สต. และโรงพยาบาลเครือข่าย ควรเพิ่มความถี่ของการบริการเชิงรุกในชุมชนมากขึ้น เช่น ทีมหมอครอบครัวและทีมสหวิชาชีพลงเยี่ยมบ้าน การติดตามผู้ป่วยที่ขาดการฟื้นฟู และการจัดระบบส่งต่อที่รวดเร็ว นอกจากนี้ควรเร่งพัฒนาระบบล่ามภาษามือหรือผู้ช่วยสื่อสารในจุดบริการสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับสิทธิด้านการสื่อสารของคนพิการตามกฎหมาย

3) เครือข่ายจังหวัด โดยเฉพาะ พมจ. และ อบจ. ควรจัดระบบบูรณาการการจัดหาและซ่อมกายอุปกรณ์ร่วมกัน พร้อมพัฒนาระบบรับแจ้งและคัดกรองความต้องการจากระดับตำบล เพื่อให้การช่วยเหลือถึงตัวคนพิการได้รวดเร็วและตรงตามความจำเป็นของคนพิการ

4) สถาบันการศึกษาทุกระดับควรเร่งยกระดับความพร้อมในการรองรับผู้เรียนที่พิการ โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน พัฒนาครูและบุคลากรเฉพาะด้านและสร้างระบบสนับสนุนการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยควรทำหน้าที่เป็นศูนย์วิชาการและศูนย์ประสานเครือข่ายร่วมกับชมรมคนพิการในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมที่ส่งเสริมให้คนพิการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายอย่างต่อเนื่อง

5) ชมรมพัฒนาร่วมใจ 4 ตำบลฯ ควรได้รับการเสริมศักยภาพให้ทำหน้าที่เป็นกลไกภาคประชาชนในการรวบรวมปัญหา เสนอข้อเรียกร้องและประสานหน่วยงานกับหน่วยงานต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนบทบาทคนพิการจากผู้รับบริการไปสู่ผู้มีส่วนร่วมเชิงรุก

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อพัฒนาความรู้เชิงลึกและต่อยอดผลการศึกษานี้ งานวิจัยในอนาคตควรพิจารณาประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1) ควรมีการศึกษารูปแบบเครือข่ายช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับคนพิการในระดับจังหวัด โดยวิเคราะห์ทั้งมิติการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม เช่น ทนายความ การให้คำปรึกษา การช่วยดำเนินเอกสาร และกลไกคุ้มครองเมื่อถูกเลือกปฏิบัติ

2) ควรศึกษาการพัฒนาองค์กรคนพิการในระดับชุมชนให้ได้รับการรับรองตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด สร้างการยอมรับและรับรองการมีอยู่ของตัวแทนภาคประชาชนที่เป็นคนพิการ โดยเน้นปัจจัยความสำเร็จด้านการบริหารองค์กร การระดมสมาชิก ความยั่งยืนทางการเงิน และความสามารถในการทำงานเชิงนโยบาย

3) ควรศึกษากลไกการเข้าถึงกองทุนและทรัพยากรด้านคนพิการในระดับจังหวัดและท้องถิ่น โดยวิเคราะห์ความเพียงพอ ความเป็นธรรมในการจัดสรร และความคุ้มค่าทางสังคม เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารกองทุนที่ลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพการช่วยเหลือ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2548). *ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย*. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กฤษภณ โกยเต็ม. (2564). อนุสัญญาและกติการะหว่างประเทศและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการสังคมสำหรับคนพิการในประเทศไทย. *วารสารสังคมภิวัฒน์*. 12(1), 90–103.

ดาริน เจริญศิลป์. (2552). *การรับรู้กฎหมายและบทบาทของกฎหมายในการดำรงชีวิตของคนพิการ* . (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นรินทร์ สังข์รักษา. (2549). *สวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับคนพิการระดับรุนแรงในประเทศไทย*. สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

บุญวัฒน์ ไทรย้อย, พรรณราย สุขมณี และ วรรณวิมล เมฆวิมลกิ่งแก้ว. (2565). การเข้าถึงสิทธิประโยชน์ของผู้พิการตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*. 7(2), 71–81.

เบญจยามาศ พิลายนต์ และ ขนิษฐา นันทบุตร. (2560). ระบบการดูแลของชุมชนสำหรับคนพิการ: การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาแนววิพากษ์. *วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ*. 40(2), 32–42.

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (2542, 17 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 114 ก หน้า48-66.

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2556). (2550, 27 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอนที่ 61 ก หน้า 1-77.

รัชนี สรรเสริญ, เบญจวรรณ ทิมสุวรรณ และวรรณรัตน์ ลาวัง. (2556). การพัฒนาระบบการดูแลคนพิการโดยใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน. วารสารการพยาบาลและการศึกษา. 6(3), 25-41.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560. 2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก

วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2563). *การอภิบาลบนฐานของความร่วมมือ: สภาวะสังคมไร้ศูนย์กลางและการแสวงหาตัวแบบใหม่ในการขับเคลื่อนภารกิจของรัฐ*. สถาบันพระปกเกล้า.

วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, จุไร ทัพวงษ์, และสุรีรัตน์ ประจนปัจจนึก. (2552). *สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของคนพิการทางด้านการศึกษาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550* [รายงานการวิจัย]. คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, และจุไร ทัพวงษ์. (2554). *บทวิพากษ์นโยบายและข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติเกี่ยวกับคนพิการในประเทศไทย: ความเสมอภาคในโอกาสของการมีงานทำและไม่ถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม*. องค์การแรงงานระหว่างประเทศ.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). *เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อัญมณี บูรณกานนท์ และวีระชัย วีระฉันทะชาติ. (2552*). โครงการศึกษาวิจัยการพัฒนาระบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนในประเทศไทย*. สำนักส่งเสริมศักยภาพและสิทธิ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners, 35*(4), 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

Beckett, A. E., & Lawson, A. (2021). Introduction and aspiration. *The International Journal of Disability and Social Justice*. 1(1), 5–26. https://doi.org/10.13169/intljofdissocjus.1.1.0005

Department of Empowerment of Persons with Disabilities. (2023). *Statistics of persons with disabilities in Thailand*. Retrieved 2026, March 26, From https://dep.go.th

Oliver, M. (1996). *Understanding disability: From theory to practice*. Macmillan.

UNICEF Thailand. (2021). *Children with disabilities in Thailand: Situation analysis*. Retrieved 2026, March 12, From https://www.unicef.org/thailand

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf

Waldschmidt, A. (2017). Disability goes cultural: The cultural model of disability as an analytical tool. In A. Waldschmidt, H. Berressem, & M. Ingwersen (Eds.), *Culture – theory – disability: Encounters between disability studies and cultural studies* (pp. 19–28). transcript Verlag. http://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxs3r.5

World Health Organization. (2011). *World report on disability*. WHO Press.

หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี

FORENSIC ACCOUNTING PRINCIPLES AFFECTING THE ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN PATHUM THANI PROVINCE

[1]ธราดล เกิดกำไร[*]

[1]Tharadal Kerdgumrai[*]

Corresponding Author E-mail: Tharadal.ke@northbkk.ac.th[*]

Received: ***April 28, 2026*** *Revised:* ***May 25, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี 2) การใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชี และ 3) อิทธิพลของหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่มีต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชี การวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลาง จำนวน 396 ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล 2) ระบบสารสนเทศทางการบัญชีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความปลอดภัยของระบบและความถูกต้องของข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และ 3) หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ มีอิทธิพลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลสูงสุด องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือการพัฒนา “โมเดลความสัมพันธ์เชิงระบบของบัญชีนิติวิทยาศาสตร์กับระบบสารสนเทศทางการบัญชี” ซึ่งประกอบด้วย 3 แกนหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันในการยกระดับคุณภาพ ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางบัญชี อันเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการองค์กรในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: บัญชีนิติวิทยาศาสตร์; ระบบสารสนเทศทางการบัญชี; ธุรกิจขนาดกลาง; เทคโนโลยีดิจิทัล

ABSTRACT

This study aimed to examine 1) the principles of forensic accounting in medium-sized enterprises in Pathum Thani Province, 2) the use of accounting information systems (AIS), and 3) the influence of forensic accounting principles on AIS. The research employed a quantitative approach, collecting data from 400 medium-sized business operators. Data were analyzed

[1] คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Faculty of Business Administration, North Bangkok University.

using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, as well as inferential statistics through multiple regression analysis.

The results revealed that 1) the overall level of forensic accounting principles was high, particularly in forensic reporting and digital integration, 2) the overall use of AIS was at a high level, with system security and data accuracy receiving the highest ratings, and 3) forensic accounting principles namely accounting evidence analysis, digital integration, and forensic reporting significantly influenced AIS at the .05 level. Among these, forensic reporting showed the strongest influence. The study contributes new knowledge by proposing a "System-Based Relationship Model of Forensic Accounting and Accounting Information Systems," consisting of three core pillars: data analysis, digital integration, and forensic reporting. These components collectively enhance data quality, transparency, and reliability, thereby supporting effective organizational management in the digital era.

Keywords: Forensic Accounting; Accounting Information System; Medium-Sized Enterprises; Digital Integration

บทนำ

ในยุคปัจจุบันองค์กรธุรกิจเผชิญกับความท้าทายจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่รุนแรง และความซับซ้อนของธุรกรรมทางการเงินที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยคือ การทุจริตและการบิดเบือนข้อมูลทางการเงิน ซึ่งสร้างความเสียหายต่อทั้งองค์กร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และภาพลักษณ์ทางธุรกิจ ดังนั้นการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Accounting) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และรวบรวมหลักฐานทางการเงินอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ในการตรวจจับและป้องกันการทุจริต รวมทั้งมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร และกระบวนการยุติธรรม (Crumbley et al., 2015)

ในขณะเดียวกันระบบสารสนเทศทางการบัญชี (Accounting Information System : AIS) เป็นเครื่องมือที่สำคัญขององค์กรในการจัดเก็บ ประมวลผล เพื่อรายงานข้อมูลทางการเงินที่ถูกต้อง ครบถ้วน และทันเวลา ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถติดตามผลการดำเนินงาน วางแผนทางธุรกิจ และควบคุมการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ระบบสารสนเทศทางการบัญชียังมีบทบาทในการลดความผิดพลาดจากการปฏิบัติงาน เพิ่มความรวดเร็วในการเข้าถึงข้อมูล และเสริมสร้างความโปร่งใสในการดำเนินงานทางการเงินขององค์กรอีกด้วย (Romney & Steinbart, 2018) ดังนั้นระบบสารสนเทศทางการบัญชีจึงมีส่วนช่วยให้องค์กรธุรกิจ สามารถติดตามการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงจากข้อผิดพลาด และเพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการดำเนินงานทางบัญชี

อย่างไรก็ตาม แม้องค์กรจำนวนมากจะมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการข้อมูลทางบัญชี ระบบสารสนเทศขาดการออกแบบที่สอดคล้องกับ มาตรการด้านการควบคุม ด้านการตรวจสอบ หรือไม่มีการนำเอาแนวคิดด้านการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้อย่างจริงจัง อาจส่งผลให้เกิดช่องทางมีความเสี่ยงด้านการทุจริต หรืออาจทำให้ข้อมูลในระบบสารสนเทศขาดความน่าเชื่อถือก็เป็นได้ แต่หากระบบสารสนเทศทางการบัญชีขาดการออกแบบด้านการควบคุมภายในที่เหมาะสม หรือไม่มีการบูรณาการแนวคิดด้านการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในการตรวจสอบและติดตามความผิดปกติของข้อมูลทางการเงินอย่างจริงจัง ก็อาจก่อให้เกิดช่องโหว่ที่เอื้อต่อการทุจริต การปลอมแปลงข้อมูล หรือการบิดเบือนรายงานทางการเงินได้ นอกจากนี้ ความผิดพลาดหรือความไม่โปร่งใสของข้อมูลภายในระบบ ยังอาจ

ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือขององค์กร การตัดสินใจของผู้บริหาร ตลอดจนความเชื่อมั่นของนักลงทุนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Singleton & Singleton, 2010)

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศทางการบัญชี หรือการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ในด้านการตรวจสอบการทุจริตเพียงแยกส่วน แต่ยังขาดการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่มีต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีโดยตรง โดยเฉพาะในด้านการลดความเสี่ยงจากการทุจริต การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบควบคุมภายในและการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงิน ซึ่งถือเป็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่สำคัญในบริบทขององค์กรธุรกิจยุคดิจิทัล

ดังนั้น การศึกษาถึงผลกระทบของหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชี จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและทันสมัย เนื่องจากช่วยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างวิธีการตรวจสอบเชิงนิติวิทยาศาสตร์กับระบบสารสนเทศทางการบัญชี อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศขององค์กร ให้มีความโปร่งใส ปลอดภัย มีคุณภาพด้านการรายงานทางการเงินมากขึ้น และยังเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ทางวิชาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง เพื่อยกระดับมาตรฐานการจัดการข้อมูลทางการเงินขององค์กรธุรกิจได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานการควบคุมภายใน การลดโอกาสในการเกิดการทุจริต การเพิ่มคุณภาพของรายงานทางการเงิน และการสนับสนุนการบริหารจัดการองค์กรให้มีความโปร่งใส ปลอดภัย และยั่งยืนในระยะยาว อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้และประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานจริงขององค์กรธุรกิจในอนาคตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการสำรวจ ขอบเขตด้านเนื้อหาได้ทำการศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ และการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชี ขอบเขตด้านพื้นที่จากผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ธุรกิจขนาดกลางตามข้อมูลของของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ปี 2565 ในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 43,564 กิจการ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2565) ใช้วิธีการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของทาโร่ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 396 ตัวอย่าง และใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษากรอบแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำชี้แนะโดยสร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็นแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) โดยเลือกตอบตัวเลือกเพียงตัวเลือกเดียว

ตอนที่ 2 หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย การตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนของการประเมินระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ดังนี้ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

ตอนที่ 3 การใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชี ประกอบด้วย ความถูกต้องของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของรายงาน ความเร็วในการประมวลผล และความปลอดภัยของระบบ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนของการประเมินระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ดังนี้ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัด ได้แก่ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ด้วยวิธีดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ และตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามก่อนนำไปใช้จริงจำนวน 30 ตัวอย่าง ทั้งนี้ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับจากการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha) โดยค่าความเชื่อมั่นมากกว่า 0.70 (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2564) ซึ่งเป็นการบ่งชี้ว่ามีความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถาม ซึ่งผลการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์และสามารถนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้

5. การเก็บรวบรวมผู้วิจัยจัดเก็บด้วยตนเอง โดยจัดทำแบบสอบถาม โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และในการเก็บข้อมูลจะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนของข้อมูล และดำเนินการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ดังนี้

6.1 นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

6.2 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

6.3.1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และนำข้อมูลที่ได้มาแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

6.3.2 แบบสอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชี ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และนำข้อมูลที่ได้มาแปรผล วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถาม

6.4 การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์การแปลความหมายเพื่อจัดระดับคะแนนเฉลี่ยความคิดเห็น กำหนดเป็นช่วงคะแนนดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00-1.80	แปลความหมายว่า	น้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.81-2.60	แปลความหมายว่า	น้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.61-3.40	แปลความหมายว่า	ปากลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.41-4.20	แปลความหมายว่า	มาก
คะแนนเฉลี่ย	4.21-5.00	แปลความหมายว่า	มากที่สุด

6.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้มาเปลี่ยนเป็นรหัสตัวเลข แล้วบันทึกลงในโปรแกรม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติตามลำดับ ดังนี้

6.5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อบรรยายข้อมูล ดังนี้

- ค่าร้อยละ สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง
- ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชี

6.5.2 สถิติอ้างอิง (Inference Statistic) ได้แก่ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยวิธี Enter โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เพื่อบรรยายข้อมูล หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยเรื่อง หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอ ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานีมีความคิดเห็นต่อหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจขนาดกลางให้ความสำคัญกับการนำหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในกระบวนการดำเนินงานทางบัญชี โดยเฉพาะด้านการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี และการตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี ตามลำดับ ทั้งนี้ รายละเอียดค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี โดยรวม

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี	3.90	0.761	มาก
2. การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี	3.93	0.717	มาก
3. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล	3.99	0.728	มาก
4. การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์	4.08	0.749	มาก
รวม	**3.98**	**0.742**	**มาก**

จากตาราง 1 พบว่า ผลการศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = 0.742) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ ($\bar{X}$ = 4.08, S.D. = 0.749) รองลงมา คือ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.728) การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี ($\bar{X}$ = 3.93, S.D. = 0.717) และการตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.761) ตามลำดับ โดยทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ธุรกิจขนาดกลางให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ในกระบวนการดำเนินงานทางบัญชี โดยเฉพาะการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มความโปร่งใส ความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงิน ตลอดจนช่วยลดความเสี่ยงจากการทุจริตและสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานีมีความคิดเห็นต่อการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจขนาดกลางให้ความสำคัญกับการนำระบบสารสนเทศทางการบัญชีมาใช้ในการดำเนินงาน โดยเฉพาะด้านความปลอดภัยของระบบ ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความถูกต้องของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของรายงาน และความเร็วในการประมวลผล ตามลำดับ ทั้งนี้ รายละเอียดค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี โดยรวม

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความถูกต้องของข้อมูล	4.06	0.792	มาก
2. ความน่าเชื่อถือของรายงาน	3.96	0.751	มาก
3. ความเร็วในการประมวลผล	3.95	0.756	มาก
4. ความปลอดภัยของระบบ	4.08	0.778	มาก
รวม	**4.02**	**0.769**	**มาก**

จากตาราง 2 พบว่า ผลการศึกษาการใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.02, S.D. = 0.769) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านความปลอดภัยของระบบ ($\bar{X}$ = 4.08, S.D. = 0.778) รองลงมา คือ ด้านความถูกต้องของข้อมูล ($\bar{X}$ = 4.06, S.D. = 0.792) ด้านความน่าเชื่อถือของรายงาน ($\bar{X}$ = 3.96, S.D. = 0.751) และด้านความเร็วในการประมวลผล ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.756) ตามลำดับ โดยทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ธุรกิจขนาดกลางให้ความสำคัญกับระบบสารสนเทศทางการบัญชีในทุกมิติ โดยเฉพาะด้านความปลอดภัยของระบบและความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงินและสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยโดยรวม ปรากฏตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี

ตัวแปรพยากรณ์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	β	Std. Error	Beta		
(ค่าคงที่)	1.245	.213	-	5.844	.000*
1. การตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี	.031	.036	.035	.861	.390
2. การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี	.144	.050	.123	2.852	.005*
3. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล	.120	.046	.133	2.631	.009*
4. การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์	.386	.037	.511	10.387	.000*
R=.660, R^2=.436, Adjusted R^2=.430					

* นัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานี โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) พบว่า ตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความแปรปรวนของระบบสารสนเทศทางการบัญชีได้ร้อยละ 43.60 (R^2 = .436) และเมื่อปรับค่าแล้วสามารถอธิบายได้ร้อยละ 43.00 (Adjusted R^2 = .430) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุเท่ากับ .660 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างสูง

เมื่อพิจารณารายตัวแปร พบว่า การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี (β = .123, Sig. = .005) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (β = .133, Sig. = .009) และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ (β = .511, Sig. = .000) มีอิทธิพลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะการรายงานเชิงนิติ

วิทยาศาสตร์มีอิทธิพลสูงที่สุด ขณะที่การตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี (β = .035, Sig. = .390) ไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากผลการวิจัยสามารถเขียนสมการถดถอยในรูปแบบคะแนนดิบ (Unstandardized) ได้ดังนี้

$$Y = 1.245 + 0.031X_1 + 0.144X_2 + 0.120X_3 + 0.386X_4$$

โดยที่

X_1 = การตรวจสอบทุจริตทางการบัญชี

X_2 = การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี

X_3 = การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

X_4 = การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์

ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบสารสนเทศทางการบัญชีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความปลอดภัยของข้อมูล

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย โดยภาพรวม สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี พบว่า หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มขององค์กรธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลทางบัญชีมาใช้ในเชิงวิเคราะห์และการสื่อสารข้อเท็จจริงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่าเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านบัญชี การตรวจสอบ และกฎหมาย เพื่อใช้ตรวจสอบ วิเคราะห์ และตีความข้อมูลทางการเงินให้สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย Crumbley et al. (2015) ได้อธิบายว่าบัญชีนิติวิทยาศาสตร์มิได้จำกัดอยู่เพียงการตรวจสอบทุจริต แต่ยังครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและการรายงานผลในลักษณะที่สามารถนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกัน Singleton และ Singleton (2010) ได้เน้นบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มประสิทธิภาพของการตรวจสอบและการค้นหาความผิดปกติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rezaee (2005) ที่พบว่าการประยุกต์ใช้บัญชีนิติวิทยาศาสตร์ช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงิน รวมถึง Bhasin (2007) ที่ชี้ให้เห็นว่าบัญชีนิติวิทยาศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการป้องกันและลดความเสี่ยงจากการทุจริตในองค์กร และ Okoye และ Gbegi (2013) ที่พบว่าการใช้เทคนิคบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของระบบควบคุมภายในและลดโอกาสการเกิดความผิดปกติทางการเงิน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการวิจัยโดยรวมจะสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าว แต่ยังพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ด้านการตรวจสอบทุจริตทางการบัญชีมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของบทบาทบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ในบริบทขององค์กรยุคดิจิทัล จากเดิมที่เน้นการ “ตรวจจับ” (Detection) เป็นหลัก ไปสู่การ “วิเคราะห์และสื่อสารข้อมูล” (Analytical and Reporting Role) มากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ที่ทำให้องค์กรสามารถใช้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อคาดการณ์และป้องกันความเสี่ยงได้

ล่วงหน้า ส่งผลให้บทบาทของการตรวจสอบทุจริตเชิงรับลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการบริหารจัดการข้อมูลเชิงรุก นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของมิติการจัดการองค์กรในยุคดิจิทัลที่ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส ความรวดเร็วในการสื่อสาร และการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์มากขึ้น ดังนั้น ผลการวิจัยในส่วนนี้จึงไม่เพียงแต่สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเดิมเท่านั้น แต่ยังช่วยขยายองค์ความรู้โดยชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของบทบาทบัญชีนิติวิทยาศาสตร์จากการตรวจสอบเชิงสืบสวนไปสู่การเป็นเครื่องมือเชิงวิเคราะห์และการบริหารข้อมูลในองค์กรอย่างเป็นระบบ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 การใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี พบว่า การใช้ระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านความปลอดภัยของระบบและความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคุณภาพข้อมูลและการควบคุมภายในในกระบวนการทางบัญชี ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดระบบสารสนเทศทางการบัญชีของ Romney และ Steinbart (2018) ที่อธิบายว่า AIS เป็นระบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การนำเข้าข้อมูล การประมวลผล ผลลัพธ์ และการควบคุม โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านการควบคุม (Control) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการป้องกันข้อผิดพลาดและการทุจริต และช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงิน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิด Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (2013) ที่เน้นว่าการควบคุมภายในที่มีประสิทธิภาพเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรและการรายงานทางการเงินที่มีคุณภาพ ในเชิงงานวิจัย ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Grande et al. (2011) ที่พบว่าระบบสารสนเทศทางการบัญชีมีบทบาทสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมถึง Soudani (2012) ที่ระบุว่าระบบสารสนเทศทางการบัญชีเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนการตัดสินใจและการบริหารจัดการข้อมูล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการวิจัยจะสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าว แต่ยังพบว่าด้านความเร็วในการประมวลผลมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดบางประการของระบบสารสนเทศทางการบัญชีในบริบทของธุรกิจขนาดกลาง ประเด็นดังกล่าวมีความน่าสนใจเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดของ Laudon และ Laudon (2020) ที่เน้นความสำคัญของระบบสารสนเทศแบบ Real-time และความรวดเร็วในการเข้าถึงข้อมูลในยุคดิจิทัล โดยชี้ว่าความเร็วของข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ธุรกิจยังคงให้ความสำคัญกับความถูกต้องและความปลอดภัยมากกว่าความเร็วในการประมวลผล ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดด้านทรัพยากร เทคโนโลยี หรือระดับความพร้อมขององค์กรในการปรับตัวเข้าสู่ระบบดิจิทัลเต็มรูปแบบ ดังนั้น ผลการวิจัยในส่วนนี้จึงช่วยยืนยันความสำคัญของระบบสารสนเทศทางการบัญชีตามแนวคิดและทฤษฎีที่มีอยู่ พร้อมทั้งสะท้อนบริบทของธุรกิจขนาดกลางที่ยังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของข้อมูลมากกว่าความรวดเร็ว และเป็นการต่อยอดองค์ความรู้โดยแสดงให้เห็นถึงลำดับความสำคัญของปัจจัยภายในระบบสารสนเทศทางการบัญชีในบริบทขององค์กรจริง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลาง ในจังหวัดปทุมธานี พบว่า หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี มีอิทธิพลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างการจัดการข้อมูลเชิงลึกกับประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศ ทั้งนี้สอดคล้องกับแบบจำลองความสำเร็จของระบบสารสนเทศของ DeLone และ McLean (2003) ที่ระบุว่าคุณภาพของข้อมูล (Information Quality) และคุณภาพของ

ระบบ (System Quality) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศและความพึงพอใจของผู้ใช้งาน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Kranacher et al. (2010) ที่ชี้ว่าการวิเคราะห์ข้อมูลและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบบัญชีให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากขึ้น

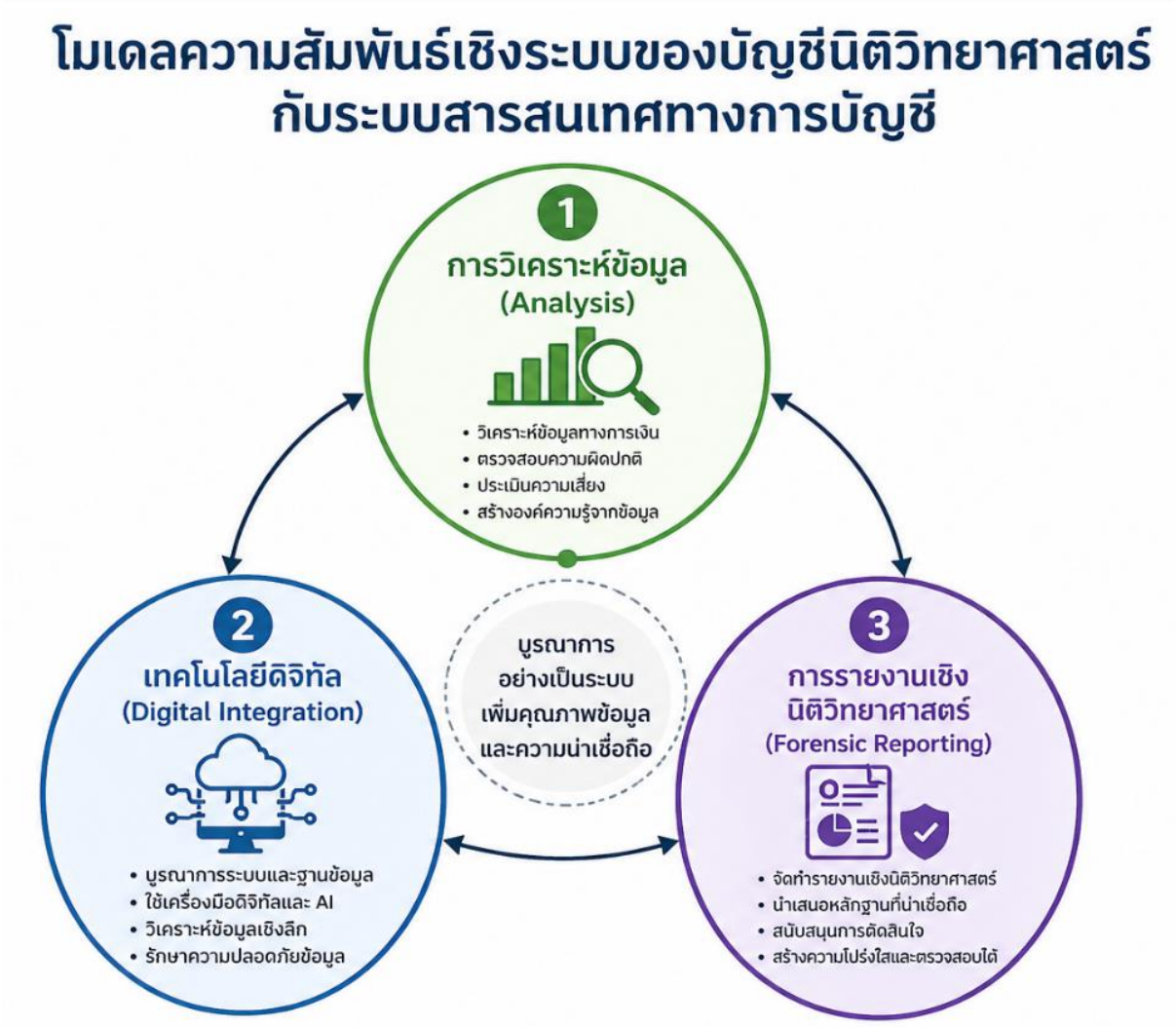
อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าการตรวจสอบทุจริตทางการบัญชีไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชี ซึ่งเป็นประเด็นที่แตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมและงานวิจัยบางส่วน เช่น Hopwood et al. (2012) ที่มองว่าการตรวจสอบเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบบัญชี สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานเชิงระบบมากกว่าการตรวจสอบเพียงอย่างเดียว ดังนั้น ผลการวิจัยในส่วนนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบสารสนเทศทางการบัญชีในยุคดิจิทัล ที่เน้นการใช้ข้อมูล เทคโนโลยี และการวิเคราะห์เชิงลึกเป็นเครื่องมือหลักในการบริหารจัดการองค์กร และเป็นการต่อยอดองค์ความรู้โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาระบบสารสนเทศทางการบัญชีในปัจจุบันจำเป็นต้องบูรณาการหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์เข้ากับเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเป็นระบบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนขององค์กร

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษานี้ คือ การอธิบายความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่าง “หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์” กับ “ระบบสารสนเทศทางการบัญชี” ในบริบทของธุรกิจขนาดกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการตรวจสอบทุจริตเท่านั้น แต่เป็น “กลไกเชิงกลยุทธ์” ที่ช่วยยกระดับคุณภาพของระบบสารสนเทศทางการบัญชีทั้งระบบ โดยเฉพาะในด้านความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความปลอดภัยของข้อมูล

นอกจากนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชี คือ “การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบัญชีนิติวิทยาศาสตร์จากการตรวจสอบข้อมูลในเชิงรับ (Reactive) ไปสู่การวิเคราะห์และสื่อสารข้อมูลในเชิงรุก (Proactive & Analytical Role) รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการวิเคราะห์หลักฐานทางบัญชีที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบสารสนเทศทางการบัญชี ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ คือ “โมเดลความสัมพันธ์เชิงระบบของบัญชีนิติวิทยาศาสตร์กับระบบสารสนเทศทางการบัญชี” ซึ่งประกอบด้วย 3 แกนหลัก ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงิน ตรวจสอบความผิดปกติ ประเมินความเสี่ยง และสร้างองค์ความรู้จากข้อมูล เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Integration) ประกอบด้วย บูรณาการระบบและฐานข้อมูล ใช้เครื่องมือดิจิทัล และ AI วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก และรักษาความปลอดภัยข้อมูล และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Reporting) ประกอบด้วย จัดทำรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ นำเสนอหลักฐานที่น่าเชื่อถือ สนับสนุนการตัดสินใจ สร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้

โดยทั้ง 3 องค์ประกอบทำงานร่วมกันเพื่อยกระดับประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศทางการบัญชีอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

จากผลการศึกษาพบว่า หลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์และระบบสารสนเทศทางการบัญชีของธุรกิจขนาดกลางในจังหวัดปทุมธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยธุรกิจให้ความสำคัญกับการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์และความปลอดภัยของระบบมากที่สุด นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์เชิงอนุมานพบว่า การวิเคราะห์หลักฐานทางการบัญชี การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ มีอิทธิพลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยเฉพาะ “การรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์” เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารข้อมูลที่มีความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศทางการบัญชี ขณะที่การตรวจสอบทุจริตไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบัญชีนิติวิทยาศาสตร์ในยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 องค์กรควรส่งเสริมการนำหลักการบัญชีนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ในเชิงระบบ โดยเฉพาะการวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานเชิงนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อยกระดับคุณภาพของระบบสารสนเทศทางการบัญชีให้มีความถูกต้อง โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 องค์กรควรพัฒนาและลงทุนในเทคโนโลยีดิจิทัลที่สนับสนุนระบบสารสนเทศทางการบัญชี เช่น ระบบวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) หรือระบบตรวจจับความผิดปกติ (Fraud Detection System) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการข้อมูลและลดความเสี่ยงทางบัญชี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป

2.1 ควรศึกษาตัวแปรอื่นเพิ่มเติม เช่น ระบบควบคุมภายใน วัฒนธรรมองค์กร หรือความสามารถของบุคลากรด้านบัญชี เพื่อขยายความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบสารสนเทศทางการบัญชีให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ หรือในพื้นที่อื่น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการวิจัย และพัฒนาเป็นโมเดลเชิงทั่วไป (Generalizable Model) ในระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2564). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS.* กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2565). รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2565. สสว.

Bhasin, M. L. (2007). Forensic accounting: A new paradigm for niche consulting. *The Chartered Accountant.* 55(7), 1000–1010.

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). (2013). *Internal control—Integrated framework*. COSO.

Crumbley, D. L., Heitger, L. E., & Smith, G. S. (2015). *Forensic and investigative accounting* (7th ed.). CCH.

DeLone, W. H., & McLean, E. R. (2003). The DeLone and McLean model of information systems success: A ten-year update. *Journal of Management Information Systems.* 19(4), 9–30. https://doi.org/10.1080/07421222.2003.11045748

Grande, E. U., Estébanez, R. P., & Colomina, C. M. (2011). The impact of accounting information systems (AIS) on performance measures: Empirical evidence in Spanish SMEs. *The International Journal of Digital Accounting Research*. 11, 25–43. https://doi.org/10.4192/1577-8517-v11_2

Hopwood, W. S., Leiner, J. J., & Young, G. R. (2012). *Forensic accounting and fraud examination* (2nd ed.). McGraw-Hill.

Kranacher, M.-J., Riley, R. A., Jr., & Wells, J. T. (2010). *Forensic accounting and fraud examination*. John Wiley & Sons.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2020). *Management information systems: Managing the digital firm* (16th ed.). Pearson.

Okoye, E. I., & Gbegi, D. O. (2013). Forensic accounting: A tool for fraud detection and prevention in the public sector. (A study of selected ministries in Kogi State). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 3(3), 1–19.

Rezaee, Z. (2005). Causes, consequences, and deterence of financial statement fraud. *Critical Perspectives on Accounting*. 16(3), 277–298. https://doi.org/10.1016/S1045-2354(03)00072-8

Romney, M. B., & Steinbart, P. J. (2018). *Accounting information systems* (14th ed.). Pearson.

Singleton, T. W., & Singleton, A. J. (2010). *Fraud auditing and forensic accounting* (4th ed.). Wiley.

Soudani, S. N. (2012). The usefulness of an accounting information system for effective organizational performance. *International Journal of Economics and Finance*. 4(5), 136–145. https://doi.org/10.5539/ijef.v4n5p136

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper & Row.

การถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

A Lesson Extraction of the Social Movement Of the Council of Indigenous Peoples in Thailand

[1]เกรียงไกร ชีช่วง*, [2]ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

[1]Krieangkrai Cheechuang, [2]Chanatnan Muangwichian

Corresponding Author's Email: kaipa7indy@gmail.com*

Received: ***April 21, 2026*** *Revised:* ***August 26, 2026*** *Accepted:* ***August 26, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย 2) วิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย 3) ถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวและมีความหลากหลายด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ วัย และภูมิภาค รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐและภาคประชาสังคม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1) การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนชนเผ่าพื้นเมือง เป็นผลมาจากโครงสร้างของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและการเข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน จึงเกิดการรวมตัวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง ยกระดับเชิงสถาบันเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย จนสามารถผลักดันให้เกิดกฎหมายรับรองสิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมืองได้ ถือเป็นพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่พัฒนาจากการเคลื่อนไหวระดับล่างไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของรัฐ 2) กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการวางยุทธศาสตร์ มีการบริหารจัดการองค์กร มีการจัดการทรัพยากร และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นระบบ จนสามารถพัฒนาเป็นการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายที่มีพลังในการต่อรองกับรัฐได้ 3) การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ก่อให้เกิดบทเรียนในมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคม การสร้างเครือข่าย การเจรจานโยบาย การพัฒนาภาวะผู้นำ และการจัดการทรัพยากร ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ และรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนได้

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์; ชนเผ่าพื้นเมือง; สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (สชพ.); ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

---

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต; Master's Student in Leadership in Society, Business and Politics, College of Leadership and Social Innovation, Rangsit University

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยารังสิต; Asst. Prof. Dr., Lecturer, College of leader and social innovation Rangsit University, E-mail: chanathanant.m@rsu.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to: 1) study the context and development of the formation of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand; 2) analyze the movement process, strategies, and resource management of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand; and 3) extract lessons learned and the model of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through documentary research and in-depth interviews with 20 key informants selected through purposive sampling. The informants were individuals who had roles related to the social movement and were diverse in terms of ethnic group, gender, age, and region, including individuals from the government sector and civil society. The data were analyzed using content analysis and inductive reasoning, and the trustworthiness of the data was verified through data triangulation and methodological triangulation.

The research findings reveal that: 1) The development of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand originated from structural issues and rights inequalities in Thai society. This led to the integration of networks, organizational development, policy movement, and the push for the passage of laws at the national level, reflecting a transition from community-level movements to structural-level movements. 2) The movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand was not just a movement for specific issues or events, but a social movement with strategies, organizational systems, and resource management that systematically integrated networks into a policy movement capable of negotiating with the state and society. 3) The movement provided lessons in social mobilization, network building, policy negotiation, leadership development, and resource management. These findings could be synthesized into knowledge and models for people's social movements to develop policies and local self-governance mechanisms that are sustainable, transparent, and truly meet the needs of the population.

Keywords: Ethnic Groups; Indigenous Peoples; Indigenous Peoples Council of Thailand (CIPT); Social Movement

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเด็นชนเผ่าพื้นเมือง (Indigenous Peoples) ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในเวทีสากล ทั้งในด้านสิทธิมนุษยชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากชนเผ่าพื้นเมืองเป็นกลุ่มประชากรที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ระบบความรู้ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับพื้นที่และธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ การกีดกัน และความไม่เป็นธรรมจากโครงสร้างรัฐและสังคมมาอย่างยาวนาน (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2009)

ในมิติทางประวัติศาสตร์ ชนเผ่าพื้นเมืองหมายถึงกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งมาก่อนการก่อตัวของรัฐสมัยใหม่ หรือก่อนการเข้ามาของกลุ่มประชากรที่มีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม

เหนือกว่า โดยกลุ่มชนเหล่านี้มักถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคมรัฐชาติในเวลาต่อมา (Smith, 2012) ความเป็นชนเผ่าพื้นเมืองจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและประวัติศาสตร์ของการครอบงำ (colonialism) และการสร้างรัฐชาติ (nation-state formation)

ในมิติทางวัฒนธรรม ชนเผ่าพื้นเมืองหมายถึงกลุ่มคนที่มีภาษา ความเชื่อ ระบบความรู้ ประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ และมักมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ป่า ภูเขา หรือที่ดินในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งไม่ใช่เพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจเท่านั้น (Posey, 1999) ที่สำคัญความรู้ของชนเผ่าพื้นเมือง Indigenous Knowledge ปัจจุบันได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในมิติทางการเมือง คำว่าชนเผ่าพื้นเมืองเกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อการยอมรับอัตลักษณ์ สิทธิในที่ดิน สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง (self-determination) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในกรอบของ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP) ที่ยืนยันว่าชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในการรักษาอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภาษา และมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรและดินแดนดั้งเดิมของตน (United Nations, 2007)

ในมิติทางสังคมวิทยา ชนเผ่าพื้นเมืองสามารถมองได้ว่าเป็นกลุ่มทางสังคมที่ถูกทำให้เป็นคนชายขอบ (marginalized groups) ผ่านกระบวนการของรัฐ นโยบายการพัฒนา กฎหมายที่ดิน ซึ่งมักทำให้ความรู้และวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองถูกมองว่าล้าหลังหรือไม่ทันสมัย ทั้งที่ในความเป็นจริง วิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากมีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในปัจจุบัน (Escobar, 2008)

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ในบริบทของประเทศไทย กลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง มีบทบาทสำคัญในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันก็เผชิญกับปัญหาสถานะบุคคล สิทธิในที่ดิน การเข้าถึงบริการของรัฐ และการถูกเหมารวมทางวัฒนธรรม แม้ประเทศไทยจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน กลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐและกฎหมาย

ประเด็นแรกคือ การไม่ได้รับการรับรองสถานะและสิทธิอย่างชัดเจน ประเด็นที่สองคือ ปัญหาสิทธิในที่ดินทำกินและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะกรณีพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ หรืออุทยานแห่งชาติ ในหลายกรณี ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่สามคือ การขาดกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองและส่งเสริมการจัดการตนเองของชุมชน เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา จะพบว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้มีเป้าหมายเพียงการเรียกร้องความช่วยเหลือหรือสวัสดิการ ทรัพยากรหรือความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจจากรัฐเท่านั้น แต่มีเป้าหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือ การได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตของตนเองจากรัฐและสังคมส่วนใหญ่ (Fraser, 2000; Taylor, 1994) กล่าวอีกนัยหนึ่งปลายทางของการเคลื่อนไหวไม่ใช่เพียงการพัฒนา แต่คือ การยอมรับอัตลักษณ์ สิทธิในที่ดินและทรัพยากร การมีส่วนร่วมทางนโยบาย และการมีกฎหมายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง (United Nations, 2007)

เหตุผลแรกที่ทำให้ชนเผ่าพื้นเมืองต้องรวมตัวกันเคลื่อนไหว คือ ปัญหาหลายประการเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยบุคคลเพียงคนเดียว เช่น ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปัญหาสถานะบุคคล ปัญหาการขาดกฎหมายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ปัญหาเหล่านี้ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายหรือกฎหมาย ซึ่งจำเป็นต้องมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังทางสังคมและอำนาจต่อรองกับรัฐ (Tilly, 2004)

เหตุผลที่สองคือ การรวมตัวช่วยสร้างอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ของชนเผ่าพื้นเมือง จากเดิมที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง อาข่า ลาหู่ ฯลฯ อาจเคลื่อนไหวแยกกัน การรวมตัวในรูปแบบ

เครือข่ายหรือสภาชนเผ่าพื้นเมืองทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในระดับที่กว้างขึ้น คือชนเผ่าพื้นเมืองซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางการเมืองและสังคมที่ช่วยให้สามารถสื่อสารกับรัฐและสังคมได้ชัดเจนขึ้น (Castells, 2010)

เหตุผลที่สามคือ การเคลื่อนไหวร่วมกันช่วยสร้างพื้นที่ทางการเมือง (political space) ให้ชนเผ่าพื้นเมืองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย การออกกฎหมาย หรือการเจรจากับหน่วยงานรัฐ การเคลื่อนไหวทางสังคมจึงไม่ใช่เพียงการประท้วงหรือเรียกร้องเท่านั้น แต่เป็นกระบวน การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองให้กับกลุ่มที่เดิมไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย (Touraine, 1981)

เหตุผลที่สี่คือ การรวมตัวช่วยให้เกิดเครือข่ายและการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว และการช่วยเหลือกันในระดับเครือข่าย ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคใหม่ที่ไม่ได้มีโครงสร้างแบบองค์กรเดียว แต่เป็นเครือข่ายของกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม (Della Porta & Diani, 2006)

งานศึกษาการรวมตัวและการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองใช้ แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา เนื่องจากแนวคิดนี้มุ่งอธิบายว่า กลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจในโครงสร้างรัฐสามารถรวมตัวกัน สร้างเครือข่าย สร้างอัตลักษณ์ร่วม และใช้ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิ ความเป็นธรรม หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างไร (Tarrow, 2011)โดยเฉพาะโครงสร้างกฎหมายที่เน้นการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ ปัญหานี้สะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากร ซึ่งเกิดจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ของรัฐที่ไม่ยอมรับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของตนเอง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2548; เสน่ห์ จามริก, 2546; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) เป็นปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น (Vandergeest & Peluso, 1995)

ดังนั้น การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงการทำความเข้าใจพลวัตของการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย เพราะไม่เพียงช่วยให้เข้าใจการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังช่วยให้เข้าใจโครงสร้างอำนาจ ความขัดแย้งเรื่องทรัพยากร ความหมายของความเป็นพลเมือง และความ สัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทยและในเชิงการอธิบายกระบวนการผลักดันนโยบายสาธารณะในบริบทการเมือง ไทยร่วมสมัยที่ผู้วิจัยเองก็ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

3. เพื่อถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาการถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย โดยอธิบายแนวทางการวิจัย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) เป็นรูปแบบการวิจัย แหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการ

วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของระเบียบวิธีในการตอบคำถามการวิจัยอย่างเป็นระบบ คือ

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร

เป็นการศึกษาเอกสารชั้นต้นที่เป็นหลักฐานโดยตรง มีทั้งลักษณะเป็นต้นฉบับ และเอกสารชั้นรองที่ผ่านการวิเคราะห์หรือตีความจากผู้อื่นมาแล้วส่วนหนึ่ง และเป็นในส่วนที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ส่วนหนึ่งเบื้องต้น ดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ จากบททบทวนข้อมูลจากฝ่ายเลขาธิการสภาฯ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งงาน เอกสาร วิชาการ ของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม จากการบรรยายและผลงานทั้งหมด ซึ่งเก็บรวบรวมไว้ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ แผ่นพับ ป้ายนิทรรศการ รูปภาพ และคลิปวีดีโอ และประมวลสรุปเชิงวิเคราะห์ ในเบื้องต้น ข้อมูลบริบท การกระจายอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นเอกสารชั้นรอง ได้แก่ จากรายงานการศึกษาวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนากฎหมาย จึงใช้กรอบของกฎหมายมาสนับสนุนเป็นข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การขับเคลื่อนกฎหมายชาติพันธุ์ เจตนารมณ์ของกฎหมาย “ส่งเสริม” ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 70 ที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมของชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ เน้นสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย สร้างพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และส่งเสริมกระบวนการมี ส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

การวิจัยนี้มี ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับบททบทวนการขับเคลื่อน หรือเกี่ยวข้อง จำแนกเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องโดยตรง และโดยอ้อม ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกบุคคลที่มีประสบการณ์ตรง มีบทบาทสำคัญ หรือมีอำนาจตัดสินใจในกระบวนการเคลื่อนไหวและการผลักดันกฎหมาย อีกทั้งมีความหลากหลายของความเป็นชนเผ่า ชาติพันธุ์ เพศและวัย ภูมิภาค จำนวน 20 คน

กลุ่มที่ 1 ผู้นำหรือคณะทำงานของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (Direct Stakeholders) คือผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการทำงานของ สชพ. และผู้ที่รับผิดชอบการร่างกฎหมายโดยตรง

กลุ่มที่ 2 ตัวแทนเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่ได้รับผลสะเทือนจากการเคลื่อนไหว หรือเป็นกลไกสนับสนุน/คัดค้าน

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านชนเผ่าพื้นเมือง ชาติพันธุ์ศึกษา หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

กลุ่มที่ 4 ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชนเผ่าพื้นเมือง

กลุ่มที่ 5 เจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านชนเผ่าพื้นเมือง ที่ดิน ป่าไม้ หรือสิทธิชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยอิงจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย แนวคำถามครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ บริบทและเงื่อนไขการก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหว กระบวนการเคลื่อนไหวและกลยุทธ์ที่ใช้ การจัดการทรัพยากรและเครือข่าย การสร้างความหมาย อัตลักษณ์ และบทเรียนจากการเคลื่อนไหว แนวคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายประสบการณ์และมุมมองของตนอย่างอิสระ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้การสรุปผลมีความเป็นวิทยาศาสตร์และได้รับการยอมรับ งานวิจัยนี้จะใช้กระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นระบบดังนี้

4.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) การประมวลผลจากข้อมูลรูปธรรมในภาคสนาม เพื่อสร้างเป็นคำอธิบายหรือโมเดลความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับกลไกการต่อรองของชนเผ่าพื้นเมือง

5. การสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Trustworthiness) แนวทางการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นความเข้มข้นของข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการรวบรวมแบบหลากหลายวิธี (Multi-method) เพื่อให้เห็นพลวัตของการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (สชพ.) ในทุกมิติ และใช้การวิเคราะห์ที่ยึดโยงกับกรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) อย่างเคร่งครัด เพื่อให้มั่นใจว่าข้อสรุปที่ได้จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้อ้างอิงในระดับนโยบายได้จริง เพื่อยืนยันว่างานวิจัยนี้มีมาตรฐาน

6. จริยธรรมการวิจัย

จริยธรรมในมนุษย์ ด้วยการขอความยินยอมให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก การรักษาความลับ ของผู้ให้ข้อมูลหลัก การยึดหลักความเป็นกลาง การแสดงตนอย่างกัลยาณมิตรและความจริงใจกับผู้ให้ข้อมูลหลักทุกกลุ่ม จริยธรรมในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การขอและได้รับความยินยอม จึงติดต่อประสานงานขอเข้าสัมภาษณ์ มีการลงนามอนุญาตให้การสัมภาษณ์ในเอกสาร การสัมภาษณ์ยึดหลักความสะดวกและความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

7. การตรวจสอบคุณภาพผลการวิจัย

7.1 การตรวจสอบคุณภาพในภาคทฤษฎีหรือวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญ

1) ความแม่นตรงเชิงเนื้อหาของผลการวิจัย (Validity) ทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ด้วยการเริ่มต้นตั้งแต่ ขั้นตอนการสร้างข้อคำถามให้มีความชัดเจนและ ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการวิจัย ด้วยการเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามกับวัตถุประสงค์การวิจัย และมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เมื่อเขียนรายงานผลการวิจัยเสร็จสิ้น ได้มีการตรวจสอบความตรงประเด็นของเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัย และผลการวิจัย ผู้ตรวจสอบคุณภาพในเชิงเนื้อหา ได้แก่ ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ เครือข่ายผู้ปฏิบัติงานด้านชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง

2) ความน่าเชื่อถือผลการวิจัย (Reliability) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้า ข้ามแหล่งข้อมูล (data triangulation) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายที่อยู่ในกลุ่มต่าง ๆ โดยการสัมภาษณ์ในวันเวลาและสถานที่ต่างกัน เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบความสอดคล้องหรือ ความขัดแย้ง และการตรวจสอบสามเส้าข้ามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาข้อมูลเอกสาร มาใช้ประกอบกัน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความต่างของข้อมูล

7.2 การตรวจสอบคุณภาพในภาคปฏิบัติหรือความเป็นไปได้ของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในทางปฏิบัติเป็นการตรวจสอบคุณภาพ ผลการวิจัยด้านความเหมาะสม สอดคล้อง และความเป็นไปได้ต่อการนำไปปรับใช้ประโยชน์ในระยะต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นผลผลิตของเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางสังคม การเมือง และอำนาจที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะปัญหาด้านสิทธิในที่ดินและทรัพยากร สถานะบุคคล การเข้าถึงบริการของรัฐ ตลอดจนการถูกกดทับทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองรวมตัวกันเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองในการต่อรองกับรัฐ

ในเชิงบริบททางสังคม ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภูเขา พื้นที่ป่า และพื้นที่ชายขอบของรัฐชาติ ทำให้ต้องเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ โดยสามารถสรุปปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญได้ 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านสิทธิและสถานะบุคคล เช่น ปัญหาการไร้สัญชาติ การเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ ,มิติด้านทรัพยากรและที่ดิน เช่น การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ,มิติด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ เช่น การหลอมรวมทางวัฒนธรรมและการลดทอนคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชนเผ่าพื้นเมือง และนำไปสู่การรวมตัวเพื่อสร้างอัตลักษณ์และเรียกร้องสิทธิของตนเอง ในด้านพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวสามารถแบ่งพัฒนาการของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้แก่

ช่วงที่ 1 การก่อเกิดและการรวมตัว (พ.ศ. 2548–2550)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นพื้นที่แรกช่วงของการรวมตัวของผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สถานการณ์ที่เผชิญปัญหาคล้ายคลึงกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย และเริ่มใช้คำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” เพื่อเชื่อมโยงกับสิทธิในระดับสากล

ช่วงที่ 2 การยกระดับสู่โครงสร้างสภา (พ.ศ. 2551–2557)

เครือข่ายเริ่มพัฒนาโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน มีการจัดทำธรรมนูญสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย และเปลี่ยนสถานะจากเครือข่ายเป็นองค์กรเชิงสถาบัน ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการรวมตัวแบบหลวมไปสู่การจัดตั้งองค์กรตัวแทนอย่างเป็นทางการ

ช่วงที่ 3 การขับเคลื่อนกฎหมาย (พ.ศ. 2558–2563)

เป็นช่วงที่ขบวนการเคลื่อนไหวพัฒนาจากการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์และเครือข่าย ไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน โดยมีการยกร่างกฎหมายและเข้าชื่อเสนอกฎหมาย เข้าชื่อ (ร่าง) พรบ. สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เพื่อให้รัฐรับรองสถานะและสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง

ช่วงที่ 4 การเข้าสู่กระบวนการนิติบัญญัติ (พ.ศ. 2564–2568)

ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ ชนเผ่าพื้นเมือง ถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของรัฐสภา และในที่สุดได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. 2568 ซึ่งถือเป็นความสำเร็จเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของขบวนการเคลื่อนไหวชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย

โดยสรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นผลมาจากเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดความ

เหลื่อมล้ำและการกีดกันทางสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ซึ่งนำไปสู่การรวมตัวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง การพัฒนาองค์กรเชิงสถาบัน การเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย และในที่สุดสามารถผลักดันให้เกิดกฎหมายรับรองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับประเทศได้ ถือเป็นพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่พัฒนาจากการเคลื่อนไหวระดับชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของรัฐ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนไหวเชิงกิจกรรมหรือการเรียกร้องเฉพาะกรณี แต่เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการวางยุทธศาสตร์ มีการบริหารจัดการองค์กร มีการจัดการทรัพยากร และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นระบบ จนสามารถพัฒนาเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายที่มีพลังในการต่อรองกับรัฐและสังคมได้ โดยมีประเด็นดังนี้

1) กระบวนการเคลื่อนไหวของขบวนการสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีลักษณะเป็นกระบวนการ หรือแนวปฏิบัติ วิธีการพัฒนาขบวนการทางสังคมอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการแก้ปัญหาในระดับชุมชน ต่อมาพัฒนาเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และในที่สุดพัฒนาไปสู่การจัดตั้งองค์กรในระดับประเทศเพื่อทำงานเชิงนโยบายและกฎหมาย กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาโครงสร้างองค์กรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ กระบวนการเคลื่อนไหวยังแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจากการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ ไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับนโยบายและกฎหมาย ซึ่งถือเป็นการยกระดับของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากระดับชุมชนสู่ระดับนโยบายสาธารณะ

2) กลยุทธ์และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้ใช้วิธีการเคลื่อนไหวเพียงรูปแบบเดียว แต่ใช้กลยุทธ์และยุทธวิธีที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามบริบททางการเมืองและสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถสรุปกลยุทธ์สำคัญได้ดังนี้

ประการแรก คือ กลยุทธ์การผลักดันเชิงกฎหมายและนโยบาย ขบวนการเคลื่อนไหวมุ่งเน้นการผลักดันให้เกิดกฎหมายและนโยบายที่รับรองสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง โดยใช้กระบวนการยกร่างกฎหมาย การเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมาย การทำงานร่วมกับนักการเมือง นักวิชาการ และภาคประชาสังคม ซึ่งสะท้อนว่าการเคลื่อนไหวมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคม ไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะกรณี

ประการที่สอง คือ กลยุทธ์การเจรจาและการสื่อสารสาธารณะ ขบวนการใช้ทั้งการเจรจากับหน่วยงานรัฐ การยื่นหนังสือ การเข้าร่วมเวทีนโยบาย การจัดกิจกรรมสาธารณะ การสื่อสารผ่านสื่อ และการสร้างความเข้าใจในสังคม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับข้อเรียกร้องของชนเผ่าพื้นเมือง

ประการที่สาม คือ กลยุทธ์การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์และกิจกรรมสาธารณะ เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ การจัดเวทีสาธารณะ การจัดงานวันชนเผ่าพื้นเมือง การรวมตัวเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างการรับรู้ของสังคมและสร้างแรงสนับสนุนทางสังคมต่อขบวนการเคลื่อนไหว

ประการที่สี่ คือ กลยุทธ์การเลือกจังหวะเวลาในการเคลื่อนไหว ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของขบวนการเคลื่อนไหว กล่าวคือ ขบวนการจะต้องประเมินสถานการณ์ทางการเมือง โอกาสเชิงนโยบาย และความพร้อมของเครือข่าย ก่อนตัดสินใจใช้วิธีการเคลื่อนไหวในแต่ละรูปแบบ ไม่สามารถใช้วิธีการเดียวในทุกสถานการณ์ได้

โดยรวมแล้ว วิเคราะห์กลยุทธ์ของขบวนการเคลื่อนไหวมีลักษณะเป็น กลยุทธ์แบบผสมผสาน (mixed strategy) ที่ประกอบด้วยการเจรจา การรณรงค์ การเคลื่อนไหวสาธารณะ การทำงานเชิงนโยบาย และการสร้างเครือข่าย ซึ่งทำให้ขบวนการสามารถดำรงอยู่และสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ในระยะยาว

3) การจัดการทรัพยากรและเครือข่ายทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง คือ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ทรัพยากรของขบวนการไม่ได้หมายถึงทรัพยากรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้นำ เครือข่ายแกนนำ นักวิชาการ นักกฎหมาย,ทรัพยากรความรู้ เช่น ข้อมูล กฎหมาย งานวิจัย ความรู้เชิงนโยบาย, ทรัพยากรทางสังคม เช่น เครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ภาครัฐ และรวมทั้งสื่อ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาสังคม นักวิชาการ มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ นักการเมือง และองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้ขบวนการมีทรัพยากรทั้งด้านความรู้ เครือข่าย และความชอบธรรมทางสังคมเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ขบวนการมีพลังในการต่อรองมากขึ้น นอกจากนี้ การทำงานของขบวนการมีลักษณะเป็น เครือข่ายหลายระดับ ทั้งระดับชุมชน ระดับเครือข่ายชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง ระดับองค์กรระดับประเทศ และระดับนโยบาย ทำให้สามารถเคลื่อนไหวได้ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายในเวลาเดียวกัน

4) ภาวะผู้นำของขบวนการเคลื่อนไหว

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และมีพลังในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย โดยลักษณะของภาวะผู้นำมิได้เป็นภาวะผู้นำแบบสั่งการตามลำดับชั้น แต่เป็นภาวะผู้นำเชิงเครือข่ายและภาวะผู้นำเชิงขบวนการทางสังคม ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน ผู้สร้างเครือข่าย ผู้กำหนดยุทธศาสตร์ และผู้สื่อสารกับสังคมและรัฐ ผู้นำของขบวนการมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ได้แก่ การกำหนดทิศทางของขบวนการ การสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายชาติพันธุ์ การเจรจากับหน่วยงานรัฐ การผลักดันนโยบายและกฎหมาย ตลอดจนการสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในขบวนการ ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะทำงานร่วมกันในระยะยาว นอกจากนี้ ภาวะผู้นำของขบวนการยังมีลักษณะเป็น ผู้นำแบบทำงานร่วมกัน (collective leadership) กล่าวคือ ไม่ได้มีผู้นำเพียงคนเดียว แต่มีผู้นำหลายระดับ ทั้งผู้นำระดับชุมชน ผู้นำระดับเครือข่าย และผู้นำระดับนโยบาย ซึ่งทำให้ขบวนการมีความเข้มแข็งและไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไป

อีกประเด็นสำคัญ คือ ผู้นำของขบวนการต้องมีความสามารถในการเชื่อมโยงโลกของชุมชนกับโลกของนโยบาย กล่าวคือ ต้องเข้าใจวิถีชีวิตและปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็ต้องมีความรู้ด้านกฎหมาย นโยบาย และการเมือง เพื่อสามารถเจรจาและผลักดันข้อเรียกร้องในระดับนโยบายได้ ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ภาวะผู้นำจึงไม่ได้มีบทบาทเพียงในการบริหารองค์กร แต่มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว การจัดการความขัดแย้งภายในเครือข่าย การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ก่อให้เกิดบทเรียนสำคัญทั้งมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคม การสร้างเครือข่าย การเจรจานโยบาย การพัฒนาภาวะผู้นำ และการ

จัดการทรัพยากร ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้และรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนได้

1) บทเรียนด้านการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหว บทเรียนสำคัญประการแรก คือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้เกิดขึ้นจากบุคคลหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เกิดจากการรวมตัวของเครือข่ายชุมชนที่มีปัญหาร่วมกัน และมีการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ ไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายระดับประเทศ แสดงให้เห็นว่าการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องอาศัยเวลาความต่อเนื่อง และการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายอย่างต่อเนื่องการมีองค์กรกลาง เช่น สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย มีความสำคัญต่อการทำงานเชิงนโยบาย เพราะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเจรจา เป็นศูนย์กลางข้อมูล เป็นผู้ประสานงานเครือข่าย และเป็นกลไกในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย

2) บทเรียนด้านกลยุทธ์การเคลื่อนไหว ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวที่ประสบความสำเร็จไม่ได้ใช้วิธีการเคลื่อนไหวเพียงรูปแบบเดียว แต่ต้องใช้กลยุทธ์หลายรูปแบบร่วมกัน เช่น การเจรจา, การรณรงค์สาธารณะ, การสร้างเครือข่าย,การทำงานเชิงนโยบาย, การใช้ข้อมูลและงานวิจัย, การสร้างความเข้าใจในสังคม บทเรียนสำคัญ คือ การเคลื่อนไหวทางสังคมต้องใช้ทั้งพลังมวลชน พลังความรู้ และพลังนโยบายร่วมกัน หากใช้เพียงการชุมนุมหรือการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์เพียงอย่างเดียว จะไม่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้

3) บทเรียนด้านภาวะผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว โดยผู้นำของขบวนการไม่ได้มีบทบาทเพียงการบริหารองค์กร แต่มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์ สร้างเครือข่าย ประสานงานกับหน่วยงานรัฐ สื่อสารกับสังคม และสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีผู้นำหลายระดับ ไม่ใช่ผู้นำเพียงคนเดียว แต่ต้องมีทั้งผู้นำระดับชุมชน ผู้นำระดับเครือข่าย และผู้นำระดับนโยบาย

4) บทเรียนด้านการจัดการทรัพยากรและเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งไม่ได้มีเพียงทรัพยากรทางการเงิน แต่มีทรัพยากรที่สำคัญหลายประเภท ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ เครือข่ายทางสังคม และความชอบธรรมทางสังคม ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวมากกว่าทรัพยากรทางการเงินเพียงอย่างเดียว การสร้างเครือข่ายเป็นปัจจัยที่ทำให้ขบวนการสามารถขยายพื้นที่ทางนโยบายและเพิ่มอำนาจต่อรองกับรัฐได้

5) บทเรียนการวิเคราะห์รูปแบบการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย จากผลการวิจัยทั้งหมด สามารถวิเคราะห์รูปแบบการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยได้ว่า เป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีลักษณะสำคัญดังนี้ 1) เริ่มจากการรวมตัวของชุมชนที่มีปัญหาร่วมกัน 2) พัฒนาเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ 3) จัดตั้งองค์กรกลางเพื่อทำงานเชิงนโยบาย 4) ใช้กลยุทธ์การเคลื่อนไหวหลายรูปแบบร่วมกัน 5) สร้างเครือข่ายกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม 6) ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและกฎหมาย

อภิปรายผลการวิจัย

1. อภิปรายผลการวิจัยกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองและสิทธิชุมชน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการก่อรูปและการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่าการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยมีเป้าหมายสำคัญในการเรียกร้องสิทธิในที่ดินและทรัพยากร สิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิในการกำหนดตนเอง และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลักที่ทำให้เกิดการรวมตัวและการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย คือ ปัญหาสิทธิในที่ดินและทรัพยากร ปัญหาสถานะทางกฎหมาย และการไม่ได้รับการยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับชุมชนดั้งเดิม โดยรัฐมีอำนาจในการกำหนดพื้นที่ป่าและทรัพยากรผ่านกฎหมาย ขณะที่ชุมชนมีระบบการใช้ทรัพยากรแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายของรัฐ ความขัดแย้งดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงความขัดแย้งเรื่องที่ดิน แต่เป็นความขัดแย้งเรื่องสิทธิ อำนาจ และการยอมรับตัวตนของชนเผ่าพื้นเมืองในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการด้านสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองที่มองว่าปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดด้านสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองที่อธิบายว่า ปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองสัมพันธ์กับโครงสร้างทางกฎหมาย การเมือง อำนาจ การรับรองอัตลักษณ์และสิทธิในการกำหนดตนเอง มากกว่าการมองปัญหาเฉพาะในระดับบุคคลหรือชุมชน (Anaya, 2004; Niezen, 2003)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้เป็นเพียงการเรียกร้องสิทธิรายกรณี แต่เป็นการพยายามผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การผลักดันกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ การผลักดันสิทธิในที่ดินและทรัพยากร และการสร้างการยอมรับชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับสากลที่มองว่าชนเผ่าพื้นเมืองไม่ใช่เพียงชนกลุ่มน้อย แต่เป็น “ประชาชน” ที่มีสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง และมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่ส่งผลต่อชีวิตของตนเอง ในขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสะท้อนแนวคิดสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยพบว่าการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เช่น การจัดการป่า การใช้ที่ดินแบบชุมชน และการรักษาทรัพยากรตามวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Ostrom (1990) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนสามารถพัฒนากติกาและสถาบันสำหรับการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างมีประสิทธิผลได้ภายใต้เงื่อนไขเชิงสถาบันที่เหมาะสม

ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิทธิในการกำหนดตนเอง สิทธิในที่ดินและทรัพยากร สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ซึ่งสะท้อนว่าการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในระดับโลก ที่มุ่งเรียกร้องสิทธิ ความเป็นธรรม และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสมัยใหม่

2. อภิปรายผลการวิจัยกับทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่า การเคลื่อน ไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เกิดขึ้นแบบกระจัดกระจายหรือเป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะพื้นที่ แต่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างองค์กร มีการกำหนดยุทธศาสตร์ มีการใช้ข้อมูลทางวิชาการ มีการเจรจาทางนโยบาย และมีการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายแนวคิด ได้แก่ ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ทฤษฎีโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Theory) ทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

1) ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและพัฒนาไปสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายได้ โดยอาศัยการระดมและบริหารจัดการทรัพยากรหลายประเภท ทั้งทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชนและแกนนำจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทรัพยากรด้านความรู้ ได้แก่ ข้อมูลวิชาการ งานวิจัย และความรู้ด้านกฎหมายและนโยบาย ตลอดจนทรัพยากรด้านเครือข่าย ได้แก่

องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ภาคประชาสังคม สื่อ และองค์กรระหว่างประเทศ การทำงานร่วมกันของทรัพยากรเหล่านี้ช่วยเพิ่มศักยภาพของขบวนการในการสื่อสารประเด็น สร้างความชอบธรรม และผลักดันข้อเรียกร้องเข้าสู่กระบวนการนโยบาย

ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ซึ่งเสนอว่า การเกิดขึ้นและความสามารถในการดำรงอยู่ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมิได้ขึ้นอยู่กับความคับข้องใจหรือความเดือดร้อนของสมาชิกเพียงอย่างเดียว หากแต่สัมพันธ์กับความสามารถของขบวนการในการเข้าถึง ระดม จัดสรร และใช้ทรัพยากร รวมทั้งการพัฒนาองค์กรและเครือข่ายสนับสนุนเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายของขบวนการ (McCarthy & Zald, 1977) เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยครั้งนี้จึงเห็นได้ว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้อาศัยเพียงพลังการรวมตัวของสมาชิก แต่สามารถเชื่อมโยงทรัพยากรด้านบุคคล ความรู้ เครือข่าย และความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ขบวนการสามารถดำรงอยู่ในระยะยาวและยกระดับการเคลื่อนไหวจากระดับพื้นที่ไปสู่การผลักดันเชิงนโยบายได้

2) การอภิปรายผลกับทฤษฎีโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Theory) ทฤษฎีโอกาสทางการเมืองอธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะเกิดขึ้นหรือขยายตัวได้ เมื่อโครงสร้างทางการเมืองเปิดโอกาส เช่นรัฐเปิดพื้นที่ให้มีการมีส่วนร่วม, มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง, มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่เปิดโอกาส, มีหน่วยงานรัฐที่พร้อมรับฟัง, มีเวทีนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางการเมือง เช่นการใช้กลไกคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, การใช้เวทีรัฐสภา, การผลักดันกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์, การใช้กระบวนการนโยบายสาธารณะ และการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐบางหน่วยงาน แสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เป็นการเผชิญหน้ากับรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการใช้โอกาสทางการเมืองในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับ Political Opportunity Theory ที่มองว่าความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวขึ้นอยู่กับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Tarrow, 2011)

3) การอภิปรายผลกับทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) ทฤษฎี Framing อธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องสร้าง “กรอบความหมาย” เพื่อทำให้สังคมเข้าใจปัญหาและเห็นความชอบธรรมของการเคลื่อนไหว เช่น การสร้างคำอธิบายว่าใครคือผู้ถูกกระทำ ปัญหาคืออะไร ใครควรรับผิดชอบ และควรแก้ไขอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีการสร้างกรอบความหมายใหม่เกี่ยวกับชนเผ่าพื้นเมือง เช่นจาก “ผู้บุกรุกป่า” เป็น “คนอยู่กับป่า” จาก “ชนกลุ่มน้อย” เป็น “ชนเผ่าพื้นเมือง” จาก “ปัญหาความมั่นคง” เป็น “ปัญหาสิทธิ” และ จาก “คนไร้สัญชาติ” เป็น “คนที่รัฐต้องรับรองสิทธิ” ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับ Framing Theory ที่มองว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการต่อสู้เชิงความหมาย (struggle over meaning) ไม่ใช่เพียงการต่อสู้เชิงนโยบาย (Snow et al., 1986)

4) การอภิปรายผลกับแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองเกิดขึ้นผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ เช่นเครือข่ายชุมชนชาติพันธุ์, เครือข่าย NGO, เครือข่ายนักวิชาการ, เครือข่ายนักกฎหมาย, เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ และเครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายเหล่านี้ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ทรัพยากร และการสนับสนุนทางสังคม ทำให้การเคลื่อนไหวมีพลังมากขึ้น ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับแนวคิด Social Network ที่มองว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้เกิดจากบุคคลเพียงคนเดียว แต่เกิดจากเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม (Della Porta & Diani, 2006)

3. อภิปรายผลการวิจัยกับแนวคิดภาวะผู้นำ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถผลักดันประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเข้าสู่ระดับนโยบายได้ โดยผู้นำไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้สั่งการ แต่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเครือข่าย ผู้สื่อสาร ผู้เจรจา และผู้สร้างความหมายทางสังคม ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดภาวะผู้นำหลายแนวคิด

ประการแรก ผลการวิจัยสะท้อนแนวคิด ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) กล่าวคือ ผู้นำไม่ได้เพียงบริหารองค์กร แต่สามารถสร้างวิสัยทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจ และทำให้คนในเครือข่ายเห็นเป้าหมายร่วมกัน เช่น การผลักดันเรื่องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง การผลักดันกฎหมาย และการสร้างการยอมรับในสังคม ผู้นำจึงทำหน้าที่เปลี่ยนจาก “ปัญหาของชุมชน” ให้กลายเป็น “ประเด็นสาธารณะ” ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985)

ประการที่สอง ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำของขบวนการชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้ใช้อำนาจแบบสั่งการ แต่ใช้การทำงานแบบเครือข่าย ใช้การเจรจา ใช้ความสัมพันธ์ ใช้ความน่าเชื่อถือ และใช้ความรู้ทางกฎหมายและนโยบายในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ภาวะผู้นำเชิงเครือข่าย (Network Leadership) หรือภาวะผู้นำในสังคมเครือข่าย ที่ผู้นำไม่ได้อยู่เหนือคนอื่น แต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คน องค์กร และทรัพยากรเข้าด้วยกัน (Silvia & McGuire, 2010)

ประการที่สาม ผลการวิจัยสะท้อนว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่การเคลื่อนไหวต้องใช้เวลานาน ต้องเผชิญกับอุปสรรคทางกฎหมายและนโยบาย ผู้นำจึงต้องมีความอดทน มีความเสียสละ และมีความเชื่อมั่นในเป้าหมาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวคิดภาวะผู้นำเชิงศีลธรรม (Moral Leadership) หรือผู้นำที่ขับเคลื่อนงานด้วยคุณค่า ความยุติธรรม และความเชื่อในสิทธิของมนุษย์ (Sergiovanni, 1992)

ประการที่สี่ ผลการวิจัยยังพบว่า ภาวะผู้นำในการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้อยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียว แต่เป็น ภาวะผู้นำแบบกระจาย (Distributed Leadership) คือ มีผู้นำหลายคนในหลายพื้นที่ หลายองค์กร และหลายเครือข่าย ทำให้การเคลื่อนไหวไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และสามารถดำเนินต่อไปได้แม้ผู้นำบางคนจะถอนตัวหรือเปลี่ยนบทบาท (Gronn, 2002)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดภาวะผู้นำ สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำในการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีลักษณะสำคัญ ได้แก่เป็นผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง, เป็นผู้นำเชิงเครือข่าย, เป็นผู้นำเชิงคุณค่าและความยุติธรรม, เป็นภาวะผู้นำแบบกระจาย, เป็นผู้นำที่ทำงานเชิงนโยบาย และเป็นผู้นำที่เชื่อมชุมชนกับรัฐและสังคม ภาวะผู้นำในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถผลักดันประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเข้าสู่ระดับนโยบายและระดับสังคมได้

ประการแรก ในประเด็นการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมือง งานวิจัยของประสิทธิ์ ลีปรีชา และมุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ (2564) พบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยมีพัฒนาการจากการเรียกร้องสิทธิชุมชนในระดับพื้นที่ ไปสู่การเรียกร้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายและระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างองค์กร และมีการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นองค์กรเครือข่ายที่เชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์จากหลายพื้นที่ และขับเคลื่อนประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายของประเทศ

ประการที่สอง งานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมากพบว่า ความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเดือดร้อนของประชาชนเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการมีองค์กร การมีผู้นำ การมีเครือข่าย และการมีทรัพยากรสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Resource Mobilization Theory ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบในลักษณะเดียวกัน คือ การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะมีการสร้างองค์กร มีการสร้างเครือข่าย มีการทำงานร่วมกับนักวิชาการ NGO และองค์กรระหว่างประเทศ และมีการใช้ข้อมูลทางวิชาการและกฎหมายในการขับเคลื่อนนโยบาย

ประการที่สาม งานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมากพบว่า โครงสร้างทางการเมืองมีผลต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหว หากระบบการเมืองเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ขบวนการเคลื่อนไหวจะสามารถผลักดันนโยบายได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Political Opportunity Theory ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถใช้ช่องทางทางการเมือง เช่น คณะกรรมาธิการรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และกระบวนการนโยบายสาธารณะ ในการผลักดันกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง

ประการที่สี่ งานวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในหลายประเทศพบว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เป็นเพียงการเรียกร้องสิทธิทางเศรษฐกิจหรือทรัพยากร แต่เป็นการต่อสู้เพื่อการยอมรับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และสิทธิในการกำหนดตนเอง ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้มุ่งเฉพาะเรื่องที่ดินหรือทรัพยากร แต่รวมถึงการยอมรับอัตลักษณ์ การใช้คำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” การคุ้มครองวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐ

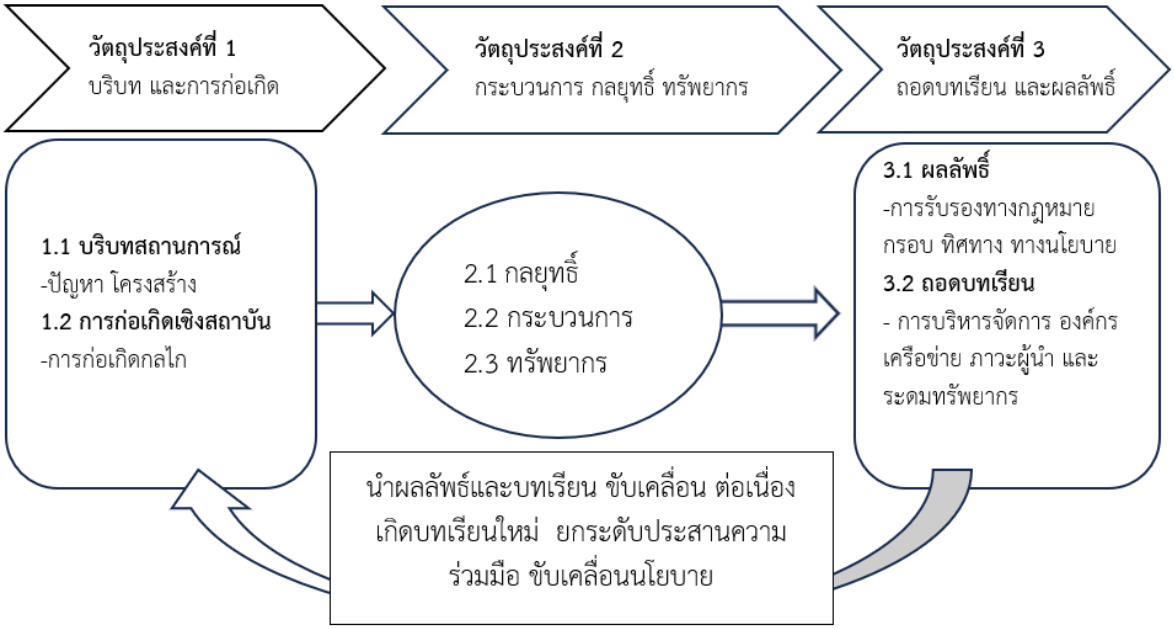
ประการที่ห้า ในประเด็นภาวะผู้นำ งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำภาคประชาชนจำนวนมากพบว่า ผู้นำภาคประชาชนไม่ได้ใช้อำนาจแบบสั่งการ แต่ใช้การสร้างความเชื่อมั่น การสร้างเครือข่าย การเจรจา และการทำงานร่วมกับหลายภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ผู้นำในการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเครือข่าย ผู้เจรจานโยบาย ผู้สื่อสารสาธารณะ และผู้สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐ

ผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่เพิ่มเติมจากงานวิจัยเดิม พบว่า ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านการระดมทรัพยากรหรือโครงสร้างทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของหลายปัจจัย ได้แก่ ภาวะผู้นำ เครือข่ายทางสังคม ความรู้ทางกฎหมายและนโยบาย การสื่อสารสาธารณะ และการสร้างความชอบธรรมทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในบริบทของชนเผ่าพื้นเมืองเป็นการเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายและเชิงนโยบาย มากกว่าการเคลื่อนไหวเชิงการประท้วง

องค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ที่สำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การชี้ให้เห็นว่าขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทไทยสามารถพัฒนาไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงโครงสร้างได้ หากมีการจัดการภายในที่ยืดหยุ่น การเปิดพื้นที่ให้ความหลากหลายทางอัตลักษณ์ และการใช้ทรัพยากรทางสังคมอย่างมีกลยุทธ์

ในเชิงคุณูปการทางวิชาการ งานวิจัยนี้ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในบริบทไทย โดยเฉพาะการบูรณาการแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร และการสร้างกรอบความหมายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังเสนอกรอบการถอดบทเรียนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาขบวนการของกลุ่มชายขอบอื่น ๆ ในสังคมไทยได้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

1. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมืองในกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจอย่างเป็นระบบในทุกระดับ โดยเปิดพื้นที่ให้ตัวแทนชนเผ่าพื้นเมือง รวมถึงผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความหลากหลาย ได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การกำหนดแนวทาง และการขับเคลื่อนนโยบาย ตลอดจนส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐ ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ ศักยภาพของผู้นำ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการชนเผ่าพื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมการสร้างเครือข่าย การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร ความรู้ ข้อมูล และเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของขบวนการในระยะยาว

3. การกำหนดและออกแบบนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาพื้นที่ควรคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองควบคู่กับมิติทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรและการพัฒนาพื้นที่มีความเหมาะสมกับบริบทและนำไปสู่ความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรขยายการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทของประเทศหรือพื้นที่ที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการ รูปแบบการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และ

ผลลัพธ์ ตลอดจนทำความเข้าใจปัจจัยด้านสังคม การเมือง และกฎหมายที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการในแต่ละบริบท ๆ

2. ควรศึกษาพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการจัดการพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ และการเชื่อมโยงกับกระบวนการกระจายอำนาจ เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างของรูปแบบการจัดการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่

3. ควรศึกษาบทบาทของคนรุ่นใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลในการขับเคลื่อนขบวนการชนเผ่าพื้นเมือง โดยให้ความสำคัญกับการใช้สื่อดิจิทัล การสร้างเครือข่าย การสื่อสารสาธารณะ การถ่ายทอดอัตลักษณ์และองค์ความรู้ ตลอดจนการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เพื่อทำความเข้าใจแนวโน้มและรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในบริบทปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2548). *กรอบมโนทัศน์การวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภาคประชาชน.* สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา และมุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ (2564). การศึกษาเพื่อความเป็นไทยกับกลุ่มชนพื้นเมืองในภาคเหนือ. *วารสารธรรมศาสตร์*. 4(2), 68-97.

เสน่ห์ จามริก. (2546). *สิทธิมนุษยชนบนเส้นทางวัฒนธรรมไทย. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.*

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนการทัศน์และนโยบาย.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

Anaya, S. J. (2004). *Indigenous peoples in international law* (2nd ed.). Oxford University Press.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. Free Press.

Castells, M. (2010). *The power of identity: The information age: Economy, society, and culture* (2nd ed., Vol. 2). Wiley-Blackwell.

Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction (2nd ed.).* Blackwell Publishing.

Escobar, A. (2008). *Territories of difference: Place, movements, life, redes*. Duke University Press.

Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review.* 3, 107–120.

Gronn, P. (2002). Distributed leadership as a unit of analysis. *The Leadership Quarterly*. 13(4), 423–451. https://doi.org/10.1016/S1048-9843(02)00120-0

McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*. 82(6), 1212–1241. https://doi.org/10.1086/226464

Niezen, R. (2003). *The origins of indigenism: Human rights and the politics of identity*. University of California Press.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

Posey, D. A. (Ed.). (1999). *Cultural and spiritual values of biodiversity: A complementary contribution to the Global Biodiversity Assessment*. Intermediate Technology Publications.

Sergiovanni, T. J. (1992). *Moral leadership: Getting to the heart of school improvement*. Jossey-Bass.

Silvia, C., & McGuire, M. (2010). Leading public sector networks: An empirical examination of integrative leadership behaviors. *The Leadership Quarterly*. 21(2), 264–277. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.01.006

Smith, L. T. *(2012). Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples* (2nd ed.). Zed Books.

Snow, D. A., Rochford, E. B., Jr., Worden, S. K., & Benford, R. D. (1986). Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American Sociological Review*. 51(4), 464–481. https://doi.org/10.2307/2095581

Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Taylor, C. (1994). The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (pp. 25–73). Princeton University Press.

Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.

Touraine, A. (1981). *The voice and the eye: An analysis of social movements*. Cambridge University Press.

United Nations. (2007). *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. United Nations.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2009). *State of the world's Indigenous peoples*. United Nations.

Vandergeest, P., & Peluso, N. L. (1995). Territorialization and state power in Thailand. *Theory and Society*. 24(3), 385–426. https://doi.org/10.1007/BF00993352

การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ในจังหวัดนนทบุรี

APPLICATION OF SUSTAINABLE COST ACCOUNTING ON THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF SMEs IN NONTABURI PROVINCE

[1]นพัชกร ทองเรือนดี, [2]กิตติวัฒน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา,
[3]อาธิตญา ฉวีวงษ์, [4]สุพรรณนิกา ศรีพูล*

[1]Naphachakorn Thongruandee, [2]Kittiwat Isarankuranaayudhya,
[3]Artittaya Chaveewong, [4]Supannika Sripool
Corresponding Author's E-mail: Naphachakorn.th@northbkk.ac.th*

Received: ***April 28, 2026*** *Revised:* ***May 26, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs 2) ศึกษาผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ 3) วิเคราะห์อิทธิพลของการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs การวิจัยเป็นเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ประกอบการหรือผู้จัดการ SMEs จำนวน 400 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้ SCA โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม ตามลำดับ สำหรับผลการดำเนินงานของ SMEs พบว่าอยู่ในระดับมากในทุกมิติ โดยด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณพบว่า การประยุกต์ใช้ SCA มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า SCA เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยยกระดับผลการดำเนินงานของ SMEs โดยเฉพาะผ่านการนำข้อมูลต้นทุนไปใช้ในการตัดสินใจ ซึ่งสามารถส่งเสริมการดำเนินธุรกิจให้เกิดความสมดุลในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน; ผลการดำเนินงาน; วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

---

[1] อาจารย์ สาขาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Lecturer, Accounting Program, Faculty of Business Administration, North Bangkok University, E-mail: Naphachakorn.th@northbkk.ac.th

[2] อาจารย์ สาขาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Lecturer, Accounting Program, Faculty of Business Administration, North Bangkok University, E-mail: Kittiwat.Is@northbkk.ac.th

[3] อาจารย์ สาขาการจัดการโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Lecturer, Department of Logistics and Supply Chain Management, Faculty of Business Administration, North Bangkok University; E-mail: Artittaya.ch@northbkk.ac.th

[4] อาจารย์ ดร. สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ: Lecturer Dr., Management Program, Faculty of Business Administration, North Bangkok University

ABSTRACT

This research aimed to: 1) study the application of Sustainability Cost Accounting (SCA) among SMEs; 2) study the performance of SMEs in economic, social, and environmental dimensions; and 3) analyze the influence of the application of Sustainability Cost Accounting (SCA) on the performance of SMEs. This research employed a quantitative approach. A questionnaire was used as the instrument for collecting data from 400 SME entrepreneurs or managers. The data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation, and inferential statistics, including multiple regression analysis.

The research findings revealed that the overall application of SCA was at a high level. The use of MFCA, LCC, and ABEC techniques had the highest mean, followed by the use of information for decision-making and the identification of environmental/social costs, respectively. Regarding the performance of SMEs, it was found to be at a high level in all dimensions, with the economic dimension having the highest mean, followed by the environmental and social dimensions. The results of multiple regression analysis revealed that the application of SCA had a positive influence on the performance of SMEs at a statistical significance level of .05, particularly the use of information for decision-making, which was the most influential factor. The new knowledge from this research indicates that SCA is a strategic tool that helps enhance the performance of SMEs, particularly through the use of cost information in decision-making, which can promote business operations to achieve a sustainable balance across economic, social, and environmental dimensions.

Keywords: Sustainability Cost Accounting; Performance; Small and Medium-sized Enterprises (SMEs)

บทนำ

ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยมีสัดส่วนกว่า 99% ของจำนวนวิสาหกิจทั้งหมด และสร้างการจ้างงานมากกว่า 70% ของแรงงานทั้งประเทศ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566) อย่างไรก็ตาม SMEs จำนวนมากยังเผชิญความท้าทายในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านเงินทุน การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ก่อให้เกิดแรงกดดันให้ธุรกิจต้องปรับตัวสู่แนวคิดความยั่งยืน (Elkington, 1997)

การนำระบบบัญชีต้นทุนมาประยุกต์ใช้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยให้ผู้ประกอบการเข้าใจโครงสร้างต้นทุนที่แท้จริง สามารถควบคุมค่าใช้จ่าย เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และกำหนดราคาที่เหมาะสมได้ (Datar & Rajan, 2021) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ซึ่งมักมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ความรู้ทางบัญชี และระบบข้อมูลต้นทุนที่เป็นระบบ ทำให้การตัดสินใจทางธุรกิจอาจขาดความแม่นยำและไม่สามารถสะท้อนต้นทุนที่แท้จริงได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้ การพัฒนาระบบ บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Cost Accounting: SCA) ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเป็นการบูรณาการแนวคิดบัญชีต้นทุนแบบดั้งเดิมเข้ากับมิติด้านความยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การประเมินต้นทุนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงต้นทุนทางการเงิน แต่ยังครอบคลุมต้นทุน

ภายนอก (externalities) ที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานขององค์กรด้วย (Elkington, 1997) ในมุมมองเชิงลึก SCA สำหรับ SMEs มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ เช่น การลดต้นทุนที่ไม่จำเป็นผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การลดของเสียในกระบวนการผลิต และการพัฒนาแนวทางธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยสร้างความโปร่งใสต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในปัจจุบันยังพบว่าการประยุกต์ใช้ SCA ใน SMEs ยังอยู่ในระดับจำกัด เนื่องจากขาดองค์ความรู้เชิงลึก ขาดเครื่องมือทางบัญชีที่เหมาะสม และยังไม่มีกรอบการประยุกต์ใช้ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

สำหรับ SMEs ในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูงและใกล้กรุงเทพมหานคร การแข่งขันทางธุรกิจมีความเข้มข้นสูง ผู้ประกอบการจึงต้องการเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจและลดความเสี่ยงในระยะยาว การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้สามารถลดต้นทุนและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แต่ยังสามารถยกระดับภาพลักษณ์องค์กร สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเพิ่มศักยภาพในการดำเนินธุรกิจที่มั่นคงและแข่งขันได้ในตลาดปัจจุบัน (Burritt & Schaltegger, 2010) งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการนำเสนอแนวทางและตัวแบบที่ SMEs ในจังหวัดนนทบุรีสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเติบโตอย่างยั่งยืนทั้งต่อธุรกิจและเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการสำรวจ ขอบเขตด้านเนื้อหาได้ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs และผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ขอบเขตด้านพื้นที่จากผู้ประกอบการหรือผู้จัดการ SMEs ที่จดทะเบียนและดำเนินธุรกิจในจังหวัดนนทบุรี

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการ SMEs ที่จดทะเบียนและดำเนินธุรกิจในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 82,020 ราย (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2567) ใช้วิธีการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie และ Morgan (1970) ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากรและกำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง และใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยผู้วิจัยดำเนินการสุ่มจากรายชื่อประชากรทั้งหมดด้วยวิธีการจับฉลาก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษากรอบแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำชี้แนะ โดยสร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็นแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) โดยเลือกตอบตัวเลือกเพียงตัวเลือกเดียว

ตอนที่ 2 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนของการประเมินระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ดังนี้ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

ตอนที่ 3 ผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนของการประเมินระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ ดังนี้ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัด ได้แก่ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ด้วยวิธีดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามและวัตถุประสงค์ตามผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเครื่องมือและปรับแก้ไข และตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามก่อนนำไปใช้จริงจำนวน 30 ตัวอย่าง โดยเก็บจากผู้ประกอบการหรือผู้จัดการ SMEs ที่จดทะเบียนและดำเนินธุรกิจในจังหวัดปทุมธานี ทั้งนี้ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับจากการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่า 0.901 โดยค่าความเชื่อมั่นมากกว่า 0.70 (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2564) ซึ่งเป็นการบ่งชี้ว่ามีความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถาม ซึ่งผลการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์และสามารถนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้

5. การเก็บรวบรวม

ผู้วิจัยจัดเก็บด้วยตนเอง โดยจัดทำแบบสอบถาม โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และในการเก็บข้อมูลจะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนของข้อมูล และดำเนินการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ดังนี้

6.1 นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

6.2 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

- แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และนำข้อมูลที่ได้มาแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

- แบบสอบถามระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และนำข้อมูลที่ได้มาแปรผล

วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถาม

6.4 การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

เกณฑ์การแปลความหมายเพื่อจัดระดับคะแนนเฉลี่ยความคิดเห็น กำหนดเป็นช่วงคะแนนดังต่อไปนี้ (ธานินท์ ศิลป์จารุ, 2564)

คะแนนเฉลี่ย	1.00-1.80	แปลความหมายว่า	น้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.81-2.60	แปลความหมายว่า	น้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.61-3.40	แปลความหมายว่า	ปากลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.41-4.20	แปลความหมายว่า	มาก
คะแนนเฉลี่ย	4.21-5.00	แปลความหมายว่า	มากที่สุด

6.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้มาเปลี่ยนเป็นรหัสตัวเลข แล้วบันทึกลงในโปรแกรม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติตามลำดับ ดังนี้

- สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อบรรยายข้อมูล ดังนี้

1) ค่าร้อยละ สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

2) ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

- สถิติเชิงอนุมาน (Inference Statistic) ได้แก่ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยวิธี Enter โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เพื่อบรรยายข้อมูลการวิเคราะห์อิทธิพลของการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs

ผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอ ตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs

ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจ SMEs มีการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจ SMEs ให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดและเทคนิคทางบัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนมาใช้ในการบริหารจัดการต้นทุน โดยเฉพาะการใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดรองลงมา ได้แก่ การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม ตามลำดับ ทั้งนี้รายละเอียดค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs ปรากฏตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs โดยรวม

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม	3.75	0.72	มาก
2. MFCA, LCC, ABEC	4.11	0.77	มาก
3. การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ	4.05	0.77	มาก
รวม	**3.98**	**0.74**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.11, S.D. = 0.77) รองลงมา คือ การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.05, S.D. = 0.77) และการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.72) ตามลำดับ โดยทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ธุรกิจ SMEs มีแนวโน้มในการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการต้นทุนและการตัดสินใจทางธุรกิจ โดยเฉพาะการใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC ซึ่งช่วยให้ธุรกิจสามารถวิเคราะห์ต้นทุนได้ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม อันนำไปสู่การวางแผนและการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า SMEs มีผลการดำเนินงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจ SMEs มีศักยภาพในการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม ตามลำดับ ทั้งนี้ รายละเอียดค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ปรากฏตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยรวม

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านเศรษฐกิจ	4.12	0.79	มาก
2. ด้านสังคม	3.93	0.80	มาก
3.ด้านสิ่งแวดล้อม	4.04	0.71	มาก
รวม	**4.03**	**0.77**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.03, S.D. = 0.77) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.79) รองลงมา คือ ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04, S.D. = 0.71) และด้านสังคม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.93, S.D. = 0.80) ตามลำดับ โดยทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

วัตถุประสงค์ที่ 3 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงที่สุด คือ การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ รองลงมา ได้แก่ การใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC และการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม ตามลำดับ ทั้งนี้ รายละเอียดผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ปรากฏตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs

ตัวแปรพยากรณ์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	β	Std. Error	Beta		
(ค่าคงที่)	1.413	.222		6.365	.000*
1. การระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม	.084	.042	.087	2.005	.046*
2. การใช้เทคนิค MFCA, LCC, ABEC	.146	.043	.143	3.425	.001*
3. การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ	.418	.036	.534	11.702	.000*
R=.630, R^2=.396, Adjusted R2=.392					

* นัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .630 และสามารถอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานได้ร้อยละ 39.60 (R^2 = .396) เมื่อพิจารณาเป็นรายตัวแปร พบว่า ตัวแปรด้านการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจมีอิทธิพลสูงที่สุด (Beta = .534, Sig. = .000) รองลงมาคือ การใช้เทคนิค MFCA, LCC, ABEC (Beta = .143, Sig. = .001) และการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม (Beta = .087, Sig. = .046) ตามลำดับ ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้ SCA ทุกด้านมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของ SMEs อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของธุรกิจ

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย โดยภาพรวม สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs พบว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ของธุรกิจ SMEs โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC รวมถึงการนำข้อมูลต้นทุนไปใช้ในการตัดสินใจ แสดงให้เห็นว่า SMEs เริ่มให้ความสำคัญกับการบริหารต้นทุนในมิติความยั่งยืนมากขึ้น

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดบัญชีต้นทุน (Cost Accounting Theory) ของ Datar และ Rajan (2021) ที่ระบุว่า การใช้ข้อมูลต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยเพิ่มความสามารถในการวางแผน ควบคุม และตัดสินใจทางธุรกิจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Sustainability Accounting ของ Burritt และ Schaltegger (2010) ที่เน้นการบูรณาการข้อมูลต้นทุนกับมิติสิ่งแวดล้อมและสังคม และชี้ให้เห็นว่า

การบูรณาการข้อมูลด้านต้นทุนกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรและลดความสูญเสียในองค์กร

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า ด้านการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่งอาจสะท้อนว่า SMEs ยังมีข้อจำกัดในการจำแนกและจัดเก็บข้อมูลต้นทุนในมิติดังกล่าวอย่างเป็นระบบ อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านทรัพยากร ความรู้ทางบัญชี และเครื่องมือในการประมวลผลข้อมูลที่ยังไม่เพียงพอ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มุ่งเน้นการสะท้อนต้นทุนอย่างครบถ้วนทุกมิติ

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับบริบททางเศรษฐกิจในปัจจุบัน รวมถึงบริบทของพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางธุรกิจสูงและมี SMEs จำนวนมากที่อยู่ในภาคการค้าและบริการ จะเห็นได้ว่าแรงกดดันด้านต้นทุนและความต้องการปรับตัวสู่ความยั่งยืน ทำให้ผู้ประกอบการเริ่มนำ SCA มาใช้มากขึ้น แต่ยังอยู่ในระดับการประยุกต์ใช้เบื้องต้นเป็นหลัก ดังนั้นผลการวิจัยจึงสะท้อนทั้งพัฒนาการและข้อจำกัดของ SMEs ในการบูรณาการแนวคิดบัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืนในเชิงปฏิบัติอย่างชัดเจน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการดำเนินงานของ SMEs ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พบว่า ผลการดำเนินงานของ SMEs โดยรวมอยู่ในระดับมากในทุกมิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Triple Bottom Line (TBL) ของ Elkington (1997) ที่เน้นว่าธุรกิจควรสร้างสมดุลระหว่างผลกำไร (Profit) ความรับผิดชอบต่อสังคม (People) และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Planet) ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า SMEs สามารถดำเนินงานได้ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิด การวัดผลการดำเนินงาน (Kaplan & Norton, 1992) ที่เสนอว่าความสำเร็จขององค์กรไม่ควรวัดเฉพาะด้านการเงิน แต่ควรครอบคลุมมิติอื่น ๆ ด้วย อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า ด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ซึ่งอาจสะท้อนว่า SMEs ยังให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจมากกว่ามิติทางสังคม ซึ่งแตกต่างบางส่วนจากแนวคิด TBL ที่เน้นความสมดุลในทั้ง 3 มิติอย่างเท่าเทียม อีกทั้งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ Schaltegger และ Burritt (2017) ที่ระบุว่า SCA เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยให้องค์กรสามารถบูรณาการข้อมูลต้นทุนกับมิติความยั่งยืน และนำไปสู่การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับ Christ และ Burritt (2013) ซึ่งพบว่า การนำ Environmental Management Accounting (EMA) มาใช้ จะช่วยให้องค์กรสามารถลดต้นทุนที่ไม่จำเป็นและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรได้ โดยเฉพาะในองค์กรที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร เช่น SMEs รวมถึง สอดคล้องกับ Qian et al. (2018) ที่พบว่าองค์กรที่นำระบบบัญชีต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ จะมีการจัดการข้อมูลที่ดีขึ้น และสามารถสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า “การระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคม” มีระดับต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่ง แตกต่างจาก Gunarathne และ Lee (2015) ที่พบว่า องค์กรที่ประสบความสำเร็จในการใช้ EMA จะมีการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและครบถ้วน และผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับ Hansen และ Schaltegger (2016) ที่พบว่า องค์กรที่นำแนวคิดความยั่งยืนไปใช้ จะมีผลการดำเนินงานที่ดีขึ้นทั้งด้านการเงินและไม่ใช่การเงิน นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับ Porter และ Kramer (2011) ที่เสนอแนวคิด Creating Shared Value โดยระบุว่า การดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมสามารถสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นได้ รวมถึง สอดคล้องกับ Lozano (2012) ที่พบว่า การบูรณาการความยั่งยืนในองค์กรจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในหลายมิติพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งแตกต่างจาก Lozano (2012) ที่เน้นว่าองค์กรควรพัฒนาอย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อ

ความยั่งยืน (SCA) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ ซึ่งมีอิทธิพลสูงที่สุด ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับทฤษฎี Resource-Based View (RBV) ของ Barney (1991) ที่ระบุว่า การใช้ทรัพยากรภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ข้อมูลทางบัญชีและระบบสารสนเทศ จะช่วยสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและเพิ่มผลการดำเนินงานขององค์กร นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของ Burritt และ Schaltegger (2010) ที่ชี้ว่า การนำข้อมูลด้านต้นทุนเพื่อความยั่งยืนมาใช้ในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทุกตัวแปรจะมีอิทธิพลเชิงบวก แต่การระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อม/สังคมมีอิทธิพลต่ำที่สุด ซึ่งอาจสะท้อนว่า SMEs ยังไม่สามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่ง แตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎี ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลต้นทุนในทุกมิติอย่างเท่าเทียม ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับ Henri และ Journeault (2010) ที่ พบว่า ระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (eco-control systems) มีผลต่อ performance ผ่านการใช้ข้อมูลในการควบคุมและตัดสินใจ นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับ Chenhall (2003) ที่ระบุว่า ระบบข้อมูลทางบัญชีและการควบคุม (management control systems) มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจและเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ โดยยืนยันว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) มีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับผลการดำเนินงานของ SMEs ไทย ผ่านการใช้ข้อมูลเชิงต้นทุนเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่มุ่งสู่ความยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังแสดงในภาพที่ 1

1. การบูรณาการ SCA กับผลการดำเนินงานในมิติความยั่งยืน

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยแสดงให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (SCA) สามารถเชื่อมโยงกับผลการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ได้อย่างเป็นรูปธรรมใน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการยืนยันเชิงประจักษ์ของแนวคิด Triple Bottom Line (TBL) ในบริบทของ SMEs ไทย และยืนยันว่าการใช้ SCA สามารถสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทยได้จริง

2. ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของ SMEs

ผลการวิจัยพบว่า “การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ” เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อผลการดำเนินงานของ SMEs โดยสะท้อนว่า ความสำคัญของ SCA อยู่ที่การนำข้อมูลต้นทุนไปใช้จริงในการตัดสินใจทางธุรกิจ ไม่ใช่เพียงการจัดทำหรือการวิเคราะห์ต้นทุนเท่านั้น กล่าวคือ หากองค์กรสามารถนำข้อมูลจาก SCA ไปใช้วางแผน ควบคุม และปรับกลยุทธ์ได้อย่างเหมาะสม จะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขัน

3. ลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ SCA ใน SMEs

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นลำดับความสำคัญขององค์ประกอบ SCA ในการนำไปใช้จริงของ SMEs ได้แก่

1) การใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ

2) การประยุกต์ใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น MFCA, LCC และ ABEC

3) การระบุต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม

ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า SMEs ให้ความสำคัญกับ “ประโยชน์เชิงการตัดสินใจ” มากกว่าการดำเนินการเชิงเทคนิคที่ซับซ้อน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มักให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้งหมดอย่างเท่าเทียมกัน

4. แบบจำลองเชิงประจักษ์ของ SCA ต่อผลการดำเนินงาน

งานวิจัยนี้ได้พัฒนาแบบจำลองเชิงแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง SCA และผลการดำเนินงานของ SMEs โดยสามารถสรุปได้ว่า

ผลการดำเนินงานของ SMEs เกิดจากการผสมผสานของ 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1) การระบุต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม

2) การประยุกต์ใช้เทคนิค SCA

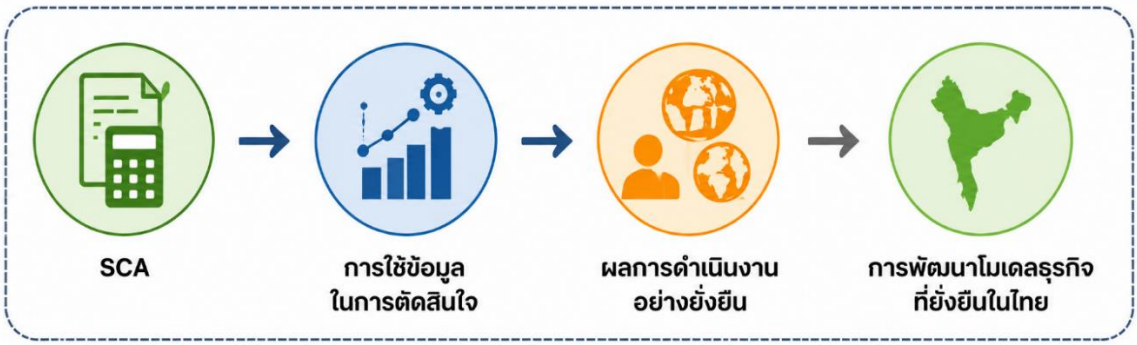
3) การใช้ข้อมูลต้นทุนในการตัดสินใจ

แบบจำลองดังกล่าวช่วยอธิบายกลไกการทำงานของ SCA ในเชิงปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการบริหารต้นทุนเพื่อยกระดับผลการดำเนินงานของ SMEs ได้อย่างเหมาะสม

5. ข้อจำกัดเชิงปฏิบัติของ SMEs และช่องว่างการพัฒนา

ผลการวิจัยยังพบว่า แม้ SMEs จะมีการใช้ข้อมูลต้นทุนในการตัดสินใจในระดับค่อนข้างสูง แต่ยังขาดระบบการระบุต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่เป็นมาตรฐานและครบถ้วน ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงปฏิบัติที่สำคัญในกระบวนการประยุกต์ใช้ SCA

ข้อค้นพบนี้ช่วยชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่างแนวคิดเชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือ ระบบข้อมูล หรือแนวทางสนับสนุน SMEs ให้สามารถประยุกต์ใช้ SCA ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคต

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้บัญชีต้นทุนเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Cost Accounting: SCA) ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ในจังหวัดนนทบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ SCA ของธุรกิจ SMEs โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการใช้เทคนิค MFCA, LCC และ ABEC รวมถึงการนำข้อมูลต้นทุนไปใช้ในการตัดสินใจ แสดงให้เห็นว่า SMEs ให้ความสำคัญกับการบริหารต้นทุนในมิติความยั่งยืนมากขึ้น

2. ผลการดำเนินงานของ SMEs โดยรวมอยู่ในระดับมากในทุกมิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า SMEs มีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจที่ครอบคลุมทั้งด้านผลกำไรและความยั่งยืน

3. การประยุกต์ใช้ SCA มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของ SMEs อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่า SCA เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานของธุรกิจ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผู้ประกอบการ SMEs ควรให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลต้นทุนไปใช้ในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดต่อผลการดำเนินงาน ดังนั้นควรพัฒนาระบบข้อมูลบัญชีให้มีความถูกต้อง ทันสมัย และสามารถนำไปใช้วิเคราะห์เพื่อการวางแผนธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ควรส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือและความรู้ด้านการระบุต้นทุนสิ่งแวดล้อมและสังคมใน SMEs เนื่องจากยังเป็นด้านที่มีระดับการใช้งานและอิทธิพลต่ำกว่าด้านอื่น ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการอบรมและพัฒนาเครื่องมือทางบัญชีที่เหมาะสมกับ SMEs

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ควรพัฒนาให้เป็นระบบดิจิทัลที่เชื่อมโยงข้อมูลแบบเรียลไทม์ โดยจัดทำระบบฐานข้อมูลต้นทุนกลางขององค์กร บูรณาการข้อมูลต้นทุนการผลิต ต้นทุนสิ่งแวดล้อม และต้นทุนทางสังคม และพัฒนา Dashboard สำหรับผู้บริหารเพื่อใช้ติดตามต้นทุนและผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2.2 ด้านต้นทุนทางสังคม (Social Cost Accounting) ควรพัฒนาให้สามารถสะท้อนผลกระทบทางสังคมได้ชัดเจนขึ้น โดยระบุต้นทุนด้านแรงงาน เช่น สวัสดิการ ความปลอดภัย และการพัฒนาทักษะ พัฒนาเกณฑ์การวัดผลกระทบต่อชุมชนรอบข้าง และจัดทำรายงานต้นทุนทางสังคมเพื่อใช้ในการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.3 ด้านการนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจ (Decision-Making Utilization) ควรยกระดับการใช้ข้อมูลต้นทุนเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ โดยใช้ข้อมูลต้นทุนในการกำหนดราคาและการวางแผนกำไร วิเคราะห์ต้นทุน–ผลตอบแทนของโครงการลงทุน (Cost-Benefit Analysis) และใช้ข้อมูลต้นทุนเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไป

3.1 ควรศึกษาตัวแปรอื่นที่อาจมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของ SMEs เช่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ความสามารถของผู้บริหาร หรือแรงกดดันจากกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

3.2 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่อื่น หรือใช้วิธีวิจัยเชิงผสม (Mixed Methods) เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยระหว่างพื้นที่ หรือศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการนำ SCA ไปใช้จริง ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือขององค์ความรู้

เอกสารอ้างอิง

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2564). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS.* ซีเอ็ดยูเคชั่น.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). *รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ปี 2566*. สสว.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2567). *ข้อมูลจำนวนผู้ประกอบการ SMEs ในประเทศไทย. สสว.*

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*. 17(1), 99–120. https://doi.org/10.1177/014920639101700108

Burritt, R. L., & Schaltegger, S. (2010). Sustainability accounting and reporting: Fad or trend? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 23(7), 829–846. https://doi.org/10.1108/09513571011080144

Chenhall, R. H. (2003). Management control systems design within its organizational context: Findings from contingency-based research and directions for the future. *Accounting, Organizations and Society*. 28(2–3), 127–168. https://doi.org/10.1016/S0361-3682(01)00027-7

Christ, K. L., & Burritt, R. L. (2013). Environmental management accounting: The significance of contingent variables for adoption. *Journal of Cleaner Production*. 41, 163–173. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.10.007

Datar, S. M., & Rajan, M. V. (2021). *Horngren's cost accounting: A managerial emphasis* (17th ed.). Pearson.

Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Capstone Publishing.

Gunarathne, N., & Lee, K.-H. (2015). Environmental management accounting (EMA) for environmental management and organizational change: An eco-control approach. *Journal of Accounting & Organizational Change*. 11(3), 362–383. https://doi.org/10.1108/JAOC-10-2013-0078

Hansen, E. G., & Schaltegger, S. (2016). The sustainability balanced scorecard: A systematic review of architectures. *Journal of Business Ethics*. 133(2), 193–221. https://doi.org/10.1007/s10551-014-2340-3

Henri, J.-F., & Journeault, M. (2010). Eco-control: The influence of management control systems on environmental and economic performance. *Accounting, Organizations and Society*. 35(1), 63–80. https://doi.org/10.1016/j.aos.2009.02.001

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The balanced scorecard–Measures that drive performance. *Harvard Business Review*. 70(1), 71–79.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607–610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Lozano, R. (2012). Towards better embedding sustainability into companies' systems: An analysis of voluntary corporate initiatives. *Journal of Cleaner Production*. 25, 14–26. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.11.060

Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. *Harvard Business Review*. 89(1/2), 62–77.

Qian, W., Burritt, R. L., & Monroe, G. S. (2018). Environmental management accounting in local government: Functional and institutional imperatives. *Financial Accountability & Management.* 34(2). 148–165. https://doi.org/10.1111/faam.12151

Schaltegger, S., & Burritt, R. (2017). *Contemporary environmental accounting: Issues, concepts and practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351282529

ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน–5

Macroeconomic Factors Affecting Household Debt in ASEAN-5 Countries

[1]พรวรางค์ ทองคำ[*], [2]ศิริขวัญ เจริญวิริยะกุล

[1]Phornwarang Thongkhom[*], [2]Sirikwan Jaroenwiriyakal

Corresponding Author's E-mail: phornwarang.thon@live.ku.th[*]

Received: ***April 16, 2026*** *Revised:* ***June 26, 2026*** *Accepted:* ***August 26, 2026***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสิงคโปร์ ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศมาเลเซีย และ 2) เสนอแนวทางเชิงนโยบายจากผลการวิเคราะห์หนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิแบบพาเนล รายปี ระหว่าง พ.ศ. 2540–2567 ครอบคลุมระยะเวลา 28 ปี จาก 5 ประเทศ รวมทั้งสิ้น 140 หน่วยข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์การถดถอยด้วยข้อมูลแบบพาเนล โดยใช้แบบจำลองผลกระทบคงที่ เป็นแบบจำลองในการประมาณค่า

ผลการวิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน และการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดต่อ หนี้ครัวเรือน เมื่อเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะส่งผลให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.1738 ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยนโยบายและวิกฤตต้มยำกุ้งมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับอัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงาน อัตราการออม และวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ ไม่มีความสัมพันธ์กับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นการติดตามภาวะเศรษฐกิจผ่านการเติบโตของรายได้ต่อหัวและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรวัยแรงงาน จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐและสถาบันการเงินในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 ควรให้ความสำคัญในการกำกับดูแลระดับหนี้ครัวเรือนให้อยู่ในระดับที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ปัจจัยเศรษฐกิจมหภาค; หนี้ครัวเรือน; กลุ่มประเทศอาเซียน-5

ABSTRACT

This research aimed to 1) analyze the macroeconomic factors affecting household debt in the ASEAN-5 countries, namely Thailand, Singapore, Indonesia, the Philippines, and Malaysia, and 2) propose policy guidelines based on the analysis of household debt in the ASEAN-5 countries. This study employed a quantitative research approach using annual

[1] นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ ภาคพิเศษ คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา; Master's Degree Student in the Master of Economics Program in Business Economics (Special Program), Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University, Sriracha Campus,

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร, อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศรีราชา; Assistant Professor Dr, Lecturer, Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University, Sriracha Campus, E-mail: sirikwan.ja@ku.th

secondary panel data from 1997 to 2024, covering a period of 28 years across five countries, with a total of 140 observations. The data were analyzed using descriptive statistics and panel data regression analysis, with the Fixed Effects Model employed for estimation.

The research findings revealed that per capita gross domestic product, the housing price index, the proportion of the working-age population, and the COVID-19 pandemic were all factors to consider. There is a statistically significant positive correlation between GDP per capita and household debt, with GDP per capita being the most influential factor. A 1 percent increase results in approximately a 0.1738 percent increase in household debt. While the policy interest rate and the Tom Yum Goong crisis have a statistically significant inverse relationship with household debt. Regarding inflation rates, unemployment rates, savings rates, and the 2008 Hamburger Crisis, there was no statistically significant correlation with household debt. Therefore, it is important to track economic conditions through per capita income growth and changes in the working-age population structure. Therefore, it is something that governments and financial institutions in the ASEAN-5 countries should prioritize in managing household debt levels to ensure they remain at a sustainable level.

Keywords: Macroeconomic Factors; Household debt; ASEAN-5 countries

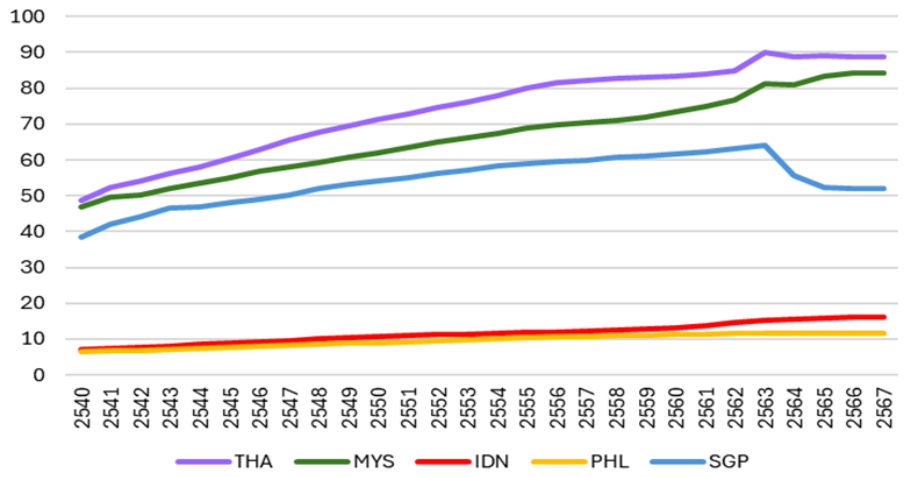
บทนำ

หนี้ครัวเรือน (Household Debt) ถือเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สะท้อนการเงินของประชาชนได้อย่างตรงไปตรงมา อีกนัยหนึ่งสะท้อนถึงภาระหนี้สินทั้งหมดที่ครัวเรือนก่อขึ้นจากการกู้ยืมเงินเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ การบริโภคในชีวิตประจำวัน หรือการลงทุนส่วนบุคคล ซึ่งครอบคลุมสินเชื่อทุกประเภทตั้งแต่สินเชื่อบ้าน สินเชื่อรถยนต์ บัตรเครดิต ไปจนถึงสินเชื่อส่วนบุคคล จากสถิติข้อมูลในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ระดับหนี้ครัวเรือนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการบริโภค การออม และเสถียรภาพทางการเงินของแต่ละประเทศในระยะยาว (Ho & Mainal, 2016)

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ภูมิภาคนี้หันมาให้ความสำคัญกับหนี้ครัวเรือนอย่างจริงจังเริ่มต้นจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งปี พ.ศ. 2540 ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นถึงความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศมากเกินไป เมื่อค่าเงินอ่อนตัวและเงินทุนไหลออก สถาบันการเงินหลายแห่งในภูมิภาคก็ล้มตามกัน บทเรียนครั้งนั้นทำให้หลายประเทศปรับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจมาพัฒนาระบบสินเชื่อภายในประเทศแทน เพื่อส่งเสริมการบริโภคและการลงทุนโดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งทุนจากภายนอกดังเดิม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างนี้วางรากฐานสำคัญที่ทำให้ระดับหนี้ครัวเรือนในอาเซียนเริ่มขยายตัวอย่างมีนัยสำคัญในเวลาต่อมา และยิ่งเร่งตัวขึ้นอีกเมื่อเกิดวิกฤตการเงินโลกปี พ.ศ. 2551 ซึ่งกระตุ้นให้หลายประเทศลดอัตราดอกเบี้ยและขยายสินเชื่อภาคครัวเรือนเพื่อรักษากำลังซื้อภายในประเทศ ส่งผลให้ระดับหนี้ครัวเรือนในไทยและมาเลเซียมีอัตราส่วนต่อรายได้ต่อหัวสูงเกินกว่าร้อยละ 70 นับตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา (ASEAN+3 Macroeconomic Research Office [AMRO], 2023)

จากรูปภาพที่ 1 ข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2540–2567 พบว่าอัตราหนี้ครัวเรือนของทุกประเทศในกลุ่มอาเซียน-5 มีทิศทางเพิ่มขึ้นโดยตลอด แต่ลักษณะและสาเหตุของแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ

ประเทศไทยมีสัดส่วนหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 50 ในปี พ.ศ. 2540 ไปสู่ร้อยละ 80 ในปี พ.ศ. 2563 ส่วนหนึ่งมาจากการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยและสินเชื่อเพื่อการบริโภค และอีกส่วนหนึ่งมาจากพฤติกรรมการกู้ยืมเพื่อรักษาระดับการบริโภคในช่วงที่เศรษฐกิจชะลอตัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริโภคราบเรียบตามทฤษฎีรายได้ถาวรของ Friedman Friedman (1957, as cited in Coletta et al., 2019) มาเลเซียก็มีแนวโน้มคล้ายคลึงกัน โดยมีหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 45 มาสู่ระดับใกล้เคียงร้อยละ 80 (Bank Negara Malaysia, 2025) ขับเคลื่อนโดยการขยายตัวของชนชั้นกลางและราคาที่อยู่อาศัยที่ปรับตัวสูงขึ้นต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้าม สิงคโปร์แม้จะมีหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นในช่วงแรก แต่กลับเริ่มปรับลดลงหลังปี พ.ศ. 2564 (Monetary Authority of Singapore, 2025) เป็นผลจากมาตรการกำกับดูแลสินเชื่อที่รัฐบาลดำเนินการอย่างมีวินัย ขณะที่ประเทศฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียมีระดับหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่ำกว่าประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์อย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจากธนาคารโลกชี้ให้เห็นว่าทั้งสองประเทศยังมีระดับรายได้ต่อหัวและการเข้าถึงบริการทางการเงินต่ำกว่าประเทศที่มีระดับหนี้ครัวเรือนสูงในภูมิภาค ส่งผลให้การขยายตัวของสินเชื่อภาคครัวเรือนอยู่ในระดับที่จำกัดกว่า (Klapper et al., 2025) นอกจากนี้ Asian Development Bank (2023) ยังระบุว่าการพัฒนาตลาดการเงินและการเข้าถึงสินเชื่อของภาคครัวเรือนในประเทศกำลังพัฒนายังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อระดับการก่อหนี้ของประชาชน

รูปภาพที่ 1 อัตราหนี้ครัวเรือนต่อรายได้ต่อหัวของกลุ่มอาเซียน-5 ปี พ.ศ. 2540 – 2567

เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างเศรษฐกิจของแต่ละประเทศในกลุ่มได้ครบถ้วนยิ่งขึ้น จากตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดเศรษฐกิจมหภาคสำคัญของกลุ่มในประเทศอาเซียน-5 ในช่วงปี พ.ศ. 2540–2567 ซึ่งครอบคลุมทั้งรายได้เฉลี่ยต่อหัว อัตราเงินเฟ้อ อัตราดอกเบี้ยนโยบาย อัตราการว่างงาน ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน และอัตราการออมครัวเรือน

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดเศรษฐกิจมหภาคอาเซียน-5 (พ.ศ. 2540–2567)

ประเทศ	รายได้เฉลี่ยต่อหัว (USD)	เงินเฟ้อ (%)	อัตราดอกเบี้ยนโยบาย (%)	อัตราการว่างงาน (%)	ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย (%)	สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (%)	การออมครัวเรือน (%)
ไทย	4,711	2.25	3.04	1.17	94.69	70.61	29.19
มาเลเซีย	8,060	2.25	3.40	3.37	96.52	66.33	31.76

ประเทศ	รายได้เฉลี่ยต่อหัว (USD)	เงินเฟ้อ (%)	อัตราดอกเบี้ยนโยบาย (%)	อัตราการว่างงาน (%)	ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย (%)	สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (%)	การออมครัวเรือน (%)
สิงคโปร์	48,462	1.74	1.50	2.59	102.61	76.54	44.64
ฟิลิปปินส์	2,252	4.24	5.82	7.71	88.71	61.37	33.27
อินโดนีเซีย	2,650	8.24	9.04	5.69	84.91	66.08	28.51

ที่มา: ผู้วิจัยประมวลจากข้อมูลของธนาคารโลก (World Bank, 2024), ธนาคารแห่งประเทศไทย (2568), ธนาคารกลางมาเลเซีย (Bank Negara Malaysia, 2025), ธนาคารกลางสิงคโปร์ (Monetary Authority of Singapore, 2025), ธนาคารกลางฟิลิปปินส์ (Bangko Sentral ng Pilipinas, 2025), และธนาคารกลางอินโดนีเซีย (Bank Indonesia, 2025)

จากตารางที่ 1 ความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยต่อหัวระหว่างสิงคโปร์กับประเทศอื่นในกลุ่ม โดยสิงคโปร์มีรายได้ต่อหัวเฉลี่ยสูงถึง 48,462 ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งมากกว่าไทยและมาเลเซียหลายเท่าตัว และมากกว่าฟิลิปปินส์กับอินโดนีเซียถึง 18–21 เท่า ความแตกต่างของระดับรายได้นี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้โครงสร้างหนี้ครัวเรือนของสิงคโปร์แตกต่างจากประเทศอื่นอย่างมีนัยสำคัญ เพราะแม้จะมีหนี้ครัวเรือนในระดับสูง แต่ฐานรายได้ที่มั่นคงสามารถช่วยรองรับภาระหนี้ดังกล่าวได้ดีกว่า ในด้านอัตราเงินเฟ้อและอัตราดอกเบี้ย อินโดนีเซียมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดในกลุ่มอย่างชัดเจน โดยมีอัตราเงินเฟ้อเฉลี่ยร้อยละ 8.24 และอัตราดอกเบี้ยนโยบายสูงถึงร้อยละ 9.04 สะท้อนความจำเป็นในการใช้นโยบายการเงินที่เข้มงวดเพื่อควบคุมเสถียรภาพด้านราคาและค่าเงินรูเปียห์ (Bank Indonesia, 2025) ขณะที่สิงคโปร์มีอัตราเงินเฟ้อและอัตราดอกเบี้ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แสดงถึงถึงประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบายการเงินและการกำกับดูแลภาคการเงินที่เข้มงวด ซึ่งช่วยรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่อง สำหรับอัตราการว่างงานประเทศไทยมีอัตราการว่างงานเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่มอยู่ที่ร้อยละ 1.17 แสดงให้เห็นว่าปัญหาหนี้ครัวเรือนไทยไม่ได้เกิดจากการขาดงานเป็นหลัก แต่มีความเกี่ยวข้องกับภาระค่าครองชีพและระดับหนี้สินที่สะสมของภาคครัวเรือน ในทางกลับกันฟิลิปปินส์มีอัตราการว่างงานเฉลี่ยสูงที่สุดในกลุ่มที่ร้อยละ 7.71 แสดงถึงข้อจำกัดด้านการจ้างงานและความไม่เสถียรภาพของตลาดแรงงาน แต่กลับมีอัตราการออมครัวเรือนสูงกว่าไทย ซึ่งอาจสะท้อนถึงพฤติกรรมการออมเพื่อรองรับความไม่แน่นอนของรายได้ในอนาคตสำหรับดัชนีราคาที่อยู่อาศัย พบว่าสิงคโปร์มีราคาที่อยู่อาศัยสูงที่สุดที่ร้อยละ 102.61 รองลงมาคือมาเลเซียและไทย ซึ่งสอดคล้องกับระดับหนี้ครัวเรือนที่สูงของทั้งสองประเทศ เนื่องจากราคาที่อยู่อาศัยที่ปรับตัวสูงขึ้นเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้ครัวเรือนต้องพึ่งพาสินเชื่อในระดับที่มากขึ้นตามไปด้วย

ความแตกต่างที่หลากหลายเหล่านี้ที่ทำให้กลุ่มประเทศอาเซียน-5 มีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะกรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพราะในกลุ่มประเทศเพียง 5 ประเทศ สามารถพบทั้งประเทศที่มีระบบการเงินพัฒนาแล้วอย่างสิงคโปร์ ประเทศรายได้ปานกลางที่มีหนี้ครัวเรือนสูงอย่างไทยและมาเลเซีย และประเทศที่ตลาดสินเชื่อยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นอย่างอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ความหลากหลายนี้เปิดโอกาสให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อระดับหนี้ครัวเรือนในบริบทของระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ทั้ง 5 ประเทศยังเป็นสมาชิกหลักของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งด้านการค้า การลงทุน และระบบการเงิน การทำความเข้าใจปัจจัยที่ขับเคลื่อนหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศนี้จึงไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะในระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญต่อการประเมินความเปราะบางของภาคครัวเรือน เสถียรภาพของระบบการเงิน และความสามารถในการรองรับความผันผวนทาง

เศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนโดยรวม โดยเฉพาะในช่วงที่หลายประเทศเผชิญความท้าทายจากภาวะเศรษฐกิจผันผวน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และการขยายตัวของสินเชื่อภาคครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลกระทบต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5
2. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขเชิงนโยบายจากผลกระทบหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยรวบรวมข้อมูลรายปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540–2567 จากฐานข้อมูลธนาคารโลก (World Bank, n.d.) และธนาคารกลางของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน-5 เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล มีมาตรฐานในการจัดเก็บข้อมูล สามารถเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างประเทศได้ และมีข้อมูลครอบคลุมตลอดช่วงเวลาที่ศึกษาซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสิงคโปร์ ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศมาเลเซีย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ในรูปแบบ Panel Data ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross-sectional Data) และข้อมูลอนุกรมเวลา (Time Series Data) โดยรวบรวมข้อมูลของประเทศจำนวน 5 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสิงคโปร์ ประเทศมาเลเซีย ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศฟิลิปปินส์ ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึง 2567 รวมระยะเวลา 28 ปี รวมจำนวนข้อมูลทั้งสิ้น 140 ข้อมูล (5 ประเทศ × 28 ปี) ลักษณะข้อมูลทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งความแตกต่างระหว่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงตามเวลา จึงได้ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ส่งผลให้ชุดข้อมูลที่ใช้มีลักษณะเป็น balanced panel และไม่เกิดปัญหา attrition ในข้อมูล ก่อนการประมาณค่าสมการถดถอยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อสมมติของแบบจำลอง โดยพิจารณาปัญหา Multicollinearity จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และพิจารณาปัญหา Autocorrelation ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากลักษณะข้อมูลอนุกรมเวลาที่ต่อเนื่อง โดยใช้ค่าสถิติ Durbin-Watson ในการพิจารณา ทั้งนี้ผลการทดสอบดังกล่าวถูกนำมาใช้ประกอบการประเมินความเหมาะสมของแบบจำลอง Panel Data เพื่อให้ผลการประมาณค่ามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดให้หนี้ครัวเรือนต่อ GDP เป็นตัวแปรตาม เนื่องจากเป็นตัวชี้วัดภาระหนี้สินของภาคครัวเรือน ขณะที่ตัวแปรอิสระประกอบด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อระดับหนี้ครัวเรือนตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรหุ่น (Dummy Variables) สำหรับวิกฤตต้มยำกุ้ง (ปี พ.ศ. 2540-2543) วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ (ปี พ.ศ. 2550-2553) และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (ปี พ.ศ. 2563-2565) เพื่อควบคุมผลกระทบจากเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจที่อาจส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนนอกเหนือจากปัจจัยเศรษฐกิจมหภาคทั่วไป โดยกำหนดให้มีค่าเท่ากับ 1 ในปีที่เกิดเหตุการณ์ และ 0 ในปีที่ไม่มีเหตุการณ์

4. แบบจำลองที่ใช้ในการวิเคราะห์

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนใน ASEAN-5 ด้วยสมการถดถอย โดยใช้รูปแบบของการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Panel ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 แบบ ดังนี้ Pooled Regression Model, Fixed Effect Model และ Random Effect Mode โดยผู้ศึกษาได้กำหนดแบบจำลอง ดังนี้

$$HHD_{it} = \beta_0 + \beta_1 GDPPC_{it} + \beta_2 PR_{it} + \beta_3 INF_{it} + \beta_4 UNEMP_{it} + \beta_5 HPI_{it} + \beta_6 SAV_{it} + \beta_7 WAP_{it} + \beta_8 COVID_{it} + \beta_9 TOMYUM_{it} + \beta_{10} HAMBURGER_{it} + \varepsilon_{it}$$

โดยกำหนดให้

HHD	คือ	ระดับหนี้ครัวเรือนของประเทศ (ร้อยละ)
GDPPC	คือ	ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว (ดอลลาร์สหรัฐ)
PR	คือ	อัตราดอกเบี้ยนโยบายของประเทศ (ร้อยละ)
INF	คือ	อัตราเงินเฟ้อของประเทศ (ร้อยละ)
UNEMP	คือ	อัตราการว่างงานของประเทศ (ร้อยละ)
HPI	คือ	ดัชนีราคาที่อยู่อาศัยของประเทศ (ร้อยละ)
SAV	คือ	อัตราการออมของครัวเรือน (ร้อยละ)
WAP	คือ	สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (ร้อยละ)
COVID	คือ	ตัวแปรหุ่น (dummy variable) แทนช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 (มีค่า 1 สำหรับปีที่เกิดการระบาด และ 0 สำหรับปีอื่น)
TOMYUM	คือ	ตัวแปรหุ่น (dummy variable) แทนช่วงวิกฤตต้มยำกุ้ง (มีค่า 1 สำหรับปีที่เกิดวิกฤต และ 0 สำหรับปีอื่น)
HAMBURGER	คือ	ตัวแปรหุ่น (dummy variable) แทนช่วงวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ (มีค่า 1 สำหรับปีที่เกิดวิกฤต และ 0 สำหรับปีอื่น)
i	คือ	แทน ประเทศ 1 = ประเทศไทย 2 = ประเทศสิงคโปร์ 3 = ประเทศอินโดนีเซีย 4 = ประเทศฟิลิปปินส์ 5 = ประเทศมาเลเซีย
t	คือ	ช่วงเวลารายปีตั้งแต่ พ.ศ. 2540 ถึงปี พ.ศ. 2567
β_0	คือ	ค่าคงที่ (intercept)
ε_{it}	คือ	ค่าความคลาดเคลื่อน (error term)

5.การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Quantitative Analysis) และการวิเคราะห์สมการถดถอยด้วยข้อมูลแบบ Panel Data โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์สถิติเบื้องต้น ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด เพื่อทำความเข้าใจลักษณะของข้อมูลในเบื้องต้น จากนั้นทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพื่อตรวจสอบปัญหา Multicollinearity

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบปัญหา Autocorrelation ผ่านค่าสถิติ Durbin-Watson เนื่องจากข้อมูลที่ใช้มีลักษณะเป็น Panel Data รายปีซึ่งอาจทำให้ค่าคลาดเคลื่อนมีความสัมพันธ์กันตามเวลา ก่อนเข้าสู่การประมาณสมการถดถอย โดยเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ระหว่าง Pooled Regression Model และ Fixed Effect Model และใช้การทดสอบ Wald-Coefficient Restrictions เพื่อคัดเลือกแบบจำลองที่เหมาะสมที่สุด

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์จากสถิติเบื้องต้นจากตารางที่ 2 พบว่าตัวแปรต่างๆ มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ทั้งในด้านค่าเฉลี่ยและการกระจายตัว โดยอัตราส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 43.17 ขณะที่ตัวแปรอิสระบางตัวมีความผันผวนสูง สะท้อนถึงความแตกต่างของสภาวะเศรษฐกิจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน-5

ตารางที่ 2 สถิติเบื้องต้นของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปริมาณหนี้ครัวเรือน

สถิติ	HHD	GDPPC	HPI	INF	PR	SAV	UMEMP	WAP
ค่าเฉลี่ย	43.17	8.65	131.99	3.75	4.57	33.47	3.67	68.19
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	52.00	8.40	109.80	2.75	3.30	32.25	3.50	67.95
ค่าสูงสุด	90.10	11.40	346.80	58.50	35.00	52.30	11.20	78.80
ค่าต่ำสุด	6.50	6.10	75.50	-1.60	0.30	13.20	0.20	56.60
Skewness	-0.031	0.539	1.917	7.136	3.356	0.426	1.036	0.107
Kurtosis	-1.558	-0.359	4.166	67.248	19.184	0.015	2.316	-0.627

ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 131.99 ค่าสูงสุดเท่ากับ 346.80 และค่าต่ำสุดเท่ากับ 75.50 โดยมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงที่สุดในกลุ่มตัวแปรอิสระเท่ากับ 109.80 แสดงถึงความแตกต่างของราคาที่อยู่อาศัยระหว่างประเทศสมาชิกอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ค่าสูงสุดเท่ากับ 58.50 เกิดจากประเทศอินโดนีเซียในช่วงวิกฤตต้มยำกุ้ง มาจากการอ่อนค่าของค่าเงินรูเปียห์และความไม่เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ราคาสินค้านำเข้าและต้นทุนภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้อัตราเงินเฟ้อของประเทศอินโดนีเซียพุ่งขึ้นสูงกว่าประเทศอื่นในกลุ่ม และค่าต่ำสุดเท่ากับ -1.60 และอัตราดอกเบี้ยนโยบาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 ค่าสูงสุดเท่ากับ 35.00 และค่าต่ำสุดเท่ากับ 0.30 ทั้งสองตัวแปรมีความผันผวนสูงและมีค่าผิดปกติในบางช่วงเวลา เป็นผลมาจากความแตกต่างของนโยบายการเงินและระดับราคาระหว่างประเทศสมาชิก นอกจากนี้สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 68.19 และอัตราการว่างงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 ซึ่งทั้งสองตัวแปรแสดงถึงโครงสร้างตลาดแรงงานที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศสมาชิก ส่วนอัตราการออม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 33.47 ค่าสูงสุดเท่ากับ 52.30 และค่าต่ำสุดเท่ากับ 13.20 และผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 8.65 ค่าสูงสุดเท่ากับ 11.40 และค่าต่ำสุดเท่ากับ 6.10 ทั้งนี้ตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ได้แก่ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19, วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง และวิกฤตเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ มีลักษณะการแจกแจงเบ้ไปทางขวาอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของตัวแปรดังกล่าว ดังตารางที่ 2

ก่อนการประมาณสมการถดถอย ผู้วิจัยได้ทดสอบความนิ่งของข้อมูล (Unit Root Test) เพื่อพิจารณาว่าตัวแปรมีคุณสมบัติ Stationary หรือไม่ เนื่องจากหากข้อมูลไม่มีความนิ่ง อาจส่งผลให้ผลการประมาณเกิดความคลาดเคลื่อนได้หรือความสัมพันธ์ลวง (spurious regression) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทดสอบความนิ่งข้อมูล (Stationary) ของข้อมูล Panel data

ตัวแปร	ADF Statistic	Probabilty	Order of Intergration	ผลการทดสอบ
GDPPC	51.2178	0.0000	1st difference	Stationary
HPI	27.7660	0.0020	1st difference	Stationary
INF	69.0198	0.0000	Level	Stationary
PR	68.6708	0.0000	Level	Stationary
SAV	78.3465	0.0000	1st difference	Stationary
UNEMP	18.1102	0.0531	Level	Stationary
WAP	62.3562	0.0000	2nd difference	Stationary
HHP	17.8256	0.0580	1st difference	Stationary

หมายเหตุ: ค่า Probabilty Value มีระดับความเชื่อมั่นร้อยละ90

จากตารางที่ 3 ผลการทดสอบพบว่าอัตราเงินเฟ้อ (INF), อัตราดอกเบี้ยนโยบาย (PR) และอัตราการว่างงาน (UNEMP) มีความนิ่งที่ระดับ Level ขณะที่อัตราการเติบโตของรายได้เฉลี่ยต่อหัว (GDPPC), ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย (HPI), อัตราการออม (SAV) และระดับหนี้ครัวเรือนของประเทศ (HHD) มีความนิ่งที่ระดับ First Difference และสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (WAP) มีความนิ่งที่ระดับ Second Difference แสดงว่าตัวแปรทั้งหมดสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองได้อย่างเหมาะสม

การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ พบว่าตัวแปรส่วนใหญ่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ไม่เกินเกณฑ์ 0.80 จากตารางที่ 4 สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน และผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.8461 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาเบื้องต้น

ตารางที่ 4 ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ

สถิติ	HHD	GDPPC	HPI	INF	PR	SAV	UMEMP	WAP
HHD	1.0000							
GDPPC	0.5623	1.0000						
HPI	-0.0168	0.1985	1.0000					
INF	-0.3662	-0.4052	-0.1634	1.0000				
PR	-0.5732	-0.6637	-0.2768	0.8167	1.0000			
SAV	0.0529	0.6243	0.0690	-0.2908	-0.3740	1.0000		
UMEMP	-0.5581	-0.2002	-0.2222	0.3000	0.4267	-0.0016	1.0000	
WAP	0.6035	0.8461	0.0194	-0.2709	-0.5377	0.4273	-0.2733	1.0000

ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวและสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (WAP) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.8461 จากตารางที่ 4 ดังนั้นจึงตรวจสอบเพิ่มเติมด้วยค่า Variance Inflation Factor (VIF) ผลการทดสอบพบว่า GDPPC มีค่า VIF เท่ากับ 7.492 และ WAP มีค่า VIF เท่ากับ 4.595 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 10 ที่ใช้ในการพิจารณาปัญหา Multicollinearity จึงสรุปได้ว่าไม่พบปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นพหุในระดับที่ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของแบบจำลอง ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระด้วยวิธี Variance Inflation Factor (VIF)

	Value
VIFGDPPC	7.492
VIFWAP	4.595

จากตารางที่ 6 พบว่า GDPPC และ WAP มีค่า Tolerance เท่ากับ 0.133 และ 0.218 ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ 0.10 ที่ใช้ในการพิจารณาปัญหา Multicollinearity จึงยืนยันได้ว่าตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์ซ้ำซ้อนในระดับที่ส่งผลกระทบต่อการวิเคราะห์การถดถอย และสามารถนำมาใช้ในการประมาณค่าแบบจำลองได้อย่างเหมาะสม

ตารางที่ 6 ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระด้วยวิธี Tolerance

	Tolerance
GDPPC	0.133
WAP	0.218

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธี Panel จากตารางที่ 7 พิจารณาเลือกใช้การประมาณสมการถดถอยระหว่าง Pooled Regression Model และ Fixed Effect Model เนื่องจากการประมาณการด้วยแบบจำลอง Random Effect มีเงื่อนไขว่าจำนวน Cross-section ในการศึกษาครั้งนี้ คือ จำนวนประเทศต้องมีจำนวนมากกว่าตัวแปรอิสระ ดังนั้นแบบจำลอง Random Effect จึงไม่สามารถประมาณการได้ ผลการวิเคราะห์จึงได้เพียง 2 แบบจำลอง ได้แก่ Pooled Regression Model และ Fixed Effect Model

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์การถดถอยด้วยวิธี Pooled Regression Model และ Fixed Effect Model

ตัวแปร	**Pooled Regression Model**			**Fixed Effect Model**		
	Coefficient	**Std. Error**	**Prob.**	**Coefficient**	**Std. Error**	**Prob.**
C	2.021226	0.48768	0.0001	0.43732	0.179882	0.0165
GDPPC	0.336759	0.033423	0.0000	0.173778**	0.013009	0.0000
INF	0.012453	0.013778	0.3678	0.003289	0.002777	0.2385
PR	-0.08602	0.016454	0.0000	-0.00905*	0.00439	0.0413
UNEMP	-0.19304	0.014601	0.0000	-0.00302	0.003353	0.3704
WAP	0.021881	0.009175	0.0185	0.021619**	0.002599	0.0000
COVID	-0.10217	0.034802	0.0039	0.04511*	0.017743	0.0122
HAMBURGER	0.024776	0.057005	0.6646	-0.00125	0.009265	0.8928
HPI	-0.00513	0.000655	0.0000	0.000235**	0.0000792	0.0035
SAV	-0.03878	0.007646	0.0000	0.000703	0.001144	0.5399
TOMYUM	0.460776	0.170636	0.0079	-0.0901**	0.02616	0.0008
R-squared		0.813968			0.998163	
Observation		140			140	

หมายเหตุ: ** และ * หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาค่า R-squared พบว่า Fixed Effect Model มีค่าเท่ากับ 0.998163 สูงกว่า Pooled Regression Model ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.813968 แสดงให้เห็นว่า Fixed Effect Model สามารถอธิบายความแปรปรวนของหนี้ครัวเรือนได้ดีกว่า โดยแสดงให้เห็นความแตกต่างเชิงโครงสร้างของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน-5 ได้ดียิ่งขึ้น ดังตารางที่ 7

โดยใช้การทดสอบ Wald-Coefficient Restrictions (Wald Test) เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของแบบจำลอง ผลการทดสอบแสดงในตารางที่ 8 พบว่าค่า F-statistic เท่ากับ 138651.4 และมีค่า Probability เท่ากับ 0.0000 จึงสรุปได้ว่า Fixed Effect Model เป็นแบบจำลองที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาครั้งนี้

ตารางที่ 8 ผลการทดสอบ Wald – Coefficient Restrictions (Wald Test)

Test Statistic	Value	df	Probability
F-statistic	138651.4	(10, 125)	0
Chi-square	1386514	10	0

หมายเหตุ: ค่า Probability Value มีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 99

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศ ASEAN-5 สามารถสรุปสมการได้ดังนี้

HHD = 0.4373 + 0.1738GDPPC** - 0.0091PR* + 0.0216WAP** + 0.0451COVID*
+ 0.0002HPI** - 0.0901TOMYUM** R-squared = 0.998163

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว อัตราดอกเบี้ยนโยบาย สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน ดัชนีราคาที่อยู่อาศัย ตัวแปรหุ่นการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และตัวแปรหุ่นวิกฤตต้มยำกุ้ง แต่อัตราเงินเฟ้อ, อัตราการว่างงาน, อัตราการออม และตัวแปรหุ่นวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถอธิบายผลการศึกษาได้ร้อยละ 99.82 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 0.18 เป็นผลจากปัจจัยอื่น

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจมหภาคที่ส่งผลต่อหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศอาเซียน-5 โดยผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลอง Fixed Effect พบว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อระดับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมีทั้งสิ้น 6 ตัวแปร ดังนี้

ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน และดัชนีราคาที่อยู่อาศัย มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.173778, 0.021619 และ 0.000235 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 1 ที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Nattaporn Kuptavinij, 2022; Ho & Mainal, 2016; Pakarat Jumpanoi & Wanakiti Wanasilp, 2022; Coletta et al., 2019) ตามลำดับ เมื่อรายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มสูงขึ้น ครัวเรือนมีแนวโน้มเข้าถึงสินเชื่อได้มากขึ้นและมีความสามารถในการชำระหนี้ที่สถาบันการเงินยอมรับได้ ขณะที่การขยายตัวของประชากรวัยแรงงานสะท้อนถึงอุปสงค์สินเชื่อที่เพิ่มขึ้นตามวัฏจักรชีวิต และการปรับตัวสูงขึ้นของดัชนีราคาที่อยู่อาศัยทำให้ครัวเรือนต้องพึ่งพาสินเชื่อที่อยู่อาศัยในระดับที่สูงขึ้นตามไปด้วย

อัตราดอกเบี้ยนโยบายมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ –0.009052 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 2 เนื่องจากการปรับขึ้น

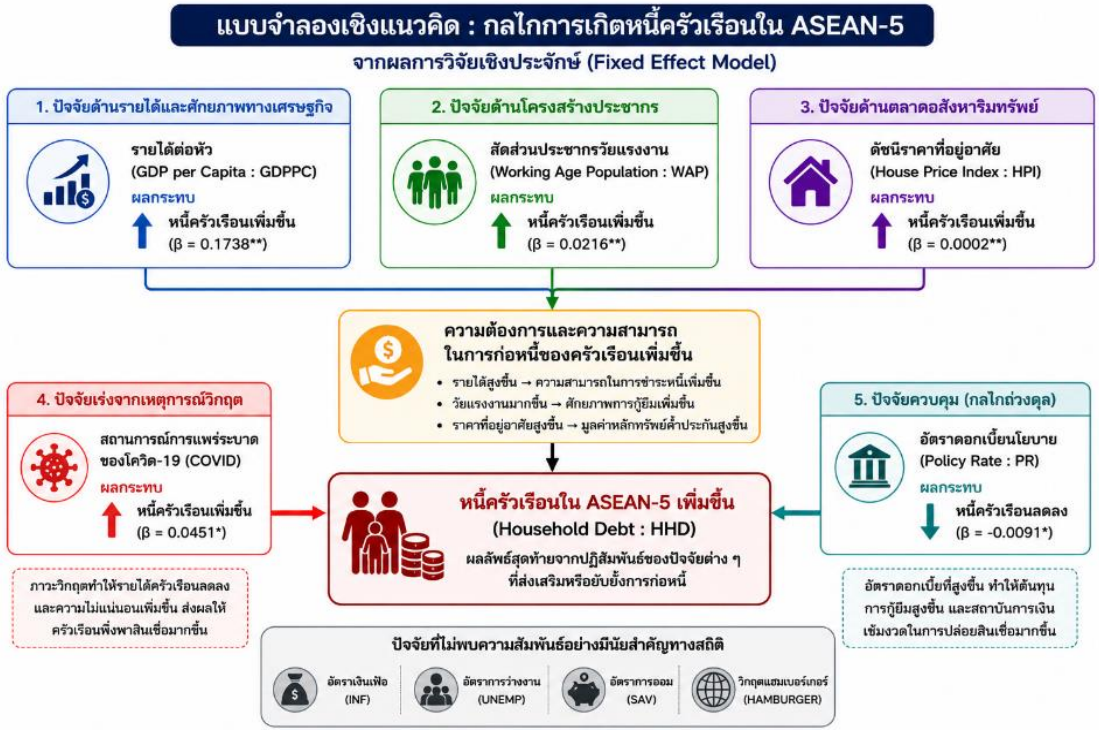
ของอัตราดอกเบี้ยนโยบายส่งผลให้ต้นทุนการกู้ยืมของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นโดยตรง ทำให้ครัวเรือนชะลอหรือลดการก่อหนี้ใหม่ลง แสดงว่านโยบายการเงินผ่านกลไกอัตราดอกเบี้ยยังคงมีประสิทธิผลในการควบคุมระดับหนี้ครัวเรือนในบริบทของกลุ่มประเทศอาเซียน-5

ตัวแปรหุ่นการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.045110 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 3 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ASEAN+3 Macroeconomic Research Office, 2023) เนื่องจากในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ครัวเรือนจำนวนมากสูญเสียรายได้และต้องพึ่งพาสินเชื่อเพื่อการดำรงชีพ ประกอบกับมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของภาครัฐในหลายประเทศที่เอื้อต่อการเข้าถึงสินเชื่อ แต่ตัวแปรหุ่นวิกฤตต้มยำกุ้งมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับหนี้ครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ –0.090103 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ 3 ที่ตั้งไว้ อาจมาจากลักษณะเฉพาะของวิกฤตที่สถาบันการเงินในแต่ละภูมิภาคดำเนินนโยบายการปล่อยสินเชื่ออย่างเข้มงวดเพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบการเงิน และความเชื่อมั่นของผู้บริโภค ส่งผลให้ครัวเรือนชะลอการก่อหนี้ใหม่และพยายามลดภาระหนี้สินโดยรวม ซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมในช่วงวิกฤตโควิด-19 อย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับอัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงาน อัตราการออม และตัวแปรหุ่นวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ ไม่ปรากฏนัยสำคัญทางสถิติในแบบจำลอง โดยมีค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ 0.2385, 0.3704, 0.5399 และ 0.8928 ตามลำดับ ซึ่งอาจเนื่องมาจากความแตกต่างของโครงสร้างเศรษฐกิจ ระดับการพัฒนาของระบบการเงิน และพฤติกรรมการบริโภคระหว่างประเทศสมาชิกที่มีความหลากหลายสูง ส่งผลให้ผลกระทบของตัวแปรเหล่านี้ที่มีต่อหนี้ครัวเรือนในภาพรวมหักล้างกันจนไม่ปรากฏเป็นนัยสำคัญทางสถิติในระดับกลุ่มประเทศ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01
* มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่จากภาพรวมผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศ ASEAN-5 ไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากหลายปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะด้านรายได้ โครงสร้างประชากร และตลาดอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งส่งผลต่อทั้งความสามารถและความต้องการของครัวเรือนในการเข้าถึงสินเชื่อและก่อหนี้มากขึ้น ขณะเดียวกัน อัตราดอกเบี้ยนโยบายมีบทบาทในการควบคุมการขยายตัวของหนี้ครัวเรือนผ่านต้นทุนการกู้ยืม ส่วนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นปัจจัยสำคัญที่เข้ามากระตุ้นให้ครัวเรือนต้องพึ่งพาสินเชื่อเพิ่มขึ้นเพื่อรับมือกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ระดับหนี้ครัวเรือนของประเทศในกลุ่ม ASEAN-5 ปรับตัวสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. อัตราการเติบโตของรายได้เฉลี่ยต่อหัว และสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในกลุ่มประเทศ ASEAN-5 อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นภาครัฐควรวางมาตรการส่งเสริมวินัยทางการเงินและการออมในกลุ่มวัยแรงงาน เพื่อไม่ให้การเติบโตทางเศรษฐกิจกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการก่อหนี้เกินตัว

2. อัตราดอกเบี้ยนโยบาย มีผลช่วยลดระดับหนี้ครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญ ธนาคารกลางของแต่ละประเทศจึงควรนำอัตราดอกเบี้ยมาใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลระดับหนี้ครัวเรือน โดยไม่ให้กระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในภาพรวม

3. วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เช่น สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้หนี้ครัวเรือนปรับตัวสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ภาครัฐจึงควรเตรียมแผนรับมือและมาตรการเยียวยาที่ชัดเจนไว้ล่วงหน้า เพื่อไม่ให้หนี้ครัวเรือนสะสมจนเกินระดับที่ยั่งยืนในช่วงที่เกิดวิกฤต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกลุ่มประเทศ ASEAN-5 เท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรขยายขอบเขตให้ครอบคลุมประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมด หรืออาจเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศในภูมิภาคอื่น เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่กว้างขึ้นและนำไปใช้กำหนดนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ควรพิจารณาเพิ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างเชิงสถาบัน เช่น ระดับการพัฒนาของระบบการเงิน กฎระเบียบการกำกับดูแลสินเชื่อ หรือดัชนีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ซึ่งล้วนอาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือนแต่ยังไม่ได้ถูกนำมาศึกษาในครั้งนี้

3. ตัวแปรบางตัวในการศึกษาครั้งนี้ เช่น อัตราการว่างงานและอัตราการออม ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดของตัวชี้วัดหรือการใช้ข้อมูลรายปี การวิจัยครั้งต่อไปจึงอาจลองปรับเปลี่ยนตัวชี้วัดหรือใช้ข้อมูลรายไตรมาสแทน เพื่อให้สามารถจับความเคลื่อนไหวของตัวแปรในระยะสั้นได้ละเอียดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2568). *EC_MB_039_S3 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน*. สืบค้นเมื่อ 28 ตุลาคม 2025, จาก https://app.bot.or.th/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?language=TH&reportID=1004

ASEAN+3 Macroeconomic Research Office. (2023, December 5). *Navigating high debt in low visibility in ASEAN+3*. Retrieved October 27, 2025, From https://amro-asia.org/navigating-high-debt-in-low-visibility-in-asean3/

Asian Development Bank. (2023). *Asian development outlook (ADO) April 2023*. Retrieved October 27, 2025, From https://www.adb.org/publications/asian-development-outlook-april-2023

Bangko Sentral ng Pilipinas. (2025). *Key household debt indicators of the Philippines.* Retrieved October 28, 2025, from https://www.bsp.gov.ph

Bank Indonesia. (2025). *Household sector statistics and debt to GDP ratio (Indonesia)*. Retrieved October 28, 2025, from https://www.bi.go.id

Bank Negara Malaysia. (2025). *Household debt as a percentage of GDP (Malaysia)*. Retrieved October 28, 2025, from https://www.bnm.gov.my

Coletta, M., De Bonis, R., & Piermattei, S. (2019). Household debt in OECD countries: The role of supply-side and demand-side factors. *Social Indicators Research.* 143(3), 1185–1217. https://doi.org/10.1007/s11205-018-2024-y

Ho, C. S. F., & Mainal, S. A. (2016). Household indebtedness determinants in ASEAN developing countries. *International Journal of Economics and Management.* 10(Special Issue 1), 19–33.

Klapper, L., Singer, D., Starita, L., & Norris, A. (2025). *The Global Findex Database 2025: Connectivity and financial inclusion in the digital economy*. World Bank. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2204-9

Monetary Authority of Singapore. (2025). *Household debt to GDP ratio of Singapore*. Retrieved October 28, 2025, from https://eservices.mas.gov.sg/statistics

Nattaporn Kuptavinij. (2022). The determinants that influence household debt in Asian countries. (Independent study). Thammasat University

Pakarat Jumpanoi & Wanakiti Wanasilp. (2022). The determinants of Thai household debt: A macro-level study. *Journal of Demography.* 38(2), 71–83. https://doi.org/10.58837/CHULA.JDM.38.2.8

Singapore Department of Statistics. (2025). *Singapore statistical indicators*. Retrieved October 28, 2025, from https://www.singstat.gov.sg/

World Bank. (2024). *GDP per capita (current US$)*. World Development Indicators. Retrieved October 27, 2025, from https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD

World Bank. (n.d.). *Gross domestic savings (% of GDP)*. World Development Indicators. October 27, 2025, from https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาญจนบุรี
COMMUNITY PARTICIPATION IN MUNICIPAL SOLID WASTE MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KANCHANABURI MUNICIPALITY

[1]เกศินี มูลเกตุ[*], [2]ณัชพล ศรีชัย และ [3]พรช วรรณภิวัฒน์
[1]Kesinee Mulket, [2]Nutchapon Srichai and [3]Pachara Wannapiwat
Corresponding Author's E-mail: 66122080104@kru.ac.th[*]

Received: ***March 19, 2026*** *Revised:* ***July 18, 2026*** *Accepted:* ***August 27, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และ 2) เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จำนวน 24,491 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยอ้างอิงตารางของ Krejcie and Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 380 คน และใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย จำนวน 20 ข้อ ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการแสดงความคิดเห็น ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และด้านการติดตามและประเมินผล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการแสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.65, S.D. = 1.16) รองลงมาได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ (M = 3.62, S.D. = 1.18) ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ (M = 3.61, S.D. = 1.08) และด้านการติดตามและประเมินผล (M = 3.56, S.D. = 1.20) ตามลำดับ โดยการเสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 4.25, S.D. = 0.95) ขณะที่การเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (M = 3.35, S.D. = 1.10) และ 2) แนวทางการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่องใน 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ การแสดงความคิดเห็น การดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และการติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งพัฒนาช่องทางการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การจัดการ; ขยะมูลฝอย; เทศบาลเมืองกาญจนบุรี

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) study public participation in municipal solid waste management in Kanchanaburi Municipality, Kanchanaburi Province; and 2) propose guidelines for the development of municipal solid waste management in Kanchanaburi Municipality,

[1] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี; Faculty of Humanities and Social Sciences, Kanchanaburi Rajabhat University

Kanchanaburi Province. This study employed a quantitative research design. The population consisted of 24,491 residents living in Kanchanaburi Municipality. The sample size was determined based on the Krejcie and Morgan table, resulting in a sample of 380 participants, selected using purposive sampling. The research instrument used for data collection was a questionnaire on participation in municipal solid waste management, consisting of 20 items covering four aspects: management, expression of opinions, implementation and cooperation, and monitoring and evaluation. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The research findings revealed that: 1) the overall level of public participation in municipal solid waste management was high. When considered by aspect, the expression of opinions had the highest mean score (M = 3.65, S.D. = 1.16), followed by management (M = 3.62, S.D. = 1.18), implementation and cooperation (M = 3.61, S.D. = 1.08), and monitoring and evaluation (M = 3.56, S.D. = 1.20), respectively. Proposing guidelines for the use of technology in waste management had the highest mean score (M = 4.25, S.D. = 0.95), while participation in waste management activities was at a moderate level (M = 3.35, S.D. = 1.10); and 2) the guidelines for the development of municipal solid waste management should continuously promote public participation in four aspects: management, expression of opinions, implementation and cooperation, and monitoring and evaluation, together with the development of communication channels and the use of technology to support public participation in accordance with the local context.

Keywords: Public Participation; Management; Solid Waste; Kanchanaburi Municipality

บทนำ

ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนประมาณ 26.95 ล้านตัน หรือประมาณ 73,840 ตันต่อวัน โดยมีอัตราการเกิดขยะเฉลี่ยประมาณ 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นจากปีก่อนตามการกลับมาดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (กรมควบคุมมลพิษ, 2567ก) ปัญหาขยะมูลฝอยทวีความรุนแรงมากขึ้นจากการเพิ่มจำนวนประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภค การกำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยมีการใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การฝังกลบ การเผา การผลิตพลังงาน การหมักทำปุ๋ย การบำบัดเชิงกลและชีวภาพ (Mechanical and Biological Treatment: MBT) และการผลิตเชื้อเพลิงจากขยะ (Refuse Derived Fuel: RDF) อย่างไรก็ตาม ยังพบสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยบางส่วนที่ดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของระบบการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (กรมควบคุมมลพิษ, 2566)

นอกจากการพัฒนาเทคโนโลยีและระบบการจัดการขยะมูลฝอยแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะอย่างยั่งยืน เนื่องจากประชาชนเป็นผู้ก่อให้เกิดขยะและเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการคัดแยก การลดปริมาณขยะ การนำวัสดุกลับมาใช้ประโยชน์ และการปฏิบัติตามมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานภาครัฐ หากประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการขยะมูลฝอย ตั้งแต่การร่วมวางแผน การแสดงความคิดเห็น การดำเนินกิจกรรม และ

การติดตามประเมินผล จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขยะ ลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) อันนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านการเก็บรวบรวม การขนส่ง และการกำจัดขยะ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของชุมชนและปริมาณขยะที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการคัดแยกขยะมูลฝอยตั้งแต่ต้นทาง โดยมักทิ้งขยะทุกประเภทปะปนกันในถุงเดียว ส่งผลให้ขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์หรือรีไซเคิลได้สูญเสียคุณค่า เพิ่มภาระในการคัดแยกและกำจัดให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งทำให้ต้นทุนการจัดการขยะสูงขึ้น และลดประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะมูลฝอยโดยรวม (กรมควบคุมมลพิษ, 2567ข) พื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระทรวงมหาดไทย โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้ขับเคลื่อนโครงการ "1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 ธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank)" เพื่อส่งเสริมให้ทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งธนาคารขยะเป็นกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และส่งเสริมการนำวัสดุรีไซเคิลกลับมาใช้ประโยชน์ตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โครงการดังกล่าวมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถนำขยะรีไซเคิลมาฝากสะสมเป็นมูลค่า สร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด ลดภาระงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับวัสดุเหลือใช้ ทั้งยังช่วยปลูกฝังพฤติกรรมการคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่องในระดับครัวเรือนและชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2567)

จากการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินโครงการ พบว่า ความสำเร็จของโครงการ "1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 ธนาคารขยะ" ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดตั้งธนาคารขยะเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การนำขยะรีไซเคิลเข้าสู่ระบบธนาคารขยะ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและพัฒนากิจกรรมของชุมชน หากประชาชนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง จะช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด เพิ่มอัตราการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ ลดค่าใช้จ่ายด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจหมุนเวียนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

เทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีโครงการรณรงค์คัดแยกขยะ เช่น โครงการถังขยะแยกประเภท 4 ถัง ธนาคารขยะในโรงเรียน และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนยังต่ำ ส่งผลให้ขยะส่วนใหญ่ถูกทิ้งรวมกัน ทำให้ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่และเพิ่มภาระต่อระบบการจัดการ แม้เทศบาลเมืองกาญจนบุรีจะดำเนินโครงการด้านการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง แต่ประสิทธิผลของการดำเนินงานยังขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ หากประชาชนยังขาดความตระหนักหรือไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกและลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง ย่อมส่งผลให้ต้นทุนในการจัดเก็บ ขนส่ง และกำจัดขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น การศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายและมาตรการที่เหมาะสม เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองกาญจนบุรีให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนจากปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี และเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นต้นแบบให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาญจนบุรี” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และนำผลการศึกษามาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จำนวนทั้งสิ้น 24,491 คน ตามข้อมูลทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี พ.ศ. 2568

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยกำหนดขนาดโดยอ้างอิงตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan (1970) สำหรับประชากรจำนวน 24,491 คน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ประมาณ ±5% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 378 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจริงจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 380 คน

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดจุดเก็บข้อมูลให้กระจายครอบคลุมพื้นที่สำคัญในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีความหลากหลายตามบริบทของพื้นที่ ประกอบด้วย บริเวณหอนาฬิกา จำนวน 35 คน ชุมชนเตาปูน จำนวน 40 คน ชุมชนวัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) จำนวน 45 คน ชุมชนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้) จำนวน 55 คน ตลาดสายหยุด จำนวน 80 คน ตลาดผาสุข จำนวน 65 คน และสถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 60 คน รวมทั้งสิ้น 380 คน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

3.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการแสดงความคิดเห็น 3) ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ 4) ด้านการติดตามและประเมินผล

การกำหนดองค์ประกอบดังกล่าวใช้เป็นกรอบในการสร้างข้อคำถามเพื่อประเมินระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (**Questionnaire**) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการจัดการขยะมูลฝอย โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น **3** ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการแสดงความคิดเห็น ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และด้านการติดตามและประเมินผล

การให้คะแนนกำหนดเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ระดับมากที่สุด 5 คะแนน ระดับมาก 4 คะแนน ระดับปานกลาง 3 คะแนน ระดับน้อย 2 คะแนน และระดับน้อยที่สุด 1 คะแนน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย เป็นคำถามสำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามเสนอความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี

5. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย โดยกำหนดข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จำนวนทั้งสิ้น 20 ข้อ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ ได้แก่

- ด้านการบริหารจัดการ ครอบคลุมการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุนหรือจัดหาอุปกรณ์ และการตรวจสอบประเมินโครงการด้านการจัดการขยะมูลฝอย
- ด้านการแสดงความคิดเห็น ครอบคลุมการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ การเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน การใช้ช่องทางออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็น และการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน
- ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ ครอบคลุมการให้ข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยแก่หน่วยงานภาครัฐ การประชาสัมพันธ์การคัดแยกขยะ การรักษาความสะอาดในพื้นที่ส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมด้านการจัดการขยะ และการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน
- ด้านการติดตามและประเมินผล ครอบคลุมการเข้าร่วมประชุมเพื่อติดตามโครงการการจัดการขยะ การตรวจสอบการจัดการขยะในพื้นที่สาธารณะ การรายงานข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณขยะในชุมชน การเสนอแนวทางปรับปรุงการจัดการขยะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการติดตามผลการดำเนินงานด้านการจัดการขยะในชุมชน

แบบสอบถามส่วนที่ 2 กำหนดระดับความคิดเห็นตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยทั้งในภาพรวมและรายด้าน

ในส่วนของการพัฒนาเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย รวมทั้งพิจารณาความชัดเจนและความเหมาะสมของข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

6. ตัวแปรและประเด็นที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้กำหนดตัวแปรและประเด็นที่ใช้ในการศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเครื่องมือวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) อาชีพ และ 5) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการแสดงความคิดเห็น 3) ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และ 4) ด้านการติดตามและประเมินผล

การกำหนดประเด็นการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้านดังกล่าวใช้เป็นกรอบในการประเมินระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และนำผลที่ได้ไปประกอบการสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

6.การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ทั้งในภาพรวมและรายด้าน

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์การแบ่งช่วงคะแนนของมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแนวทางที่ผู้วิจัยอ้างอิงจากบุญชม ศรีสะอาด (2560) โดยคำนวณช่วงคะแนนจากสูตร

ค่าพิสัย = (คะแนนสูงสุด - คะแนนต่ำสุด) ÷ จำนวนระดับ

= (5 - 1) ÷ 5 = 0.80

กำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21–5.00 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.41–4.20 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.61–3.40 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.81–2.60 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00–1.80 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุด

ข้อมูลจากข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการจัดกลุ่มประเด็นที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน และนำเสนอในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Analysis) เพื่อใช้ประกอบการสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่

7. การสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย

เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการแสดงความคิดเห็น ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และด้านการติดตามประเมินผล มาพิจารณาร่วมกับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นที่มีระดับการมีส่วนร่วมต่ำกว่าประเด็นอื่น รวมถึงประเด็นที่ประชาชนเสนอให้มีการปรับปรุง จากนั้นจึงจัดกลุ่มและสังเคราะห์เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยให้สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลเมืองกาญจนบุรี

แนวทางที่ได้จากการสังเคราะห์แบ่งออกเป็น 4 ด้านตามกรอบการวิจัย ได้แก่ แนวทางด้านการบริหารจัดการ แนวทางด้านการส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น แนวทางด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ และแนวทางด้านการติดตามและประเมินผล

8. การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง โดยก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวทางการตอบแบบสอบถาม และการนำข้อมูลไปใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้รับทราบ ทั้งนี้ การเข้าร่วมตอบแบบสอบถามเป็นไปด้วยความสมัครใจ ผู้ตอบแบบสอบถามมีสิทธิ์ปฏิเสธหรือยุติการตอบแบบสอบถามได้โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อตนเอง

ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการรักษาความลับของข้อมูล โดยไม่นำเสนอข้อมูลที่สามารถระบุตัวบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามได้ ข้อมูลที่ได้รับนำมาวิเคราะห์และรายงานผลในภาพรวมเพื่อวัตถุประสงค์ทางการวิจัยเท่านั้น และมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเหมาะสมเพื่อป้องกันการเข้าถึงข้อมูลโดยบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาญจนบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และ 2) เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 380 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 196 คน คิดเป็นร้อยละ 52.00 และเพศชาย จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 เมื่อจำแนกตามอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20–29 ปี จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 33.40

ด้านอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือค้าขาย จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 21.80 รองลงมา ได้แก่ นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 21.30 และรับจ้างทั่วไป จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 17.90

ด้านระดับการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 39.20 รองลงมา ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 23.40 และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.70

ด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 4–6 คน จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 44.00 รองลงมา ได้แก่ 1–3 คน จำนวน 165 คน คิดเป็นร้อยละ 43.40 และมากกว่า 6 คน จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 12.60

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามข้อมูลทั่วไป (n = 380)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	184	48.00
หญิง	196	52.00
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	42	11.10
20-29 ปี	127	33.40
30-39 ปี	62	16.30
40-49 ปี	69	18.20
50-59 ปี	54	14.20
60 ปีขึ้นไป	26	6.80
อาชีพ		
เจ้าหน้าที่รัฐ	56	14.70
นักเรียน/นักศึกษา	81	21.30
เกษตรกร	33	8.70
รับจ้างทั่วไป	68	17.90
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	83	21.80
ลูกจ้างประจำ	52	13.70
อื่น ๆ	7	1.80
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	6	1.60
ประถมศึกษา	28	7.40
มัธยมศึกษา	89	23.40
ปวช.	56	14.70
ปวส./อนุปริญญา/เทียบเท่า	35	9.20
ปริญญาตรี	149	39.20
สูงกว่าปริญาตรี	17	4.50
อื่นๆ	0	0.00
สมาชิกในครัวเรือน		
1-3 คน	165	43.40
4-6 คน	167	44.00
มากกว่า 6 คน	48	12.60

2. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านการแสดงความคิดเห็นมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.65, S.D. = 1.16) รองลงมา ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ (M = 3.62, S.D. = 1.18) ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ (M = 3.61, S.D. = 1.08) และด้านการติดตามและประเมินผล (M = 3.56, S.D. = 1.20) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาผลการศึกษาเป็นรายด้าน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการ

ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.62, S.D. = 1.18) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การร่วมจัดหาอุปกรณ์ในการจัดการขยะมูลฝอยมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.64, S.D. = 1.24) รองลงมา ได้แก่ การร่วมกำหนดนโยบายการจัดการขยะมูลฝอย (M = 3.62, S.D. = 1.17) และการร่วมตัดสินใจในการจัดการขยะมูลฝอย (M = 3.52, S.D. = 1.23) ตามลำดับ ส่วนการร่วมวางแผนจัดการขยะมูลฝอยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 3.44, S.D. = 1.33) ซึ่งยังอยู่ในระดับมากตามเกณฑ์การแปลผลที่กำหนด

2.2 ด้านการแสดงความคิดเห็น

ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.65, S.D. = 1.16) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การร่วมเสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 4.25, S.D. = 0.95) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การเสนอแนวคิดนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ (M = 3.67, S.D. = 1.22) ส่วนการร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชนมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 3.39, S.D. = 1.21) อยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่การใช้ช่องทางออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็นและการร่วมรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

2.3 ด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือ

ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการดำเนินงานและการให้ความร่วมมือโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.61, S.D. = 1.08) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การร่วมให้ข้อมูลขยะมูลฝอยแก่หน่วยงานภาครัฐมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.94, S.D. = 1.09) รองลงมา ได้แก่ การช่วยประชาสัมพันธ์ในการคัดแยกขยะในชุมชนและการร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 3.35, S.D. = 1.10) อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าประเด็นดังกล่าวเป็นส่วนที่มีระดับการมีส่วนร่วมต่ำกว่ากิจกรรมด้านอื่น

2.4 ด้านการติดตามและประเมินผล

ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผลโดยรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.56, S.D. = 1.20) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การเสนอแนวทางปรับปรุงการจัดการขยะต่อหน่วยงานมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 3.65, S.D. = 1.26) รองลงมา ได้แก่ การร่วมรายงานปริมาณขยะในชุมชน (M = 3.58, S.D. = 1.31) และการตรวจสอบการจัดการขยะในพื้นที่สาธารณะ (M = 3.57, S.D. = 1.29) ตามลำดับ โดยทุกรายการในด้านนี้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย จำแนกเป็นรายด้านและรายข้อ

การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน	M	S.D.	ระดับ
การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ	**3.62**	**1.18**	**มาก**
การร่วมกำหนดนโยบายการจัดการขยะมูลฝอย	3.62	1.17	มาก
การร่วมวางแผนจัดการขยะมูลฝอย	3.44	1.33	ปานกลาง
การร่วมตัดสินใจในการจัดการขยะมูลฝอย	3.52	1.23	มาก
การร่วมจัดหาอุปกรณ์ในการจัดการขยะมูลฝอย	3.64	1.24	มาก
การร่วมตรวจสอบประเมินโครงการการจัดการขยะมูลฝอย	3.47	1.19	ปานกลาง
การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น	**3.65**	**1.16**	**มาก**
การเสนอแนวคิดนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์	3.67	1.22	มาก
การร่วมเสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะ	4.25	0.95	มาก
การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชนของท่าน	3.39	1.21	ปานกลาง
การใช้ช่องทางออนไลน์แสดงความคิดเห็นในการจัดการขยะในชุมชน	3.42	1.22	ปานกลาง
การร่วมรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนของท่าน	3.43	1.25	ปานกลาง
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	**3.61**	**1.08**	**มาก**
การร่วมให้ข้อมูลขยะมูลฝอยแก่ภาครัฐ	3.94	1.09	มาก
การช่วยประชาสัมพันธ์ในการคัดแยกขยะในชุมชน	3.65	1.10	มาก
การร่วมรักษาความสะอาดในพื้นที่ส่วนรวม	3.45	1.30	ปานกลาง
การเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการขยะ	3.35	1.10	ปานกลาง
การร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย	3.65	1.27	มาก
การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล	**3.56**	**1.20**	**มาก**
การร่วมประชุมเพื่อติดตามโครงการการจัดการขยะ	3.50	1.33	ปานกลาง
การช่วยประชาสัมพันธ์ในการคัดแยกขยะในชุมชน	3.57	1.29	มาก
การร่วมรายงานปริมาณขยะในชุมชน	3.58	1.31	มาก
การเสนอแนวทางการปรับปรุงการจัดการขยะต่อหน่วยงาน	3.65	1.26	มาก
การร่วมติดตามการรายงานผลการจัดการขยะในชุมชน	3.52	1.29	มาก

3. แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย สามารถเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดังนี้

3.1 ด้านการบริหารจัดการ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การตัดสินใจ การจัดหาอุปกรณ์ และการตรวจสอบประเมินผลในระดับมาก ดังนั้น เทศบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดนโยบายและการจัดทำแผนการจัดการขยะมูลฝอยผ่านเวทีประชาคมหรือช่องทางออนไลน์ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนร่วมตัดสินใจในการดำเนินโครงการ สนับสนุนอุปกรณ์สำหรับการคัดแยกขยะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้การบริหารจัดการขยะมีความโปร่งใสและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3.2 ด้านการแสดงความคิดเห็น ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิด การเสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยี การแสดงความคิดเห็น การใช้ช่องทางออนไลน์ และการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนในระดับมาก ดังนั้น เทศบาลควรส่งเสริมการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งพัฒนาช่องทางการสื่อสารทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนสามารถเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการคัดแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ และการใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะ รวมทั้งนำข้อเสนอแนะของประชาชนมาประกอบการวางแผนและพัฒนาการดำเนินงาน

3.3 ด้านการดำเนินงาน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลแก่ภาครัฐ การประชาสัมพันธ์การคัดแยกขยะ การรักษาความสะอาดในพื้นที่ส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรม และการร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในระดับมาก ดังนั้น เทศบาลควรส่งเสริมกิจกรรมการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนให้ประชาชนร่วมประชาสัมพันธ์การคัดแยกขยะ ร่วมดูแลรักษาความสะอาดของพื้นที่สาธารณะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะมูลฝอยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน

3.4 ด้านการติดตามประเมินผล ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการประชุมติดตามโครงการ การตรวจสอบพื้นที่สาธารณะ การรายงานปริมาณขยะ การเสนอแนวทางปรับปรุง และการติดตามผลการดำเนินงานในระดับมาก ดังนั้น เทศบาลควรจัดให้มีการประชุมติดตามผลการดำเนินงานด้านการจัดการขยะเป็นประจำ เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมตรวจสอบและรายงานปัญหาขยะในพื้นที่ รวมทั้งพัฒนาระบบรับข้อเสนอแนะและเผยแพร่ผลการดำเนินงานผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตาม ตรวจสอบและร่วมประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรีควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่องในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมบริหารจัดการ การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมดำเนินงาน ตลอดจนการร่วมติดตามและประเมินผล เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยรวมอยู่ในระดับ มาก สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอย และ

พร้อมเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การแสดงความคิดเห็น การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเทศบาลเมืองกาญจนบุรีมีการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง เช่น การรณรงค์คัดแยกขยะ การประชาสัมพันธ์ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงบทบาทของตนในการจัดการขยะมูลฝอยมากขึ้น เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการดำเนินงาน เป็นด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับสูง โดยเฉพาะการร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับขยะมูลฝอยแก่ภาครัฐ การร่วมรักษาความสะอาดในพื้นที่ส่วนรวม และการร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย แสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติจริงและพร้อมให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหาขยะในชุมชน ด้านการแสดงความคิดเห็น พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในระดับมาก โดยเฉพาะการเสนอแนวคิดในการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการขยะ และการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน สะท้อนว่าประชาชนมีความพร้อมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนวทางพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย สำหรับด้านการบริหารจัดการ พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในระดับมาก โดยเฉพาะการร่วมกำหนดนโยบาย การร่วมตัดสินใจ และการร่วมจัดหาอุปกรณ์ในการจัดการขยะ อย่างไรก็ตาม การร่วมตรวจสอบและประเมินผลโครงการยังมีผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก แสดงให้เห็นว่ายังควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลมากยิ่งขึ้น ด้านการติดตามประเมินผล พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการร่วมประชุมเพื่อติดตามโครงการ การตรวจสอบความสะอาดของพื้นที่สาธารณะ และการเสนอแนวทางปรับปรุงการจัดการขยะต่อหน่วยงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการจัดการขยะให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยครั้งนี้แตกต่างบางส่วนจากการศึกษาของดริญญา บัวใหญ่ และวิราสิริร์ วสีวิรสิว์ (2567) ซึ่งพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง โดยความแตกต่างดังกล่าวอาจเกี่ยวข้องกับบริบทของพื้นที่ ลักษณะกลุ่มตัวอย่าง และรูปแบบการดำเนินงานด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพร ศรีตะวัน และคณะ (2568) ที่พบว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครัวเรือนและชุมชนช่วยพัฒนาพฤติกรรมการจัดการขยะและลดปริมาณขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยควรมุ่งเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล โดยเทศบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านเวทีประชาคม การประชุมชุมชน และช่องทางออนไลน์ เพื่อให้สามารถเสนอความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการขยะได้อย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง สนับสนุนการจัดตั้งธนาคารขยะ การรีไซเคิล และการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบแจ้งปัญหาขยะ แอปพลิเคชัน หรือสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการติดตามผลการดำเนินงาน อีกทั้งควรสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมด้านการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง เช่น การยกย่องชุมชนต้นแบบหรือการมอบรางวัลแก่ครัวเรือนที่มีการคัดแยกขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพร ศรีตะวัน และคณะ (2568) ที่เสนอว่าการจัดการขยะที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่กับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลัก 3Rs ซึ่งประกอบด้วย การลดการใช้หรือการลดการเกิดขยะ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำ

กลับมาใช้ใหม่หรือการรีไซเคิล (Recycle) ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยลดปริมาณขยะและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (กรมควบคุมมลพิษ, 2561)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

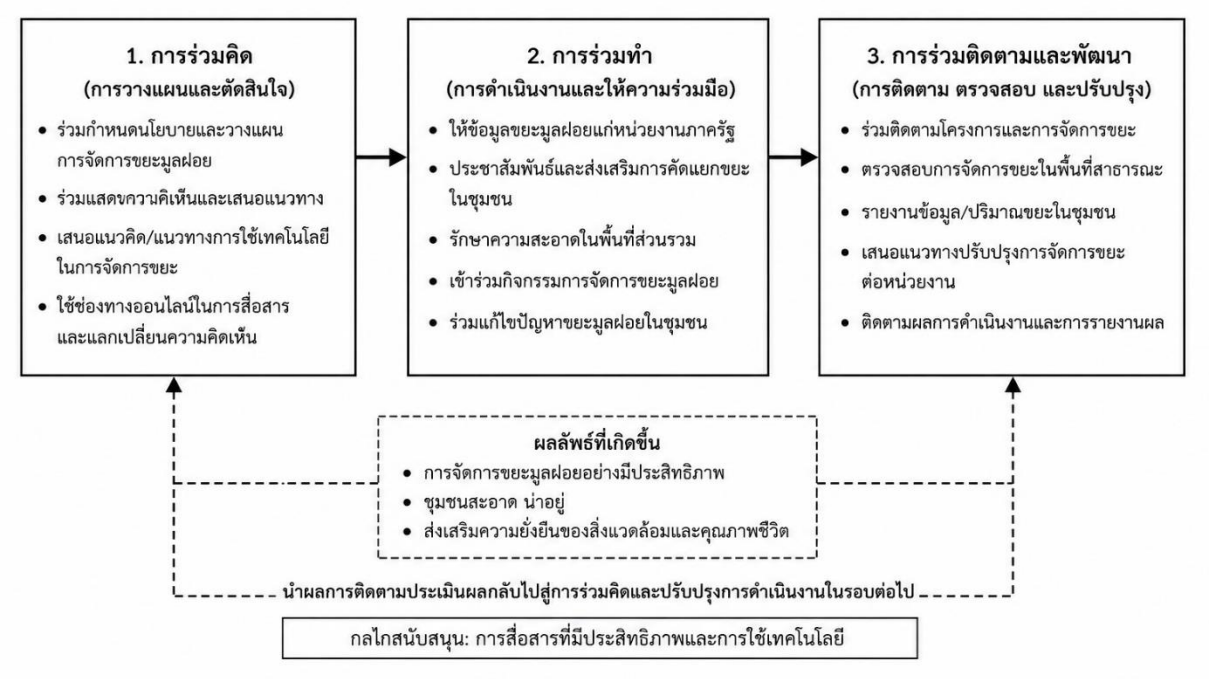
จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรีได้ว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผลควรมีลักษณะเป็น กระบวนการต่อเนื่องและเชื่อมโยงกัน มิใช่การมีส่วนร่วมเฉพาะกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง โดยสามารถจัดกระบวนการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ขั้นสำคัญ ได้แก่ การร่วมคิด การร่วมทำ และการร่วมติดตามและพัฒนา

1. การร่วมคิด (Participatory Thinking) เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการ ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการและด้านการแสดงความคิดเห็น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น และเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย ทั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่าด้านการแสดงความคิดเห็นเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และการเสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยีในการจัดการขยะเป็นประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดในทุกข้อ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของประชาชนในการเสนอความคิดและการใช้ช่องทางเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการขยะของชุมชน

2. การร่วมทำ (Participatory Action) เป็นการเปลี่ยนการมีส่วนร่วมทางความคิดไปสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลแก่หน่วยงานภาครัฐ การประชาสัมพันธ์การคัดแยกขยะ การดูแลรักษาความสะอาดของพื้นที่ส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรม และการร่วมแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการขยะมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางและต่ำกว่าประเด็นอื่นในด้านการดำเนินงาน จึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการส่งเสริมเพื่อให้การมีส่วนร่วมทางความคิดสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องมากขึ้น

3. การร่วมติดตามและพัฒนา (Participatory Monitoring and Development) เป็นกระบวนการเชื่อมโยงผลจากการดำเนินงานกลับไปสู่การปรับปรุงการบริหารจัดการ ประกอบด้วยการติดตามโครงการ การตรวจสอบการจัดการขยะในพื้นที่สาธารณะ การรายงานข้อมูล การเสนอแนวทางปรับปรุง และการติดตามผลการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ช่วยให้ประชาชนมิได้มีบทบาทเฉพาะในช่วงเริ่มต้นหรือช่วงดำเนินกิจกรรมเท่านั้น แต่สามารถมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาและเสนอแนวทางสำหรับการพัฒนาการดำเนินงานในรอบต่อไป

ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถอธิบายเป็นวงจรการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามและพัฒนา นำผลกลับไปสู่การร่วมคิดและปรับปรุงการดำเนินงานในรอบต่อไป โดยมี การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี เป็นกลไกสนับสนุนการเชื่อมโยงประชาชนกับเทศบาลในแต่ละขั้นตอน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนว่าการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในระดับชุมชนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การกำหนดแนวทาง การลงมือดำเนินงาน จนถึงการติดตามและนำผลที่ได้กลับมาปรับปรุงการดำเนินงาน เพื่อสนับสนุนการจัดการขยะมูลฝอยที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. เทศบาลตำบลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรีควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและรับฟังความคิดเห็นผ่านสื่อ ช่องทางต่างๆ ทั้งในระบบออฟไลน์และระบบออนไลน์

2. เทศบาลเมืองกาญจนบุรีควรส่งเสริมให้ชุมชนนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การรีไซเคิล การทำปุ๋ยหมัก และการแปรรูปวัสดุเหลือใช้ โดยผ่านศูนย์เรียนรู้จัดการขยะชุมชนหรือธนาคารขยะ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัดในครัวเรือน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

1. ควรศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพัฒนามาตรฐานและคุณภาพการจัดการขยะให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและประชาชนต่อไป

2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพต่อไปยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2561). *คู่มือปฏิบัติการ 3 ใช้ (3R) เพื่อจัดการขยะชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ. (2567ก). *รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2566*. กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ. (2567ข). *รายงานสถานการณ์สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2566*. กองจัดการกากของเสียและสารอันตราย กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2567). *คู่มือการดำเนินงานโครงการ 1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1 ธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank)*. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

ดริญญา บัวใหญ่ และวิราสิริรี์ วสีวิรสิว์. (2567). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพและการสาธารณสุขชุมชน.* 7(1), 33–44.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น.* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ศิริพร ศรีตะวัน, วิลาวัณย์ ชมนิรัตน์, และ ชวลิต หงษ์ยนต์. (2568). การพัฒนาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของครัวเรือนและชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน.* 11(4), 108–122.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*. 30(3), 607–610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

การพัฒนาเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี
Development of Criteria for Promoting the Quality of Community Enterprises In Ratchaburi Province

[1]อภิชาติ อนันตชัยสิทธิ์
Apichart Anantachaisith
Corresponding Author's E-mail: anantachaisith@gmail.com

Received: ***January 19, 2026*** *Revised:* ***May 27, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี 2) พัฒนาตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชน และ 3) นำเสนอตัวแบบและกระบวนการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การศึกษาเชิงกรณีจากวิสาหกิจชุมชน 2 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 15 คน และการสนทนากลุ่มจำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนวประเด็นการสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในประกอบด้วย การเงินและการจัดการทุน การตลาด การผลิต การบริหารจัดการและการปฏิบัติการ ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก ส่วนปัจจัยภายนอกประกอบด้วย ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก สภาพการแข่งขัน และความต้องการของผู้บริโภค 2) จากข้อค้นพบสามารถสังเคราะห์เป็น LIST Model + CE (Community Enterprise) ซึ่งเป็นกรอบคิดเชิงพัฒนาการ ประกอบด้วย L – Local Resource-Based Production การผลิตจากฐานทุนท้องถิ่น I – Integrated Operation Planning การบริหารจัดการแบบบูรณาการ S – Sustainable Capital Management การบริหารทุนอย่างยั่งยืน และ T – Transformative Knowledge Sharing การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรม โดยมี CE – Community Enterprise Focus เป็นเป้าหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน และ 3) กระบวนการนำตัวแบบไปประยุกต์ใช้เป็นวงจรการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวินิจฉัยร่วมกัน การออกแบบการเปลี่ยนแปลงขนาดเล็กที่มีพลัง การดำเนินการและบันทึกเส้นทางการเรียนรู้ และการทบทวนบทเรียนเพื่อกำหนดแนวทางต่อยอด ทั้งนี้ LIST Model + CE สามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ วางแผน และส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เหมาะสมกับบริบท ศักยภาพ และทรัพยากรของแต่ละกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน; LIST Model + CE; การบริหารจัดการ; การพึ่งพาตนเอง; ความยั่งยืน

---

[1] นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ; Ph.D. Student in Social Development, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research article aimed to: 1) study the factors affecting the success of promoting the quality of community enterprises in Ratchaburi Province; 2) develop a model and criteria for promoting the quality of community enterprises; and 3) present a model and process for promoting the quality of community enterprises in Ratchaburi Province. The research employed a qualitative research approach using case studies of two community enterprises. There were 25 key informants selected through purposive sampling, comprising 15 informants for in-depth interviews and 10 participants for focus group discussions. The instruments used for data collection were an in-depth interview form, focus group discussion guidelines, and field observation. The data were analyzed using content analysis in conjunction with context.

The research findings revealed that: 1) the success of community enterprises resulted from the interconnection between internal and external factors. The internal factors consisted of finance and capital management, marketing, production, management and operations, leadership, and member participation, while the external factors consisted of relationships and collaboration with external organizations, competition, and consumer needs; 2) the findings were synthesized into the LIST Model + CE (Community Enterprise), which is a developmental framework consisting of L – Local Resource-Based Production, I – Integrated Operation Planning, S – Sustainable Capital Management, and T – Transformative Knowledge Sharing, with CE – Community Enterprise Focus as the goal of strengthening and promoting the self-reliance of community enterprises; and 3) the process for applying the model was a four-step learning cycle consisting of participatory diagnosis, the design of small but significant changes, implementation and documentation of the learning journey, and lesson review to determine directions for further development. The LIST Model + CE can be used as a framework for analyzing, planning, and promoting community enterprises in accordance with the context, potential, and resources of each group in order to strengthen community enterprises and promote their sustainability.

Keywords: Community Enterprise; List Model + Ce; Management; Self-Reliance; Sustainability

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยใช้ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ภายใต้กระบวนทัศน์การพัฒนาที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบสมัยใหม่ (Modernization) ที่รัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในลักษณะจากบนลงล่าง (Top-Down Approach) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) แนวทางนี้แม้จะช่วยผลักดันตัวเลขทางเศรษฐกิจในภาพรวม แต่ก็สร้างผลกระทบเชิงลบอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้และโอกาสระหว่างภาคเมืองและชนบทอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการพัฒนารูปแบบดังกล่าวมักขาดการคำนึงถึงศักยภาพแท้จริง บทบาททางสังคม และระบบเศรษฐกิจภายในของชุมชนท้องถิ่นในฐานะหน่วยเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ (อภิชัย พันธเสน, 2544) การละเลยนี้ทำให้ชุมชนสูญเสียการควบคุมทรัพยากรและกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจดั้งเดิม กลายเป็นเพียงผู้บริโภคและผู้ผลิตแรงงานให้กับระบบเศรษฐกิจส่วนกลางเท่านั้น วิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่สะท้อนข้อจำกัดของโมเดลเดิมและกระตุ้นให้เกิดการปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ครั้งใหญ่ในนโยบายพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540) โดยหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมกลยุทธ์การพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up Approach) อย่างจริงจัง

การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ถูกแปลงเป็นแนวนโยบายปฏิบัติผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับต่อๆ มา ซึ่งพยายามเชื่อมโยงการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดของกระบวนทัศน์ใหม่นี้คือการบัญญัติกฎหมายเฉพาะทาง นั่นคือ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่งถือเป็นกลไกทางกฎหมายและนโยบายที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนฟื้นฟูศักยภาพและพึ่งพาตนเองได้ กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการโดยคนในชุมชน ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น สร้างรายได้และอาชีพภายในชุมชน ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้มแข็งของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง พระราชบัญญัติดังกล่าวรับรองสถานะทางกฎหมายแก่วิสาหกิจชุมชนเปิดทางให้เกิดการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ การเงิน และการตลาดจากหน่วยงานภาครัฐในทุกระดับ แนวคิดนี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนจากการมองชุมชนเป็น "ผู้รับความช่วยเหลือ" ไปสู่การมองเป็น "หุ้นส่วนการพัฒนา" และ "ผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก" ที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศโดยรวม (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548, 2548)

แม้ภาครัฐจะมีกรอบนโยบายและกฎหมายที่ชัดเจนในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 เพื่อยกระดับความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างเป็นระบบ (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562, 2562) แต่จากการศึกษาสถานการณ์จริงพบว่าวิสาหกิจชุมชนยังคงประสบปัญหาและอุปสรรค โดยเฉพาะด้านความรู้และทักษะทางบัญชี การจัดการเอกสาร เครื่องมือและสารสนเทศ ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งโดยรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันหลายระดับ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเติบโตและการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนอย่างแท้จริง (วิชิต เอียงอ่อน และคณะ, 2567) การศึกษาของ ชญาภัทร์ กี่อาริโย และคณะ ในบริบทใกล้เคียงยังชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญด้านการเงินและเทคโนโลยี กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลางส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาแหล่งทุนดั้งเดิม เช่น เงินออมภายในกลุ่มหรือเงินกู้จากแหล่งทางการ และเผชิญอุปสรรคในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เป็นทางการจากสถาบันการเงิน เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านหลักประกัน เอกสารทางธุรกิจ และความเข้าใจในกระบวนการขอกู้

นอกจากนี้ การขาดทักษะและความรู้ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมก็เป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะการนำแพลตฟอร์มออนไลน์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ขยายช่องทางการตลาดและสร้างการสื่อสารกับผู้บริโภค ซึ่งถือเป็นช่องว่างที่ทำให้เสียโอกาสทางธุรกิจในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ปัญหาด้านโครงสร้างและเครือข่ายก็มีความรุนแรงไม่แพ้กัน วิสาหกิจชุมชนส่วนมากยังดำเนินงานแบบแยกส่วนและเป็นอิสระต่อกัน ขาดการเชื่อมโยงประสานงานหรือสร้างเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง (ชญาภัทร์ กี่อาริโย และคณะ, 2559) สภาวะนี้ส่งผลโดยตรงต่ออำนาจต่อรองทางการตลาดที่ต่ำ ไม่สามารถกำหนดราคาหรือเงื่อนไขการค้าได้ รวมถึงไม่สามารถแบ่งปันทรัพยากร ความรู้ ช่องทางการจัดจำหน่าย หรือแม้แต่การสั่งซื้อวัตถุดิบร่วมกันเพื่อลดต้นทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความอ่อนแอเชิงโครงสร้างนี้ทำให้กลุ่มชุมชนขนาดเล็กมีภูมิต้านทานต่ำต่อความผันผวนของตลาดและภาวะเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การเรียนรู้และความสามารถในการ

ปรับตัวยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน โดย Sarannee U-senyang et al. (2022) พบว่า การเรียนรู้และการปรับตัว รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตราสินค้า เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการดำเนินธุรกิจของชุมชน หลายกลุ่มยังคงพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตในกรอบเดิมๆ ตามภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยขาดการต่อยอดหรือผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความแตกต่างและขีดความสามารถในการแข่งขันเมื่อต้องเผชิญกับสินค้าจากผู้ผลิตขนาดใหญ่หรือจากต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และรสนิยมผู้บริโภคที่รวดเร็วในปัจจุบันยังสร้างความไม่แน่นอนและความท้าทายใหม่ๆ ให้กับวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง (Watson, 2007) ขณะที่การสนับสนุนจากภาครัฐบางส่วนอาจยังไม่สอดคล้องหรือไม่ต่อเนื่องพอที่จะตอบสนองความต้องการที่แท้จริงและเร่งด่วนของชุมชนได้ทันท่วงที ปัญหาทั้งหมดนี้ล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและสร้างผลกระทบแบบลูกโซ่ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องมีการออกแบบ "กรอบการส่งเสริม" หรือ "ตัวแบบ" ใหม่ที่มีความเฉพาะเจาะจง เหมาะสมกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดราชบุรี (สำนักงานจังหวัดราชบุรี, ม.ป.ป.)

จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรีมีศักยภาพในการเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก แต่ยังเผชิญข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ การสร้างมูลค่าเพิ่ม การตลาด การเชื่อมโยงเครือข่าย และการได้รับการส่งเสริมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างเป็นระบบ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ศักยภาพของชุมชนยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเต็มที่ บทความนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาตัวแบบและเกณฑ์การส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี โดยบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในพระพุทธศาสนา และการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้กรอบแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพจริงของพื้นที่ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริม พัฒนา และประเมินคุณภาพวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนา สถาบันการศึกษา และผู้เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง สมดุล และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อพัฒนาตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี
3. เพื่อนำเสนอตัวแบบและกระบวนการส่งเสริมตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาเชิงกรณี (Case Study) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชน และนำข้อค้นพบมาสังเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวแบบ เกณฑ์ และกระบวนการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี โดยกรณีศึกษาหลักประกอบด้วย 2 แห่ง ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนศูนย์เรียนรู้ด้านพลังงานทดแทนและเกษตรสวนผสม และ 2) วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสานและสมุนไพรทางการแพทย์ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การออกแบบการศึกษาและขั้นตอนการดำเนินงาน

การศึกษาดำเนินการใน 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยศึกษาหนังสือ วารสาร เอกสารทางวิชาการ เอกสารนโยบาย รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน เพื่อศึกษาสภาพบริบท แนวคิด ทฤษฎี ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ และแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นคำถามสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ระยะที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตการณ์ภาคสนาม เพื่อศึกษาการบริหารจัดการ ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค การจัดการทุน การผลิต การตลาด การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับภาคีเครือข่าย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 25 คน คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ประสบการณ์ และความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานหรือการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน แบ่งตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 15 คน ประกอบด้วยประธาน รองประธาน สมาชิก และผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา รวมทั้งผู้แทนจากเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน คัดเลือกตามเกณฑ์การมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการจัดการและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยผู้แทนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย ผู้นำชุมชน ผู้แทนภาคการศึกษา เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้แทนสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลได้รับการคัดเลือกจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงาน ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แนวประเด็นการสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยประเด็นคำถามครอบคลุมข้อมูลพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการ การสร้างแรงบันดาลใจ การพัฒนาพื้นที่และผลิตภัณฑ์ การสร้างคุณค่า การมีส่วนร่วม ตลอดจนความร่วมมือกับหน่วยงานและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ

แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ราย โดยตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมด้านเนื้อหา ภาษา ความครอบคลุมของประเด็นคำถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นผู้วิจัยจึงปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

3.2 แนวประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guideline) ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการสนทนาจากกรอบแนวคิดและข้อค้นพบเบื้องต้น ครอบคลุมเป้าหมายและทิศทางในการบริหารจัดการ การวางแผนดำเนินงาน การสร้างความร่วมมือ การสร้างความมั่นคงและความสามารถในการแข่งขัน ปัญหาและอุปสรรค การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่าย ตลอดจนรูปแบบและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการ

ปฏิบัติการ ด้านการจัดการทุน และด้านข่าวสารและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งใช้การวิเคราะห์ SWOT ประกอบการพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

3.3 การสังเกตการณ์ภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสังเกตสภาพการดำเนินงาน กิจกรรม กระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกและผู้เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลจากการสังเกตมาใช้ประกอบและตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการประสานและขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นประสานผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูล ขออนุญาตจดบันทึก บันทึกเสียง และบันทึกภาพก่อนดำเนินการ พร้อมทั้งแจ้งการรักษาความลับของข้อมูล จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนด สำหรับการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจัดเตรียมประเด็นคำถามจากข้อค้นพบและกรอบการวิจัย ประสานผู้เข้าร่วม และดำเนินการระดมความคิดเห็นตามประเด็นที่กำหนด ส่วนการสังเกตการณ์ดำเนินการในพื้นที่จริงเพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบและยืนยันข้อค้นพบจากแหล่งข้อมูลอื่น

5. การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตลอดกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยก่อนดำเนินการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ให้ผู้ให้ข้อมูลทราบอย่างชัดเจน พร้อมทั้งขออนุญาตก่อนการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการบันทึกภาพ ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ และข้อมูลที่ได้รับจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับ โดยนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมและไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลไปเปิดเผยในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการวิจัยเท่านั้น

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท (Context) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

6.1 จัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องให้เป็นระบบและพร้อมสำหรับการวิเคราะห์

6.2 ถอดเสียงการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเป็นข้อความ และนำข้อมูลจากการจดบันทึกมาประกอบการวิเคราะห์

6.3 จำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยพิจารณาความเหมือน ความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม

6.4 วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท เพื่อค้นหาประเด็นสำคัญ ปัจจัยความสำเร็จ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

6.5 สังเคราะห์ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบ เกณฑ์ และกระบวนการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี และนำเสนอผลในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรีเกิดจากองค์ประกอบหลายด้านที่มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยสามารถจำแนกเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย

1.1 ด้านการเงินและการจัดการทุน (Finance and Capital Management) วิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีระบบบริหารจัดการทางการเงินที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ มีการจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่าย การบริหารต้นทุน การออม การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม และการเข้าถึงแหล่งทุนภายนอกอย่างเหมาะสม ทำให้สามารถรักษาสภาพคล่องและวางแผนการลงทุนเพื่อพัฒนากิจการได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 ด้านการตลาด (Marketing) กลุ่มที่ประสบความสำเร็จสามารถพัฒนาช่องทางการจำหน่ายที่หลากหลาย ทั้งตลาดในชุมชน งานแสดงสินค้า ตลาดสมัยใหม่ และช่องทางออนไลน์ พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างแบรนด์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการปรับผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

1.3 ด้านการผลิต (Production) การใช้วัตถุดิบและทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานในการผลิต การนำภูมิปัญญาชุมชนมาประยุกต์ร่วมกับเทคโนโลยี การควบคุมคุณภาพ การพัฒนามาตรฐานสินค้า และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน

1.4 ด้านการบริหารจัดการและการปฏิบัติการ (Management and Operations) กลุ่มที่มีระบบการวางแผน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การกำหนดขั้นตอนการทำงาน และการติดตามผลอย่างชัดเจน สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาดได้อย่างเหมาะสม

1.5 ด้านภาวะผู้นำ (Leadership) ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบ โปร่งใส เป็นที่ยอมรับของสมาชิก และสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง สร้างความเชื่อมั่น สร้างแรงจูงใจ และขับเคลื่อนสมาชิกให้ร่วมดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม

1.6 ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก (Member Participation) การเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินงาน และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความสามัคคี ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

2. ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

2.1 ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก (External Relationship and Collaboration) การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา สถาบันการเงิน ภาคเอกชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ช่วยสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยี แหล่งทุน มาตรฐานผลิตภัณฑ์ และช่องทางการตลาด ตลอดจนช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนากิจการของกลุ่ม

2.2 สภาพการแข่งขัน (Competition) ความสามารถในการวิเคราะห์ตลาด คู่แข่งขัน จุดแข็ง จุดอ่อน และความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถกำหนดตำแหน่งทางการตลาด พัฒนาผลิตภัณฑ์ และปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การแข่งขันที่เปลี่ยนแปลง

2.3 ลูกค้าและความต้องการของผู้บริโภค (Customers and Consumer Needs) การติดตามพฤติกรรม ความต้องการ และข้อเสนอแนะของลูกค้า ช่วยให้กลุ่มสามารถปรับปรุงผลิตภัณฑ์ รูปแบบการจำหน่าย และการสื่อสารทางการตลาดให้ตอบสนองต่อผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม

โดยสรุป ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรีมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างการบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของสมาชิก การใช้ทุนและทรัพยากรชุมชนอย่างสร้างสรรค์ การปรับตัวด้านการผลิตและการตลาด ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนและการสร้างเครือข่ายกับภาคส่วนภายนอก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ข้อค้นพบจากการศึกษาสามารถนำมาสังเคราะห์เป็น LIST Model + CE (Community Enterprise) ซึ่งเป็น กรอบแนวคิดเชิงพัฒนาการ (Developmental Framework) สำหรับการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ มิใช่สูตรสำเร็จหรือมาตรฐานสำหรับการตรวจสอบ แต่เป็นกรอบสำหรับใช้วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน วางแผน และออกแบบแนวทางพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่ง โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 4 มิติหลัก ดังนี้

L – Local Resource-Based Production (การผลิตจากฐานทุนท้องถิ่น) หมายถึง การนำทรัพยากร วัตถุดิบ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม และศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้เป็นฐานในการผลิต ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐาน บรรจุภัณฑ์ และอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและลดการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก

I – Integrated Operation Planning (การบริหารจัดการแบบบูรณาการ) หมายถึง การเชื่อมโยงการวางแผน การผลิต การควบคุมคุณภาพ การแบ่งหน้าที่ การตลาด การใช้เทคโนโลยี และการบริหารจัดการองค์กรให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

S – Sustainable Capital Management (การบริหารทุนอย่างยั่งยืน) หมายถึง การบริหารจัดการทุนและทรัพยากรของกลุ่มอย่างโปร่งใส รอบคอบ และตรวจสอบได้ ทั้งเงินทุน วัตถุดิบ เครื่องมือ แรงงาน และทรัพยากรของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างกองทุนหมุนเวียน การวางแผนทางการเงิน และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เพื่อสร้างความมั่นคงในระยะยาว

T – Transformative Knowledge Sharing (การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรม) หมายถึง การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอด และต่อยอดองค์ความรู้ทั้งภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และกับหน่วยงานภายนอก โดยนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ นวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ส่วน CE – Community Enterprise Focus หมายถึง การมุ่งสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน โดยยึดการมีส่วนร่วมของสมาชิก การใช้ทุนชุมชน การพึ่งพาตนเอง และการพัฒนาจากฐานรากเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน นอกจากนี้ ตัวแบบยังให้ความสำคัญกับหลักการเชิงกลยุทธ์ที่ทำงานร่วมกับทุกมิติ ได้แก่ กลยุทธ์ด้านนวัตกรรม (Innovation Strategy) ซึ่งมุ่งส่งเสริมการปรับปรุง พัฒนา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างต่อเนื่อง และ กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน (Sustainability Strategy) ซึ่งให้ความสำคัญกับความสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน ดังนั้น LIST Model + CE จึงเป็นกรอบการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุนท้องถิ่น การบริหารจัดการ การจัดการทุน การเรียนรู้ นวัตกรรม และ

ความยั่งยืนเข้าด้วยกัน เพื่อยกระดับความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอตัวแบบและกระบวนการส่งเสริมตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การนำ LIST Model + CE ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติสามารถดำเนินการในลักษณะของ วงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวินิจฉัยร่วมกันด้วยการสนทนาเชิงลึก (Participatory Deep-Dialogue Diagnosis) เป็นกระบวนการที่สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทบทวนสภาพการดำเนินงาน วิเคราะห์จุดแข็ง ปัญหา และประเด็นที่ต้องพัฒนาโดยใช้มิติของ LIST Model เป็นกรอบในการสนทนา เพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ร่วมกันเกี่ยวกับสถานะของกลุ่ม

2. การออกแบบการเปลี่ยนแปลงขนาดเล็กที่มีพลัง (Small-but-Significant Intervention Design) เป็นการเลือกประเด็นสำคัญจากผลการวินิจฉัยมาดำเนินการในลักษณะของการทดลองขนาดเล็กที่สามารถทำได้จริงภายใต้ทรัพยากรของกลุ่ม มีเป้าหมายชัดเจน สามารถติดตามผลได้ และไม่สร้างภาระต่อสมาชิกมากเกินไป

3. การดำเนินการและบันทึกเส้นทางการเรียนรู้ (Implementation and Journey Documentation) เป็นการนำแนวทางที่ออกแบบไว้ไปทดลองปฏิบัติจริง พร้อมบันทึกกระบวนการ ผลที่เกิดขึ้น ปัญหา อุปสรรค และบทเรียนระหว่างการดำเนินงาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการเรียนรู้และปรับปรุงการดำเนินงานของกลุ่ม

4. การทบทวนบทเรียนและกำหนดแนวทางต่อยอด (Lesson Review and Path Forward) เป็นการนำข้อมูลและประสบการณ์จากการปฏิบัติมาทบทวนร่วมกัน เพื่อพิจารณาว่าสิ่งใดดำเนินการได้ผล สิ่งใดต้องปรับปรุง และควรดำเนินการต่อ ขยายผล หรือเปลี่ยนแนวทางอย่างไร ก่อนนำบทเรียนเข้าสู่การวินิจฉัยและพัฒนาในรอบต่อไป

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนตัวแบบในทางปฏิบัติพบว่ามีประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการควบคู่กัน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างความร่วมมือและความสามัคคี (Collaboration and Social Cohesion) ผ่านการมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำที่โปร่งใส 2) การยกระดับมาตรฐานการผลิตและคุณภาพ (Production and Quality Enhancement) ตั้งแต่วัตถุดิบ การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ และมาตรฐานสินค้า 3) การจัดการทุนอย่างโปร่งใสและมั่นคง (Transparent and Sustainable Capital Management) ผ่านระบบบัญชี กองทุนหมุนเวียน และการเข้าถึงแหล่งทุนที่เหมาะสม 4) การสร้างเครือข่ายและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Exchange and Networking) ทั้งภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และกับหน่วยงานภายนอก และ 5) การพัฒนาตลาดและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Market Integration) โดยเชื่อมโยงตลาดออนไลน์กับตลาดดั้งเดิมเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายและลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาตลาดเพียงช่องทางเดียว

โดยสรุป กระบวนการส่งเสริม LIST Model + CE เป็นกระบวนการพัฒนาแบบวงจรที่เริ่มจากการทำความเข้าใจสถานการณ์ของกลุ่มร่วมกัน ออกแบบการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม นำไปทดลองปฏิบัติและบันทึกการเรียนรู้ ก่อนนำผลกลับมาทบทวนและพัฒนาในรอบต่อไป กระบวนการดังกล่าวช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาได้บนฐานของบริบท ศักยภาพ และทรัพยากรของตนเอง โดยมีสมาชิกเป็นผู้ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

1. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เกื้อหนุนกัน โดยปัจจัยภายในครอบคลุมการบริหารจัดการด้านการเงินและทุน การตลาด การผลิต การปฏิบัติการ ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก ขณะที่ปัจจัยภายนอกเกี่ยวข้องกับความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก สภาพการแข่งขัน และความต้องการของผู้บริโภค สะท้อนให้เห็นว่า ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถพัฒนาได้จากศักยภาพภายในเพียงด้านเดียว แต่ต้องสามารถปรับตัวและเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมภายนอกได้อย่างเหมาะสม

โดยเฉพาะภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการด้านอื่นสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ โปร่งใส และสร้างการมีส่วนร่วมช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ขณะเดียวกัน ระบบการผลิต การเงิน การตลาด และการจัดการทุนที่เป็นระบบช่วยเพิ่มความสามารถในการดำเนินกิจการและลดความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับ กมล เรืองเดช (2567) ที่พบว่าภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน และสอดคล้องกับ ลักขณา อินทร์บึง และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม การจัดการกลุ่ม การวางแผน และระบบการเงินและบัญชี นอกจากนี้ การใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด และเครือข่าย ยังสอดคล้องกับ Sarannee U-senyang et al. (2022) ที่พบว่า การใช้ทุนชุมชน การสร้างอัตลักษณ์สินค้า การเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจึงต้องดำเนินการในลักษณะองค์รวมที่พัฒนาศักยภาพภายในควบคู่กับความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอก

2. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนาตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยนำไปสู่การสังเคราะห์ “LIST Model + CE (Community Enterprise)” เป็นกรอบคิดเชิงพัฒนาการ (Developmental Framework) สำหรับวิเคราะห์ วางแผน และส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย L – Local Resource-Based Production การผลิตจากฐานทุนท้องถิ่น I – Integrated Operation Planning การบริหารจัดการแบบบูรณาการ S – Sustainable Capital Management การบริหารทุนอย่างยั่งยืน และ T – Transformative Knowledge Sharing การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรม โดยมี CE – Community Enterprise Focus เป็นเป้าหมายของการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน การกำหนดองค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาคุณภาพวิสาหกิจชุมชนต้องเชื่อมโยงฐานทรัพยากรของชุมชน ระบบการบริหารจัดการ ความมั่นคงของทุน และกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกัน ไม่ควรพัฒนาแต่ละด้านอย่างแยกส่วน

ตัวแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์หลักคิด LIST ซึ่งให้ความสำคัญกับ Learning, Innovation, Sustainability และ Transformation ตามแนวคิดของ พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากโร) และพระพรหมบัณฑิต (ธมฺมจิตฺโต) (2562) ให้สัมพันธ์กับข้อค้นพบจากบริบทจังหวัดราชบุรี โดยมิติด้านการผลิตจากฐานทุนท้องถิ่นสอดคล้องกับ Sarannee U-senyang et al. (2022) ที่เน้นการใช้ทรัพยากรชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่ม และอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ขณะที่การบริหารจัดการแบบบูรณาการและการบริหารทุนอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับ สุพาดา

สิริกุตตา (2566) ที่เสนอให้พัฒนาวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมทั้งการบริหารกลุ่ม การผลิต การตลาด การเงินบัญชี และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ส่วนการเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรมช่วยให้กลุ่มสามารถนำองค์ความรู้ใหม่มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น LIST Model + CE จึงเหมาะที่จะใช้เป็นกรอบสำหรับการพัฒนาและประเมินตนเองตามบริบท มากกว่าการใช้เป็นสูตรสำเร็จเดียวกันสำหรับวิสาหกิจชุมชนทุกแห่ง

3. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอตัวแบบและกระบวนการส่งเสริมตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การนำ LIST Model + CE ไปใช้ในทางปฏิบัติต้องดำเนินการในลักษณะของการพัฒนาเชิงระบบและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือและความสามัคคี การยกระดับมาตรฐานการผลิตและคุณภาพ การจัดการทุนอย่างโปร่งใสและมั่นคง การสร้างเครือข่ายและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนาตลาดควบคู่กับเทคโนโลยีดิจิทัล สะท้อนให้เห็นว่า การยกระดับวิสาหกิจชุมชนต้องเชื่อมโยงมิติด้านองค์กร การผลิต การเงิน ความรู้ และตลาดเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับ อุบลวรรณา ภวกานันท์ และวิวัฒน์ หามนตรี (2567) ที่พบว่า การพัฒนาศักยภาพทางธุรกิจของวิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องบูรณาการการวางแผน ความรู้ การปฏิบัติ และการประเมินผลควบคู่กับการพัฒนาด้านการบริหาร การผลิต การตลาด และระบบบัญชี และสอดคล้องกับ รวิวรรณ พวงสอน และคณะ (2567) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพ อัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ การออกแบบ และการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

สำหรับกระบวนการประยุกต์ใช้ตัวแบบในลักษณะวงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวินิจฉัยร่วมกัน การออกแบบการเปลี่ยนแปลงขนาดเล็กที่มีพลัง การดำเนินการและบันทึกเส้นทางการเรียนรู้ และการทบทวนบทเรียนและกำหนดแนวทางต่อยอด แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่ให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมวิเคราะห์ วางแผน ลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้จากผลที่เกิดขึ้น มากกว่าการรับแนวทางจากหน่วยงานภายนอกเพียงฝ่ายเดียว ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และมีหลักการใกล้เคียงกับกระบวนการ PKBAE ของ อุบลวรรณา ภวกานันท์ และวิวัฒน์ หามนตรี (2567) ที่เชื่อมโยง Planning, Knowledge & Buddhism, Action, Evaluation เข้าด้วยกัน ดังนั้น กระบวนการ LIST Model + CE จึงเป็นวงจรการพัฒนาที่สามารถปรับใช้ตามบริบทและข้อจำกัดของแต่ละกลุ่ม โดยใช้การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญในการนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ การพัฒนาตัวแบบและเกณฑ์ ตลอดจนกระบวนการส่งเสริมคุณภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เป็น “LIST Model + CE (Community Enterprise)” ซึ่งเป็นกรอบคิดเชิงพัฒนาการ (Developmental Framework) สำหรับใช้วิเคราะห์ วางแผน และส่งเสริมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของแต่ละพื้นที่ โดยมิใช่สูตรสำเร็จหรือเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดให้ทุกวิสาหกิจชุมชนดำเนินการในรูปแบบเดียวกัน แต่เป็นกรอบที่สามารถปรับประยุกต์ใช้ตามทรัพยากร ปัญหา ความต้องการ และระดับความพร้อมของแต่ละกลุ่ม

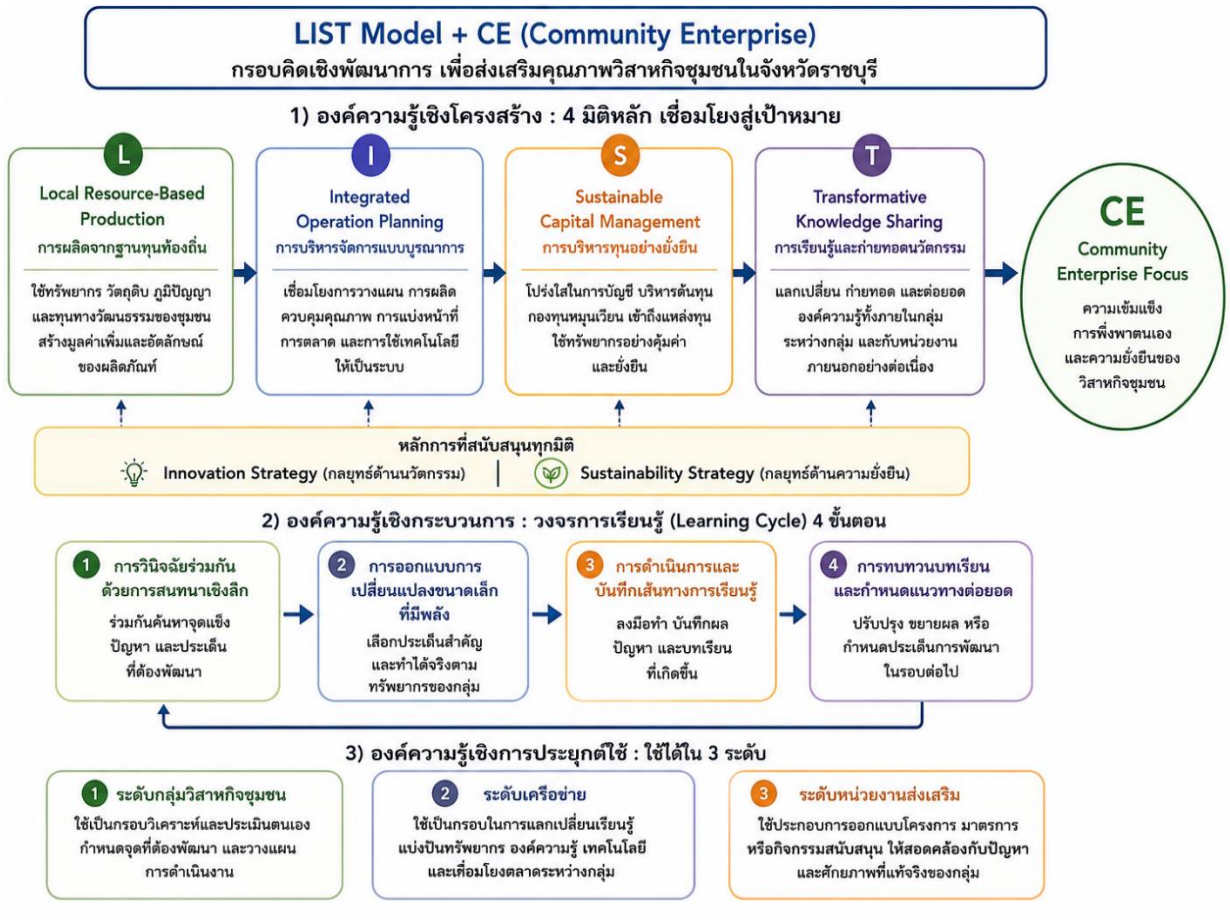
องค์ความรู้เชิงโครงสร้างของ LIST Model + CE ประกอบด้วย 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ L – Local Resource-Based Production การผลิตจากฐานทุนท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากร วัตถุดิบ ภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มและอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ I – Integrated Operation Planning การบริหารจัดการแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงการวางแผน การผลิต การควบคุม

คุณภาพ การแบ่งหน้าที่ การตลาด และการใช้เทคโนโลยีให้เป็นระบบ S – Sustainable Capital Management การบริหารทุนอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสของระบบบัญชี การบริหารต้นทุน กองทุนหมุนเวียน การเข้าถึงแหล่งทุน และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และ T – Transformative Knowledge Sharing การเรียนรู้และถ่ายทอดนวัตกรรม โดยส่งเสริมการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอด และต่อยอดองค์ความรู้ทั้งภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และกับหน่วยงานภายนอก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้ง 4 มิติมุ่งไปสู่ CE – Community Enterprise Focus ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

สาระสำคัญขององค์ความรู้ดังกล่าวอยู่ที่การมองวิสาหกิจชุมชนในลักษณะ “ระบบที่เชื่อมโยงกัน” กล่าวคือ การมีทรัพยากรหรือผลิตภัณฑ์ที่ดีเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อความสำเร็จ หากขาดระบบบริหารจัดการที่เหมาะสม การจัดการทุนที่มั่นคง และกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพวิสาหกิจชุมชนจึงต้องเชื่อมโยง ฐานทุนท้องถิ่น การบริหารจัดการ ความมั่นคงของทุน การเรียนรู้และนวัตกรรม ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม โดยมีกลยุทธ์ด้านนวัตกรรม (Innovation Strategy) และกลยุทธ์ด้านความยั่งยืน (Sustainability Strategy) เป็นหลักการที่แทรกอยู่ในทุกมิติของการพัฒนา

ในเชิงกระบวนการ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การนำ LIST Model + CE ไปใช้ควรดำเนินการในลักษณะของ วงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวินิจฉัยร่วมกันด้วยการสนทนาเชิงลึก เพื่อให้สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันค้นหาจุดแข็ง ปัญหา และประเด็นที่ต้องพัฒนา 2) การออกแบบการเปลี่ยนแปลงขนาดเล็กที่มีพลัง โดยเลือกประเด็นที่สำคัญและสามารถดำเนินการได้จริงตามทรัพยากรของกลุ่ม 3) การดำเนินการและบันทึกเส้นทางการเรียนรู้ เพื่อรวบรวมผลการดำเนินงาน ปัญหา และบทเรียนที่เกิดขึ้น และ 4) การทบทวนบทเรียนและกำหนดแนวทางต่อยอด เพื่อนำผลจากการปฏิบัติมาปรับปรุง ขยายผล หรือกำหนดประเด็นการพัฒนาในรอบต่อไป กระบวนการดังกล่าวทำให้การพัฒนามีลักษณะต่อเนื่องและเปิดโอกาสให้สมาชิกเป็นผู้ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง

องค์ความรู้จาก LIST Model + CE สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และประเมินตนเอง กำหนดจุดที่ต้องพัฒนา และวางแผนการดำเนินงาน ระดับเครือข่าย ใช้เป็นกรอบในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันทรัพยากร องค์ความรู้ เทคโนโลยี และเชื่อมโยงตลาดระหว่างกลุ่ม และ ระดับหน่วยงานส่งเสริม ใช้ประกอบการออกแบบโครงการ มาตรการ หรือกิจกรรมสนับสนุนให้สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพที่แท้จริงของวิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่ง ดังนั้น องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนไม่ควรใช้แนวทางเดียวกันกับทุกกลุ่ม แต่ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจบริบทและฐานทุนของชุมชน แล้วเชื่อมโยงการผลิต การบริหารจัดการ การจัดการทุน และการเรียนรู้เข้าด้วยกัน ผ่านกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและเป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาความเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของตนเอง

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างและกระบวนการประยุกต์ใช้ LIST Model + CE เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสะท้อนว่า การพัฒนาคุณภาพวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนควรเริ่มจากการทำความเข้าใจบริบท ศักยภาพ และฐานทุนของแต่ละกลุ่ม แล้วเชื่อมโยงการผลิต การบริหารจัดการ การจัดการทุน และการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ LIST Model + CE สามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ วางแผน และออกแบบแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และความยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรีและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรีควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นทักษะด้านการบริหารจัดการ การเงินและบัญชี การตลาด การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการจัดทำคู่มือปฏิบัติการแบบประเมินตนเอง และชุดสื่อการเรียนรู้ตามกรอบ LIST Model + CE (Community Enterprise) ที่มีรูปแบบเข้าใจง่ายและสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของวิสาหกิจชุมชนแต่ละแห่ง

3. หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา สถาบันการเงิน ภาคเอกชน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนควรร่วมกันส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ การเข้าถึงแหล่งทุน และการเชื่อมโยงช่องทางการตลาดทั้งแบบดั้งเดิมและดิจิทัล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน

4. การนำ LIST Model + CE ไปประยุกต์ใช้ควรดำเนินการผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยให้สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนร่วมวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ทดลองดำเนินการ และทบทวนผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมมีพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาช่วยสนับสนุนตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่ม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ และประสิทธิผลของ LIST Model + CE (Community Enterprise) กับวิสาหกิจชุมชนจำนวนมากและในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อประเมินความเหมาะสมของตัวแบบในวงกว้าง

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทและกลไกการทำงานของเครือข่ายระหว่างวิสาหกิจชุมชนทั้งในระดับจังหวัดและระหว่างจังหวัด เพื่อวิเคราะห์รูปแบบความร่วมมือที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

3. ควรศึกษาวิจัยเพื่อออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันหรือเครื่องมือดิจิทัลที่ใช้งานง่าย สำหรับสนับสนุนการประเมินตนเอง การวางแผน การติดตามผล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกรอบ LIST Model + CE (Community Enterprise)

4. ควรศึกษาการนำ LIST Model + CE ไปทดลองใช้ในวิสาหกิจชุมชนประเภทต่าง ๆ และติดตามผลในระยะยาว เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการ ความเข้มแข็ง การพึ่งพาตนเอง และความยั่งยืนของกลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

กมล เรืองเดช. (2567). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดิน*. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

ชญาภัทร์ กี่อาริโย, ธีรวุฒิ บุณยโสภณ, ทวีศักดิ์ รูปสิงห์ และ วิเชียร เกตุสิงห์. (2559). รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ*. 26(1), 141-152.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562. (2562, 16 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก, 32–37.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (2548, 18 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก, 1-13.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากโร) และ พระพรหมบัณฑิต (ธมฺมจิตฺโต). (2562). องค์ประกอบ รูปแบบ และกระบวนการสร้างเครือข่ายการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 7(4), 923–937.

รวีวรรณ พวงสอน, มนัสสวาส กุลวงศ์, และ กาญจนพัฐ กลับทับลัง. (2567). การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มพร้อมดื่มของวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงอุงและญิงยวนบางกล่ำ จังหวัดสงขลา. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 9(2), 224–236.

ลักขณา อินทร์บึง, อารดา ชัยเสนา, และ รัชดา ภักดียิ่ง. (2563). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดขอนแก่น. *Journal of Roi Kaensarn Academi.* 5(2), 1–12.

วิชิต เอียงอ่อน, ฉวี สิงหาด, กัลยรัตน์ เจียมโฆสิต, วราภรณ์ ศรบัณฑิต, วัชรินทร์ อรรคศรีวร, ยุทธนา พรรคอนันต์, และ อลิษา ประสมผล. (2567). การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดทำบัญชีของวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.* 11(3), 124–139.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 - 2544*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560–2564)*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานจังหวัดราชบุรี. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลทั่วไปจังหวัดราชบุรี*. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2568, จาก https://ratchaburi.moc.go.th/th/file/get/file/202312138c80456a9e2ea7f460d61701612b7021095327.pdf

สุพาดา สิริกุตตา. (2566). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวี จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.* 26(1), 89–104.

อุบลวรรณา ภวกานันท์, และ วิวัฒน์ หามนตรี. (2567). รูปแบบการยกระดับศักยภาพทางธุรกิจวิสาหกิจชุมชนตะกร้าอยุธยาศิณีโดยทีม มจร. จิตอาสากบเจา โครงการออมสินยุวพัฒน์รักษ์ถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาค 14. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 9(1), 248–266.

อภิชัย พันธเสน. (2544). *พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์อมรินทร์.

Sarannee U-senyang, Jaruwan Aeksapang, Ailadda Ongklang, and Mittira Visutranukool. (2022). Success factors of community business management in Thailand. *International Journal of Sociologies and Anthropologies Science Reviews*. 2(3), 77–88. https://doi.org/10.14456/jsasr.2022.21

Watson, J. (2007). Modeling the relationship between networking and firm performance. *Journal of Business Venturing*. 22(6), 852–874. https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2006.08.001

การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน: กรณีศึกษาศูนย์จัดการกองทุนชุมชน บ้านหนองบวบหอม ตำบลหนองบ่อ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

HOUSEHOLD DEBT MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE COMMUNITY FUND MANAGEMENT CENTER, BAN NONG BUAB HOM, TAMBON NONG BO, AMPHOE SONG PHI NONG, CHANGWAT SUPHAN BURI

[1]หทัยทิพย์ เนตรสว่าง, [2]มาตรินี รักษ์ตานนท์ชัย

Hathaitip Nadsawang, Matrini Ruktanonchai

Corresponding Author's Email: Hathaitipnadsawang@gmail.com

Received: ***April 27, 2026*** *Revised:* ***May 28, 2026*** *Accepted:* ***June 28, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม เพื่อให้ประชาชนสามารถปลดหนี้หรือชำระหนี้ได้โดยไม่กระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 14 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์ 5 คน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน 3 คน และตัวแทนครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้และยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ กลุ่มละ 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากบทสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์บริหารจัดการหนี้โดยบูรณาการหนี้จากหลายแหล่งให้เหลือสัญญาเดียวต่อครัวเรือนตามแนวทาง "1 ครัวเรือน 1 สัญญา" ช่วยลดความซ้ำซ้อนในการชำระหนี้และทำให้สามารถวางแผนการชำระหนี้ได้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน คณะกรรมการมีบทบาทในการบริหารจัดการ ให้คำปรึกษา ติดตามการชำระหนี้ และสร้างวินัยทางการเงินผ่านการออม การจัดทำบัญชีครัวเรือน และมาตรการผ่อนปรนตามความเหมาะสม ขณะที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐสนับสนุนด้านองค์ความรู้ การจัดทำฐานข้อมูล และการติดตามประเมินผล ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีการนำความรู้ทางการเงินไปใช้จริง วางแผนชำระเงินต้น ควบคุมรายจ่าย และเพิ่มรายได้จากอาชีพเสริม ส่วนครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ยังเผชิญข้อจำกัดจากภาระครอบครัว รายได้ไม่แน่นอน และปัจจัยเศรษฐกิจภายนอก นอกจากนี้ ศูนย์ยังมีข้อจำกัดด้านการจัดเก็บข้อมูลและการใช้เทคโนโลยี ผลการวิจัยสะท้อนว่า การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการสร้างวินัยทางการเงิน การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ และการติดตามช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริการจัดการหนี้; หนี้ครัวเรือน; ศูนย์จัดการกองทุนชุมชน; 1 ครัวเรือน 1 สัญญา

[1]สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; Social Development Program, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

[2] อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; Lecturer, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University

ABSTRACT

This research article aimed to examine household debt management by the Ban Nong Buab Hom Community Fund Management Center, with the objective of enabling community members to become debt-free or repay their debts without adversely affecting their daily lives, in accordance with the guidelines of the Community Development Department. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through in-depth interviews and focus group discussions with 14 key informants selected through purposive sampling, consisting of five center committee members, three community development officers, and representatives of households that had successfully become debt-free and those that had not yet become debt-free, with three participants in each group. The data were analyzed using content analysis of interview transcripts, focus group discussions, and relevant documents.

The findings revealed that the center managed household debt by consolidating debts from multiple sources into a single contract per household under the "One Household, One Contract" approach. This reduced duplication in debt repayment and enabled repayment plans to be tailored to the capacity of each household. The committee played key roles in management, counseling, repayment monitoring, and promoting financial discipline through savings, household accounting, and appropriate relief measures. Government officers supported the center by providing knowledge, assisting with database management, and conducting monitoring and evaluation. Households that successfully became debt-free were able to apply financial knowledge in practice, plan principal repayments, control expenses, and increase income through supplementary occupations. In contrast, households that had not yet become debt-free continued to face constraints arising from family burdens, unstable income, and external economic factors. The center also faced limitations in data management and the use of technology. The findings indicate that effective household debt management should be implemented alongside the promotion of financial discipline, enhancement of repayment capacity, and continuous monitoring and support.

Keywords: Debt Management; Household Debt; Community Fund Management Center; One Household, One Contract

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤตการณ์หนี้สินครัวเรือนที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลจากสมาคมธนาคารไทย (2567) ระบุว่าปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มครัวเรือนรายได้น้อยที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เป็นธรรม ภาวะหนี้สินระดับสูงไม่เพียงแต่ลดทอนความสามารถในการบริโภคและการลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ยังสะท้อนความเปราะบางของโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนอย่างเร่งด่วน โดยบรรจุเป็นกลไกสำคัญในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) เพื่อมุ่งเน้นการ

สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร การเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง และการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการบริหารจัดการเงินทุนอย่างมีประสิทธิภาพ

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ในฐานะหน่วยงานหลักที่มีบทบาทในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ได้ขับเคลื่อนนโยบายการจัดตั้ง “ศูนย์จัดการกองทุนชุมชน” เพื่อทำหน้าที่บูรณาการและเชื่อมโยงกลุ่ม องค์กร และกองทุนการเงินที่มีอยู่ในชุมชนให้สามารถบริหารจัดการเงินทุนและปัญหาหนี้สินของประชาชนร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายสำคัญในการลดภาระหนี้สินสะสมของครัวเรือนผ่านแนวคิด “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” ซึ่งมุ่งปรับโครงสร้างหนี้จากหลายสัญญาให้มีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนและเหมาะสมกับศักยภาพของลูกหนี้แต่ละครัวเรือน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2560) ควบคู่กับการส่งเสริมวินัยทางการเงิน การจัดทำบัญชีครัวเรือน การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ครัวเรือนสามารถลดหนี้ ปลดหนี้ และสร้างความมั่นคงทางการเงินได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินงานศูนย์จัดการกองทุนชุมชนในภาพรวมจะสามารถสร้างผลลัพธ์ได้ในระดับสูง แต่ยังพบความแตกต่างของประสิทธิผลระหว่างศูนย์ในแต่ละพื้นที่ โดยผลการดำเนินงานในระดับประเทศ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 พบว่า มีศูนย์จัดการกองทุนชุมชนจำนวน 924 แห่ง และมีศูนย์ที่สามารถบริหารจัดการหนี้ได้ตามเกณฑ์ที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนดจำนวน 883 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 95.56 ขณะที่อีก 41 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 4.44 ยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามเกณฑ์ดังกล่าว (กรมการพัฒนาชุมชน, 2562) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีโครงสร้างศูนย์และแนวทางการดำเนินงานที่กำหนดจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว ยังไม่สามารถรับประกันได้ว่าทุกพื้นที่จะสามารถบริหารจัดการหนี้และขับเคลื่อนศูนย์ให้บรรลุเป้าหมายได้ในระดับเดียวกัน ต่อมา กรมการพัฒนาชุมชนได้พัฒนาเกณฑ์การประเมินศูนย์จัดการกองทุนชุมชนให้ครอบคลุมการดำเนินงานมากขึ้น โดยพิจารณาทั้งด้านการบริหารจัดการศูนย์ กระบวนการบริหารจัดการหนี้ และผลสัมฤทธิ์ของศูนย์ รวม 3 ด้าน 15 ตัวชี้วัด และแบ่งระดับการพัฒนาออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับ 1 ศูนย์ที่มีผลงานต้องปรับปรุงและพัฒนา ระดับ 2 ศูนย์ที่มีผลงานพอใช้ และระดับ 3 ศูนย์ที่มีผลงานดี (กรมการพัฒนาชุมชน, 2568) ข้อมูลระดับจังหวัดที่มีการเผยแพร่ผลการประเมินอย่างเป็นรูปธรรม เช่น จังหวัดจันทบุรี ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 มีศูนย์จัดการกองทุนชุมชนจำนวน 17 แห่ง แบ่งเป็นระดับ 3 จำนวน 6 แห่ง ระดับ 2 จำนวน 8 แห่ง และระดับ 1 จำนวน 3 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 35.29 ร้อยละ 47.06 และร้อยละ 17.65 ตามลำดับ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดจันทบุรี, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้ศูนย์จัดการกองทุนชุมชนจะดำเนินงานภายใต้นโยบายและแนวทางเดียวกัน แต่ระดับความเข้มแข็งและความสามารถในการบรรลุผลสัมฤทธิ์ยังแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างแนวทางเชิงนโยบายกับการนำไปปฏิบัติในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะความสามารถของคณะกรรมการในการบริหารจัดการศูนย์ การบูรณาการกองทุนและองค์กรการเงินที่มีกฎระเบียบและรูปแบบการบริหารแตกต่างกัน การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลลูกหนี้ให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน การวิเคราะห์และจำแนกลูกหนี้ การเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้ ตลอดจนการติดตามและสนับสนุนครัวเรือนภายหลังเข้าสู่กระบวนการจัดการหนี้ ทั้งนี้ กระบวนการบริหารจัดการหนี้ที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนดประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูล 2) การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดประเภทลูกหนี้ 3) การประชุมหารือและเจรจาหนี้เพื่อกำหนดกองทุนรับผิดชอบ 4) การบริหารจัดการหนี้หรือปรับโครงสร้างหนี้ 5) การสนับสนุนครัวเรือนเป้าหมาย และ 6) การติดตามการดำเนินงาน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบึงกาฬ, 2569) การที่กรมการพัฒนาชุมชนยังคงดำเนินโครงการเสริมสร้างศักยภาพและยกระดับศูนย์ที่มีผลการประเมินระดับ 1 และระดับ 2 รวมถึงกำหนดให้มีการวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์และจัดทำแผนพัฒนารายศูนย์ จึงสะท้อนว่าประเด็นด้านสมรรถนะของคณะกรรมการ การบูรณาการกองทุน

กระบวนการจัดการหนี้ และการติดตามผลยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในบริบทดังกล่าว ศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม ตำบลหนองบ่อ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนงานกองทุนชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหนองบวบหอมมีบทบาทในการประสานความร่วมมือกับกลไกกองทุนชุมชนและเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการเงินทุนและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจแก่สมาชิกในชุมชน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสองพี่น้อง, 2569) ทั้งนี้ ตัวแทนของกลุ่มยังได้รับเชิญให้ถ่ายทอดประสบการณ์ในฐานะวิทยากรเกี่ยวกับต้นแบบและรูปแบบกิจกรรมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ประสบความสำเร็จในระดับจังหวัด ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของกลุ่มในการบริหารจัดการเงินออม การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการนำทุนชุมชนไปใช้เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุพรรณบุรี, 2569)

จากความสำเร็จดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับภาพรวมการดำเนินงานที่ยังพบศูนย์บางส่วนอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุงและพัฒนา จึงก่อให้เกิดประเด็นสำคัญว่า ปัจจัยและกระบวนการบริหารจัดการใดที่ทำให้ศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมสามารถบูรณาการกองทุนในพื้นที่และบริหารจัดการหนี้ของครัวเรือนได้อย่างมีประสิทธิผล ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม ตลอดจนกระบวนการช่วยเหลือและส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสามารถลดหนี้ ปลดหนี้ หรือมีความสามารถในการผ่อนชำระหนี้โดยไม่ก่อหนี้เพิ่ม เพื่อสังเคราะห์ปัจจัยและแนวทางการบริหารจัดการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศูนย์จัดการกองทุนชุมชนที่ยังมีผลการดำเนินงานต่ำกว่าเกณฑ์ รวมถึงศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ให้สามารถยกระดับกระบวนการบริหารจัดการหนี้สินครัวเรือนและบรรลุเป้าหมายการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้ให้ประชาชนสามารถปลดหนี้ หรือชำระหนี้ได้โดยไม่เดือดร้อนหรือกระทบชีวิตประจำวัน ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นศึกษาการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม ตำบลหนองบ่อ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจงเนื่องจากเป็นศูนย์ตัวอย่างที่ได้รับเลือกจากกรมการพัฒนาชุมชนในปีงบประมาณ 2567 ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมก่อนเข้าภาคสนามผ่านการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสังเกตสภาพแวดล้อม และการเตรียมเครื่องมือวิจัยให้พร้อมสำหรับการเก็บข้อมูลจริง

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้งสิ้น 14 คน ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มเจ้าหนี้ (ประธานและคณะกรรมการศูนย์) จำนวน 5 คน
2) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ (เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อำเภอสองพี่น้อง) จำนวน 3 คน

3) กลุ่มลูกหนี้ จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ตัวแทนครัวเรือนที่ปลดหนี้ได้สำเร็จ 3 คน และตัวแทนครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ 3 คน

การคัดเลือกอาสาสมัครเป็นไปตามเกณฑ์การคัดเข้าที่ชัดเจน ประกอบด้วย (1) ประธานและคณะกรรมการศูนย์จัดการกองทุนชุมชน ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงาน บทบาท และผลลัพธ์ของศูนย์ (2) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ที่รับผิดชอบงานด้านการบริหารจัดการหนี้หรือการส่งเสริมศูนย์จัดการกองทุนชุมชน และ (3) ตัวแทนครัวเรือนที่เข้าร่วมกระบวนการบริหารจัดการหนี้ ทั้งครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้และยังไม่สามารถปลดหนี้ได้

โดยอาสาสมัครทุกกลุ่มต้องสามารถสื่อสารภาษาไทยได้อย่างเข้าใจและยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ อาสาสมัครจะถูกคัดออกจากการวิจัยเมื่อไม่สมัครใจเข้าร่วม หรือไม่สามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นได้ ทั้งนี้อาสาสมัครสามารถถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกเมื่อหากประสงค์จะยุติการเข้าร่วม โดยผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่ COA69/015 ลงวันที่ 4 มีนาคม 2569 และมีมาตรการรักษาความลับในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจัดห้องประชุมที่มีประตูปิดมิดชิดเป็นสถานที่สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ข้อคำถามมีความยืดหยุ่น ปรับตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงที่สุด โดยกำหนดคำถามตามขอบเขตของเนื้อหาการศึกษา การสัมภาษณ์เป็นในลักษณะการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติ ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบคำถามในลักษณะการเล่าเรื่องภายใต้ขอบเขตประเด็น และทำการหยุดสัมภาษณ์เมื่อไม่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้นหรือไม่พบข้อสงสัยเพิ่มเติม (Data Saturation) อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ สมุดจดบันทึก และกล้องถ่ายรูป โดยผู้วิจัยได้ขออนุญาตก่อนการบันทึกเสียงและถ่ายภาพทุกครั้ง

4. ความน่าเชื่อถือของการวิจัย

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์จัดการกองทุนชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และตัวแทนครัวเรือนที่เข้าร่วมกระบวนการบริหารจัดการหนี้ เพื่อพิจารณาความสอดคล้องและความแตกต่างของข้อมูลจากมุมมองที่หลากหลาย นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Debriefing) จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านการพัฒนาชุมชน และด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน เพื่อร่วมพิจารณาความสมเหตุสมผลของการตีความและข้อค้นพบ ตลอดจนใช้การตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) โดยนำสาระสำคัญหรือข้อสรุปจากการสัมภาษณ์กลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อยืนยันว่าการตีความของผู้วิจัยสอดคล้องกับข้อมูลและประสบการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ โดยข้อมูลปฐมภูมิรวบรวมจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้ประเด็นคำถามแบบปลายเปิดที่มีความยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดความคิดเห็น ประสบการณ์ และข้อเท็จจริงได้อย่างอิสระ ควบคู่กับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการบันทึกภาคสนาม เพื่อประกอบการทำความเข้าใจบริบทพื้นที่และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ส่วนข้อมูลทุติยภูมิรวบรวมจากเอกสาร งานวิจัย รายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกต และเอกสารที่เกี่ยวข้องมาจัดระเบียบและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เริ่มจากการถอดข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเป็นข้อความ ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นอ่านข้อมูลซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจความหมายและบริบทโดยรวม ก่อนดำเนินการกำหนดรหัสข้อมูล (Coding) จากข้อความหรือถ้อยคำที่มีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ภายหลังการกำหนดรหัส ผู้วิจัยนำรหัสที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาจัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ (Categories) และสังเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญ (Themes) เพื่อสะท้อนรูปแบบและความสัมพันธ์ของข้อมูล เช่น กระบวนการบริหารจัดการหนี้ การปรับโครงสร้างหนี้ การสร้างวินัยทางการเงิน บทบาทของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ การส่งเสริมอาชีพ ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและข้อจำกัดของครัวเรือนในการปลดหนี้ จากนั้นเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม เพื่อพิจารณาความสอดคล้อง ความแตกต่าง และความเชื่อมโยงของข้อค้นพบ ก่อนสังเคราะห์และตีความข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย จำแนกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน และ 2) กระบวนการบริหารจัดการหนี้ โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนสามารถพิจารณาจากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเจ้าหนี้หรือคณะกรรมการศูนย์จัดการกองทุนชุมชน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และ 3) กลุ่มลูกหนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 กลุ่มเจ้าหนี้หรือคณะกรรมการศูนย์จัดการกองทุนชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงการจัดการด้านเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมทางการเงินของสมาชิกเข้าด้วยกัน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การใช้ข้อมูลหนี้ของครัวเรือนเป็นฐานในการพิจารณาปัญหา การปรับโครงสร้างหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” การประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ การเจรจาวางแผนชำระหนี้ตามศักยภาพของลูกหนี้ การใช้กลไกการออมเงินสัจจะควบคู่กับมาตรการผ่อนปรนในกรณีที่สมาชิกประสบปัญหาในการชำระหนี้ ตลอดจนการใช้มาตรการทางสังคมเพื่อสร้างวินัยและความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิก คณะกรรมการมีการประชุมเป็นประจำทุกเดือนเพื่อพิจารณาสถานการณ์หนี้และปัญหาของสมาชิกเป็นรายกรณี โดยการกำหนดแผนชำระหนี้มิได้ใช้เงื่อนไขเดียวกันกับลูกหนี้ทุกคน แต่พิจารณาจากยอดหนี้ รายได้ รายจ่าย ภาระครอบครัว และความสามารถในการชำระหนี้ของแต่ละครัวเรือน สำหรับสมาชิกที่ประสบข้อจำกัดในการชำระหนี้ ศูนย์มีมาตรการยืดหยุ่น เช่น การหยุดดอกเบี้ยหรือพักชำระเงินต้นตามความเหมาะสม โดยสมาชิกยังต้องรักษาวินัยการออมเงินสัจจะตามข้อตกลงอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่รับผิดชอบและป้องกันการก่อหนี้เพิ่ม

ด้านภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม พบว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่และมีประสบการณ์ด้านการบริหารกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชนมาเป็นเวลานาน โดยประธานและรองประธานศูนย์มีบทบาทในเครือข่ายกองทุนทั้งระดับอำเภอและระดับจังหวัด จึงสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและเครือข่ายภายนอก เพื่อนำทรัพยากร องค์ความรู้ และโอกาสด้านการส่งเสริมอาชีพเข้ามา

สนับสนุนสมาชิกได้ ขณะเดียวกัน การดำเนินงานของคณะกรรมการมีการสื่อสารภายในกลุ่ม ที่มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหาและกำหนดแนวทางชำระหนี้ร่วมกัน ความเป็นคนในพื้นที่ ประสบการณ์ในการทำงาน และความต่อเนื่องในการบริหารกองทุน ส่งผลให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อคณะกรรมการ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการยอมรับข้อตกลงและมาตรการทางสังคมของศูนย์ นอกจากนี้ ศูนย์ยังส่งเสริมการออม การจัดทำบัญชีครัวเรือน การลดรายจ่าย และการประกอบอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ของสมาชิก โดยมุ่งให้สมาชิกสามารถบริหารรายรับและรายจ่ายได้เหมาะสม มีเงินเหลือสำหรับการชำระเงินต้น และลดโอกาสในการกลับไปก่อหนี้ใหม่ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการเห็นว่าการดำเนินงานยังมีข้อจำกัดด้านการจัดเก็บและบริหารข้อมูล จึงเสนอให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลและติดตามสถานะหนี้ของสมาชิก

1.2 กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

จากการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ ตั้งแต่การจัดทำและตรวจสอบฐานข้อมูล การวิเคราะห์สภาพปัญหาหนี้ การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการบริหารจัดการหนี้ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เจ้าหน้าที่ภาครัฐทำหน้าที่เชื่อมโยงแนวนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชนไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ โดยร่วมกับคณะกรรมการศูนย์ในการพิจารณาปัญหาและหาแนวทางช่วยเหลือสมาชิกให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละครัวเรือน ทั้งนี้ จากการปฏิบัติงานพบข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างประชากรในชุมชนที่มีผู้สูงอายุจำนวนมาก ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ทักษะใหม่และการประกอบอาชีพบางประเภท ดังนั้น การส่งเสริมอาชีพควรคำนึงถึงสภาพร่างกาย ความสามารถของสมาชิก และการมีตลาดรองรับอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ภาครัฐยังพบข้อจำกัดด้านการจัดเก็บข้อมูลและเอกสารของศูนย์ที่ยังอาศัยระบบเอกสารเป็นหลัก ซึ่งอาจทำให้การค้นหา การตรวจสอบ และการติดตามข้อมูลทำได้ไม่สะดวก จึงเห็นควรส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและบริหารฐานข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ และสนับสนุนการตัดสินใจในการบริหารจัดการหนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 กลุ่มลูกหนี้

ในส่วนของกลุ่มลูกหนี้ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ และ 2) ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้

ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนกลุ่มนี้เข้าสู่กระบวนการบริหารจัดการหนี้เนื่องจากมีภาระหนี้จากหลายแหล่งและต้องการลดความซ้ำซ้อนในการชำระหนี้ โดยมีความเชื่อมั่นต่อการบริหารงานของคณะกรรมการศูนย์ซึ่งมีความโปร่งใส เป็นธรรม และสามารถเข้าถึงได้ การรวมหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” ช่วยให้ครัวเรือนสามารถมองเห็นภาระหนี้ของตนเองได้ชัดเจนขึ้น ลดความยุ่งยากจากการชำระหนี้หลายแหล่ง และสามารถวางแผนการชำระหนี้ได้เป็นระบบมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ครัวเรือนกลุ่มนี้จะสามารถรักษาวินัยในการออมและการชำระหนี้ตามกำหนดได้ แต่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดเฉพาะครัวเรือน เช่น ภาระในการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ การกู้เงินแทนสมาชิกในครอบครัว รายได้ที่ไม่แน่นอน รวมทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาวะเศรษฐกิจ การจ้างงาน และราคาผลผลิต ทำให้รายได้ส่วนหนึ่งต้องนำไปใช้กับภาระจำเป็นของครอบครัวและไม่สามารถนำมาลดเงินต้นได้ตามที่วางแผนไว้

แม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว ระบบพี่เลี้ยงของศูนย์ การให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง และความใกล้ชิดระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิก ทำให้ครัวเรือนกลุ่มนี้ยังคงรักษาวินัยในการออมและชำระหนี้ได้ตามข้อตกลง ซึ่งช่วยป้องกันมิให้สถานการณ์หนี้เพิ่มความรุนแรงขึ้น

2) ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้

ผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีการนำแนวทางการบริหารจัดการหนี้ไปใช้ร่วมกับการปรับพฤติกรรมทางการเงินอย่างเป็นรูปธรรม โดยการรวมหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” ช่วยลดความซ้ำซ้อนของภาระการชำระหนี้ ขณะที่สมาชิกมีวินัยในการออมและนำความรู้ด้านบัญชีครัวเรือนไปใช้ในการวางแผนรายรับรายจ่ายจริง ครัวเรือนกลุ่มนี้มีการกำหนดแผนการชำระเงินต้นอย่างชัดเจน เช่น การหักรายได้บางส่วนเพื่อนำไปชำระหนี้ การนำเงินออมหรือเงินปันผลมาลดเงินต้นอย่างต่อเนื่อง และการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้สามารถเพิ่มจำนวนเงินที่นำไปชำระหนี้และลดระยะเวลาการเป็นหนี้ลงได้

นอกจากนี้ ความเชื่อมั่นต่อคณะกรรมการและความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นในกองทุนเป็นแรงสนับสนุนให้ครัวเรือนรักษาวินัยทางการเงินอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สามารถดำเนินการตามแผนชำระหนี้จนปลดหนี้ได้สำเร็จ เมื่อเปรียบเทียบครัวเรือนทั้งสองกลุ่ม พบว่า แม้สมาชิกจะอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการหนี้ของศูนย์เดียวกัน แต่ผลลัพธ์แตกต่างกันตามเงื่อนไขและศักยภาพของแต่ละครัวเรือน โดยครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีความสามารถในการนำความรู้ทางการเงินไปใช้จริง มีการวางแผนชำระเงินต้นอย่างต่อเนื่อง และสามารถเพิ่มรายได้ ขณะที่ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ยังได้รับผลกระทบจากภาระครอบครัว รายได้ไม่แน่นอน และปัจจัยภายนอกที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

2. กระบวนการบริหารจัดการหนี้

จากข้อมูลการวิจัย สามารถสังเคราะห์กระบวนการบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การจัดทำและตรวจสอบฐานข้อมูลหนี้ของครัวเรือน ศูนย์เริ่มต้นจากการรวบรวมข้อมูลหนี้ของสมาชิกเป็นรายครัวเรือน โดยพิจารณาทั้งแหล่งหนี้ จำนวนหนี้ รายได้ รายจ่าย ภาระครอบครัว และความสามารถในการชำระหนี้ เพื่อให้คณะกรรมการมองเห็นสถานการณ์ทางการเงินของสมาชิกแต่ละรายอย่างครบถ้วน ข้อมูลดังกล่าวใช้เป็นฐานในการกำหนดแนวทางช่วยเหลือ มิได้พิจารณาเฉพาะจำนวนเงินที่เป็นหนี้เท่านั้น

2.2 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความสามารถในการชำระหนี้ คณะกรรมการนำข้อมูลของแต่ละครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อพิจารณาสาเหตุของหนี้ ภาระหนี้ที่มีอยู่ รายได้ประจำ รายจ่ายจำเป็น และจำนวนเงินที่สามารถนำมาชำระหนี้ได้จริง การวิเคราะห์จึงมุ่งพิจารณา ความแตกต่างของลูกหนี้เป็นรายครัวเรือน มากกว่าการกำหนดเงื่อนไขชำระหนี้แบบเดียวกันทั้งหมด

2.3 การเจรจาและกำหนดแนวทางปรับโครงสร้างหนี้ เมื่อทราบสถานการณ์ของลูกหนี้แล้ว คณะกรรมการจะนำข้อมูลมาใช้ในการหารือและเจรจาร่วมกับสมาชิกและกองทุนที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดแนวทางจัดการภาระหนี้ให้เหมาะสมกับแต่ละครัวเรือน โดยใช้แนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” เพื่อลดความซ้ำซ้อนของภาระหนี้ และกำหนดจำนวนเงินและระยะเวลาชำระคืนให้เหมาะสมกับรายได้และความสามารถในการชำระหนี้ของสมาชิกในกรณีที่สมาชิกประสบปัญหาและไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามเงื่อนไขเดิม

คณะกรรมการสามารถพิจารณามาตรการผ่อนปรนตามความเหมาะสม เช่น การพักชำระเงินต้นหรือการหยุดดอกเบี้ย โดยใช้การเจรจาและข้อมูลของครัวเรือนประกอบการพิจารณา

2.4 การสร้างวินัยและกำกับการชำระหนี้ ภายหลังการปรับโครงสร้างหนี้ ศูนย์กำหนดให้สมาชิกปฏิบัติตามแผนชำระหนี้และรักษาวินัยทางการเงินอย่างต่อเนื่อง ผ่านการออมเงินสัจจะ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การควบคุมรายจ่าย และการหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ คณะกรรมการใช้ทั้งการให้คำปรึกษาและมาตรการทางสังคมในการกำกับสมาชิก โดยความใกล้ชิดและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกกับคณะกรรมการทำให้ข้อตกลงในการชำระหนี้ได้รับการยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

2.5 การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ ศูนย์มิได้มุ่งเฉพาะการลดหรือปรับโครงสร้างหนี้ แต่ยังสนับสนุนให้สมาชิกเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ผ่านการส่งเสริมอาชีพและการเพิ่มรายได้ โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน ผลของการส่งเสริมอาชีพต่อการบริหารหนี้ไม่ได้เกิดจากการ “มีอาชีพเพิ่ม” เพียงอย่างเดียว แต่เกิดเมื่อครัวเรือนสามารถนำรายได้ที่เพิ่มขึ้นมาจัดสรรเป็นเงินสำหรับชำระเงินต้นได้จริง ดังที่พบในครัวเรือนที่ปลดหนี้สำเร็จ ซึ่งมีการประกอบอาชีพเสริม ควบคุมรายจ่าย และนำเงินออมหรือเงินปันผลมาลดเงินต้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้สะท้อนว่า การส่งเสริมอาชีพจะเกิดผลก็ต่อเมื่ออาชีพดังกล่าวสอดคล้องกับข้อจำกัดของครัวเรือนและสามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอ

2.6 การติดตาม ให้คำปรึกษา และปรับแนวทางช่วยเหลือ คณะกรรมการติดตามสถานะการชำระหนี้ของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง หากพบว่าสมาชิกไม่สามารถชำระหนี้ตามแผน จะมีการพิจารณาสาเหตุและให้คำปรึกษาเป็นรายกรณี เพื่อนำข้อมูลกลับมาปรับแผนการชำระหนี้หรือกำหนดมาตรการช่วยเหลือให้เหมาะสม เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทำหน้าที่สนับสนุนองค์ความรู้ ให้คำแนะนำ ประสานทรัพยากร และติดตามการดำเนินงานร่วมกับคณะกรรมการ จึงทำให้กระบวนการบริหารจัดการหนี้ไม่ได้สิ้นสุดเมื่อมีการปรับโครงสร้างหนี้ แต่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตั้งแต่การทำความเข้าใจปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไข การสร้างวินัย การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ และการติดตามผล

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน กรณีศึกษาศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม สามารถอภิปรายผลตามข้อค้นพบสำคัญได้ดังนี้

1. การจัดทำฐานข้อมูลและการปรับโครงสร้างหนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือน

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมเริ่มต้นจากการรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลหนี้ของสมาชิกเป็นรายครัวเรือน โดยพิจารณาทั้งจำนวนหนี้ แหล่งหนี้ รายได้ รายจ่าย ภาระครอบครัว และความสามารถในการชำระหนี้ ก่อนนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางช่วยเหลือและเข้าสู่การเจรจาปรับโครงสร้างหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” การดำเนินงานดังกล่าวทำให้คณะกรรมการสามารถมองเห็นภาระหนี้และศักยภาพในการชำระหนี้ของสมาชิกแต่ละรายได้ชัดเจนขึ้น และสามารถกำหนดเงื่อนไขการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับสภาพจริงของแต่ละครัวเรือน แทนการใช้เงื่อนไขเดียวกันกับลูกหนี้ทุกคน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับจามจุรี จิตรสังคม และวิษณุ สุมิตสวรรค์ (2565) ที่ศึกษาความสำเร็จในการบริหารหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชน จังหวัดชัยภูมิ และพบว่า ศูนย์จัดการกองทุนชุมชนมีแนวทางสำคัญในการจัดการหนี้โดยการจัดการหนี้แบบ “หนึ่งครัวเรือน หนึ่งสัญญา” ซึ่ง

เป็นการปรับโครงสร้างหนี้ให้เหลือเพียงสัญญาเดียวต่อครัวเรือน เพื่ออำนวยความสะดวกในการชำระหนี้และลดภาระดอกเบี้ย ทั้งยังให้ความสำคัญกับการปรับเงื่อนไขการชำระหนี้ให้เหมาะสมกับบริบทของสมาชิก

2. การสร้างวินัยทางการเงินต้องดำเนินควบคู่กับการปรับโครงสร้างหนี้

ผลการวิจัยพบว่า แม้การรวมหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” จะช่วยลดความซ้ำซ้อนในการชำระหนี้ แต่การแก้ไขปัญหาหนี้ให้เกิดผลอย่างต่อเนื่องยังต้องอาศัยการปรับพฤติกรรมทางการเงินของสมาชิก ศูนย์จึงใช้การออมเงินสัจจะ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การควบคุมรายจ่าย การหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ และการกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการชำระหนี้ นอกจากนี้ ยังใช้มาตรการทางสังคมในการสร้างความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นในกองทุน ทำให้การชำระหนี้มิได้เป็นเพียงภาระส่วนบุคคล แต่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับพงศธร ชิณวงค์ (2563) ซึ่งศึกษาแนวทางปฏิบัติที่ดีของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนสู่การแก้ปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือน หมู่บ้านหนองยายนุ่น อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยพบแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การร่วมกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและจัดตั้งสวัสดิการชุมชน การคัดเลือกคณะกรรมการและลูกหนี้ที่มีคุณภาพ การปลูกฝังแนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการออมเงิน การวางแผนการปลดหนี้ให้กับสมาชิก และการสร้างบรรทัดฐานที่ดี เช่น การเอื้อเฟื้อและการมีปณิธานร่วมกันในการปลดหนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสอดคล้องในประเด็นการออม การวางแผนการปลดหนี้ และการสร้างบรรทัดฐานร่วมกันของสมาชิก โดยผลของศูนย์บ้านหนองบวบหอมแสดงให้เห็นเพิ่มเติมในเชิงปฏิบัติว่า บรรทัดฐานดังกล่าวถูกนำมาใช้ผ่านการรักษาวินัยการออม การทำตามข้อตกลงในการชำระหนี้ และความรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นในกองทุน ทั้งนี้ งานของพงศธร ชิณวงค์ในบทความมีชื่อเรื่องและลักษณะการศึกษาเป็นการสร้างทฤษฎีฐานรากตามที่ระบุในรายการอ้างอิง

3. ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการหนี้ดำเนินการได้จริง

ผลการวิจัยพบว่า คณะกรรมการศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมมิได้ทำหน้าที่เพียงติดตามการชำระหนี้ แต่มีบทบาทตั้งแต่การวิเคราะห์ข้อมูล การเจรจาปรับโครงสร้างหนี้ การร่วมกำหนดแผนชำระหนี้ การให้คำปรึกษา และการติดตามสมาชิกเป็นรายกรณี ประกอบกับคณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ มีประสบการณ์ในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ และเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางชำระหนี้ ส่งผลให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นต่อการบริหารงานของคณะกรรมการ

ในประเด็น ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยสอดคล้องกับเบญญาทิพย์ ทองคำ (2565) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานศูนย์จัดการกองทุนชุมชนในพื้นที่เขตเมืองตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน และพบว่าปัจจัยความสำเร็จประกอบด้วยภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการที่ดี และการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะคณะกรรมการที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิก เข้าใจบทบาทหน้าที่ และมีความรับผิดชอบ ข้อค้นพบครั้งนี้จึงช่วยแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นผ่านการประชุมอย่างสม่ำเสมอ การเจรจากับลูกหนี้เป็นรายครัวเรือน การกำหนดแผนชำระหนี้ร่วมกัน และการติดตามให้คำปรึกษาแก่สมาชิก ในส่วนของมาตรการทางสังคมและความเชื่อมั่น ไม่ควรนำเบญญาทิพย์ ทองคำ (2565) มาอ้างสนับสนุนโดยตรงตามข้อสังเกตของผู้ทรงคุณวุฒิ แต่สามารถเชื่อมกับพงศธร ชิณวงค์ (2563) ได้ในประเด็นการสร้างบรรทัดฐานที่ดีและความตั้งใจร่วมกันในการปลดหนี้ ซึ่งใกล้เคียงกับการใช้ข้อตกลงและความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในศูนย์บ้านหนองบวบหอมมากกว่า

4. การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ภาครัฐช่วยเชื่อมโยงแนวนโยบายไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ ตั้งแต่การจัดทำฐานข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหา การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการบริหารจัดการหนี้ การประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการติดตามและประเมินผล บทบาทดังกล่าวช่วยให้คณะกรรมการสามารถนำแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชนมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของครัวเรือนและบริบทของชุมชน ประเด็นนี้สอดคล้องกับเบญญาทิพย์ ทองคำ (2565) ในด้านการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งพบว่าการติดตามดูแลของสำนักงานพัฒนาชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นปัจจัยหนึ่งของความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์ และสอดคล้องกับจามจุรี จิตรสังคม และวิษณุ สุมิตสวรรค์ (2565) ที่พบว่าการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีส่วนสำคัญในการผลักดันการดำเนินงานของศูนย์จัดการกองทุนชุมชน ดังนั้น บทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในกรณีบ้านหนองบวบหอมจึงมีลักษณะของการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการหนี้ได้ด้วยตนเอง โดยภาครัฐทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้คำปรึกษา ประสานทรัพยากร และติดตามผล มากกว่าการเข้าไปดำเนินการแทนคณะกรรมการและสมาชิก

5. การส่งเสริมอาชีพมีความสำคัญเมื่อสามารถเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนได้จริง

ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์มีการส่งเสริมอาชีพและการเพิ่มรายได้ควบคู่กับการบริหารจัดการหนี้ โดยครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีลักษณะสำคัญคือ มีการนำความรู้ด้านบัญชีครัวเรือนไปใช้จริง ควบคุมรายจ่าย ประกอบอาชีพเสริม และนำเงินออมหรือเงินปันผลมาชำระเงินต้นอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมอาชีพจะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาหนี้เมื่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นสามารถเปลี่ยนเป็นความสามารถในการชำระหนี้ได้จริง มิใช่เพียงการมีกิจกรรมหรืออาชีพเพิ่มเติม ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับจามจุรี จิตรสังคม และวิษณุ สุมิตสวรรค์ (2565) ที่พบว่าแนวทางสำคัญประการหนึ่งในการจัดการหนี้สินครัวเรือนคือการส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย โดยสนับสนุนให้ครัวเรือนเป้าหมายมีอาชีพที่มั่นคงและสามารถพึ่งตนเองได้ ผลการวิจัยครั้งนี้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมว่า การส่งเสริมอาชีพจะสัมพันธ์กับการลดหนี้ได้มากขึ้นเมื่อครัวเรือนสามารถควบคุมรายจ่ายและจัดสรรรายได้ส่วนเพิ่มไปชำระเงินต้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในบทความเดิมพบข้อมูลว่าครัวเรือนที่ปลดหนี้ได้มีการใช้บัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย และประกอบอาชีพเสริมควบคู่กับการวางแผนชำระหนี้

6. ความสำเร็จในการปลดหนี้ขึ้นอยู่กับทั้งกระบวนการของศูนย์และข้อจำกัดเฉพาะของครัวเรือน

ข้อค้นพบสำคัญจากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า แม้ครัวเรือนจะเข้าสู่กระบวนการบริหารจัดการหนี้ของศูนย์เดียวกัน แต่ผลลัพธ์ในการปลดหนี้อาจแตกต่างกัน ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีการนำความรู้ทางการเงินไปใช้จริง มีวินัยในการออม วางแผนชำระเงินต้น และสามารถเพิ่มรายได้ ขณะที่ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ แม้ยังรักษาวินัยในการออมและชำระหนี้ตามข้อตกลง แต่ต้องเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของครัวเรือน เช่น ภาระการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ การกู้เงินแทนสมาชิกในครอบครัว รายได้ที่ไม่แน่นอน ตลอดจนผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ การจ้างงาน และราคาผลผลิต

ดังนั้น การบริหารจัดการหนี้ในระดับชุมชนจึงควรใช้หลักการและกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน แต่ต้องมีความยืดหยุ่นในการกำหนดแนวทางช่วยเหลือให้เหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละครัวเรือน กล่าวคือ การมีระบบบริหารจัดการหนี้ที่ดีสามารถช่วยลดความซ้ำซ้อนของภาระหนี้ สร้างวินัยทางการเงิน และสนับสนุนความสามารถในการชำระหนี้ได้ แต่ไม่สามารถขจัดข้อจำกัดด้านภาระครอบครัว รายได้ หรือปัจจัยเศรษฐกิจภายนอกได้ทั้งหมด ข้อค้นพบนี้จึงเป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

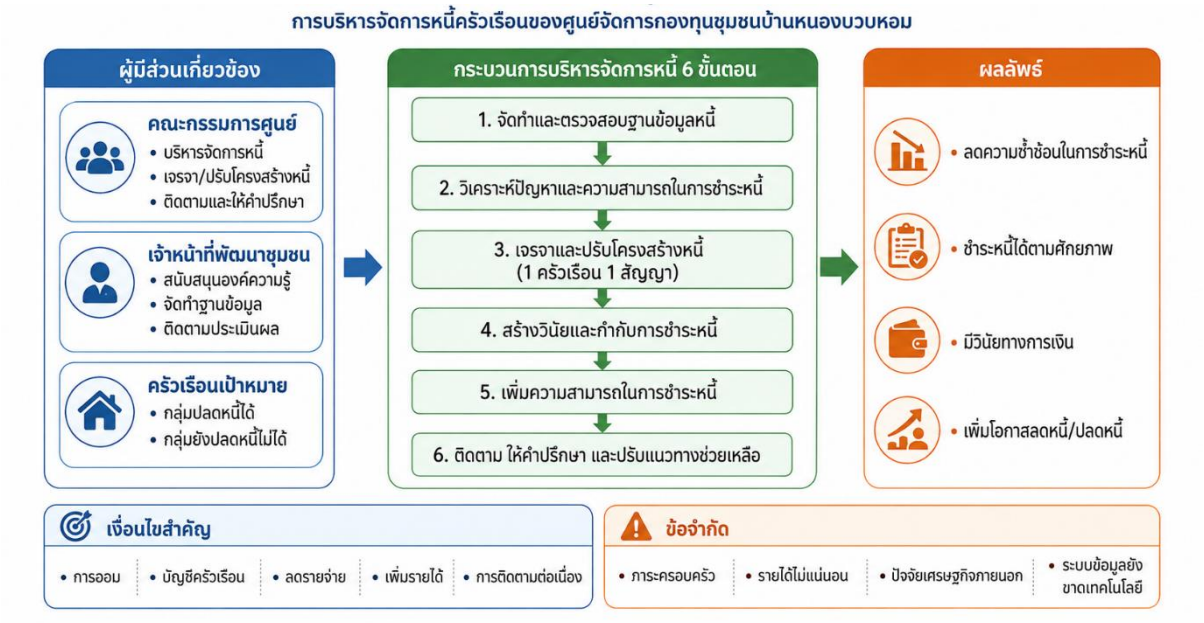
หนี้ในระดับครัวเรือนว่า การพิจารณาเฉพาะประสิทธิภาพของศูนย์ยังไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขชีวิตและความสามารถของครัวเรือนควบคู่กันด้วย ซึ่งผลเดิมของบทความก็สะท้อนความแตกต่างระหว่างสองกลุ่มในประเด็นภาระครอบครัว รายได้ และปัจจัยเศรษฐกิจภายนอกอย่างชัดเจน

7. กระบวนการบริหารจัดการหนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง มิได้สิ้นสุดที่การรวมหนี้

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยโดยรวม พบว่า กระบวนการบริหารจัดการหนี้ของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมประกอบด้วยการจัดทำและตรวจสอบฐานข้อมูลหนี้ การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความสามารถในการชำระหนี้ การเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้ การสร้างวินัยและกำกับการชำระหนี้ การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ และการติดตาม ให้คำปรึกษา และปรับแนวทางช่วยเหลือ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนว่า การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนไม่ควรมุ่งเพียงการรวมหนี้ให้เหลือสัญญาเดียว แต่ต้องดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่การทำความเข้าใจสภาพปัญหาของลูกหนี้ ไปจนถึงการติดตามผลภายหลังการปรับโครงสร้างหนี้

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับพงศธร ชิณวงค์ (2563) ในด้านการวางแผนการปลดหนี้ การส่งเสริมการออม และการสร้างบรรทัดฐานที่ดีในชุมชน และสอดคล้องกับจามจุรี จิตรสังคม และวิษณุ สุมิตสวรรค์ (2565) ในด้านการจัดการหนี้แบบหนึ่งครัวเรือนหนึ่งสัญญา การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างวินัยทางการเงิน ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับเบญญาทิพย์ ทองคำ (2565) ในด้านภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการที่ดี และการสนับสนุนจากภายนอก จึงสามารถอธิบายได้ว่า การบริหารจัดการหนี้ของศูนย์บ้านหนองบวบหอมเกิดจากการเชื่อมโยงกระบวนการด้านข้อมูล การจัดการหนี้ การปรับพฤติกรรมทางการเงิน การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ และการติดตามสนับสนุนเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพที่ 1 คุณลักษณะการบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนแบบบูรณาการของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอม

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมเป็นการดำเนินงานที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์ เจ้าหน้าที่

ภาครัฐ และลูกหนี้หรือครัวเรือนเป้าหมาย โดยคณะกรรมการศูนย์เป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการบริหารจัดการหนี้ มีภาวะผู้นำ ประสบการณ์ เครือข่าย และการดำเนินงานที่โปร่งใส ขณะที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนด้านนโยบาย องค์ความรู้ การส่งเสริมอาชีพ และเทคโนโลยี ส่วนครัวเรือนเป้าหมายมีเงื่อนไขและความสามารถในการปลดหนี้แตกต่างกัน โดยครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีวินัยทางการเงิน มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และนำเงินออมหรือเงินปันผลไปลดเงินต้น ขณะที่ครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ยังเผชิญข้อจำกัดด้านภาระครอบครัว การกู้ยืมแทนสมาชิกในครอบครัว และปัจจัยทางเศรษฐกิจภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าผลลัพธ์ของการปลดหนี้แตกต่างกันตามเงื่อนไขและศักยภาพของแต่ละครัวเรือน

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัยจึงสะท้อนว่า การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการปรับโครงสร้างหนี้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ ตั้งแต่การจัดทำและตรวจสอบข้อมูลหนี้ การวิเคราะห์ปัญหาและความสามารถในการชำระหนี้ การเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้ การสร้างวินัยทางการเงินและกำกับการชำระหนี้ การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ ตลอดจนการติดตาม ให้คำปรึกษา และปรับแนวทางช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะกรรมการศูนย์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และสมาชิก โดยคำนึงถึงสภาพและข้อจำกัดเฉพาะของแต่ละครัวเรือนเป็นสำคัญ

สรุป

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนบ้านหนองบวบหอมมีการดำเนินงานที่เชื่อมโยงบทบาทของคณะกรรมการศูนย์ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยคณะกรรมการมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลหนี้ การเจรจาปรับโครงสร้างหนี้ การกำหนดแผนชำระหนี้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน ตลอดจนการติดตามและให้คำปรึกษาแก่สมาชิกอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำ สนับสนุนองค์ความรู้ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์เป็นไปตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ในส่วนของสมาชิก พบว่า ครัวเรือนที่สามารถปลดหนี้ได้มีลักษณะสำคัญ คือ มีวินัยทางการเงิน สามารถนำความรู้ด้านบัญชีครัวเรือนไปใช้จริง มีการควบคุมรายจ่าย วางแผนชำระหนี้อย่างต่อเนื่อง และมีการเพิ่มรายได้จากอาชีพเสริม รวมทั้งนำเงินออมหรือเงินปันผลมาชำระเงินต้นอย่างสม่ำเสมอ ส่วนครัวเรือนที่ยังไม่สามารถปลดหนี้ได้ แม้จะรักษาวินัยในการออมและชำระหนี้ตามข้อตกลง แต่ยังเผชิญข้อจำกัดจากภาระครอบครัว รายได้ที่ไม่แน่นอน การกู้เงินแทนสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนปัจจัยทางเศรษฐกิจภายนอก ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการลดเงินต้น

สำหรับกระบวนการบริหารจัดการหนี้ สามารถสังเคราะห์ได้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การจัดทำและตรวจสอบฐานข้อมูลหนี้ของครัวเรือน 2) การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความสามารถในการชำระหนี้ 3) การเจรจาและปรับโครงสร้างหนี้ตามแนวทาง “1 ครัวเรือน 1 สัญญา” 4) การสร้างวินัยและกำกับการชำระหนี้ 5) การเพิ่มความสามารถในการชำระหนี้ด้วยการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ และ 6) การติดตาม ให้คำปรึกษาและปรับแนวทางช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการหนี้มิได้สิ้นสุดเพียงการรวมหนี้ แต่ต้องดำเนินควบคู่กับการปรับพฤติกรรมทางการเงิน การเพิ่มรายได้ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ศูนย์ยังมีข้อจำกัดด้านการจัดเก็บและบริหารข้อมูลที่บางส่วนยังเป็นเอกสารกระดาษ รวมถึงข้อจำกัดจากโครงสร้างประชากรสูงวัยและความแตกต่างของภาระหนี้ในแต่ละครัวเรือน ดังนั้น การบริหารจัดการหนี้ที่มีประสิทธิภาพจึงควรมีแนวทางหลักที่ชัดเจน แต่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดวิธีช่วยเหลือให้เหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของสมาชิกแต่ละครัวเรือนด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากกลุ่มเจ้าหนี้ คือ กรมการพัฒนาชุมชนควรสนับสนุนการจัดทำรูปแบบเอกสารและตัวชี้วัดที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีระบบบัญชีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อเพิ่มความโปร่งใส มุ่งเน้นการบูรณาการภาคีเครือข่ายส่งเสริมวินัยทางการเงินและทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดการดำเนินงานต่อไป

2. ข้อเสนอแนะจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ คือ ขยายการจัดตั้งศูนย์จัดการกองทุนชุมชนไปยังพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านผู้นำและกองทุนเดิมให้ครอบคลุมมากขึ้น ควบคู่กับการออกแบบอาชีพเสริมที่เรียนรู้ง่ายและเห็นผลเร็วโดยเฉพาะสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณและเทคโนโลยีในการบริหารจัดการข้อมูลให้ทันสมัย ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศูนย์

3. ข้อเสนอแนะจากลูกหนี้ คือ คณะกรรมการควรเพิ่มการสื่อสารเชิงรุกด้วยการลงพื้นที่พบสมาชิกเพื่อสร้างความใกล้ชิด รณรงค์ให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการออมเงินและเงินปันผล โดยใช้กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์แบบเจาะกลุ่มอาชีพ นำกรณีศึกษาความสำเร็จของครัวเรือนต้นแบบมาสร้างแรงบันดาลใจเพื่อกระตุ้นให้ผู้ประสบปัญหาหนี้กล้าเข้ามาขอรับคำปรึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลหนี้สินชุมชนดิจิทัลต้นแบบ โดยดึงคณะกรรมการและคนรุ่นใหม่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบระบบ เพื่อลดช่องว่างทางเทคโนโลยีและแก้ปัญหาการจัดเก็บเอกสารแบบดั้งเดิม

2. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเจาะลึกโครงสร้างความสัมพันธ์ ภาระพึ่งพิง และผลกระทบของการกู้ยืมแทน เพื่อนำไปสู่การออกแบบนโยบายการป้องกันปัญหาหนี้สินข้ามรุ่น

3. ควรมีการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อวัดผลกระทบของการใช้แนวทาง "1 ครัวเรือน 1 สัญญา" โดยเปรียบเทียบตัวเลขภาระหนี้สิน ต้นทุนดอกเบี้ย และอัตราการออมของครัวเรือน ก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการเพื่อยืนยันความคุ้มค่าและประสิทธิภาพของรูปแบบการดำเนินงานด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2560). *แนวทางการดำเนินงานศูนย์จัดการกองทุนชุมชน ประจำปี 2561*. กลุ่มงานส่งเสริมองค์กรการเงินชุมชน สำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน.

กรมการพัฒนาชุมชน. (2562). *รายงานการประชุมกรมการพัฒนาชุมชน ครั้งที่ 9/2562*. กระทรวงมหาดไทย.

กรมการพัฒนาชุมชน. (2568). *คู่มือวิทยากร “ครู ก” กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพกลไกผู้ขับเคลื่อนงานทุนชุมชนจัดการกองทุนชุมชน พ.ศ. 2568*. กระทรวงมหาดไทย.

จามจุรี จิตรสังคม และ วิษณุ สุมิตสวรรค์. (2565). ความสำเร็จในการบริหารหนี้ครัวเรือนของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 7(9), 104–118.

เบญญาทิพย์ ทองคำ. (2565). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานศูนย์จัดการกองทุนชุมชนในพื้นที่เขตเมืองตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน*. (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พงศธร ชิณวงค์. (2563). *แนวทางการปฏิบัติที่ดีของศูนย์จัดการกองทุนชุมชนสู่การแก้ปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนหมู่บ้านหนองยายนุ่น อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม: การศึกษาด้วยการสร้างทฤษฎีฐานราก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมาคมธนาคารไทย. (2567). *หนี้ครัวเรือนไทยจ่อเร่งตัวแตะ 91.4% ต่อ GDP ภายในสิ้นปี 2567 หนี้บัตรเครดิต ลีสซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคล โตเร็วสุดในรอบทศวรรษ*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2569. จาก https://www.tba.or.th/หนี้ครัวเรือนไทยจ่อเร่-2/

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดจันทบุรี. (2568). *ระเบียบวาระการประชุมผู้อำนวยการกลุ่มงาน พัฒนาการอำเภอและนักวิชาการพัฒนาชุมชนจังหวัด: ทะเบียนและผลการจัดระดับศูนย์จัดการกองทุนชุมชนจังหวัดจันทบุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. กรมการพัฒนาชุมชน.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบึงกาฬ. (2569). *พช.บึงกาฬ: ลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างศักยภาพและยกระดับศูนย์จัดการกองทุนชุมชน*. กรมการพัฒนาชุมชน.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุพรรณบุรี. (2569, 9 มิถุนายน). *พช.สุพรรณบุรี เดินหน้าสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก จัดประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มุ่งหนุนนำเงินออมทรัพย์ต่อยอดธุรกิจสร้างรายได้สู่กลุ่มอย่างยั่งยืน*. กรมการพัฒนาชุมชน.

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสองพี่น้อง. (2569, 5 มิถุนายน). *พช.อำเภอสองพี่น้อง ประชุมขับเคลื่อนกองทุนชุมชนและพัฒนาเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มุ่งสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก*. กรมการพัฒนาชุมชน.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561, ตุลาคม). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) (ฉบับย่อ)*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พุทธนวัตกรรม: ความหมาย แนวคิด และการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย

Buddhist Innovation: Meaning, Concepts, and Applications in Contemporary Society

[1]ธนกฤต โพธิ์ขี[*], [2]บุญเลิศ โอฐสู

[1]Tanakrit Phokhee, [2]Boonlert Otsu

Corresponding Author's E-mail: tanakrit.p@rmutp.ac.th[*]

Received: ***April 3, 2026*** *Revised:* ***May 29, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

พุทธนวัตกรรม เป็นการนำคำสองคำมาผสมกันระหว่าง พุทธ ซึ่งหมายความถึงองค์ประกอบทั้งหมดของพระพุทธศาสนา และ นวัตกรรม ที่หมายถึงการกระทำหรือสิ่งที่ทำขึ้นใหม่แปลกจากเดิม พุทธนวัตกรรมจึงหมายความว่า การนำพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เกิดสิ่งใหม่อย่างสร้างสรรค์

นักวิชาการด้านพุทธศาสนาได้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย พระพรหมบัณฑิตอธิบายว่า นวัตกรรม คือ การพัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว มิใช่การประดิษฐ์ขึ้นใหม่ทั้งหมด เปรียบได้กับที่พระสาวกนำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่ โดยไม่บิดเบือนหลักการเดิม พระเมธีวชิโรดม นิยามว่า พุทธนวัตกรรม คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวพุทธ ส่วนพระราชปริยัติกวีมองว่า คือการรวมองคาพยพของพระพุทธศาสนาทั้งหมด ได้แก่ พุทธบุคคล พุทธธรรม พุทธสถาน และพุทธพิธีกรรม เข้าด้วยกันเพื่อก่อประโยชน์แก่สังคม

พุทธนวัตกรรมแบ่งได้ 4 ประเภทหลักตามกรอบสากล ได้แก่ ด้านผลผลิตและบริการ ด้านกระบวนการ ด้านการตลาด และด้านการจัดการ โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ความคิดสร้างสรรค์ ความใหม่ คุณค่า การเรียนรู้ และการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แก่นสำคัญของพุทธนวัตกรรมคือ การรักษาหลักธรรมเดิมไว้อย่างบริสุทธิ์ ขณะที่ปรับรูปแบบการนำเสนอและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ถือเป็นต้นแบบของนวัตกรรมการสื่อสารธรรมะที่ยั่งยืนตลอดกาล

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม; การสื่อสาร; พุทธศาสนา

ABSTRACT

Buddhist Innovation is a compound term combining two words: Buddhist, referring to all components of Buddhism as a whole, and innovation, meaning an action or something newly created that differs from what existed before. Buddhist Innovation therefore means the creative application of Buddhism to generate something new.

Buddhist scholars have defined the term in various ways. Phra Phrombandit explains that innovation is the development and advancement of something that already exists, rather

[1] สาขาวิชาระบบสารสนเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร; Department of Information Systems, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

[2] สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Program in Buddhist Communication Innovation, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, E-mail: Boonlert.ot@mcu.ac.th

than an entirely new invention. This is comparable to how the Buddha's disciples took his teachings and adapted them to fit contemporary contexts without distorting the original principles. Phra Methiwachirom defines Buddhist Innovation as the creative dissemination of Buddhism in accordance with Buddhist principles. Phra Ratchapariyattikawi, meanwhile, views it as the integration of all components of Buddhism the Buddhist community, the Dhamma, sacred sites, and religious ceremonies in order to benefit society.

Buddhist Innovation can be categorized into four main types according to the international framework: product and service innovation, process innovation, marketing innovation, and management innovation. Its essential elements include creativity, novelty, value, learning, and the capacity to bring about meaningful change.

The core of Buddhist Innovation lies in preserving the purity of the original Dhamma while adapting its forms of presentation and application to suit the contemporary world. This is consistent with the Buddha's own teaching methods, which are regarded as a timeless model of innovative Dhamma communication.

Keywords: Buddhist Innovation; Communication; Buddhism

บทนำ

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในมิติเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การเข้าสู่ยุคดิจิทัลและสังคมสารสนเทศทำให้วิถีชีวิต รูปแบบการสื่อสาร และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ พระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมและปัญญาที่ดำรงอยู่มากกว่า 2,500 ปี จึงเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวให้สอดรับกับบริบทของสังคมในยุคปัจจุบัน โดยไม่สูญเสียแก่นแท้ของหลักธรรม ความสามารถในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาให้เข้ากับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ จึงกลายเป็นประเด็นเร่งด่วนที่นักวิชาการ สถาบันการศึกษา และผู้นำทางศาสนาต้องร่วมกันขบคิด แนวคิดพุทธนวัตกรรมจึงถือกำเนิดขึ้นในฐานะกรอบความคิดที่มุ่งตอบโจทย์ปัญหาและอุปสรรค์ดังกล่าว

แนวคิดของพุทธนวัตกรรมตั้งอยู่บนฐานทางด้านทฤษฎีนวัตกรรมสากลและพุทธศาสนาที่บูรณาการเข้าด้วยกัน กรอบแนวคิดด้านนวัตกรรมสากลตามนิยามของคู่มือ Oslo Manual คู่มืออ้างอิงระดับสากลที่จัดทำโดย OECD และ Eurostat ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า ผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการใหม่หรือที่ได้รับการปรับปรุงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งต้องถูกนำไปใช้จริงหรือพร้อมให้ผู้อื่นนำไปใช้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้เป็นพื้นฐาน ความใหม่และประโยชน์ใช้สอย และการสร้างหรือรักษามูลค่า จุดที่ทำให้นิยามนี้โดดเด่นคือข้อกำหนดเรื่องความสามารถในการวัดผลได้จริง ซึ่งแยกนวัตกรรมออกจากแนวคิดที่ใกล้เคียงอย่าง “สิ่งประดิษฐ์” นวัตกรรมแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก คือ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมกระบวนการทางธุรกิจ โดยทั้งสองประเภทต้องแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากสิ่งที่หน่วยงานนั้นเคยมีหรือทำอยู่เดิม (OECD & Eurostat, 2018)

กรอบแนวคิดทางพุทธศาสนา อธิบายผ่านการจำแนกปัญญา 3 ระดับ คือ สุตมยปัญญา (ปัญญาจากการเรียนรู้) จินตามยปัญญา (ปัญญาจากการคิดค้น) และภาวนามยปัญญา (ปัญญาจากการพัฒนาจิต) ซึ่งพระพรหมบัณฑิตนำมาเชื่อมโยงกับกระบวนการนวัตกรรม โดยถือว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักประดิษฐ์ผู้ค้นพบสัจ

ธรรม ส่วนพระสาวกและนักวิชาการรุ่นหลังทำหน้าที่พัฒนาต่อยอดในฐานะอนุพุทธะ นอกจากนี้ยังอาศัยกรอบพุทธบุคคล พุทธธรรม พุทธสถาน และพุทธพิธีกรรม เป็นองคาพยพหลักในการวิเคราะห์

ที่น่าสนใจคือ เมื่อวิเคราะห์นวัตกรรม 10 ประการของภูฏานเชิงโครงสร้าง (Howard, 2024) พบว่าสามารถจัดระบบได้เป็น 3 แกนหลัก ได้แก่ แกนแรกคือการแปลงคุณค่าทางศาสนาเป็นนโยบายสาธารณะ (Doctrinal-to-Policy Translation) ซึ่งนำหลักธรรมในมิติส่วนบุคคลมาแปลงเป็นกลไกของรัฐที่วัดผลได้จริง เช่น หลักอหิงสาสู่นโยบายไม่ฆ่าสัตว์ หลักเมตตาสู่ระบบความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) และหลักสังฆะสู่โครงการ DeSuung แกนที่สองคือการปรับรูปเทคโนโลยีให้รองรับการปฏิบัติธรรม (Techno-Spiritual Adaptation) โดยภูฏานไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ผนวกรวมเข้ากับพิธีกรรมดั้งเดิมแทนที่จะแทนที่กัน ดังเห็นได้จากกงล้อมนต์อัตโนมัติ ลูกประคำดิจิทัล และ Bhutan App ซึ่งขัดแย้งกับสมมติฐานของทฤษฎีการพัฒนาสมัยใหม่ที่มองเทคโนโลยีและความเชื่อดั้งเดิมว่าอยู่ในความสัมพันธ์เชิงทดแทน และแกนที่สามคือการออกแบบสถาบันบนฐานคิดเรื่องอนิจจัง (Impermanence-Informed Institutional Design) ซึ่งนำหลักไตรลักษณ์มาออกแบบโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ เช่น ระบบสละราชสมบัติเมื่ออายุ 65 ปี และการกำหนดพื้นที่ป่าในรัฐธรรมนูญ โดยข้อสังเกตเชิงสังเคราะห์ที่สำคัญคือ ภูฏานมิได้ผลิต Buddhist solutions สำหรับ modern problems แต่ผลิต Buddhist framings ที่ทำให้ปัญหาบางอย่างของโลกสมัยใหม่ไม่ถูกนับเป็นปัญหาตั้งแต่แรก

“พุทธนวัตกรรม” ตามกรณีศึกษาของภูฏาน ไม่ใช่เพียงแค่สิ่งประดิษฐ์ทางวัตถุ แต่คือการใช้ฐานความรู้จากพุทธธรรมและระดับปัญญามาสร้างสรรค์ผลผลิตหรือกระบวนการใหม่ที่วัดผลได้จริงตามเกณฑ์ของคู่มือ Oslo Manual ซึ่งความสอดคล้องนี้สะท้อนชัดผ่าน 3 แกนหลัก คือ การแปลงคุณค่าทางศาสนาเป็นนโยบายสาธารณะ ที่เปลี่ยนหลักธรรมนามธรรมให้เป็นตัวชี้วัดที่จับต้องได้เชิงนโยบายอย่างระบบความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) การปรับรูปเทคโนโลยีให้รองรับการปฏิบัติธรรม ที่แสดงให้เห็นว่านวัตกรรมผลิตภัณฑ์สมัยใหม่สามารถเกื้อหนุนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาจิต (ภาวนามยปัญญา) ได้โดยไม่ทำลายแก่นเดิม และการออกแบบสถาบันบนฐานคิดเรื่องอนิจจัง ที่นำกฎไตรลักษณ์มาเป็นฐานคิดในการวางโครงสร้างรัฐเพื่อรักษามูลค่าทางสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืนจนเกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น สถานะคาร์บอนติดลบ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของทฤษฎีนวัตกรรมสากลในการสร้างความเปลี่ยนแปลงใหม่อย่างมีนัยสำคัญ

ความหมายของพุทธนวัตกรรม

คำว่า พุทธนวัตกรรม อ่านว่า พุด-ทะ-นะ-วัด-ตะ-กำ ประกอบด้วยคำสองคำที่มีรากฐานทางภาษาต่างกัน คือ พุทธ และ นวัตกรรม การทำความเข้าใจที่มาของแต่ละคำจะช่วยให้เข้าใจความหมายรวมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น คำว่า พุทธ เขียนแบบบาลีเป็น พุทฺธ (มีจุดใต้ ทฺ) อ่านว่า พุด-ทะ รากศัพท์มาจาก พุธฺ (ธาตุ = รู้) + ต ปัจจัย โดยมีการแปลงเสียงตามหลักไวยากรณ์บาลี แปลตามศัพท์ว่า ผู้รู้ทุกอย่างที่ควรรู้ แม้คำนี้จะมีความหมายได้เกือบ 20 นัย แต่ที่เข้าใจกันโดยทั่วไปมักแปลว่า ผู้รู้ หมายถึงรู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง ผู้ตื่น หมายถึงตื่นจากกิเลสนิทราและความหลงงมงาย และผู้เบิกบาน หมายถึงบริสุทธิ์ผ่องใสเต็มที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

สิ่งที่ต้องเน้นย้ำคือในบริบทของพุทธนวัตกรรม คำว่า พุทธ มิได้หมายถึงเพียงพระพุทธเจ้าในฐานะบุคคล แต่หมายถึงทุกองค์ประกอบที่รวมกันเป็นพระพุทธศาสนาทั้งระบบ ซึ่งพระราชปริยัติกวี (2562) ได้จำแนกออกเป็น 4 องคาพยพหลัก คือ พุทธบุคคล ได้แก่ ภิกษุและสามเณร พุทธธรรม ได้แก่ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธสถาน ได้แก่ วัด อาราม เสนาสนะ ต้นโพธิ์ และเจดีย์ และพุทธพิธีกรรมหรือศาสนพิธีต่าง ๆ

คำว่า นวัตกรรม มีที่มาทางศัพท์ที่น่าสนใจและมีการถกเถียงในหมู่นักภาษา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ระบุว่ามาจากบาลี นวต + สันสกฤต กรฺม แต่ต่อมาพจนานุกรม พ.ศ.2554 ได้ปรับแก้เป็น นวตา + กรฺม และให้ความหมายว่า การกระทำหรือสิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

เมื่อวิเคราะห์รากศัพท์ นวตา มาจาก นว (ใหม่) + ตา ปัจจัยในภาวตัทธิต แปลว่า ความเป็นสิ่งใหม่ หรือ ความแปลกใหม่ เมื่อนำมารวมกับ กรฺม (การกระทำ) และผ่านการลดรูปตามหลักภาษาไทย จึงได้คำว่า นวัตกรรมซึ่งแปลตามศัพท์ว่า การทำให้เป็นความใหม่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ข้อสังเกตประการหนึ่งคือที่นิยมพูดกันว่า นวัตกรรมใหม่ หรือ นวัตกรรมใหม่ ๆ นั้นเป็นการใช้คำซ้ำความหมาย เนื่องจาก นวัตกรรมหมายถึงการทำสิ่งใหม่อยู่แล้ว เมื่อนำสองคำมารวมกัน พุทธ + นวัตกรรม ได้เป็นคำว่า พุทธนวัตกรรม จึงแปลได้ว่า การทำให้แปลกใหม่เกี่ยวด้วยพระพุทธศาสนา หรือการใช้พระพุทธศาสนาทำให้เกิดความแปลกใหม่ขึ้น หรืออาจแปลกึ่งทับศัพท์ว่า นวัตกรรมเชิงพุทธ (Buddhist Innovation) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

คำว่า พุทธนวัตกรรม พอจะบอกที่มาของรูปศัพท์ได้ แต่คำแปลหรือความหมายตามที่แสดงไว้นั้น ผู้เขียนบาลีวันละคำไม่แน่ใจว่าจะถูกต้องตรงกับเจตนารมณ์ของผู้คิดคำนี้ขึ้นมาหรือไม่ ทั้งยังไม่ได้เห็นคำอธิบายความหมาย หรือคำจำกัดความที่ชัดเจนว่า พุทธนวัตกรรม หมายถึงอะไร คำอังกฤษที่ใช้กำกับไว้ว่า Buddhist Innovation ก็ยังไม่สามารถช่วยให้เข้าใจความหมายได้มากขึ้น เข้าใจว่าคงคิดคำว่า พุทธนวัตกรรม ขึ้นก่อน แล้วจึงแปลเป็นคำอังกฤษทีหลัง แม้จะแปลได้ว่า นวัตกรรมเชิงพุทธ ก็ยังต้องถามต่อไปอีกว่า นวัตกรรมเชิงพุทธคืออะไร คือทำอะไร ถ้าจะตีความแบบคาดเดา ก็อาจจะเดาความหมายของ พุทธนวัตกรรม ได้ 2 นัย กล่าวคือ นัยหนึ่ง พุทธนวัตกรรม หมายถึงการนำเอาพระพุทธศาสนาไปสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นตามที่เห็นว่าดีงาม แต่ตัวพระพุทธศาสนาก็ยังคงเป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์บริบูรณ์อยู่เหมือนเดิม อีกนัยหนึ่ง พุทธนวัตกรรม หมายถึงการนำเอาพระพุทธศาสนามาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีรูปแบบใหม่ ๆ มีคำสอนใหม่ ๆ ตามที่เห็นว่าจะทันสมัยขึ้น เพื่อให้เข้ากับโลกยุคใหม่ เพื่อให้อยู่กับสังคมสมัยใหม่ได้ แบบนี้คือทำให้สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นมา แต่ตัวพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนเดิม พุทธนวัตกรรม ซึ่งมีความหมายตามนัยไหนใน 2 นัยดังกล่าวนี้ (ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล, 2564)

ในบริบทของบทความนี้ พุทธนวัตกรรม หมายถึง การนำองค์ความรู้และแก่นธรรมดั้งเดิมอันเป็นสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มาผสานเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบโจทย์สังคมยุคปัจจุบัน โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงแค่ผลิตภัณฑ์หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ แต่ครอบคลุมถึงนวัตกรรมเชิงกระบวนการ การบริการ และสื่อรูปแบบใหม่ เพื่อขยายการเข้าถึงหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสารที่มีบริบทแตกต่างกัน

นิยามจากนักวิชาการ

นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามพุทธนวัตกรรมจากมุมมองที่หลากหลายและส่งเสริมซึ่งกันและกันไว้ดังนี้

พระพรหมบัณฑิต ได้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการออนไลน์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยว่า พุทธนวัตกรรมต้องเข้าใจผ่านการแยกแยะระหว่าง การประดิษฐ์ กับ นวัตกรรม การประดิษฐ์คือการสร้างสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนขึ้นใหม่ทั้งหมด ในขณะที่นวัตกรรมคือการพัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว ท่านอธิบายว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประดิษฐ์และค้นพบสัจธรรมเป็นพระองค์แรก แม้กฎธรรมชาตินั้นจะมีอยู่แล้วแต่ยังไม่มีใครค้นพบ พระองค์จึงเป็น นักประดิษฐ์ที่แท้จริง ส่วนพระสาวกและนักวิชาการรุ่นหลังในฐานะอนุพุทธะ ทำหน้าที่นำธรรมะนั้นมาประยุกต์พัฒนาต่อยอดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยไม่ประดิษฐ์

ธรรมะขึ้นใหม่ หากประดิษฐ์ขึ้นใหม่ก็จะกลายเป็น สัทธรรมปฏิรูป ท่านยังเชื่อมโยงกับหลักปัญญา 3 ระดับในพุทธศาสนาว่า สุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการเรียนการฟังจากคนอื่น สอดคล้องกับกระบวนการนวัตกรรมที่พัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่เรียนมา จินตามยปัญญา คือปัญญาที่คิดขึ้นเอง สอดคล้องกับการประดิษฐ์สิ่งใหม่โดยแทบไม่เลียนแบบใคร และภาวนามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาจิตใจจนเกิดการบรรลุเห็นความเป็นจริงอันประเสริฐ ซึ่งเป็นระดับสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงบรรลุ (พระพรหมบัณฑิต, 2564)

นอกจากนี้ท่านยังชี้ว่าพุทธนวัตกรรมมีลักษณะ เก่าบวกใหม่ คือเก่าหมายถึงองค์ความรู้ธรรมะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ของพระพุทธเจ้า และใหม่หมายถึงการนำมาประยุกต์ปรับใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบัน ดังเช่นธรรมะในสมัยสังคมเกษตรกรรมที่ต้องเน้นหลักธรรมชุดหนึ่ง เมื่อเข้าสู่ยุคดิจิทัลก็ต้องนำธรรมะที่มีอยู่มาปรับใช้ในชุดใหม่ ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมในตัวเอง (พระพรหมบัณฑิต, 2564)

พระเมธีวชิโรดม ในการบรรยายเรื่องพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อสังคมในสถานการณ์โควิด 19 ได้ให้นิยามที่ชัดเจนและกระชับว่า พุทธนวัตกรรม หมายถึง การสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงสร้างสรรค์ตามแนวพุทธ ท่านชี้ว่าปัญหาสำคัญของนักเผยแผ่พุทธศาสนาในปัจจุบันคือการผลิตซ้ำเนื้อหาของครูบาอาจารย์รุ่นก่อน ไม่ว่าจะเป็นพุทธทาส พระธรรมปิฎก หรือพระพรหมบัณฑิต โดยไม่สร้างนวัตกรรมรุ่นใหม่ ซึ่งท่านเปรียบว่า หายากหาเย็นยิ่งกว่างมเข็มในมหาสมุทร

ท่านเปรียบนักพุทธนวัตกรรมเหมือนพัดลมที่ต้องมีโครงสร้างมั่นคงก่อนจะสร้างความเย็นให้คนอื่นได้ กล่าวคือต้องสร้างตัวเองให้แข็งแกร่งก่อน มีฐานความรู้ที่มั่นคง มีคุณธรรมที่น่าเชื่อถือ และมีความทนทานต่อการทำงานระยะยาว สิ่งนี้สอดคล้องกับปณิธานของพระโพธิสัตว์ที่ว่า เราตื่นแล้วจึงปรารถนาจะยังคนอื่นให้ตื่นด้วย เราพ้นแล้วจึงปรารถนาจะยังคนอื่นให้พ้นด้วย เราข้ามทุกข์ได้แล้วจึงปรารถนาจะยังคนอื่นให้ข้ามทุกข์ด้วย (พระเมธีวชิโรดม, 2564)

พระราชปริยัติกวี อธิบายพุทธนวัตกรรมในบริบทของยุค 4.0 ว่าคือการรวมองคาพยพของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเข้าไว้ในพุทธวิธี แล้วให้เกิดประโยชน์แก่สังคม โดยมีหลักการของศาสตร์สมัยใหม่บูรณาการเข้ามาด้วย ท่านเปรียบพุทธนวัตกรรมกับสมาร์ทโฟนที่เป็นการรวมหลาย ๆ สิ่งมาไว้ในที่เดียวกันแล้วก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในวงกว้าง พุทธนวัตกรรมก็เช่นเดียวกันคือการรวมองค์ประกอบทางพุทธศาสนาทั้งหมดมาบูรณาการอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของสังคม (พระราชปริยัติกวี, 2562)

พระสุธีรัตนบัณฑิต อธิบายเพิ่มเติมว่านวัตกรรมในบริบทพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องออกมาเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าใหม่เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงเรื่องของการจัดการ การบริการ กระบวนการ และระบบด้วย ท่านยกตัวอย่างนวัตกรรมเครื่องจับยึดและพลิกคัมภีร์ที่ท่านได้รับอนุสิทธิบัตร ซึ่งเกิดจากการแก้ปัญหาการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณอายุ 100 - 200 ปี ที่เปราะบางเกินกว่าจะถ่ายเอกสารได้ตามปกติ นวัตกรรมนี้มีความใหม่ มีคุณค่า นำไปสู่การเรียนรู้ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ครบองค์ประกอบของนวัตกรรมที่แท้จริง (พระสุธีรัตนบัณฑิต, 2566)

พระอุดมบัณฑิต ให้ความหมายของพุทธนวัตกรรมไว้ว่า เป็นนวัตกรรมที่ทำงานหลายระดับพร้อมกัน เริ่มจากระดับปัจเจก คือการพัฒนาจิตใจผ่านไตรสิกขา ขยายสู่ระดับชุมชน คือการใช้วัดในฐานะพื้นที่นวัตกรรม และมุ่งไปสู่ระดับโครงสร้าง คือนโยบายสาธารณะบนฐานธรรมาภิบาล ความเชื่อมโยงข้ามระดับนี้เป็นจุดเด่นที่ทำให้พุทธนวัตกรรมแตกต่างจากนวัตกรรมทั่วไป (พระอุดมบัณฑิต, 2569)

มานิตย์ อรรคชาติ ให้ความหมายในเชิงสื่อสารและการเรียนรู้ว่า นวัตกรรมในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงสื่อใหม่ ๆ ที่ผลิต จัดเตรียม และนำเสนอเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาที่เข้าใจได้ง่าย เห็นเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย ท่านอธิบายเพิ่มเติมว่าการที่สังคมมนุษย์จะคงความดั้งเดิมเก่าแก่ไว้ตลอดกาลนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะ

ขัดต่อกฎแห่งอนิจจตา ซึ่งเป็นกฎธรรมดาของธรรมชาติที่สรรพสิ่งต้องเปลี่ยนแปลงไป จึงถือเป็นความจำเป็นโดยธรรมชาติที่พุทธศาสนาต้องพัฒนานวัตกรรมเพื่อตอบสนองยุคสมัย (มานิตย์ อรรคชาติ, 2563)

จากการประมวลทัศนะของนักวิชาการทั้งหมด สามารถวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างของนิยามพุทธนวัตกรรมได้ว่า ทุกท่านมีมุมมองที่สอดคล้องกันในแกนหลัก คือการมองพุทธนวัตกรรมว่าเป็นการพัฒนาต่อยอดบนฐานความรู้หรือสัจธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วนำมาผสานร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน โดยต้องสร้างคุณค่าและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง ไม่ใช่เพียงการผลิตซ้ำคำสอนเดิมอย่างไม่มีการคิดสร้างสรรค์ ขณะที่ประเด็นแตกต่างกันจะอยู่ที่ขอบเขตและการนำไปประยุกต์ใช้ในมิติต่าง ๆ โดยบางท่านมุ่งเน้นไปที่การปฏิรูปสื่อและการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ บางท่านเน้นการบูรณาการเชิงระบบในยุคดิจิทัล บางท่านขยายขอบเขตไปถึงนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และการจัดการทางกายภาพที่จับต้องได้ ในขณะที่บางท่านมองลึกและกว้างไปถึงนวัตกรรมเชิงโครงสร้างที่ขับเคลื่อนควบคู่กันหลายมิติ ตั้งแต่การพัฒนาจิตระดับปัจเจก ชุมชน ไปจนถึงนโยบายสาธารณะของรัฐ

พระพุทธเจ้าในฐานะนวัตกร

จากนิยามคำว่า นวัตกรรม จะพบว่า เป็นแนวคิดในการปฏิบัติแบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมในการเรียนรู้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ถือว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ค้นพบนวัตกรรมแห่งความรู้ใหม่ ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นเวลา 45 ปี นับตั้งแต่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีคำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ เมื่อนำมาจัดหมวดคำสอนเป็นหนังสือพระไตรปิฎกได้จำนวน 45 เล่มในประเทศไทย ส่วนการจัดแต่งหนังสือพระไตรปิฎกประเทศอื่น ๆ คำนวณเล่มจะเท่ากัน ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่านี้คือ นวัตกรรมคำสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งสามารถสรุปหลักการสอนเพื่อการเรียนรู้ได้ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงสอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนให้เรียนรู้เรื่องความทุกข์ความเดือดร้อน เพื่อเรียนรู้ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว เมื่อเวลาเกิดปัญหาให้เรียนรู้ปัญหานั้นด้วยตนเอง โดยให้เอาปัญหา หรือความทุกข์นั้นมาเป็นบทเรียนว่า ปัญหาอะไร สาเหตุของปัญหานั้นเกิดจากอะไร วิธีแก้ปัญหาทำอย่างไร เมื่อรู้แล้วมีการแก้ปัญหาและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานั้นต่อไปอย่างไร จากแนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา ไม่ใช่สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นทุกข์มากขึ้น วิธีการเรียนรู้จากเรื่องง่าย ๆ ในชีวิตประจำวันไปหาสิ่งยากตามลำดับเป็นการสอนแบบใหม่เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ ก็สอนด้วยความจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คุมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา สอนมีเหตุผล พิจารณาเห็นจริงได้ สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก ฯลฯ สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ โดยทรงพิจารณาจริตและพื้นความรู้ของผู้เรียนก่อนแล้วจึงปรับวิธีสอนให้เหมาะสม การสอนดำเนินไปในรูปแบบที่ผู้เรียนและผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองตามหลัก Learning by Doing จนเข้าถึงหลักความจริงด้วยปัญญาของตนเอง ทั้งยังทรงสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่

ปลอดโปร่งเพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ให้เกียรติผู้เรียน และใช้ภาษาที่สุภาพนุ่มนวลเข้าใจง่าย นวัตกรรมการสอนเหล่านี้แสดงให้เห็นความสามารถในการใช้นวัตกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเลิศเหนือกว่าแนวทางอื่นใด

ศิลปะพุทธวิธีการสอนของพระพุทธองค์ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ สันทัสสนา คืออธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา สมาทปนา คือจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ สมุตเตชนา คือเร้าใจให้แกล้วกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ และสัมปหังสนา คือชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลาย ทั้งการสนทนาแบบสากัจฉา การบรรยาย การตอบปัญหาตรง ๆ การย้อนถาม และการสอนแบบเปรียบเทียบ ซึ่งล้วนเป็นนวัตกรรมการสอนที่ทันสมัยและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มานิตย์ อรรคชาติ, 2539)

กรอบแนวคิดและทฤษฎีของพุทธนวัตกรรม

ประเภทของนวัตกรรมตามกรอบสากล พระพรหมบัณฑิต (2564) ได้อ้างอิงคู่มือ Main Types of Innovation (2005) ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มนักวิชาการชั้นนำของโลกและเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยจำแนกนวัตกรรมออกเป็น 4 ประเภทหลัก และได้นำมาประยุกต์กับบริบทพุทธนวัตกรรม ดังนี้

ประเภทที่ 1 Product Innovation ด้านการผลิตและบริการ ในบริบทพุทธนวัตกรรม หมายถึงการผลิตผลลัพธ์ทางการศึกษาพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นตำราเรียน สื่อการสอนธรรมะ แอปพลิเคชันพุทธศาสนา เนื้อหาออนไลน์ หรือนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น เครื่องพลิกคัมภีร์ที่พระสุธีรัตนบัณฑิตได้รับอนุสิทธิบัตร

ประเภทที่ 2 Process Innovation ด้านกระบวนการ หมายถึงการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมะ หรือการดำเนินงานขององค์กรพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนามาตรฐานการเขียนวิทยานิพนธ์ทางพุทธศาสนา หรือกระบวนการบริหารจัดการวัดและองค์กรทางศาสนาที่ทันสมัย

ประเภทที่ 3 Marketing Innovation ด้านการตลาด หมายถึงการสร้างการรับรู้และดึงดูดความสนใจของผู้คนต่อการศึกษาพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างแบรนด์ทางการศึกษา การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ และการทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ต้องการของสังคม

ประเภทที่ 4 Management Innovation ด้านการจัดการ หมายถึงการนำภูมิปัญญาจากพระไตรปิฎกและหลักธรรมมาประยุกต์กับการบริหารองค์กรสมัยใหม่ การจัดการเชิงพุทธที่สามารถแสดงให้เห็นว่าได้ผลจริงและสามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นนำไปใช้ได้ ถือเป็นนวัตกรรมด้านการจัดการที่มีคุณค่า

องค์ประกอบสำคัญของนวัตกรรม พระสุธีรัตนบัณฑิต (2566) ได้ระบุว่าสิ่งที่จะเรียกว่านวัตกรรมได้อย่างแท้จริงต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ คือ (1) มีความคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่เดิม (2) มีความใหม่ที่ไม่เคยมีในรูปแบบนั้นมาก่อน (3) มีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้และสังคม (4) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในวงกว้าง และ (5) ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญ ทั้งนี้นวัตกรรมพุทธศาสนาอาจอยู่ในรูปแบบของนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีและผลิตภัณฑ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านบริการ ด้านกระบวนการ หรือด้านระบบ

ความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมและปัญญาในพุทธศาสนา พระพรหมบัณฑิต (2564) ได้สร้างกรอบแนวคิดที่น่าสนใจในการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีนวัตกรรมสมัยใหม่กับหลักปัญญาในพุทธศาสนา กล่าวคือ สุตมยปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลจากผู้อื่นนั้นสอดคล้องกับกระบวนการนวัตกรรม เพราะนวัต

กรคือผู้พัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่เรียนมา ในขณะที่จินตามยปัญญาซึ่งเป็นปัญญาที่คิดขึ้นเองโดยแทบไม่เลียนแบบใครนั้นสอดคล้องกับการประดิษฐ์ (invention) ซึ่งแตกต่างจากนวัตกรรม กรอบแนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าพุทธนวัตกรรมเน้นที่การพัฒนาต่อยอดจากธรรมะที่มีอยู่แล้ว มิใช่การสร้างธรรมะใหม่ขึ้นมา

ความเชื่อมโยงของแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรม คือการใช้ฐานปัญญา (เน้นที่สุตมยปัญญา) ในการคิดค้นและพัฒนาต่อยอดจากแก่นธรรมเดิมที่มีอยู่ โดยกระจายตัวออกมาเป็น นวัตกรรม 4 ประเภทหลัก คือ ด้านผลิตภัณฑ์/บริการ (Product) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านการตลาด (Marketing) และด้านการจัดการ (Management) ซึ่งการจะขับเคลื่อนนวัตกรรมทั้ง 4 ประเภทนี้ให้ประสบความสำเร็จและมีคุณค่าได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องถูกกลั่นกรองและขับเคลื่อนผ่าน 5 องค์ประกอบสำคัญ ตั้งแต่การมีความคิดสร้างสรรค์ความใหม่ มีประโยชน์ต่อสังคม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้พุทธนวัตกรรมไม่ใช่เพียงแค่สิ่งประดิษฐ์ขึ้นใหม่ลอย ๆ แต่เป็นระบบการประยุกต์ธรรมะที่สามารถนำไปใช้จริงและสร้างผลกระทบเชิงบวกให้แก่สังคมยุคปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

การประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมในยุคดิจิทัล

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสื่อสังคม ปัจจุบันการสื่อสารในยุคดิจิทัลมีลักษณะที่แตกต่างจากยุคอนาล็อกอย่างมีนัยสำคัญ ในยุคอนาล็อกหรือยุคทีวีนั้น การสื่อสารเป็นแบบทิศทางเดียวจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับ แต่ในยุคดิจิทัลผู้รับสารต้องการมีส่วนร่วม ต้องการถามตอบ และต้องการเนื้อหาที่มีความเป็นอินเทอร์แอคทีฟ เนื่องจากพวกเขาคุ้นเคยกับเกม สื่อออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เป็นปฏิสัมพันธ์สองทาง การสร้างพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารจึงต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ การใช้กระบวนการสื่อสารพื้นฐานซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสาร ข้อความหรือสาร และผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารต้องเข้ารหัสข้อความในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาพ เสียง หรือข้อความ แล้วส่งผ่านสื่อออนไลน์ไปยังผู้รับ ซึ่งผู้รับต้องถอดรหัสและทำความเข้าใจตามพื้นฐานและบริบทของตน ความท้าทายของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารจึงอยู่ที่การออกแบบสารและช่องทางการสื่อสารที่ทำให้ผู้รับเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้องและนำไปปฏิบัติได้จริง (พระพรหมบัณฑิต, 2564)

คุณสมบัติของนักพุทธนวัตกรรม คุณสมบัติ 8 ประการของผู้ที่จะเป็นนักพุทธนวัตกรรมที่แท้จริง ได้แก่ (1) ศึกษาพระธรรมวินัยให้แม่นยำ เพราะหากไม่รู้ธรรมะอย่างลึกซึ้งก็ไม่สามารถสร้างนวัตกรรมที่ถูกต้องได้ (2) รู้จักศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อสามารถเชื่อมโยงธรรมะกับองค์ความรู้สมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) ครองตนให้น่าเชื่อถือ เพราะผู้สื่อสารธรรมะต้องมีความน่าเชื่อถือเป็นพื้นฐาน (4) รู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ เพื่อเข้าใจบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป (5) รู้จักจริตของสังคมไทย ซึ่งท่านเน้นว่าสำคัญมากเพราะสังคมไทยคือพื้นที่หลักในการสร้างพุทธนวัตกรรม (6) เป็นนักเก็บข้อมูลตัวยง เพื่อมีวัตถุดิบในการสร้างสรรค์เนื้อหาใหม่ (7) มีความคิดสร้างสรรค์ และ (8) ใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือในการสร้างพุทธนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของพุทธนวัตกรรมในสังคมร่วมสมัย ขอบเขตของพุทธนวัตกรรมสามารถขยายออกไปให้ครอบคลุมกว้างขวางกว่าเพียงด้านการศึกษา โดยรวมถึงนวัตกรรมการพัฒนาชุมชนและสังคมเชิงพื้นที่ นวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม นวัตกรรมการจัดการวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นวัตกรรมสุขภาพวิถีพุทธ นวัตกรรมจิตวิทยาประยุกต์ นวัตกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเงินและอาชีพ แสดงให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรมสามารถแผ่ขยายไปตอบโจทย์ทุกมิติของสังคมสมัยใหม่

สรุป

พุทธนวัตกรรมจึงหมายถึงการนำองค์ความรู้และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นของเดิมที่บริสุทธิ์ มาพัฒนาต่อยอดและประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมยุคใหม่ โดยไม่

เปลี่ยนแปลงแก่นแท้ของหลักธรรม อันมีองค์ประกอบทั้งทางด้าน ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี หลักการนี้สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็นตามกฎแห่งอนิจจตา แต่สิ่งที่ต้องรักษาไว้คือแก่นแท้ของปัญญาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ

พุทธนวัตกรรมครอบคลุมทั้ง 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ กระบวนการ การตลาด และการจัดการ โดยมีพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบที่ยั่งยืนตลอดกาล ความสำเร็จของพุทธนวัตกรรมในยุคดิจิทัลจึงขึ้นอยู่กับการพัฒนานักพุทธนวัตกรรมที่มีทั้งความลึกในหลักธรรมและความกว้างในศาสตร์ร่วมสมัย สามารถสร้างสรรค์รูปแบบการสื่อสารธรรมะที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้คุณสมบัติของผู้สร้างพุทธนวัตกรรมประกอบไปด้วย 1) ศึกษาพระธรรมวินัยให้แม่นยำ 2) รู้จักศาสตร์ร่วมสมัย 3) ครองตนให้น่าเชื่อถือ 4) รู้เท่าทันโลกาภิวัฒน์ 5) รู้จักจริตของสังคมไทย 6) เป็นนักเก็บข้อมูล 7) มีความคิดสร้างสรรค์ 8) ใช้โซเชียลมีเดีย สื่อทันสมัยเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้การพัฒนา สร้างสรรค์ประยุกต์ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมนั้นมีองค์ประกอบสำคัญคือผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสาร

คุณสมบัติสำคัญของนวัตกรตามแนวพุทธวิธี คือการเป็นผู้ที่เปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกเล่ามาเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหา โดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่ความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล (Empathy) มุ่งเน้นการให้ผู้รับได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง (*Learning by Doing*) เริ่มจากสิ่งง่ายไปหาสิ่งยากอย่างมีเหตุผลและตรงประเด็น โดยนวัตกรต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย ให้เกียรติ และปลอดโปร่งตลอดจนมีศิลปะในการสื่อสารขับเคลื่อนคนผ่านหลักพุทธวิธี 4 ประการ คือ สามารถอธิบายได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจให้เห็นคุณค่าจนนำไปปฏิบัติ (สมาทปนา) ปลุกเร้ากำลังใจให้แกล้วกล้ามั่นใจ (สมุตเตชนา) และชโลมใจให้แช่มชื่นเบิกบานเปี่ยมด้วยความหวัง (สัมปหังสนา) เพื่อเปลี่ยนเรื่องยากหรือหลักการที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นนวัตกรรมที่เข้าใจง่าย

ข้อเสนอแนะ

ประการแรก นักวิชาการแต่ละท่านให้นิยามพุทธนวัตกรรมจากมุมมองที่แตกต่างกัน ยังขาดคำจำกัดความกลางที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน จึงควรดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์นิยามที่ครอบคลุมทุกมิติ พร้อมทั้งพัฒนาเกณฑ์การวัดและประเมินที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นพุทธนวัตกรรมที่แท้จริง และสิ่งใดเริ่มเบี่ยงเบนไปจนอาจกลายเป็นสัทธรรมปฏิรูป

ประการที่สอง นักเผยแผ่ส่วนใหญ่ยังคงผลิตซ้ำเนื้อหาของครูบาอาจารย์รุ่นก่อน จึงควรพัฒนานักพุทธนวัตกรรมรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะการเป็น Content Creator เชิงพุทธที่มีความสามารถสร้างเนื้อหาธรรมะใหม่ที่ตอบโจทย์คนรุ่นปัจจุบัน รวมถึงการใช้โซเชียลมีเดียและแพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงลักษณะการสื่อสารแบบสองทางที่ผู้รับสารในยุคดิจิทัลต้องการมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

ณกมล ปุญชเขตต์ทิกุล. (12 มิถุนายน 2564). *ชมรมธรรมธารา บาลีวันละคำ*. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2566, จาก https://dhamtara.com/?p=15683

พระสุธีรัตนบัณฑิต. (12 มิถุนายน 2566). *พัฒนาศักยภาพนักพุทธนวัตกรรม*. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2566, จากhttps://www.youtube.com/watch?v=AYGRYvVLkgg

พระราชปริยัติกวี. (21 กันยายน 2562). *พุทธนวัตกรรมเพื่อสังคม ยุค 4.0.* สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2566, จาก https://www.youtube.com/watch?v=bXrG58xN2bI&t=4113s

พระพรหมบัณฑิต. (17 ตุลาคม 2563). *พุทธนวัตกรรมทางการศึกษา.* สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก https://www.youtube.com/watch?v=s-oyozlBmwU&t=1493s

พระเมธีวชิโรดม (ว.วชิรเมธี). (26 กันยายน 2564). *พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อสังคมในสถานการณ์ โควิด-19*. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2566, จาก https://www.youtube.com/watch?v=v6zH49lRIkw

พระอุดมบัณฑิต. (2569). *พุทธนวัตกรรมเพื่อสังคม*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มานิตย์ อรรคชาติ, (2563). พระพุทธศาสนากับนวัตกรรม. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 2(1), 59-70.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ราชบัณฑิตยสถาน.

Howard, S. G. (2024, September 17). *BUDDHIST INNOVATION: 10 Inspiring pieces of ingenuity from Bhutan*. Medium. Retrieved December 9, 2025, From https://medium.com/@suz.howard/buddhist-innovation-10-inspiring-pieces-of-ingenuity-from-bhutan-9d68877bc060

OECD, & Eurostat. (2018). *Oslo manual 2018: Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation* (4th ed.). OECD Publishing. Retrieved December 9, 2025, From https://doi.org/10.1787/9789264304604-en

พุทธจริยธรรม ESG และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์: บทบาทของทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในบริบทอาเซียน

Buddhist Ethics, ESG, and Strategic Resilience: The Role of Buddhist Institutional Capital in ASEAN Contexts

[1]เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว*, [2]อานนท์ เกศรีสม

[1]Kiatanantha Lounkaew, [2]Arnon Kasrisom[2]

Corresponding Author's E-mail: klounkaew@econ.tu.ac.th*

Received: ***April 13, 2026*** *Revised:* ***May 29, 2026*** *Accepted:* ***June 2, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอกรอบแนวคิดที่บูรณาการทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (Buddhist Institutional Capital: BIC) เข้ากับกรอบ ESG และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ (strategic resilience) ในบริบทอาเซียน โดยใช้ทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) และแนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง (real options) มาเป็นกรอบทฤษฎีหลัก บทความนี้เสนอว่าสถาบันพุทธศาสนาในฐานะสถาบันที่ไม่เป็นทางการ (informal institution) มีการดำเนินการผ่านสามช่องทาง ได้แก่ เชิงบรรทัดฐาน เชิงความรู้ และเชิงกฎระเบียบ ช่องทางเหล่านี้สามารถนำมาใช้เพื่อช่วยลดความไม่แน่นอนของ ESG (ESG Uncertainty Index: ESGUI) และเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวสามมิติ ได้แก่ การดูดซับ การปรับตัว และการแปลงสภาพ บทความนี้พัฒนากรอบ DPSIR-ER ซึ่งขยายจากกรอบ DPSIR-E ด้วยการเพิ่มสัมประสิทธิ์ความสามารถในการฟื้นตัว (R) ในสมการ I = P × A × T × E × R และได้ชี้ให้เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) และนโยบาย BCG Economy สามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบของสถาบันระดับชาติได้ครบทั้งสามช่องทาง และได้นำเอาแนวคิดนี้มาพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการขับเคลื่อน ESG ในระดับบรรษัท ระดับการกำกับดูแล และการนำมาปรับใช้ในภูมิภาคอาเซียน

คำสำคัญ: ทุนทางสถาบันพุทธศาสนา; ESG, ความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์; DPSIR-ER; ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง; อาเซียน

ABSTRACT

This academic article presents a conceptual framework that integrates Buddhist Institutional Capital (BIC) into ESG governance and strategic resilience in ASEAN contexts, drawing on Institutional Theory and real options perspectives as its primary theoretical foundations. The article argues that Buddhist institutions, operating as informal institutions, function through three distinct channels – normative, cognitive, and regulative – that reduce ESG uncertainty, as measured by the ESG Uncertainty Index (ESGUI), and build three

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร, อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Assistant Professor Dr, Faulty of Economics, Thammasat University

[2] ที่ปรึกษาอาวุโส, บริษัท ไมลส์ คอนซัลติ้ง กรุ๊ป จำกัด; Senior Consultant, Miles Consulting Group Co., Ltd., E-mail: arnon.kasrisom@milesconsult.biz

dimensions of strategic resilience: absorptive, adaptive, and transformative capacity. The article develops the DPSIR-ER framework, extending the existing DPSIR-E by adding a Resilience Coefficient (R) to yield the modified impact equation I = P × A × T × E × R, where R is the product of the three resilience capacities and ranges in (0, 1]. Thailand's Sufficiency Economy Philosophy (SEP) and BCG Economy policy are examined as a complete three-channel institutional prototype, demonstrating how Buddhist philosophical principles can be operationalised as national-level institutional architecture. Policy implications are developed at the corporate, regulatory, and ASEAN regional levels, with particular attention to mechanisms that strengthen ESG commitment persistence under conditions of elevated ESG uncertainty and geopolitical risk.

Keywords: Buddhist Institutional Capital; ESG; strategic resilience; DPSIR-ER; Sufficiency Economy Philosophy; ASEAN

บทนำ

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในหลายประเทศเมื่อนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาขององค์กรอย่างยั่งยืน โดยไม่หวังผลกำไรเพียงอย่างเดียว คำนึงถึง 3 ปัจจัยหลัก คือ ด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, Governance: ESG) ไปใช้คือบริษัทจำนวนมากละทิ้งพันธกิจด้านความยั่งยืน (ESG commitment) เมื่อเผชิญกับความกดดันทางการเงินและความไม่แน่นอนภายนอก ซึ่งเป็นช่องว่างที่ยังคงอยู่และแก้ไขได้ยาก ผลการศึกษาของ Bin-Feng et al. (2024) ยืนยันว่าความไม่แน่นอนด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลให้บริษัทจีนลดการลงทุนด้าน ESG อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ Akadiri and Özkan (2026) แสดงให้เห็นว่าความเสี่ยงทางภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical Risk: GPR) มีผลเช่นเดียวกันในตลาดพลังงานสะอาด Avramov et al. (2022) แสดงให้เห็นว่าความไม่แน่นอนของการจัดอันดับ ESG ส่งผลให้ต้นทุนของทุน (cost of equity) มีค่าเพิ่มขึ้นและยังลดความต้องการซื้อหุ้นของนักลงทุนสถาบัน สภาวะเหล่านี้ทำให้ Ongan et al. (2025) พัฒนาดัชนีความไม่แน่นอน ESG (ESG Uncertainty Index: ESGUI) เพื่อวัดบรรยากาศความไม่แน่นอนที่บริษัทในอาเซียนต้องเผชิญในการรักษาพันธกิจ ESG

ช่องว่างที่สำคัญในวรรณกรรมปัจจุบันคือการขาดกรอบทฤษฎีที่อธิบายว่าสภาพแวดล้อมทางสถาบันและวัฒนธรรม โดยเฉพาะสถาบันพุทธศาสนา สามารถลดความไม่แน่นอนของ ESG และเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ได้อย่างไร งานวิจัยก่อนหน้านี้แสดงให้เห็นว่าสถาบันศาสนาในฐานะสถาบันที่ไม่เป็นทางการมีอิทธิพลสำคัญต่อธรรมาภิบาลองค์กร (Kim & Daniel, 2016; Terzani and Turzo, 2021) และการรับเอา ESG มาใช้ (Fu et al., 2024) แต่กลไกที่เชื่อมโยงสถาบันพุทธศาสนากับความสามารถในการดำรงรักษาพันธกิจ ESG ในสภาวะความไม่แน่นอนสูงยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ บทความนี้เติมเต็มช่องว่างดังกล่าวด้วยการนำทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) ของ DiMaggio and Powell (1983) และ North (1990) มาเชื่อมโยงกับมุมมองแนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง (real options) ในการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน

ในบริบทดังกล่าว ความสำคัญของ ESG มิได้จำกัดอยู่เพียงการเปิดเผยข้อมูลหรือการปฏิบัติตามเกณฑ์กำกับดูแล หากยังครอบคลุมถึงความสามารถขององค์กรในการรักษาพันธกิจด้านความยั่งยืนภายใต้ความไม่แน่นอนที่เพิ่มสูงขึ้น โดยความแตกต่างของการประเมิน ESG และแรงกดดันจากความเสี่ยงภายนอกอาจทำให้องค์กรลดหรือชะลอการลงทุนด้าน ESG ได้ (Avramov et al., 2022; Bin-Feng et al., 2024)

ดังนั้น ดัชนีความไม่แน่นอนด้าน ESG (ESG Uncertainty Index: ESGUI) จึงมีความสำคัญต่อการสะท้อนสภาพแวดล้อมของการตัดสินใจด้านความยั่งยืนภายใต้ความไม่แน่นอนเชิงนโยบาย สังคม และสถาบัน (Ongan et al., 2025) อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมยังขาดกรอบอธิบายอย่างเป็นระบบว่าสถาบันพุทธศาสนาจะช่วยให้องค์กรดำรงรักษาพันธกิจ ESG ภายใต้ความไม่แน่นอนได้อย่างไร โดยเฉพาะในมุมมองแนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง ซึ่งมองการคงไว้ซึ่งพันธกิจ ESG ว่าเป็นการรักษาคุณค่าและทางเลือกเชิงกลยุทธ์ในระยะยาว หลักปฏิจจสมุปบาท สัมมาอาชีวะ กรุณา เมตตา สติ และทางสายกลาง จึงสามารถทำหน้าที่เป็นฐานจริยธรรมและกรอบคิดที่สนับสนุนการตัดสินใจอย่างรอบคอบ การปรับตัวอย่างรับผิดชอบ และการฟื้นตัวอย่างยั่งยืนขององค์กร (Daniels, 2010b; Becker & Hamblin, 2021; Fu et al., 2024)

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ ประการแรก เพื่อทบทวนวรรณกรรมสามสายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทุนทางสถาบันพุทธศาสนาและ ESG ความไม่แน่นอนของ ESG และมุมมองแนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ในบริบทอาเซียน ประการที่สอง เพื่อพัฒนากรอบ DPSIR-ER (DPSIR Ethics-Resilience Framework) ซึ่งขยายจากกรอบ DPSIR-E โดยเพิ่มสัมประสิทธิ์ความสามารถในการฟื้นตัว (R) และระบุสามช่องทางทุนสถาบันพุทธศาสนาที่สร้างความสามารถในการฟื้นตัว ประการที่สาม เพื่อนำเสนอนัยเชิงนโยบายสำหรับบริษัท หน่วยงานกำกับดูแล และภูมิภาคอาเซียน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนโยบาย BCG Economy ของไทยเป็นต้นแบบ บทความนี้จำกัดขอบเขตเป็นบทความวิชาการเชิงแนวคิดที่มุ่งเสนอสถาปัตยกรรมทางทฤษฎีสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์ในอนาคต

การทบทวนวรรณกรรม

ทุนทางสถาบันพุทธศาสนาและ ESG: มุมมองเชิงสถาบัน

ทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) ของ DiMaggio and Powell (1983) ระบุว่าองค์กรตอบสนองต่อแรงกดดันเชิงสถาบันสามประเภท ได้แก่ แรงกดดันเชิงบังคับ (coercive) เชิงเลียนแบบ (mimetic) และเชิงบรรทัดฐาน (normative) ในขณะที่ North (1990) แยกแยะระหว่างสถาบันที่เป็นทางการ ได้แก่ กฎหมายและกฎระเบียบ กับสถาบันที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ บรรทัดฐาน ค่านิยม และวัฒนธรรม โดยเน้นว่าสถาบันที่ไม่เป็นทางการมักมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมและองค์กรที่ลึกซึ้งและยั่งยืนกว่าการใช้ข้อกำหนดขององค์กรเพียงอย่างเดียว Kim & Daniel (2016) โดยใช้ข้อมูลจาก 32 ประเทศพบว่าสถาบันศาสนาในฐานะสถาบันที่ไม่เป็นทางการมีอิทธิพลสำคัญต่อธรรมาภิบาลองค์กร บริษัทที่ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สถาบันศาสนามีอิทธิพลสูงมีแนวโน้มเปิดเผยข้อมูล ESG ในระดับที่มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญ Terzani and Turzo (2021) ก็ได้ข้อสรุปไปในทิศทางเดียวกันโดยพบว่าบรรทัดฐานทางศาสนามีผลเชิงบวกต่อการเปิดเผยข้อมูล ESG

บทความนี้เสนอแนวคิดทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (Buddhist Institutional Capital: BIC) ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินทางสถาบันที่สะสมจากการที่หลักการพุทธปรัชญาถูกแปลงเป็นค่านิยม บรรทัดฐาน และโครงสร้างการตัดสินใจในระดับองค์กร (Daniels, 2003, 2010a, 2010b; Nelson, 2018) ทุนทางสถาบันพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินการขององค์กรผ่านสามช่องทาง ได้แก่ ช่องทางเชิงบรรทัดฐาน (normative channel) ที่สร้างค่านิยมและจริยธรรมองค์กร ช่องทางเชิงความรู้ (cognitive channel) ที่หล่อหลอมระบบความคิดแบบเชื่อมโยงและการตระหนักรู้ และช่องทางเชิงกฎระเบียบ (regulative channel) ที่แสดงออกผ่านนโยบายที่ตั้งอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและ BCG Economy ผลการศึกษาของ Fu et al. (2024) ยืนยันว่าสภาพแวดล้อมเชิงพุทธมีนัยบวกต่อทั้งการรับเอา ESG มาใช้และความสัมพันธ์ระหว่าง ESG กับผลการดำเนินงานทางการเงินระยะยาว ในขณะที่ Speece (2019) และ Becker and Hamblin (2021) แสดง

ให้เห็นว่าค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักของพุทธศาสนาสามารถแปลงเป็นเครื่องมือปฏิบัติที่ส่งเสริมความยั่งยืนองค์กรได้อย่างเป็นระบบ

ความไม่แน่นอนของ ESG และมุมมองแนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง (Real Options)

ความไม่แน่นอนของ ESG เป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างต่อการลงทุนด้านความยั่งยืน Avramov et al. (2022) แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างในการจัดอันดับ ESG ของหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนที่ส่งผลต่อระดับความเสี่ยงที่รับรู้ (perceived equity risk) และลดความต้องการซื้อหุ้นของนักลงทุนสถาบัน Ongan et al. (2025) ตอบสนองต่อช่องว่างนี้ด้วยการสร้าง ESGUI โดยใช้เทคนิคการทำเหมืองข้อความ (text-mining) จากรายงาน Economist Intelligence Unit ซึ่งสะท้อนความไม่แน่นอนด้านนโยบาย สังคม และสถาบันที่กระทบ ESG ความไม่แน่นอนนี้รุนแรงยิ่งขึ้นในบริบทอาเซียนที่ความเสี่ยงภูมิรัฐศาสตร์มีแนวโน้มเพิ่มสูงอย่างต่อเนื่อง (Akadiri and Özkan, 2026)

แนวคิดตัวเลือกที่แท้จริง (real options) เสนอกรอบที่มีประโยชน์ในการทำความเข้าใจการตัดสินใจ ESG ภายใต้ความไม่แน่นอน แนวคิดนี้พัฒนามาจากทฤษฎีการกำหนดราคาออปชัน (option pricing theory) โดยประยุกต์ใช้กับการตัดสินใจลงทุนเชิงกลยุทธ์ เมื่อมองพันธกิจ ESG ว่าเป็นตัวเลือกที่แท้จริง ต้นทุนการใช้สิทธิ (option exercise cost) คือการสูญเสียผลกำไรระยะสั้น ในขณะที่มูลค่าตัวเลือก (option value) คือความสามารถในการฟื้นตัวและความได้เปรียบในการแข่งขันระยะยาว ทุนทางสถาบันพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในกรอบนี้เพราะลดต้นทุนการใช้สิทธิผ่านสองกลไก ประการแรก ช่องทางเชิงบรรทัดฐานลดต้นทุนทางจิตวิทยาของการรักษาพันธกิจ ESG ในช่วงที่ผลประกอบการลดลงหรือองค์กรเผชิญแรงกดดันทางการเงินระยะสั้น เพราะค่านิยมพุทธทำให้การเสียสละผลกำไรระยะสั้นสมเหตุสมผลทางจริยธรรม ประการที่สอง ช่องทางเชิงความรู้ลดต้นทุนข้อมูลเพราะระบบความคิดแบบปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ซึ่งเป็นหลักธรรมพุทธที่สอนว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้โดยอาศัยเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน ช่วยให้องค์กรตรวจจับและประเมินความเสี่ยง ESG ได้ครอบคลุมและรวดเร็วกว่า (Daniels, 2010b; Li et al., 2021)

ความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ในบริบทอาเซียน

ความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ (strategic resilience) ซึ่ง Hamel and Välikangas (2003) นิยามว่าเป็นความสามารถขององค์กรในการปรับตัวและต่ออายุตัวเองอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะกลายเป็นความจำเป็นเร่งด่วน มีสามมิติหลักที่บทความนี้นำมาใช้ มิติแรกคือความสามารถดูดซับ (absorptive capacity) ซึ่งหมายถึงความสามารถในการรับและทนต่อแรงกระแทกภายนอกโดยไม่ละทิ้งพันธกิจหลัก การศึกษาของ Ortiz-de-Mandojana and Bansal (2016) โดยใช้ข้อมูลของ 242 บริษัทในระยะ 15 ปีพบว่าบริษัทที่ดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนมีความผันผวนของผลประกอบการต่ำกว่าและอัตราการอยู่รอดสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ มิติที่สองคือความสามารถปรับตัว (adaptive capacity) ซึ่งหมายถึงการปรับกลยุทธ์และโครงสร้างธรรมาภิบาลโดยยังรักษาแก่นจริยธรรมไว้ได้ Khurshid et al. (2026) แสดงให้เห็นเชิงประจักษ์ว่าความสามารถในการฟื้นตัวเชื่อมโยงกับผลการดำเนินงาน ESG ที่ดีกว่าผ่านกลไกที่เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถเชิงพลวัต (dynamic capabilities) มิติที่สามคือความสามารถแปลงสภาพ (transformative capacity) ซึ่งหมายถึงการต่ออายุวัตถุประสงค์และรูปแบบธุรกิจในขณะที่ยังรักษาและเสริมสร้างพันธกิจ ESG ให้มีความต่อเนื่อง

ในบริบทอาเซียนซึ่งประกอบด้วยเศรษฐกิจกำลังพัฒนาที่สถาบันที่ไม่เป็นทางการมีบทบาทสูงกว่าประเทศพัฒนาแล้ว ความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ขึ้นอยู่กับสถาบันทางวัฒนธรรมและศาสนาในระดับที่มากกว่า Martiny et al. (2024) มีข้อค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบว่าปัจจัยวัฒนธรรมและสถาบันที่ไม่เป็นทางการเป็นตัวกำหนดผลการดำเนินงาน ESG ในตลาดเกิดใหม่ที่ยังไม่ได้รับการศึกษา

อย่างเพียงพอ การทบทวนวรรณกรรมทั้งสามสายนี้ยังบ่งชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่าทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเป็นตัวแปรเชิงสถาบันที่สามารถลดความไม่แน่นอนของ ESG และเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวในบริบทอาเซียนได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อถูกทำให้เป็นทางการผ่านนโยบายที่ตั้งอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและ BCG Economy

การพัฒนากรอบแนวคิด

พื้นฐานของกรอบแรงขับเคลื่อน แรงกดดัน สภาวะ ผลกระทบ การตอบสนอง (Driving Forces–Pressures–State–Impact–Response: DPSIR) และสมการผลกระทบจากประชากร ความมั่งคั่ง และเทคโนโลยี (Impact–Population–Affluence–Technology: IPAT)

ก่อนที่จะนำเสนอกรอบ DPSIR-ER จำเป็นต้องทำความเข้าใจกรอบต้นทางสองกรอบที่เป็นรากฐาน กรอบแรกคือ DPSIR (Driving Forces: D–Pressures: P–State: S–Impact: I–Response: R) ซึ่งพัฒนาโดย European Environment Agency ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดย D หรือ แรงขับเคลื่อน คือปัจจัยที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง เช่น การขยายตัวของประชากรและอุตสาหกรรม P หรือ แรงกดดัน คือผลกระทบที่กิจกรรมเหล่านั้นสร้างต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การปล่อยมลพิษ S หรือ สภาวะ คือสภาพปัจจุบันของสิ่งแวดล้อม I หรือ ผลกระทบ คือผลที่ตามมาต่อระบบนิเวศและสุขภาพ และ R หรือ การตอบสนอง คือมาตรการนโยบายที่ภาครัฐและเอกชนนำมาใช้แก้ไข

กรอบที่สองคือ สมการผลกระทบจากประชากร ความมั่งคั่ง และเทคโนโลยี (Impact–Population–Affluence–Technology: IPAT) ซึ่งพัฒนาโดย Ehrlich and Holdren (1971) เขียนเป็นสมการว่า $I = P \times A \times T$ โดยที่ I คือผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Impact) P คือประชากร (Population) A คือความมั่งคั่งต่อหัว (Affluence) และ T คือระดับเทคโนโลยีที่สร้างผลกระทบต่อหน่วยการผลิต (Technology) สมการนี้แสดงว่าผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นผลคูณของสามปัจจัยหลัก Daniels (2010a) ขยายสมการนี้เป็น DPSIR-E โดยเพิ่มมิติจริยธรรม (Ethics) เป็นสัมประสิทธิ์ที่สี่ ได้สมการ $I = P \times A \times T \times E$ ซึ่งสะท้อนว่าค่านิยมและจริยธรรมของสังคมสามารถปรับลดหรือขยายผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ หมายความว่าสังคมที่มีจริยธรรมสิ่งแวดล้อมสูง (E ต่ำ) จะสร้างผลกระทบน้อยกว่าสังคมที่มีระดับ P, A และ T เท่ากันแต่จริยธรรมต่ำกว่า

กรอบ DPSIR-ER และสมการ $I = P \times A \times T \times E \times R$

บทความนี้ขยายกรอบ DPSIR-E ให้กลายเป็นกรอบ DPSIR-ER ด้วยการขยายสมการด้วยสัมประสิทธิ์ความสามารถในการฟื้นตัว โดยเพิ่มองค์ประกอบที่ห้าคือสัมประสิทธิ์ความสามารถในการฟื้นตัว (Resilience Coefficient: R) ในสมการผลกระทบ ได้เป็น $I = P \times A \times T \times E \times R$ โดยที่ R คือผลคูณของความสามารถดูดซับ ความสามารถปรับตัว และความสามารถแปลงสภาพ และมีค่าอยู่ในช่วง $(0, 1]$ โดย $R = 1$ หมายถึงองค์กรมีความสามารถในการฟื้นตัวสูงสุด ซึ่งจะลดทอนผลกระทบเชิงลบของการผลิตและการดำเนินงาน (I) แม้ในสภาวะที่ P, A, T มีค่าสูง การเพิ่มสัมประสิทธิ์ R เปลี่ยนตรรกะของกรอบจากการวิเคราะห์ผลกระทบเชิงรับเป็นการออกแบบความยืดหยุ่นเชิงรุก ซึ่งสอดรับกับข้อค้นพบของ Ortiz-de-Mandojana and Bansal (2016) และ Khurshid et al. (2026) ที่แสดงว่าองค์กรที่มีความสามารถในการฟื้นตัวสูงสามารถรักษาผลการดำเนินงาน ESG ได้ดีกว่าในระยะยาวและผ่านสภาวะวิกฤต

ผู้เขียนขยายแนวคิดของ ESG โดยเปรียบทียบกับหลักพุทธศาสนา ซึ่งได้มีแหล่งอ้างอิงที่ชัดเจน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการจับคู่ระหว่างหลักการพุทธ ช่องทางสถาบัน เสาหลัก ESG และมิติความสามารถในการฟื้นตัว โดยแต่ละหลักการพุทธทำงานผ่านช่องทางสถาบันที่แตกต่างกันเพื่อสร้างความสามารถในการฟื้นตัวในมิติที่สอดคล้องกัน สิ่งที่น่าสังเกตคือหลักการพุทธบางข้อ เช่น สัมมาอาชีวะ และสติ ทำงานผ่านหลายช่องทางพร้อมกัน สะท้อนลักษณะบูรณาการของกรอบเศรษฐศาสตร์พุทธที่แตกต่างจากกรอบธรรมาภิบาลตะวันตกที่แยกส่วนกันมากกว่า

ตารางที่ 1: ช่องทางทุนสถาบันพุทธศาสนาที่เสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ผ่านเสาหลัก ESG (Buddhist Institutional Capital Channels, ESG Pillars, and Strategic Resilience Dimensions)

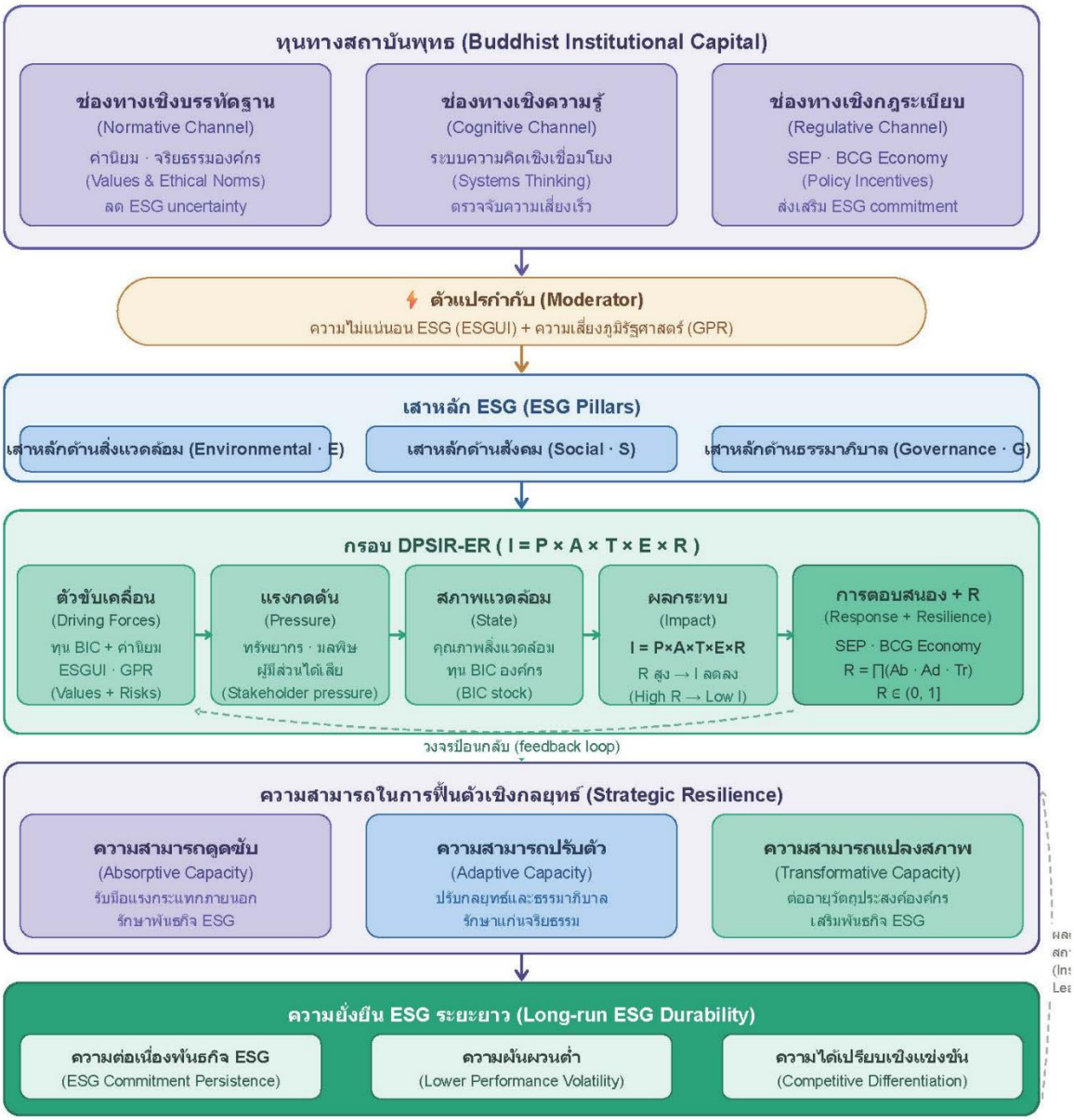
หลักการพุทธ	ช่องทางสถาบัน	เสาหลัก ESG	มิติการฟื้นตัว	วรรณกรรมสนับสนุน
อนิจจัง (Anicca) – ความไม่เที่ยง	เชิงบรรทัดฐาน (Normative)	E + G	การดูดซับ (Absorptive): ยอมรับความผันผวน ลดการถอนทุนแบบตื่นตระหนก (panic divestment)	Bin-Feng et al. (2024); Hamel and Välikangas (2003); Akadiri and Özkan (2026)
ปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) – การพึ่งพาอาศัยกัน หลักธรรมที่สอนว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน	เชิงความรู้ (Cognitive)	E + S	การปรับตัว (Adaptive): ตรวจจับความเสี่ยงได้เร็ว ปรับกลยุทธ์ได้ทันการ	North (1990); Daniels (2010b); Khurshid et al. (2026)
สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) – การประกอบอาชีพที่สุจริต	เชิงบรรทัดฐาน + เชิงกฎระเบียบ (Normative + Regulative)	S + G	การดูดซับ + การแปลงสภาพ: รักษาสัญญาประชาคม (social license)	Fu et al. (2024); Terzani and Turzo (2021); Kim and Daniel (2016)
กรุณา/เมตตา (Metta) – ความรักเมตตา	เชิงบรรทัดฐาน (Normative)	S	การดูดซับ: สร้างทุนทางสังคมเป็นกันชนในภาวะวิกฤต (crisis buffer)	Sarkis (2012); Abeydeera et al. (2016); Ortiz-de-Mandojana and Bansal (2016)
ทางสายกลาง (Middle Way) – มัชฌิมาปฏิปทา	เชิงความรู้ (Cognitive)	G	การปรับตัว: หลีกเลี่ยง	เชิงความรู้ (Cognitive)
สติ (Sati) – การตระหนักรู้	เชิงความรู้ + เชิงบรรทัดฐาน (Cognitive + Normative)	G	การปรับตัว + การแปลงสภาพ: การตัดสินใจมีคุณภาพสูง	Perera et al. (2025); Esteves et al. (2025); Khurshid et al. (2026)

ผู้เขียนขออธิบายขยายรายละเอียดกรอบ DPSIR-E ให้กลายเป็นกรอบ DPSIR-ER ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งเป็นเปรียบเทียบกรอบ DPSIR-E กับ DPSIR-ER อย่างเป็นระบบในแต่ละองค์ประกอบ

ตารางที่ 2: การเปรียบเทียบกรอบ DPSIR-E กับกรอบ DPSIR-ER

องค์ประกอบ	กรอบ DPSIR-E (งานก่อนหน้า)	กรอบ DPSIR-ER (บทความนี้)	วรรณกรรมสนับสนุน
แรงขับเคลื่อน (D)	เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม เทคโนโลยี + ชั้นจริยธรรม (E)	ตัวขับเคลื่อนเดิม + ทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (normative/cognitive/regulative) ลดความไม่แน่นอน ESG ในระดับสถาบัน	Daniels (2010a); North (1990); DiMaggio and Powell (1983)
แรงกดดัน (P)	การใช้ทรัพยากร การปล่อยมลพิษ + ความกดดันผู้มีส่วนได้เสีย	+ ความไม่แน่นอน ESG (ESGUI) และความเสี่ยงภูมิรัฐศาสตร์ (GPR) ที่กดดันให้ละทิ้งพันธกิจ ESG (ESG commitment)	Ongan et al. (2025); Akadiri and Özkan (2026); Bin-Feng et al. (2024)
สภาวะ (S)	คุณภาพสิ่งแวดล้อม + สุขภาวะสังคม	+ ระดับทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในสภาพแวดล้อมองค์กร (Buddhist Institutional Capital stock)	Terzani and Turzo (2021); Fu et al. (2024); Speece (2019)
ผลกระทบ (I) = P × A × T × E	ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจที่วัดได้	I = P × A × T × E × R โดย R คือผลคูณของมิติความสามารถในการฟื้นตัวสามมิติ ลดทอนผลกระทบเชิงลบเมื่อ R สูง	Hamel and Välikangas (2003); Khurshid et al. (2026); Ortiz-de-Mandojana and Bansal (2016)
การตอบสนอง (R)	นโยบาย กฎระเบียบ การเปลี่ยนค่านิยม นโยบายที่ตั้งอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง/BCG	+ กลไกสร้างความสามารถในการฟื้นตัว (absorptive/adaptive/transformative) เป็นการตอบสนองเชิงรุก	Speece (2019); Tan and Dipendra (2024); Martiny et al. (2024)

จากตารางที่ 1 และ 2 ผู้เขียนได้บูรณาการกรอบ DPSIR-ER ที่บูรณาการทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเข้ากับ ESG ดังแสดงในภาพที่ 1 :ซึ่งแสดงกรอบ DPSIR-ER ที่บูรณาการทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเข้ากับ ESG และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ ในชั้นบนสุดคือทุนทางสถาบันพุทธศาสนาที่ดำเนินการผ่านสามช่องทาง ซึ่งถูกกำกับโดยความไม่แน่นอน ESG (ESGUI) และความเสี่ยงภูมิรัฐศาสตร์ (GPR) ก่อนส่งผ่านไปยังเสาหลัก ESG ทั้งสามด้าน กรอบ DPSIR-ER ในชั้นกลางแสดงห้าองค์ประกอบที่มีสัมประสิทธิ์ R เพิ่มเติมเข้ามาซึ่งสะท้อนความสามารถในการฟื้นตัว ส่วนชั้นล่างแสดงผลลัพธ์ด้านความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์สามมิติที่นำไปสู่ความยั่งยืน ESG ระยะยาว

แผนภาพที่ 1 กรอบ DPSIR-ER ที่บูรณาการทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเข้ากับ ESG

กรณีศึกษา: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและ BCG Economy ในฐานะต้นแบบสถาบันสามช่องทาง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่นที่สุดในโลกของการแปลงหลักการพุทธสู่นโยบายสถาบันระดับชาติ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำงานผ่านทั้งสามช่องทางสถาบันพร้อมกัน ซึ่งแตกต่างจากกรอบนโยบายความยั่งยืนอื่นที่มักเน้นช่องทางเชิงกฎระเบียบเพียงช่องทางเดียว

ในด้านช่องทางเชิงบรรทัดฐาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปลูกฝังค่านิยมความพอประมาณและภูมิคุ้มกันเข้าสู่วัฒนธรรมองค์กรของไทยผ่านการศึกษาและการสื่อสารสาธารณะมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ

Speece (2019) แสดงให้เห็นว่าบริษัทไทยที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้มีแนวโน้มรับเอา ESG มาใช้อย่างจริงจังมากกว่า ซึ่งสอดรับกับข้อค้นพบของ Tan และ Dipendra (2024) ที่พบว่าบริษัทชั้นนำด้านความยั่งยืนของไทยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการในกลยุทธ์ ESG อย่างชัดเจน

ในด้านช่องทางเชิงความรู้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมระบบความคิดแบบเชื่อมโยงผ่านหลักการมีเหตุผลและการวิเคราะห์ผลกระทบต่อระบบ สอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท (Dependent Origination) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอนว่าทุกสิ่งพึ่งพาและเชื่อมโยงกัน ในการมองห่วงโซ่คุณค่าและระบบนิเวศเป็นระบบที่เชื่อมโยงกันทั้งหมด (Daniels, 2010b; Leggerini et al., 2025) องค์กรที่ใช้กรอบคิดแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีแนวโน้มพัฒนาความสามารถในการตรวจจับความเสี่ยง ESG ได้ครอบคลุมกว่า ซึ่งนำไปสู่ความสามารถปรับตัวที่แข็งแกร่งขึ้น

ในด้านช่องทางเชิงกฎระเบียบ รัฐบาลไทยต่อยอดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่นโยบาย BCG Economy (ชีวเศรษฐกิจ-เศรษฐกิจหมุนเวียน-เศรษฐกิจสีเขียว) ซึ่งเป็นกรอบกฎระเบียบที่ทำให้ความยั่งยืนมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่วัดได้ Akadiri and Özkan (2026) ชี้ว่าในสภาวะความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สูง กรอบนโยบายความยั่งยืนที่มีรากฐานปรัชญาที่แข็งแกร่งให้ผลการดำเนินงาน ESG ที่ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

การเปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) ของภูฏานชี้ให้เห็นจุดเด่นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะต้นแบบสถาบัน ทั้งสองแนวคิดมีลักษณะร่วมในการปฏิเสธ GDP เป็นตัวชี้วัดเดี่ยวและการใช้ตัวชี้วัดหลายมิติ อย่างไรก็ตาม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความโดดเด่นในสองด้าน ด้านแรกคือถูกแปลงเป็นนโยบายสาธารณะที่ใช้งานได้จริงในระดับบรรษัทผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและนโยบาย BCG Economy ซึ่ง GNH ยังขาดกลไกเชื่อมโยงระดับเดียวกัน ด้านที่สองคือครอบคลุมทั้งสามช่องทางสถาบันพร้อมกัน ขณะที่ GNH เน้นช่องทางเชิงบรรทัดฐานและเชิงความรู้เป็นหลัก ทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแบบจำลองที่สมบูรณ์กว่าในการศึกษาทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในฐานะกลไกลดความไม่แน่นอน ESG และเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัว

การอภิปรายและนัยเชิงนโยบาย

ระดับบรรษัท

จากกรอบแนวคิดที่พัฒนาในหัวข้อก่อนหน้า นัยเชิงปฏิบัติระดับบรรษัทมีสามประการหลัก ประการแรก ฝ่ายบริหารและคณะกรรมการบริษัทควรออกแบบธรรมาภิบาล ESG ที่ครอบคลุมทั้งสามช่องทางสถาบันพร้อมกัน กล่าวคือไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบ แต่ต้องสร้างค่านิยมองค์กร (ช่องทางเชิงบรรทัดฐาน) และพัฒนาระบบความคิดแบบเชื่อมโยง (ช่องทางเชิงความรู้) ควบคู่กันไป Edmans (2023) ยืนยันว่า ESG ที่ยั่งยืนต้องการรากฐานจริยธรรมที่ลึกกว่าการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ประการที่สอง บริษัทควรบูรณาการการประเมินทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเข้าในกระบวนการประเมินสาระสำคัญ ESG (ESG materiality framework) เพื่อระบุจุดอ่อนเชิงสถาบันที่ทำให้พันธกิจ ESG เปราะบางต่อความไม่แน่นอน ประการที่สาม การพัฒนาดัชนีทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (Buddhist Institutional Capital Index: BICI) เป็นเครื่องมือวัดผลการดำเนินงาน ESG ที่ปรับด้วยความสามารถในการฟื้นตัว (resilience-adjusted ESG performance) จะช่วยให้บริษัทสื่อสารกับนักลงทุนระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Avramov et al., 2022; Martiny et al., 2024)

ระดับกำกับดูแลและภูมิภาคอาเซียน

ในระดับกำกับดูแล สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ควรพิจารณาออกแนวปฏิบัติที่ให้คะแนนพิเศษกับบริษัทที่แสดงความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG (ESG commitment

persistence) ในช่วงที่เศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ผันผวน ซึ่งแตกต่างจากกรอบปัจจุบันที่มุ่งเน้นความครบถ้วนของการเปิดเผยข้อมูลมากกว่าความต่อเนื่องของพันธกิจ การนำกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปผนวกในกรอบการประเมินสาระสำคัญ ESG (ESG materiality framework) จะทำให้การรายงาน ESG ของบริษัทไทยมีฐานวัฒนธรรมและสถาบันที่แท้จริง (Tan & Dipendra, 2024; Martiny et al., 2024)

ในระดับภูมิภาค กรอบ ASEAN Taxonomy for Sustainable Finance ควรรับรู้ถึงบทบาทของทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในฐานะตัวแปรเชิงสถาบันที่ลดความเสี่ยง ESG ในภูมิภาค โดยอนุญาตให้มีความยืดหยุ่นในการรับรองบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาเป็นองค์ประกอบของธรรมาภิบาล ESG นอกจากนี้ บทความนี้เสนอให้มีการพัฒนาระบบการจัดอันดับ ESG เชิงความสามารถในการฟื้นตัว (Resilience-Adjusted ESG Rating) ระดับภูมิภาคอาเซียน ที่ใช้ ESGUI (Ongan et al., 2025) เป็นเครื่องมือกำกับความไม่แน่นอนและ BICI เป็นตัวชี้วัดความสามารถในการดำรงรักษาความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG

ตารางที่ 3: นัยเชิงนโยบาย ESG ผ่านกรอบทุนทางสถาบันพุทธศาสนาสำหรับอาเซียน (ESG Policy Implications through Buddhist Institutional Capital Framework for ASEAN)

ระดับนโยบาย	ช่องทางสถาบัน	เครื่องมือเชิงนโยบาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วรรณกรรมสนับสนุน
ระดับบรรษัท (Corporate)	เชิงบรรทัดฐาน + เชิงความรู้	ออกแบบธรรมาภิบาล ESG ครอบคลุม 3 ช่องทาง; ประเมินทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในกรอบการประเมินสาระสำคัญ ESG (ESG materiality framework); พัฒนาดัชนี BICI วัดผลการดำเนินงาน ESG ที่ปรับด้วยความสามารถในการฟื้นตัว (resilience-adjusted ESG performance)	อัตราความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG ในวิกฤต; คะแนน BICI	Edmans (2023); Martiny et al. (2024); Avramov et al. (2022)
ระดับ ก.ล.ต. (SEC Thailand)	เชิงกฎระเบียบ	ออกแนวปฏิบัติที่ให้คะแนนพิเศษกับความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG (ESG commitment persistence); ผนวกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าในกรอบการประเมินสาระสำคัญ ESG; รับรองทุนทางสถาบันพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่ไม่เป็นทางการที่ลดความเสี่ยง ESG	สัดส่วนบริษัทรักษาพันธกิจ ESG ในช่วงผันผวน	Tan and Dipendra (2024); Bin-Feng et al. (2024)
ระดับ ASEAN (Regional)	เชิงกฎระเบียบ + เชิงบรรทัดฐาน	ผนวกตัวชี้วัดทุนทางสถาบันพุทธศาสนาใน ASEAN Taxonomy; พัฒนา Resilience-Adjusted ESG Rating ระดับภูมิภาค; ใช้ ESGUI ติดตามความไม่แน่นอน ESG ระดับภูมิภาค	ASEAN ESG Sustainability Index; อัตราความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG ในตลาดเกิดใหม่	Ongan et al. (2025); Li et al. (2021)

ระดับนโยบาย	ช่องทางสถาบัน	เครื่องมือเชิงนโยบาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วรรณกรรมสนับสนุน
ระดับนโยบาย BCG (National)	เชิงกฎระเบียบ	เสริม BCG Economy ให้ครอบคลุมมิติความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคม; ออกแบบแรงจูงใจ BCG ที่วัดผลการดำเนินงาน ESG ที่ปรับด้วยความสามารถในการฟื้นตัว; ใช้ ESGUI เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ BCG	คะแนนความทนทาน ESG ของบริษัทใน BCG programme	Speece (2019); Akadiri and Özkan (2026)

บทสรุป ข้อจำกัด และทิศทางวิจัยในอนาคต

บทความวิชาการนี้เสนอกรอบแนวคิดเพื่ออธิบายบทบาทของทุนทางสถาบันพุทธศาสนาในการสนับสนุนการดำเนินงานด้าน ESG และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ขององค์กรในบริบทอาเซียน โดยมีคุณูปการเชิงแนวคิดสามประการ ประการแรก บทความเสนอแนวคิดทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (Buddhist Institutional Capital: BIC) และจำแนกกลไกการทำงานออกเป็นสามช่องทาง ได้แก่ ช่องทางเชิงบรรทัดฐาน เชิงความรู้ และเชิงกฎระเบียบ ตามกรอบทฤษฎีสถาบันของ DiMaggio and Powell (1983) และ North (1990) ซึ่งช่วยให้เห็นว่าหลักพุทธมิได้เป็นเพียงค่านิยมทางวัฒนธรรม หากยังสามารถมีบทบาทต่อการตัดสินใจและธรรมาภิบาลขององค์กรได้ ประการที่สอง บทความพัฒนากรอบ DPSIR-ER และสมการ $I=P \times A \times T \times E \times R$ โดยเพิ่มเติมมิติความสามารถในการฟื้นตัวเข้าสู่การวิเคราะห์ผลกระทบด้าน ESG เพื่อสะท้อนว่า การลงทุนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการดูดซับ การปรับตัว และการแปลงสภาพขององค์กร อาจช่วยลดความเปราะบางและสนับสนุนความยั่งยืนในระยะยาวได้ ประการที่สาม บทความนำเสนอปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบาย BCG Economy ของไทยในฐานะตัวอย่างของการเชื่อมโยงคุณค่าทางจริยธรรมกับการดำเนินงานด้านความยั่งยืนในระดับสถาบัน

ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่โดดเด่นของบทความนี้ คือ การนำดัชนีความไม่แน่นอนด้าน ESG หรือ ESG Uncertainty Index: ESGUI มาใช้เป็นตัวแปรกำกับในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง BIC กับความสามารถในการฟื้นตัวด้าน ESG กล่าวคือ บทบาทของทุนทางสถาบันพุทธศาสนาอาจเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นในช่วงที่องค์กรเผชิญความไม่แน่นอนด้าน ESG หรือความเสี่ยงทางภูมิรัฐศาสตร์ในระดับสูง เพราะเป็นช่วงที่องค์กรต้องตัดสินใจว่าจะรักษาหรือชะลอพันธกิจด้านความยั่งยืนไว้เพียงใด ในสถานการณ์ดังกล่าว หลักพุทธที่ส่งเสริมความรับผิดชอบ ความพอประมาณ การตระหนักรู้ถึงความเชื่อมโยงของผลกระทบ และการไม่มุ่งประโยชน์ระยะสั้นเพียงอย่างเดียว อาจช่วยสนับสนุนให้องค์กรรักษาความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG ได้มากขึ้น คุณค่าของข้อเสนอนี้จึงอยู่ที่การขยายการพิจารณา ESG จากการเปิดเผยข้อมูลหรือการปฏิบัติตามเกณฑ์ ไปสู่การทำความเข้าใจทุนทางสถาบันที่อาจช่วยให้องค์กรดำเนินงานอย่างรับผิดชอบได้ภายใต้ความไม่แน่นอน (Avramov et al., 2022; Li et al., 2021; Ongan et al., 2025)

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีข้อจำกัดในฐานะบทความวิชาการเชิงแนวคิด เนื่องจากกรอบ DPSIR-ER และดัชนีทุนทางสถาบันพุทธศาสนา (Buddhist Institutional Capital Index: BICI) ยังไม่ได้รับการทดสอบเชิงประจักษ์ อีกทั้งการมุ่งเน้นบริบทอาเซียนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นหลัก ทำให้การนำข้อเสนอไปอธิบายในบริบทอื่นจำเป็นต้องใช้ความระมัดระวัง การวิจัยในอนาคตจึงควรดำเนินการในสามแนวทาง ได้แก่ การใช้ข้อมูลแผงของบริษัทในอาเซียนเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง BICI ความต่อเนื่องของพันธกิจ ESG และ ESGUI การพัฒนา BICI ให้เป็นเครื่องมือวัดที่นำไปใช้ได้จริง เช่น การพิจารณาความหนาแน่นของวัดพุทธ

ในพื้นที่โดยรอบองค์กร การอ้างอิงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรายงานประจำปี หรือกิจกรรมพัฒนาสติและจริยธรรมของบุคลากร และการศึกษาเปรียบเทียบกับบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมอื่น เพื่อพิจารณาว่าบทบาทของสถาบันศาสนาต่อความสามารถในการฟื้นตัวด้าน ESG เป็นลักษณะเฉพาะของพุทธศาสนา หรือเป็นกลไกเชิงสถาบันที่สามารถพบได้ในบริบทที่กว้างขึ้น (Fu et al., 2024; Kim & Daniel, 2016; Martiny et al., 2024; Perera et al., 2025)

โดยรวมแล้ว บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การรักษาความต่อเนื่องของ ESG ในระยะยาวอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์หรือแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับทุนทางสถาบันที่กำกับคุณค่าและการตัดสินใจขององค์กรในช่วงที่เผชิญความไม่แน่นอนสูง การบูรณาการ BIC, ESGUI และความสามารถในการฟื้นตัวเชิงกลยุทธ์ จึงเป็นข้อเสนอสำคัญที่ช่วยเปิดแนวทางการศึกษาความยั่งยืนขององค์กรในอาเซียนจากมิติทางจริยธรรม สถาบัน และการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

Abeydeera, S., Kearins, K., & Tregidga, H. (2016). Buddhism, Sustainability and Organizational Practices: Fertile Ground? *Journal of Corporate Citizenship.* 61, 44–70. DOI:10.9774/GLEAF.4700.2016.ma.00005

Akadiri, S. S., & Özkan, O. (2026). Navigating uncertainty: The impact of ESG factors on clean energy markets and investment dynamics. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management.* 33(1), 1270–1285. https://doi.org/10.1002/csr.70227

Avramov, D., Cheng, S., Lioui, A., & Tarelli, A. (2022). Sustainable investing with ESG rating uncertainty. *Journal of Financial Economics.* 145(2), 642–664. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.09.009

Becker, C. U., & Hamblin, J. (2021). Conceptualizing personhood for sustainability: A Buddhist virtue ethics perspective. *Sustainability*. 13(16), 9166. https://doi.org/10.3390/su13169166

Bin-Feng, C., Mirza, S. S., Ahsan, T., & Qureshi, M. A. (2024). How uncertainty can determine corporate ESG performance? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management.* 31(3), 2290–2310. https://doi.org/10.1002/csr.2695

Daniels, P. L. (2003). Buddhist economics and the environment: Material flow analysis and the moderation of society's metabolism. *International Journal of Social Economics.* 30(1-2), 8–33. https://doi.org/10.1108/03068290310453592

Daniels, P. L. (2010a). Climate change, economics, and Buddhism – Part I: An integrated environmental analysis framework. *Ecological Economics.* 69(5), 952–961. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2009.12.002

Daniels, P. L. (2010b). Climate change, economics, and Buddhism –Part 2: New views and practices for sustainable world economies. *Ecological Economics.* 69(5), 962–972. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.01.012

DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review.* 48(2), 147–160. https://doi.org/10.2307/2095101

Edmans, A. (2023). The end of ESG. *Financial Management*. 52(1), 3–17. https://doi.org/10.1111/fima.12413

Esteves, L., Franco, M., & Rodrigues, M. (2025). Mindfulness in the business context: A multi-level model. *International Journal of Organizational Analysis.* 33(8), 2066-2105. https://doi.org/10.1108/i.joa-04-2024-4466

Fu, P., Ren, Y.-S., Tian, Y., Narayan, S. W., & Weber, O. (2024). Reexamining the relationship between ESG and firm performance: Evidence from the role of Buddhism. *Borsa Istanbul Review.* 24(1), 47–60. https://doi.org/10.1016/j.bir.2023.10.011

Hamel, G., & Välikangas, L. (2003). The quest for resilience. *Harvard Business Review*. 81(9), 52–63.

Khurshid, A., Xu, S., Khan, K., & Cifuentes-Faura, J. (2026). Resilience, dynamic capabilities, and ESG: The strategic connection. *Business Strategy and the Environment*. https://doi.org/10.1002/bse.70627

Kim, J., & Daniel, S. J. (2016). Religion and corporate governance: Evidence from 32 countries. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*. 45(2), 281–308. https://doi.org/10.1111/ajfs.12130

Leggerini, C., Percuoco, M., Ricciardi, I., & Prisco, A. (2025). Circular economy disclosure and ESG performance: Signal, substance or symbol? *Business Strategy and the Environment*. 35(3), 3672-3690. https://doi.org/10.1002/bse.70334

Li, T.-T., Wang, K., Sueyoshi, T., & Wang, D. D. (2021). ESG: Research progress and future prospects. *Sustainability*. 13(21), 11663. https://doi.org/10.3390/su132111663.

Martiny, A., Taglialatela, J., Testa, F., & Iraldo, F. (2024). Determinants of environmental social and governance (ESG) performance: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*. 456, 142213. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.142213

Nelson, J. A. (2018). Buddhist Economics: An Enlightened Approach to the dismal science. *Feminist Economics*. 24(3), 184–187. https://doi.org/10.1080/13545701.2018.1455986

North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.

Ongan, S., Gocer, I., & Işık, C. (2025). Introducing the new ESG-based sustainability uncertainty index (ESGUI). *Sustainable Development*. 33(3), 4457–4467. https://doi.org/10.1002/sd.3351

Ortiz-de-Mandojana, N., & Bansal, P. (2016). The long-term benefits of organizational resilience through sustainable business practices. *Strategic Management Journal*. 37(8), 1615–1631. https://doi.org/10.1002/smj.2410

Perera, G. N. R., Feranita, F., Xavier, J. A., & B. Jaya Kumar, T. (2025). Beyond breathing exercises: rethinking mindfulness through a Buddhist lens to combat unethical decision-making in organizations. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*. 17(1), 73–97. https://doi.org/10.1108/jeee-03-2024-0109

Sarkis, J. (2012). Models for compassionate operations. *International Journal of Production Economics.* 139(2), 359–365. https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2012.06.018

Speece, M. W. (2019). Sustainable development and Buddhist economics in Thailand. *International Journal of Social Economics*. 46(5), 704–721. https://doi.org/10.1108/ijse-08-2018-0405

Tan, F., & Dipendra, K. C. (2024). Tensions between materiality assessments and stakeholder engagements in Thai corporate sustainability leaders. *Sustainability*. 16(17), 7711. https://doi.org/10.3390/su16177711

Terzani, S., & Turzo, T. (2021). Religious social norms and corporate sustainability: The effect of religiosity on environmental, social, and governance disclosure. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 28(1), 485–496. https://doi.org/10.1002/csr.2063

การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล

KNOWLEDGE MANAGEMENT OF THE BUDDHIST SANGHA ON YONISOMANASIKARA FOR ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT IN THE DIGITAL ERA

พระครูธีรภัทรจารี, พระครูจริยธรรมรัต
Phrakhru Thirapattarachari, Phrakhru Jirathamarat
Corresponding Author's E-mail: beesweet2442@gmail.com

Received: ***March 8, 2026*** *Revised:* ***June 2, 2026*** *Accepted:* ***June 15, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนำเสนอเพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลัก โยนิโสมนสิการ และแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการคิดอย่างแยบคาย การพิจารณาอย่างมีเหตุผล และการวิเคราะห์ตามเหตุและปัจจัย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรสงฆ์ ทั้งในด้านการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในการบริหารจัดการองค์กร ผลการวิเคราะห์พบว่า การบูรณาการหลักโยนิโสมนสิการกับแนวคิดการจัดการความรู้ช่วยส่งเสริมให้คณะสงฆ์สามารถพัฒนาระบบการเรียนรู้ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดเก็บถ่ายทอด และเผยแพร่องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าถึงสังคมในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังช่วยเสริมสร้างระบบการเรียนรู้ขององค์กรสงฆ์ให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ และสนับสนุนบทบาทของคณะสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; โยนิโสมนสิการ; องค์กรสงฆ์; ยุคดิจิทัล; การจัดการเชิงพุทธ

ABSTRACT

This academic article aims to examine the concept of ecclesiastical knowledge management based on the principle of Yonisomanasikara (analytical reflection) and to propose guidelines for its application in developing monastic organizations within the digital era. As a Buddhist principle emphasizing thorough reflection, rational consideration, and causal analysis, Yonisomanasikara serves as a foundational framework for enhancing knowledge management processes within monastic organizations – specifically in knowledge creation, storage, sharing, and application in organizational administration. The analysis reveals that

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

integrating Yonisomanasikara with knowledge management concepts effectively promotes organizational learning systems among the clergy. In particular, this integration fosters analytical thinking, collaborative learning, and Buddhist leadership. Furthermore, leveraging digital technology to store, transfer, and disseminate Buddhist knowledge enhances communication efficiency and expands the reach of Dhamma teachings to a broader society.

Consequently, ecclesiastical knowledge management, according to the principle of Yonisomanasikara, serves as a crucial approach to developing monastic organizations, enabling them to adapt appropriately to the transformations of a digital society. This integration not only strengthens the learning systems of monastic institutions and enhances the potential of monks, but also supports the sangha's role in propagating Buddhism and driving sustainable social development in the contemporary era.

Keywords: Knowledge Management; Yonisomanasikara; Sangha Organization; Digital Era; Buddhist Management.

บทนำ

ในบริบทของสังคมร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Era) องค์กรทุกภาคส่วนจำเป็นต้องปรับตัวผ่านกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อรวบรวม พัฒนา และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ภายในองค์กรได้อย่างเป็นระบบ (Davenport & Prusak, 1998) สำหรับองค์กรสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการสืบทอดและเผยแผ่พระธรรมคำสอน ความท้าทายสำคัญในยุคดิจิทัลไม่ใช่เพียงแค่การนำเครื่องมือเทคโนโลยีมาใช้ แต่คือ "วิกฤตการณ์ด้านการจัดการความรู้" ที่เผชิญกับภาวะข้อมูลสารสนเทศท่วมท้น (Information Overload) การจัดเก็บคัมภีร์และภูมิปัญญาทางศาสนาที่ยังขาดความเป็นระบบดิจิทัลที่เชื่อมโยงกัน ตลอดจนช่องว่างในการถ่ายทอดความรู้ระหว่างพระสังฆาธิการผู้ใหญ่และพระสงฆ์รุ่นใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น การเผยแผ่ธรรมะในแพลตฟอร์มสมัยใหม่มักเน้นความรวดเร็วมากกว่าความลึกซึ้ง ส่งผลให้เกิดความบิดเบือนของเนื้อหาได้ง่าย หากขาดกระบวนการกลั่นกรองและคิดวิเคราะห์ที่รอบคอบ ความท้าทายเหล่านี้ทำให้องค์กรสงฆ์มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องพัฒนาระบบการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์จึงไม่อาจพึ่งพาเพียงทฤษฎีการจัดการสมัยใหม่ตื้น ๆ หากแต่ต้องตั้งมั่นอยู่บนฐานของ "หลักโยนิโสมนสิการ" ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่มุ่งเน้นการคิดอย่างแยบคาย การวิเคราะห์ตามเหตุปัจจัย และการใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบด้าน หลักธรรมนี้จะทำหน้าที่เป็นลานปัญญา (Conceptual Framework) สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการ KM ทั้งด้านการสร้าง การจัดเก็บ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ทางศาสนาที่สืบทอดมาถูกจัดระบบและเผยแผ่อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับที่ วีระพงษ์ ปรองดอง และ ประจิตร มหาหิง (2564) ได้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธควรบูรณาการหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักคุณธรรม โดยผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมในการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพควบคู่กับการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ที่ผ่านมา มีนักวิชาการให้ความสนใจศึกษาการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง เช่น งานวิจัยของ พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิทูร (2557) ที่พบว่า การนำหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ร่วมกับแนวทางการพัฒนาพระสังฆาธิการ สามารถส่งเสริมความร่วมมือและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ ขณะที่ในมิติด้านการจัดการความรู้ สุรพล พรมกุล และคณะ

(2562) พบว่า การจัดการความรู้ของพระสงฆ์ประกอบด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรวบรวมองค์ความรู้ และการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ อีกทั้ง พระครูอนุลปริยัติการ (2567) ยังพบว่า เทคโนโลยีดิจิทัลและระบบฐานข้อมูลออนไลน์สามารถนำมาใช้สนับสนุนการจัดเก็บข้อมูล การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการบริหารงานของคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาจากงานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น พบว่างานจำนวนหนึ่งมุ่งเน้นการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง การพัฒนาพระสังฆาธิการ หรือการนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการจัดการความรู้ แต่การศึกษาลึกลงไปถึงกระบวนการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์โดยใช้ “หลักโยนิโสมนสิการ” เป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อนำพาองค์กรสงฆ์เข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างมีเอกลักษณ์และยั่งยืนนั้น ยังมีการศึกษาอยู่ในวงจำกัด

บทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งอุดช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการ และวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล การบูรณาการแนวคิดการจัดการสมัยใหม่เข้ากับกระบวนการคิดเชิงพุทธนี้ ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างระบบการเรียนรู้ภายในองค์กรสงฆ์ให้มีความเข้มแข็งและปรับตัวเท่าทันต่อกระแสธารแห่งเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาและเป็นเสาหลักในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนสืบไป

การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ในประเทศไทย ถือเป็นสถาบันสำคัญที่ทำหน้าที่ในการสืบทอด รักษา และเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามีทั้งในรูปของคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราทางพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาที่สั่งสมจากประสบการณ์ของพระเถระ การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา การถ่ายทอดความรู้ผ่านกระบวนการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม การเทศน์ การอบรม และการปฏิบัติธรรม รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพระสงฆ์และชุมชน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์สามารถดำเนินการผ่านหลายกระบวนการ เช่น การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการเทศน์ การอบรม และการปฏิบัติธรรม รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์และชุมชน กระบวนการเหล่านี้เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งความรู้ที่สามารถถ่ายทอดและจัดเก็บในรูปแบบที่เป็นระบบ (Explicit Knowledge) เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราทางพระพุทธศาสนา และเอกสารทางวิชาการ และความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การปฏิบัติ และภูมิปัญญาของบุคคล (Tacit Knowledge) เช่น ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมและภูมิปัญญาที่สั่งสมของพระเถระ โดย Nonaka และ Takeuchi (1995) อธิบายว่า ความรู้ทั้งสองลักษณะมีความสัมพันธ์และสามารถเปลี่ยนผ่านระหว่างกันผ่านกระบวนการสร้างและแลกเปลี่ยนความรู้ภายในองค์กร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาองค์ความรู้และการเรียนรู้ขององค์กร ขณะเดียวกัน การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบยังช่วยให้องค์กรสามารถรวบรวม ถ่ายทอด และนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Davenport & Prusak, 1998)

นอกจากนี้ การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจของคณะสงฆ์ ทั้งในด้านการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคม การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้พระสงฆ์สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์และชุมชน และนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมและการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ได้อธิบายว่าการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการศึกษา การคิดพิจารณา

และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาองค์ความรู้ภายในองค์กร ชี้ให้เห็นว่าการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยกระบวนการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการใช้ประโยชน์จากความรู้ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรทางศาสนาได้เช่นเดียวกับองค์กรประเภทอื่นในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการความรู้ขององค์กรต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรสงฆ์ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูล การเผยแพร่พระธรรมคำสอน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน และสื่อสังคมออนไลน์ ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป

สำหรับคณะสงฆ์ การจัดการความรู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการปฏิบัติภารกิจของคณะสงฆ์ ทั้งในด้านการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาชุมชน การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้พระสงฆ์สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการความรู้ขององค์กร รวมทั้งองค์กรสงฆ์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ฐานข้อมูลออนไลน์ ห้องสมุดดิจิทัล เว็บไซต์ และสื่อสังคมออนไลน์ สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บ ถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้สะดวกมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์และสังคมในวงกว้าง

ดังนั้น การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ โดยการบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีและแยบคาย โดยพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุและปัจจัย สืบค้นถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ และมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง มิใช่การรับรู้หรือเชื่อตามข้อมูลเพียงผิวเผิน กระบวนการคิดดังกล่าวช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาปัญหาอย่างเป็นระบบ เข้าใจสาเหตุและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเลือกแนวทางในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม โยนิโสมนสิการจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและรอบด้าน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

นอกจากนี้ โยนิโสมนสิการยังเป็นกระบวนการสำคัญของการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากช่วยให้บุคคลพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ ปัจจัย และผลที่เกิดขึ้น การคิดในลักษณะดังกล่าวช่วยลดการตัดสินใจจากความเชื่อหรือความรู้สึกเพียงด้านเดียว และส่งเสริมให้เกิดการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนนำไปสู่การตัดสินใจหรือการแก้ไขปัญหา ดังนั้น โยนิโสมนสิการจึงสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ และการบริหารจัดการองค์กร โดยเฉพาะสถานการณ์ที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์สาเหตุ การพิจารณาทางเลือก และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ในเชิงการประยุกต์ใช้ โยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้เป็น

เครื่องมือในการพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรได้ เนื่องจากเป็นกระบวนการคิดที่เน้นการพิจารณาอย่างเป็นระบบ การมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย และการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบด้าน หลักโยนิโสมนสิการจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการคิดเชิงระบบและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังอธิบายว่า โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดที่ช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง หลักธรรมดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลและองค์กร เนื่องจากช่วยส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์ การพิจารณาอย่างรอบคอบ และการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

ในมิติของการประยุกต์ใช้ โยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน รวมทั้งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรได้ เนื่องจากเป็นกระบวนการคิดที่เน้นการพิจารณาอย่างเป็นระบบ การมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัย และการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการคิดเชิงระบบและการเรียนรู้ขององค์กร

ดังนั้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาปัญญา การเรียนรู้ และการตัดสินใจอย่างถูกต้อง ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร โดยเฉพาะในบริบทของการจัดการเชิงพุทธที่มุ่งเน้นการใช้ปัญญาและเหตุผลในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการพัฒนาองค์กรและสังคม

หลักโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล

ในบริบทของสังคมร่วมสมัยที่ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการองค์กร องค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งองค์กรทางศาสนา เช่น คณะสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้องค์กรสงฆ์สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะหลัก โยนิโสมนสิการ แม้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยทลายข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล ที่อัลกอริทึมมักป้อนข้อมูลตามความพึงพอใจเฉพาะตน ส่งผลให้ผู้คนในสังคมขาดมิติการคิดเชิงลึก มักด่วนสรุป ตัดสิน หรือส่งต่อข้อมูลและหลักธรรมคำสอนที่ถูกตัดต่อบิดเบือนอย่างรวดเร็วเพียงเพื่อสร้างยอดการรับรู้ ปรากฏการณ์นี้สร้างความท้าทายอย่างยิ่งต่อคณะสงฆ์ หากการจัดการความรู้และการเผยแผ่ธรรมะดำเนินไปตามกระแสเทคโนโลยีโดยขาดการยั้งคิด องค์กรสงฆ์เองอาจกลายเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก

หลักโยนิโสมนสิการจึงเข้ามาเป็นกุญแจสำคัญสำหรับคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล โดยทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันทางปัญญา และระบบกลั่นกรองข้อมูลขั้นสูง ที่เปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์จากการเป็นเพียง “ผู้บริโภคหรือผู้ส่งต่อข้อมูล” ให้กลายเป็น “ผู้ประเมินและคัดสรรความรู้ที่ถูกต้อง”การใช้โยนิโสมนสิการจะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถวิเคราะห์แยกแยะข่าวสาร ภูมิปัญญา และแก่นธรรมออกจากเปลือกของเทคโนโลยีได้อย่างเท่าทัน ทำให้การจัดเก็บและถ่ายทอดความรู้ในระบบดิจิทัลขององค์กรสงฆ์ตั้งอยู่บนฐานของความจริงแท้ไม่พัดหลงไปตามกระแสดราม่าออนไลน์ และสามารถหยิบยกธรรมะมาประยุกต์แก้ปัญหาให้แก่สังคมร่วมสมัยได้อย่างทรงพลังและน่าเลื่อมใส ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) ในเชิงการพัฒนาองค์กรสงฆ์ หลักโยนิโสมนสิการสามารถนำมา

ประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์สถานการณ์ การแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจเชิงบริหารของพระสังฆาธิการ โดยการคิดอย่างแยบคายช่วยให้ผู้บริหารสามารถพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและปัจจัย ตลอดจนประเมินทางเลือกก่อนตัดสินใจดำเนินการ ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556)

นอกจากนี้ ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารและการจัดการความรู้ การนำหลักโยนิโสมนสิการมาใช้ร่วมกับการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยให้องค์กรสงฆ์สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและปัญญา โดยเน้นการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการเผยแพร่ข้อมูลหรือการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การเผยแผ่พระธรรมคำสอน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัลจึงเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการบริหารจัดการองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม นอกจากนี้ ยังช่วยพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน (Senge, 2006) ดังนั้น หลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่สมควรนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล โดยการส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ การใช้ปัญญาในการบริหารจัดการ และการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างเหมาะสม

การพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล

ในยุคปัจจุบันที่สังคมโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital Era) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การสื่อสาร และการบริหารจัดการองค์กร องค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (Castells, 2010) เช่นเดียวกับองค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะคณะสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องพัฒนาและปรับตัวให้สามารถดำรงบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการรักษา สืบทอด และเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งมีบทบาทในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมดิจิทัล รูปแบบการสื่อสารและการเรียนรู้ของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัล ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ ดังนั้น การพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Heeks, 2008) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมได้รับการกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องในแวดวงวิชาการ โดยประเวศ วะสี (2555) อธิบายว่าหลักพุทธธรรมสามารถเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมที่สมดุลทั้งด้านคุณธรรมและปัญญา ขณะเดียวกัน สุชีพ ปุญญานุภาพ (2545) ได้อธิบายถึงบทบาทของคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชีวิตและสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรและสังคมร่วมสมัยได้

การพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัลยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสื่อสารกับสังคม พระสงฆ์สามารถใช้สื่อดิจิทัล

เช่น เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เปิดโอกาสใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การใช้เว็บไซต์ ฐานข้อมูลดิจิทัล และสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่พระธรรมคำสอน การนำหลักโยนิโสมนสิการมาใช้ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยให้พระสงฆ์สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและปัญญา โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการเผยแพร่ข้อมูลและการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารธรรมะมีความถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคม (Campbell & Tsuria, 2022)

นอกจากนี้ การพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัลยังต้องคำนึงถึงการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรสิกขา อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างสมดุล (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) นอกจากนี้ การนำหลักโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในองค์กร โดยการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการพัฒนาปัญญาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสงฆ์สามารถพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล

ดังนั้น การพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัลจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเน้นการปรับตัวของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับการยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรสงฆ์ในการพัฒนาสังคมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

วิธีการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการในยุคดิจิทัล

การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้สามารถรวบรวม ถ่ายทอด และประยุกต์ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นการคิดอย่างแยบคาย การพิจารณาอย่างเป็นเหตุเป็นผล และการวิเคราะห์ตามเหตุและปัจจัย มาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการจัดการความรู้ จะช่วยให้การจัดการองค์ความรู้ของคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีระบบและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542) การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถสร้าง รวบรวม จัดเก็บ ถ่ายทอด และประยุกต์ใช้ความรู้ภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและพัฒนาองค์กรให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Davenport & Prusak, 1998) ในบริบทของคณะสงฆ์ การจัดการความรู้มีความสำคัญต่อการสืบทอดและเผยแผ่องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการดำเนินภารกิจด้านการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคม โดยในบริบทของคณะสงฆ์ การสร้างความรู้เกิดขึ้นจากการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพระสงฆ์ การจัดเก็บความรู้สามารถดำเนินการผ่านการบันทึกตำรา เอกสาร และฐานข้อมูลดิจิทัลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ขณะที่การแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเทศน์ การอบรม และการสนทนาธรรม

การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการในกระบวนการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์จะช่วยให้เกิดการพิจารณาความรู้และข้อมูลอย่างรอบคอบ โดยการวิเคราะห์เหตุและปัจจัยของปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ

ก่อนนำความรู้ไปใช้ในการตัดสินใจหรือการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ กระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึกและนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบุคลากรในองค์กรสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ เช่น การใช้เว็บไซต์ ฐานข้อมูลออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัลในการเผยแพร่พระธรรมคำสอน การจัดเก็บเอกสารทางพระพุทธศาสนา และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยให้การจัดการความรู้ขององค์กรสงฆ์มีความสะดวก รวดเร็ว และสามารถเข้าถึงประชาชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

วิธีการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการสามารถดำเนินการผ่านกระบวนการสำคัญ ได้แก่

1) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) โดยการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก การศึกษาพระปริยัติธรรม และการวิจัยทางพระพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

2) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) โดยการรวบรวมเอกสาร คัมภีร์ และองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ในรูปแบบที่เป็นระบบ เช่น ห้องสมุดดิจิทัลหรือฐานข้อมูลออนไลน์

3) การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศน์ การสนทนาธรรม การอบรม และการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแพร่พระธรรมคำสอน

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application) โดยการนำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาสังคม และการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์

นอกจากนี้ การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการยังช่วยส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในองค์กรสงฆ์ โดยการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และองค์ความรู้ร่วมกัน รวมทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในยุคดิจิทัล (Davenport & Prusak 1998) ดังนั้น วิธีการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการในยุคดิจิทัลจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้มีระบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับแนวคิดการจัดการความรู้และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการพัฒนาปัญญา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

สรุป

บทความวิชาการเรื่อง “การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการ ร่วมกับแนวคิด การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เพื่อพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงแนวคิดจากทฤษฎีการจัดการสมัยใหม่ร่วมกับหลักพุทธธรรม ผลการศึกษาพบว่า โยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นการคิดอย่างแยบคาย การพิจารณาเหตุและปัจจัยอย่างรอบคอบ และการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในการบริหารจัดการองค์กร

หลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างแยบคาย การพิจารณาเหตุและปัจจัยอย่างรอบคอบ และการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ สามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรสงฆ์ได้ เนื่องจากหลักโยนิโสมนสิการช่วยส่งเสริมให้เกิดการคิดเชิงวิเคราะห์ การพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรในยุคปัจจุบัน การประยุกต์ใช้หลักโยนิโสมนสิการร่วมกับกระบวนการจัดการความรู้ เช่น การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดระบบการเรียนรู้ภายในองค์กรสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์สามารถพัฒนาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของสังคมดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการความรู้ขององค์กรสงฆ์ โดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ฐานข้อมูลออนไลน์ ห้องสมุดดิจิทัล เว็บไซต์ และสื่อสังคมออนไลน์ สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดเก็บ ถ่ายทอด และเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างสะดวกและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้ การบูรณาการหลักโยนิโสมนสิการกับแนวคิดการจัดการความรู้ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดระบบการเรียนรู้ภายในองค์กรสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์สามารถพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น สื่อออนไลน์ ฐานข้อมูลดิจิทัล และแพลตฟอร์มการสื่อสารสมัยใหม่ มาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้เข้าถึงประชาชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น โดยสรุป การจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล เนื่องจากเป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างระบบการเรียนรู้ขององค์กรสงฆ์ พัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ และส่งเสริมบทบาทของคณะสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในโลกยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคดิจิทัล ผู้เขียนเห็นว่าการนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ควรให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม กระบวนการจัดการความรู้ และเทคโนโลยีดิจิทัลให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรสงฆ์ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรสงฆ์

องค์กรสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำหลักโยนิโสมนสิการมาใช้เป็นพื้นฐานของกระบวนการคิด วิเคราะห์ พิจารณาปัญหา และตัดสินใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควบคู่กับการนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการรวบรวม จัดระบบ ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในองค์กร ทั้งนี้ ควรส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และบุคลากรได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และแนวปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง

2. การพัฒนาระบบการจัดการความรู้และเทคโนโลยีดิจิทัล

วัดและองค์กรสงฆ์ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลและคลังองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นระบบ สามารถสืบค้น เข้าถึง และนำไปใช้ประโยชน์ได้สะดวก รวมทั้งประยุกต์ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการจัดเก็บ ถ่ายทอด และเผยแพร่องค์ความรู้ โดยต้องคำนึงถึงความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมตามหลัก

พระธรรมวินัย และจริยธรรมในการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อให้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการบริหารองค์กรและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากร

ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีทั้งทักษะการคิดอย่างเป็นระบบตามหลักโยนิโสมนสิการ ทักษะด้านการจัดการความรู้ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลอย่างรู้เท่าทัน การพัฒนาดังกล่าวจะช่วยให้บุคลากรสามารถคัดกรอง วิเคราะห์ และนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถสื่อสารและเผยแผ่หลักธรรมให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของประชาชนในสังคมดิจิทัล

4. การพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้

นักวิชาการและผู้สนใจควรนำกรอบแนวคิดการจัดการความรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการไปศึกษา วิเคราะห์ และพัฒนาต่อยอดให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กรสงฆ์ในระดับต่าง ๆ โดยอาจพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด รูปแบบ หรือแนวทางการบริหารจัดการความรู้เชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้กับวัด สถาบันการศึกษาสงฆ์ และองค์กรพระพุทธศาสนา ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารองค์กรสงฆ์ให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

ประเวศ วะสี. (2526). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*. หมอชาวบ้าน.

พระครูอนุลปริยัติการ. (2567). การพัฒนาฐานข้อมูลออนไลน์พระสงฆ์ในเขตอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์. *Journal of Modern Learning Development*. 9(12), 535–552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *โยนิโสมนสิการ: วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 24). ปัญญาประดิษฐาน.

พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิทูร. (2557). รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 3(1), 65–88.

วีระพงษ์ ปรองดอง และ ประจิตร มหาหิง. (2564). การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธในสถานศึกษายุคใหม่. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 6(3), 842–852.

สุรพล พรมกุล, วิทยา ทองดี และ ทวีศิลป์ สารแสน. (2562). การจัดการความรู้การป้องกันยาเสพติดของพระสงฆ์กลุ่มสังฆพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*. 6(3), 163–179.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2545). *คุณธรรมสำหรับชีวิต*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444319514

Davenport, T. H., & Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Harvard Business School Press.

Heeks, R. (2008). ICT4D 2.0: The next phase of applying ICT for international development. *Computer*. 41(6), 26–33. https://doi.org/10.1109/MC.2008.192

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780195092691.001.0001

Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization* (Rev. & updated ed.). Doubleday/Currency.

การบูรณาการแนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกและเชิงพุทธ สำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติก

Integrating Western and Buddhist Approaches to Problem Solving for Caregivers of Children with Autism

[1]ปิยะวัฒน์ เข็มทอง
Piyawat Khemthong
Corresponding Author's E-mail: Piyawat711@gmail.com

Received: ***March 25, 2026*** *Revised:* ***May 27, 2026*** *Accepted:* ***June 4, 2026***

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์และบูรณาการแนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกและแนวคิดเชิงพุทธ สำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้ดูแลเด็กออทิสติก โดยเนื้อหาครอบคลุม 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) แนวคิดการแก้ปัญหาในบริบทตะวันตก ได้แก่ การบำบัดด้วยการแก้ปัญหา แนวคิดการแก้ปัญหาทางสังคมของ D'Zurilla และ Goldfried และการพัฒนาต่อยอดโดย Nezu และคณะ 2) แนวคิดการแก้ปัญหาในเชิงพุทธ ซึ่งมีฐานจากการพิจารณาทุกข์และเหตุปัจจัยตามหลักอริยสัจ 4 อริยมรรคมีองค์ 8 ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ พรหมวิหาร 4 และสติปัฏฐาน 4 และ 3) การนำเสนอกรอบแนวคิดบูรณาการระหว่าง PST สติ และปัญญาเชิงพุทธ เพื่ออธิบายกลไกการเปลี่ยนแปลงภายในของผู้ดูแลเด็กออทิสติก การดูแลเด็กที่มีภาวะออทิสติกสเปกตรัมเป็นภารกิจที่มีความซับซ้อนทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์ และการจัดการชีวิตประจำวัน ผู้ดูแลต้องเผชิญสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนและต้องตัดสินใจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่ความเครียดสะสม ความเหนื่อยล้า และความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต ผลการสังเคราะห์พบว่า แนวคิดตะวันตกมีจุดแข็งด้านโครงสร้างกระบวนการ การฝึกทักษะเชิงปฏิบัติ และการประเมินผลเชิงประจักษ์ ขณะที่แนวคิดเชิงพุทธมีจุดแข็งด้านการพัฒนาจิตใจ การลดความยึดมั่นถือมั่น การเข้าใจเหตุปัจจัย และการสร้างกรอบความหมายทางจริยธรรมที่ช่วยให้การแก้ปัญหามีความลึกซึ้งและยั่งยืนมากขึ้น ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดทั้งสองจึงสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาโปรแกรมสุขภาวะเชิงป้องกันสำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติกในบริบทสังคมไทย โดยมุ่งส่งเสริมทั้งทักษะการจัดการปัญหา การกำกับอารมณ์ และการลดทุกข์ซ้ำอย่างเป็นองค์รวม

คำสำคัญ: การบูรณาการแนวคิด; การแก้ปัญหา; ผู้ดูแลเด็กออทิสติก; พุทธจิตวิทยา; สุขภาวะเชิงป้องกัน

ABSTRACT

This academic article aims to synthesize and integrate Western problem-solving concepts and Buddhist perspectives on problem solving for application in promoting the well-being of caregivers of children with autism. The article covers three main areas: 1) problem-solving concepts in Western contexts, particularly Problem-Solving Therapy (PST), the Social

[1] นักจิตวิทยาพัฒนาการ โรงพยาบาลเด็กสมิติเวช อินเตอร์เนชั่นแนล; Developmental Psychologist, Samitivej International Children's Hospital

Problem-Solving framework of D'Zurilla and Goldfried, and its further development by Nezu et al.; 2) Buddhist perspectives on problem solving, grounded in the contemplation of suffering and causal conditions through the Four Noble Truths, the Noble Eightfold Path, Dependent Origination, the Three Characteristics of Existence, the Four Divine Abodes, and the Four Foundations of Mindfulness; and 3) the proposal of an integrated conceptual framework combining PST, mindfulness, and Buddhist wisdom to explain the internal mechanisms of change among caregivers of children with autism. Caring for children with autism spectrum disorder is a complex responsibility involving behavioral, emotional, and daily-life management challenges. Caregivers are required to cope with uncertainty and make continuous decisions, which may lead to cumulative stress, fatigue, and increased risk of mental health problems. The synthesis indicates that Western approaches offer strengths in structured procedures, practical skills training, and empirical evaluation, whereas Buddhist approaches emphasize mental cultivation, reduction of attachment, understanding of causal conditions, and the development of an ethical meaning-making framework that deepens and sustains the problem-solving process. Therefore, the integration of these two perspectives can serve as a foundation for developing preventive well-being programs for caregivers of children with autism in Thai society, with an emphasis on enhancing problem-management skills, emotional regulation, and the holistic reduction of recurring suffering.

Keywords: conceptual integration; problem solving; caregivers of children with autism; Buddhist psychology; preventive well-being

บทนำ

ภาวะออทิสติกสเปกตรัม (Autism Spectrum Disorder: ASD) เป็นภาวะพัฒนาการทางระบบประสาทที่ส่งผลต่อความสามารถด้านการสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การยืดหยุ่นทางพฤติกรรม และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัส เด็กออทิสติกจำนวนมากอาจมีข้อจำกัดในการสื่อสาร การเข้าใจสถานการณ์ทางสังคม การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และการควบคุมอารมณ์ อันอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรม เช่น การแสดงพฤติกรรมซ้ำ ๆ การต่อต้าน การเปลี่ยนอารมณ์ฉับพลัน การระเบิดอารมณ์ พฤติกรรมก้าวร้าว หรือการตอบสนองต่อเสียง แสง กลิ่น สัมผัส และสิ่งเร้าทางกายภาพอย่างไวผิดปกติ (Bogdashina, 2003; Matson & Nebel-Schwalm, 2007) ลักษณะดังกล่าวมิได้เป็นเพียงปัญหาพฤติกรรมเฉพาะหน้า แต่สะท้อนความซับซ้อนของภาวะพัฒนาการที่ต้องอาศัยการดูแลต่อเนื่องและการสนับสนุนจากหลายระบบ ทั้งครอบครัว โรงเรียน บุคลากรทางการแพทย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาการเด็ก

ในเชิงระบาดวิทยา ภาวะออทิสติกสเปกตรัมมีแนวโน้มได้รับการวินิจฉัยเพิ่มขึ้นในหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศตะวันตกที่มีระบบคัดกรองและเฝ้าระวังชัดเจน ข้อมูลล่าสุดที่เผยแพร่โดย Centers for Disease Control and Prevention (CDC) ในปี ค.ศ. 2025 จากเครือข่าย Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM) Network รายงานว่า ในปี ค.ศ. 2022 เด็กอายุ 8 ปีในพื้นที่เฝ้าระวัง 16 แห่งของสหรัฐอเมริกามีความชุกของภาวะออทิสติกสเปกตรัม 32.2 ต่อ 1,000 คน หรือประมาณ 1 ใน 31 คน โดยพบในเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง 3.4 เท่า ทั้งนี้ ตัวเลขดังกล่าวเป็นข้อมูลเฝ้าระวังปี ค.ศ. 2022 ที่เผยแพร่ใน

ปี ค.ศ. 2025 มิใช่ข้อมูลที่เก็บในปี ค.ศ. 2025 โดยตรง ซึ่งภาวะออทิสติกมีระดับความสามารถและความต้องการจำเป็นที่แตกต่างกัน ตั้งแต่สามารถดำรงชีวิตได้ค่อนข้างอิสระไปจนถึงต้องการการดูแลตลอดชีวิต

การดูแลเด็กออทิสติกจึงมิใช่เพียงการดูแลกิจวัตรประจำวัน แต่เป็นกระบวนการที่ผู้ดูแลต้องตัดสินใจอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดการพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การช่วยเด็กสื่อสารความต้องการ การปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับความไวทางประสาทสัมผัส การประสานงานกับครู นักบำบัด และบุคลากรทางการแพทย์ การวางแผนกิจกรรมและการบำบัด รวมถึงการรับมือกับความไม่แน่นอนของพัฒนาการเด็กในระยะยาว (Greenspan & Wieder, 1997) ด้วยเหตุนี้ ผู้ดูแลจึงมีแนวโน้มเผชิญความเครียดสะสม ภาวะหมดไฟ ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้าในระดับสูง โดยเฉพาะเมื่อขาดทักษะการจัดการปัญหาและขาดระบบสนับสนุนที่เพียงพอ (Hastings & Beck, 2004) โดยในเชิงจิตวิทยา “ทักษะการแก้ปัญหา” (Problem-Solving Skills) ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถจัดการกับสถานการณ์ซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ ลดการตอบสนองเชิงหลีกเลี่ยง และลดการประเมินสถานการณ์แบบคุกคามเกินจริง ซึ่งเป็นรากฐานของความเครียดเรื้อรัง (Nezu et al., 2010) แนวทางที่มีโครงสร้างชัดเจนและมีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ คือ การบำบัดโดยการแก้ปัญหา (Problem-Solving Therapy: PST) ซึ่งพัฒนาขึ้นในกระแส Cognitive Behavioral Therapy (CBT) โดยมุ่งช่วยให้บุคคลสามารถระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ กำหนดเป้าหมาย สร้างทางเลือก ตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสม และประเมินผลการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน (D’Zurilla & Goldfried, 1971; Nezu et al., 2012) สำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติก PST จึงมีคุณค่าในฐานะเครื่องมือที่ช่วยเปลี่ยนการตอบสนองแบบอารมณ์นำไปสู่การตอบสนองแบบมีเหตุผล มีแผน และสามารถปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทย แนวคิดการแก้ปัญหาตั้งแต่อดีตที่ผ่านมานั้น มีฐานทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่สำคัญ คือ “หลักพุทธธรรม” ซึ่งเป็นกรอบการทำความเข้าใจทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และแนวทางดับทุกข์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) หากพิจารณาในเชิงกระบวนการ อริยสัจ 4 สามารถมองได้ว่าเป็นโมเดลการแก้ปัญหาเชิงเหตุปัจจัย กล่าวคือ เริ่มจากการรู้ทุกข์หรือระบุปัญหา วิเคราะห์เหตุแห่งทุกข์ กำหนดภาวะที่พ้นจากทุกข์เป็นเป้าหมาย และดำเนินตามมรรควิธีเพื่อคลี่คลายปัญหาอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกัน สติปัฏฐาน 4 ช่วยให้ผู้ดูแลรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม ลดการตอบสนองแบบอัตโนมัติ ส่วนไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาทช่วยให้เข้าใจความไม่เที่ยง ความเป็นเหตุปัจจัย และลดการยึดมั่นถือมั่นต่อผลลัพธ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด

ดังนั้น การแก้ปัญหาสำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติกจึงควรได้รับการมองอย่างบูรณาการ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งต้องอาศัยหลักการแพทย์และจิตวิทยาที่มีหลักฐานรองรับ เพื่อช่วยให้เด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการอย่างเหมาะสม และช่วยให้ผู้ดูแลมีทักษะในการจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ แต่อีกด้านหนึ่ง ผู้ดูแลจำเป็นต้องมีฐานภายในที่มั่นคง สามารถรู้เท่าทันอารมณ์ เข้าใจเหตุปัจจัย ยอมรับความไม่แน่นอน และลดความทุกข์ซ้ำจากการยึดติดกับความคาดหวังที่ควบคุมไม่ได้ บทความนี้จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ โดยมุ่งสังเคราะห์แนวคิด “ทักษะการแก้ปัญหา” ในกรอบตะวันตกและในเชิงพุทธ พร้อมเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมสุขภาวะเชิงป้องกันสำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติกในบริบทสังคมไทยต่อไป

แนวคิดการแก้ปัญหาในบริบทของตะวันตก

ในบริบทของประเทศตะวันตก ภาวะออทิสติกสเปกตรัมมิได้ถูกพิจารณาเพียงในฐานะความบกพร่องเฉพาะบุคคลของเด็กเท่านั้น แต่ถูกทำความเข้าใจในฐานะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบครอบครัว ระบบ

บริการสุขภาพ ระบบการศึกษา และโครงสร้างสังคมโดยรวม กล่าวคือ เด็กออทิสติกจำนวนมากมีข้อจำกัดด้านการสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความยืดหยุ่นทางพฤติกรรม และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัส เช่น การต่อต้าน การระเบิดอารมณ์ การทำร้ายตนเอง การก้าวร้าว การยึดติดกิจวัตรเดิม หรือความยากลำบากในการปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ (Matson & Nebel-Schwalm, 2007; Bogdashina, 2003) ปัญหาดังกล่าวมิได้ส่งผลเฉพาะต่อเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อผู้ดูแลที่ต้องตัดสินใจและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการพฤติกรรม การสื่อสารกับโรงเรียน การประสานงานกับนักบำบัด การจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม และการรับมือกับความไม่แน่นอนของพัฒนาการเด็ก ความสำคัญของประเด็นนี้ยิ่งชัดเจนขึ้นเมื่อพิจารณาข้อมูลระบาดวิทยาในประเทศตะวันตก โดยข้อมูลของ Centers for Disease Control and Prevention (CDC) ที่เผยแพร่ในปี ค.ศ. 2025 รายงานว่า ในปี ค.ศ. 2022 เด็กอายุ 8 ปีในพื้นที่เฝ้าระวัง 16 แห่งของสหรัฐอเมริกามีความชุกของภาวะออทิสติกสเปกตรัม 32.2 ต่อ 1,000 คน หรือประมาณ 1 ใน 31 คน และพบในเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง 3.4 เท่า ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่าออทิสติกเป็นประเด็นด้านพัฒนาการและสุขภาพจิตที่มีขนาดใหญ่ในสังคมตะวันตก มิใช่ปัญหาเฉพาะรายบุคคลหรือเฉพาะครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง

ในด้านหลักการดูแล ประเทศตะวันตกมีแนวโน้มใช้กรอบการแพทย์และจิตวิทยาพัฒนาการเป็นฐานในการประเมินและช่วยเหลือเด็กออทิสติก โดยเน้นการวินิจฉัยตั้งแต่ระยะแรก การจัดบริการแบบสหวิชาชีพ การส่งเสริมทักษะการสื่อสารและการใช้ชีวิตประจำวัน การจัดการพฤติกรรมท้าทาย และการสนับสนุนครอบครัวอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การแก้ปัญหาออทิสติกในตะวันตกมิใช่การมุ่ง “แก้เด็ก” เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการออกแบบระบบช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว โรงเรียน บริการสุขภาพ และชุมชน

ในเชิงทฤษฎี ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้หลายกรอบ กรอบแรกคือ แนวคิดพัฒนาการทางระบบประสาท (neurodevelopmental model) ซึ่งมองว่าออทิสติกเป็นภาวะที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างของพัฒนาการสมอง การรับรู้ และการประมวลผลข้อมูล ส่งผลต่อการสื่อสาร การเข้าสังคม และการควบคุมพฤติกรรม กรอบนี้มีจุดแข็งในการช่วยให้เกิดการประเมิน วินิจฉัย และออกแบบการช่วยเหลือรายบุคคลอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม หากใช้กรอบนี้เพียงด้านเดียว อาจทำให้การทำความเข้าใจออทิสติกเอนเอียงไปสู่การมองเด็กในฐานะ “ผู้มีความบกพร่อง” มากกว่าการมองความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อม

กรอบที่สองคือ แนวคิดระบบครอบครัวและนิเวศวิทยาพัฒนาการ (family systems and ecological perspectives) ซึ่งมองว่า ปัญหาของเด็กออทิสติกมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับบริบทของครอบครัว โรงเรียน บริการทางสุขภาพ และการยอมรับของสังคม เมื่อเด็กมีพฤติกรรมท้าทายหรือมีข้อจำกัดในการสื่อสาร ผู้ดูแลมักต้องปรับบทบาทของตนเองอย่างมาก ทั้งด้านเวลา เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ในครอบครัว และสุขภาพจิต งานวิจัยไทยก็สะท้อนประเด็นเดียวกัน โดยพบว่าผู้ดูแลเด็กออทิสติกต้องเผชิญภาระการดูแลในแต่ละวัน และมีความเสี่ยงต่อความเครียดและปัญหาสุขภาพจิตตามมา ดังนั้น ปัญหาออทิสติกจึงไม่ควรถูกพิจารณาเฉพาะในตัวเด็ก แต่ควรมองเป็นปัญหาร่วมของระบบครอบครัวและระบบสนับสนุนทางสังคม

กรอบที่สามคือ ทฤษฎีความเครียดและการเผชิญปัญหา (stress and coping theory) ซึ่งอธิบายว่าความเครียดของผู้ดูแลเกิดจากการประเมินสถานการณ์ว่าเป็นภาระ คุกคาม หรือเกินกว่าทรัพยากรที่ตนมี เมื่อผู้ดูแลรู้สึกว่าไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมเด็กหรือไม่สามารถคาดการณ์สถานการณ์ได้ ความเครียดจึงสะสมและอาจนำไปสู่ความเหนื่อยล้า ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า หรือความรู้สึกไร้สมรรถนะในบทบาทผู้ปกครอง (Folkman & Moskowitz, 2004; Hastings & Beck, 2004) ในบริบทนี้ “การแก้ปัญหา” จึงไม่ใช่เพียงทักษะ

ทางความคิด แต่เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้ดูแลเปลี่ยนจากการตอบสนองแบบอารมณ์นำไปสู่การประเมินสถานการณ์อย่างเป็นระบบและเลือกวิธีจัดการได้เหมาะสมมากขึ้น

กรอบที่สี่คือ การบำบัดโดยการแก้ปัญหา (Problem-Solving Therapy: PST) และ แนวคิด Social Problem Solving ซึ่งพัฒนาขึ้นในกระแส Cognitive Behavioral Therapy (CBT) โดย D'Zurilla และ Goldfried (1971) เสนอว่า ปัญหาในชีวิตประจำวันมักไม่ใช่เพียงเหตุการณ์ภายนอก แต่เกี่ยวข้องกับวิธีที่บุคคลรับรู้ ตีความ และตอบสนองต่อเหตุการณ์นั้น ต่อมา D'Zurilla และ Nezu (2007) ขยายแนวคิดดังกล่าว โดยชี้ว่า การแก้ปัญหามีทั้งมิติด้านทัศนคติต่อปัญหาและรูปแบบการแก้ปัญหา กล่าวคือ ผู้ที่มี positive problem orientation จะมองว่าปัญหาเป็นสิ่งที่จัดการได้และตนเองยังมีศักยภาพในการเผชิญปัญหา ขณะที่ผู้ที่มี negative problem orientation มักมองปัญหาเป็นภัยคุกคาม รู้สึกสิ้นหวัง หลีกเลี่ยง หรือโทษตนเอง ส่วนรูปแบบการแก้ปัญหาอาจเป็นแบบมีเหตุผล เป็นขั้นตอน หรือในทางตรงกันข้ามอาจเป็นแบบหุนหันพลันแล่นและหลีกเลี่ยง (Nezu et al., 2012; Nezu et al., 2019)

หากนำกรอบ PST มาประยุกต์กับผู้ดูแลเด็กออทิสติกจะเห็นได้ว่า ปัญหาที่ผู้ดูแลเผชิญมักเป็นปัญหาซ้ำ ๆ และมีหลายปัจจัยเกี่ยวข้อง เช่น เด็กมีความไวต่อเสียงหรือสัมผัส เด็กไม่สามารถสื่อสารความต้องการได้ชัดเจน เด็กเกิดพฤติกรรมต่อต้านเมื่อกิจวัตรเปลี่ยนแปลง หรือผู้ดูแลขาดข้อมูลและแรงสนับสนุนจากครอบครัว ในสถานการณ์เช่นนี้ PST ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถแยก "ปัญหาจริง" ออกจาก "อารมณ์ที่เกิดขึ้นต่อปัญหา" แล้วดำเนินการเป็นขั้นตอน ได้แก่ การนิยามปัญหา การตั้งเป้าหมาย การวิเคราะห์ทางเลือก การตัดสินใจเลือกวิธีที่เหมาะสม การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล วิธีคิดดังกล่าวช่วยลดความคลุมเครือของปัญหา ลดภาระทางอารมณ์ และเพิ่มความรู้สึกว่าตนเองยังสามารถจัดการบางส่วนของสถานการณ์ได้

อย่างไรก็ตาม ในแนวทางวิชาการของตะวันตกมีมุมมองที่แตกต่างกันต่อการแก้ปัญหาในกลุ่มออ ทิสติกมุมมองหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการแพทย์ โดยเห็นว่า การฝึกทักษะ การปรับพฤติกรรม และการจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบมีความสำคัญต่อการลดพฤติกรรมท้าทายและลดความเครียดของครอบครัว อีกมุมมองหนึ่งซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิด neurodiversity และ social model of disability เห็นว่า ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เด็กออทิสติกเพียงฝ่ายเดียว แต่อาจเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ยืดหยุ่น ความคาดหวังทางสังคมที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะของเด็ก การขาดการปรับสภาพแวดล้อม และการตีตราทางสังคม ดังนั้น การแก้ปัญหาในบริบทออทิสติกจึงไม่ควรหมายถึงการทำให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรรวมถึงการปรับระบบรอบตัวเด็กให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การสื่อสาร และการดำรงชีวิตของเด็กด้วย

ในประเทศไทยนักวิชาการและบุคลากรด้านสุขภาพได้ศึกษาเรื่องความเครียด ภาระการดูแล และการจัดการความเครียดของผู้ดูแลเด็กออทิสติกไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น งานวิจัยของ เสาวภาคย์ ทัดสิงห์ และคณะ (2560) พบว่า โปรแกรมการจัดการความเครียดแบบผสมผสานสามารถเพิ่มทักษะการจัดการความเครียดของมารดาเด็กออทิสติกสเปกตรัมได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนหลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม และมีผลต่างคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่งานวิจัยของ สุภาวดี คำกุณา และคณะ (2568) พบว่า โปรแกรมการให้คำปรึกษาโดยประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถลดความเครียดของผู้ปกครองเด็กออทิสติกที่มารับบริการแบบผู้ป่วยในได้ ทั้งในระยะหลังทดลองทันทีและระยะติดตามผล 1 เดือน นอกจากนี้ งานวิจัยของ ชินดนัย ไชยเสนา และคณะ (2568) พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้ดูแลเด็กออทิสติกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ ความเพียงพอของรายได้ และการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว เพื่อน เครือข่ายผู้ดูแล และบุคลากรสาธารณสุข ในทางตรงกันข้าม คุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียด การจัดการความเครียดที่ไม่เหมาะสม และการมีโรคร่วมของเด็ก นอกจากนี้ สุกัญญา ทาโสด และพรปวีณ์ แก้วมั่งเมือง (2566) เสนอว่า การดูแลเด็กที่มีภาวะออทิสติก

สเปกตรัมส่งผลกระทบต่อผู้ดูแลทั้งด้านจิตใจ ความเครียด และภาระการดูแล จึงควรมีการประเมินความเครียดของผู้ดูแลอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการส่งเสริมทักษะการเผชิญปัญหา การให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กออทิสติก และการสร้างเสริมพลังอำนาจแก่ครอบครัว เพื่อช่วยให้ผู้ดูแลสามารถปรับตัวและจัดการกับสถานการณ์การดูแลได้อย่างเหมาะสม

จากการสังเคราะห์ข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการแก้ปัญหาในบริบทตะวันตกมีจุดแข็งในการเสนอเครื่องมือเชิงโครงสร้างที่ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถจัดการปัญหาได้อย่างเป็นขั้นตอน โดยเฉพาะ PST และ Social Problem Solving ซึ่งช่วยเปลี่ยนความเครียดที่คลุมเครือให้กลายเป็นโจทย์ที่สามารถวิเคราะห์และลงมือจัดการได้ อย่างไรก็ตาม การใช้แนวคิดตะวันตกจำเป็นต้องระวังไม่ให้การแก้ปัญหากลายเป็นการเพิ่มภาระทางใจแก่ผู้ดูแล เช่น ทำให้ผู้ดูแลรู้สึกว่าตนต้องแก้ปัญหาให้สำเร็จทุกครั้ง หรือมองว่าความล้มเหลวของเด็กเป็นความล้มเหลวของตนเอง ดังนั้น การประยุกต์ใช้ PST กับผู้ดูแลเด็กออทิสติกจึงควรดำเนินควบคู่กับการเข้าใจข้อจำกัดของเด็ก การปรับสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม และการพัฒนาฐานใจของผู้ดูแลให้สามารถเผชิญความไม่แน่นอนได้อย่างยืดหยุ่น ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การบูรณาการกับแนวคิดเชิงพุทธในส่วนต่อไป

แนวคิดการแก้ปัญหาในเชิงพุทธ

การแก้ปัญหาในเชิงพุทธไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการหาทางออกเชิงพฤติกรรม แต่เป็นกระบวนการพิจารณา “ทุกข์” และเหตุปัจจัยของทุกข์อย่างมีปัญญา เพื่อให้บุคคลเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ ความคิด อารมณ์ ความยึดมั่น และพฤติกรรมตอบสนองของตนเอง การแก้ปัญหาในมุมมองนี้จึงเน้นการแก้ที่เหตุปัจจัย มิใช่เพียงการจัดการผลที่ปรากฏภายนอกเท่านั้น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับอริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการเข้าใจทุกข์และแนวทางปฏิบัติเพื่อคลี่คลายทุกข์อย่างเป็นระบบ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553; Bodhi, 2006) จากการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า แนวทางการแก้ปัญหาในเชิงพุทธมีลักษณะเป็นกระบวนการแบบองค์รวมที่ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา 2) การพิจารณาเหตุปัจจัยของปัญหา ทั้งจากเงื่อนไขภายนอกและกระบวนการภายในจิตใจ 3) การลดความยึดมั่น ความคิดอัตโนมัติ และการตอบสนองทางอารมณ์ที่ทำให้ปัญหารุนแรงขึ้น 4) การฝึกสติ ปัญญา และการกำกับตนเอง เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างสิ่งกระตุ้นกับการตอบสนอง และ 5) การเลือกพฤติกรรมตอบสนองที่เหมาะสม มีเมตตา และไม่ก่อให้เกิดทุกข์ซ้ำ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ปัญหาในเชิงพุทธมิได้เริ่มจากการควบคุมสถานการณ์ภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เริ่มจากการเข้าใจความทุกข์ เห็นเหตุปัจจัยของปัญหา และปรับกระบวนการภายในของผู้ดูแลให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีสติและปัญญา

อริยสัจ 4 คือ กรอบการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นลำดับ ได้แก่ การระบุปัญหา คือ ทุกข์ การวิเคราะห์สาเหตุ คือ สมุทัย การกำหนดเป้าหมายของการคลายทุกข์ คือ นิโรธ และการวางแนวทางปฏิบัติ คือ มรรค ในบริบทของผู้ดูแลเด็กออทิสติก ทุกข์อาจปรากฏเป็นความเครียด ความเหนื่อยล้า ความรู้สึกผิด หรือความรู้สึกว่าตนเองไม่สามารถจัดการพฤติกรรมของเด็กได้ ส่วนสมุทัยอาจเกี่ยวข้องกับความคาดหวังสูง ความคิดตำหนิตนเอง หรือการตอบสนองต่อพฤติกรรมเด็กด้วยอารมณ์อัตโนมัติ ดังนั้น การใช้อริยสัจ 4 จึงช่วยให้ผู้ดูแลมองปัญหาอย่างเป็นระบบ และวางแนวทางแก้ไขที่ตรงกับเหตุของปัญหา เช่น การฝึกสติ การปรับความคิด การสื่อสารเชิงบวก และการวางแผนแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553; Cheng, 2011)

อริยมรรคมีองค์ 8 คือ แนวทางการฝึกตนที่ครอบคลุมด้านความคิด คำพูด การกระทำ ความเพียร สติ และสมาธิ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมของผู้ดูแลได้โดยตรง เช่น สัมมาทิฏฐิช่วยให้ผู้ดูแลมองพฤติกรรมของเด็กตามเหตุปัจจัย ไม่ตีความว่าเด็ก “ดื้อ” หรือ “ตั้งใจต่อต้าน” เสมอไป สัมมาวาจาช่วยให้ลดการตำหนิ ดุด่า หรือประชดประชัน สัมมาวายามะช่วยให้เกิดความเพียรในการลดพฤติกรรมตอบสนองที่ไม่เหมาะสม และสัมมาสติช่วยให้รู้ทันอารมณ์ก่อนตอบสนอง ดังนั้น มรรคมีองค์ 8 จึงเป็นกระบวนการฝึกเพื่อให้ผู้ดูแลเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้นในสถานการณ์ตึงเครียด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; Bodhi, 2006; Harvey, 2013)

สติปัฏฐาน 4 คือ หลักธรรมที่ช่วยกำกับอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม โดยการพิจารณากายช่วยให้ผู้ดูแลรู้ทันสัญญาณทางร่างกาย เช่น ใจเต้นเร็ว หายใจแรง หรือกล้ามเนื้อเกร็ง การพิจารณาเวทนาช่วยให้รู้ทันความรู้สึกไม่พอใจหรือเหนื่อยล้า การพิจารณาจิตช่วยให้เห็นความโกรธ ความกังวล หรือความท้อแท้ และการพิจารณาธรรมช่วยให้เห็นแบบแผนของเหตุปัจจัย เช่น เมื่อเด็กกรีดร้อง ผู้ดูแลเกิดความไม่พอใจ ตามด้วยความคิดว่า “ฉันจัดการไม่ได้” และนำไปสู่การตะคอกหรือหลีกเลี่ยงสถานการณ์ การฝึกสติปัฏฐาน 4 จึงช่วยสร้างช่องว่างระหว่างสิ่งกระตุ้นกับการตอบสนอง ทำให้ผู้ดูแลสามารถเลือกพฤติกรรมใหม่ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น (Anālayo, 2003; Kabat-Zinn, 1990; Shapiro et al., 2006)

ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ช่วยให้ผู้ดูแลมองปัญหาอย่างไม่ยึดติดและเข้าใจความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย หลักอนิจจังช่วยให้เห็นว่าอารมณ์รุนแรงหรือพฤติกรรมท้าทายของเด็กเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สิ่งถาวร หลักทุกขังช่วยให้เข้าใจว่าความทุกข์ส่วนหนึ่งเกิดจากการฝืนความจริงหรือคาดหวังให้สถา นการณ์เป็นไปตามใจทั้งหมด ส่วนหลักอนัตตาช่วยลดการตีตราตนเอง เช่น “ฉันเป็นพ่อแม่ที่ล้มเหลว” ขณะที่ปฏิจจสมุปบาทช่วยให้เห็นห่วงโซ่ของปัญหา เช่น สิ่งกระตุ้นจากพฤติกรรมเด็กนำไปสู่ความไม่พอใจ ความคิดอัตโนมัติ ความยึดมั่น และพฤติกรรมตอบสนองที่ไม่เหมาะสม การเข้าใจเช่นนี้ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถตัดวงจรของปัญหาได้ตั้งแต่ระดับความคิด อารมณ์ หรือพฤติกรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553; Gethin, 1998; Harvey, 2013)

นอกจากนี้ พรหมวิหาร 4 ยังช่วยปรับท่าทีภายในของผู้ดูแลต่อเด็กออทิสติก โดยเมตตาช่วยให้ผู้ดูแลมีความปรารถนาดีต่อเด็ก กรุณาช่วยให้เข้าใจข้อจำกัดของเด็กและลดการตอบสนองด้วยความรุนแรง มุทิตาช่วยให้เห็นคุณค่าของพัฒนาการเล็ก ๆ ของเด็ก และอุเบกขาช่วยให้ผู้ดูแลวางใจอย่างสมดุล ไม่เพิกเฉย แต่ไม่ถูกครอบงำด้วยความกังวลหรือความคาดหวังเกินจริง หลักพรหมวิหาร 4 จึงช่วยให้การแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงการจัดการพฤติกรรมของเด็ก แต่รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและลดความตึงเครียดในกระบวนการดูแล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553; Harvey, 2013)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการแก้ปัญหาในเชิงพุทธสามารถสังเคราะห์เป็นกระบวนการสำคัญ ได้แก่ การเห็นทุกข์อย่างตรงไปตรงมา การวิเคราะห์เหตุปัจจัยของทุกข์ การลดความยึดมั่น การฝึกสติและปัญญา และการเลือกพฤติกรรมตอบสนองที่เหมาะสม ในบริบทของผู้ดูแลเด็กออทิสติก กระบวนการดังกล่าวช่วยส่งเสริมการกำกับอารมณ์ ลดการตอบสนองแบบอัตโนมัติ เพิ่มความเข้าใจต่อเด็ก และพัฒนาการแก้ปัญหาอย่างมีสติและเมตตา

ตารางสังเคราะห์เปรียบเทียบ การแก้ปัญหาแบบตะวันตกกับการแก้ปัญหาในเชิงพุทธ

จากการวิเคราะห์แนวคิดการแก้ปัญหาในบริบทตะวันตกและในเชิงพุทธ พบว่า ทั้งสองแนวคิดมีจุดร่วมสำคัญในการช่วยให้บุคคลจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ แต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดตะวันตก โดยเฉพาะ Problem-Solving Therapy มุ่งเน้นการปรับความคิด การฝึกทักษะ และการวางขั้นตอน

ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่แนวคิดเชิงพุทธมุ่งเน้นการเข้าใจทุกข์ เหตุปัจจัยของทุกข์ การลดความยึดมั่น และการฝึกสติปัญญาเพื่อกำกับตนเอง ดังนั้น การสังเคราะห์ทั้งสองแนวคิดจึงสามารถพัฒนาเป็นกรอบการแก้ปัญหาแบบบูรณาการที่ช่วยให้ผู้ดูแลเด็กออทิสติกสามารถ “จัดการสถานการณ์ภายนอกได้อย่างมีทักษะ” และ “จัดการความทุกข์ภายในได้อย่างมีสติและปัญญา” ไปพร้อมกัน

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบแนวคิดการแก้ปัญหาในบริบทตะวันตกและในเชิงพุทธ

มิติเปรียบเทียบ	การแก้ปัญหาในตะวันตก (PST/CBT)	การแก้ปัญหาในเชิงพุทธ	ข้อสังเคราะห์เชิงบูรณาการ
ฐานคิดหลัก	มองว่าปัญหาสามารถจัดการได้ผ่านการปรับความคิด การฝึกทักษะ และการเปลี่ยนพฤติกรรม	มองว่าทุกข์เกิดจากเหตุปัจจัย ความไม่เข้าใจ และการยึดมั่นถือมั่น	การบูรณาการทำให้การแก้ปัญหามี 2 ระดับ คือ การจัดการปัญหาภายนอกด้วยทักษะตามแนว PST/CBT และการคลี่คลายทุกข์ภายในด้วยสติและปัญญาตามแนวพุทธ
เป้าหมาย	ลดความเครียด เพิ่มทักษะการเผชิญปัญหา และเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเอง	ลดทุกข์ คลายความยึดมั่น พัฒนาปัญญา ความสงบ และความเมตตา	เป้าหมายของการบูรณาการไม่ใช่เพียง “แก้ปัญหาให้สำเร็จ” แต่รวมถึงการทำให้ผู้ดูแลสามารถเผชิญปัญหาโดยไม่ทุกข์ซ้ำ ลดการโทษตนเอง และมีความมั่นคงทางใจมากขึ้น
กลไกหลัก	ใช้ problem orientation, rational problem solving, cognitive restructuring และ coping skills	ใช้สติ สมาธิ ปัญญา การเห็นเหตุปัจจัย และการลดอุปาทาน	PST/CBT ช่วยให้ผู้ดูแลรู้ว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร ส่วนพุทธช่วยให้ผู้ดูแลรู้เท่าทันว่าตนกำลังทุกข์เพราะอะไร เมื่อนำมารวมกันจึงเกิดกระบวนการ “รู้ทัน–วิเคราะห์–เลือกตอบสนอง”
วิธีฝึก	ใช้ขั้นตอนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น การกำหนดปัญหา การหาทางเลือก การตัดสินใจ และการประเมินผล	ใช้การเจริญสติ การพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม และการปฏิบัติตามมรรค	โปรแกรมควรออกแบบให้เริ่มจากการฝึกสติ เพื่อให้ผู้ดูแลสงบและรู้ทันอารมณ์ก่อน จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอน PST/CBT เช่น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทาง และลงมือปฏิบัติ
การจัดการอารมณ์	ใช้การปรับความคิด การฝึก coping skills และการลดความคิดอัตโนมัติที่ไม่เหมาะสม	ใช้สติปัฏฐานเพื่อรู้เท่าทันเวทนา จิต และอารมณ์ที่เกิดขึ้น	การบูรณาการช่วยลดการตอบสนองแบบอัตโนมัติ เช่น การตะคอก การตำหนิ หรือการหลีกเลี่ยง โดยให้ผู้ดูแลหยุด รู้ทันอารมณ์ แล้วเลือกพฤติกรรมใหม่อย่างมีสติ

มิติเปรียบเทียบ	การแก้ปัญหาในตะวันตก (PST/CBT)	การแก้ปัญหาในเชิงพุทธ	ข้อสังเคราะห์เชิงบูรณาการ
การมองปัญหา	มองปัญหาเป็นภารกิจหรือสถานการณ์ที่สามารถวิเคราะห์และแก้ไขได้	มองปัญหาเป็นผลของเหตุปัจจัย ความไม่เที่ยง และความยึดมั่น	การบูรณาการช่วยให้ผู้ดูแลไม่มองปัญหาแบบโทษตนเองหรือโทษเด็ก แต่เห็นว่าเป็นกระบวนการที่มีเหตุปัจจัย จึงสามารถปรับเหตุ เปลี่ยนวิธีตอบสนอง และลดความทุกข์ได้
มิติศีลธรรม	โดยทั่วไปเป็นแนวทางเชิงทักษะที่ใช้ได้กว้าง และวางอยู่บนความเป็นกลางทางคุณค่า	มีศีล เจตนาที่ไม่เบียดเบียน เมตตา และกรุณาเป็นฐาน	แนวคิดพุทธช่วยเพิ่มกรอบจริยธรรมให้การแก้ปัญหา ทำให้การแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงการควบคุมพฤติกรรมเด็ก แต่ต้องไม่สร้างความรุนแรง ความกลัว หรือทุกข์ใหม่แก่เด็กและผู้ดูแล
ความยั่งยืนของผล	ต้องฝึกซ้ำและทำการบ้านต่อเนื่องเพื่อให้เกิดทักษะถาวร	มุ่งพัฒนาจิตใจระยะยาวผ่านสติ ปัญญา และการปล่อยวาง	PST/CBT ช่วยให้เกิดทักษะที่ใช้ได้ทันที ส่วนพุทธช่วยหล่อเลี้ยงความมั่นคงภายในในระยะยาว เมื่อนำมารวมกันจึงเพิ่มทั้งประสิทธิผลระยะสั้นและความยั่งยืนทางจิตใจ
ผลต่อผู้ดูแลเด็กออทิสติก	ช่วยลดความเครียด เพิ่ม coping skills เพิ่มความสามารถในการจัดการพฤติกรรมเด็ก	ช่วยลดความทุกข์ ลดความยึดติด เพิ่มเมตตา กรุณา และอุเบกขา	ผู้ดูแลจะไม่เพียง “จัดการพฤติกรรมเด็กได้ดีขึ้น” แต่ยังสามารถดูแลอารมณ์ของตนเอง ลดความรู้สึกผิด ลดความคาดหวังเกินจริง และสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเด็กมากขึ้น

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า การแก้ปัญหาแบบตะวันตกและการแก้ปัญหาแบบพุทธมิได้ขัดแย้งกัน แต่มีลักษณะเกื้อหนุนกันในคนละมิติ กล่าวคือ PST ช่วยให้ผู้ดูแลมีเครื่องมือในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน ขณะที่แนวคิดเชิงพุทธช่วยให้ผู้ดูแลเข้าใจทุกข์ เห็นเหตุปัจจัยของปัญหา ลดความยึดมั่น และตอบสนองต่อสถานการณ์อย่างมีสติ เมตตา และปัญญา การบูรณาการทั้งสองแนวคิดจึงทำให้การแก้ปัญหาไม่จำกัดอยู่เพียงการจัดการพฤติกรรมภายนอก แต่ครอบคลุมถึงการปรับกระบวนการภายในของผู้ดูแล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการลดความเครียด การเพิ่มสุขภาวะ และการดูแลเด็กออทิสติกอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การอภิปรายผลเชิงกลไก (Mechanism Discussion)

กลไกการแก้ปัญหาเชิงตะวันตกจากความเครียดสู่ทักษะการจัดการอย่างเป็นระบบ

การดูแลเด็กออทิสติกเป็นประสบการณ์ที่มีความต่อเนื่อง ซับซ้อน และไม่สามารถคาดการณ์ได้ทั้งหมด ผู้ดูแลจึงมักเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจอย่างรวดเร็วภายใต้แรงกดดันทางอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมซ้ำ ๆ ของเด็ก การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน หรือปัญหาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หากผู้ดูแลไม่มีกรอบในการจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ ความเครียดที่เกิดขึ้นอาจนำไปสู่การตอบสนองแบบใช้อารมณ์ การหลีกเลี่ยงปัญหา หรือการประเมินตนเองในทางลบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Hastings และ Beck (2004) ที่ชี้ให้เห็นว่าความเครียดของผู้ดูแลเด็กออทิสติกมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการเผชิญปัญหาและการรับรู้

ความสามารถของตนเอง ในประเด็นนี้ Problem-Solving Therapy หรือ PST มีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยเปลี่ยน “ปัญหาที่กดดันทางอารมณ์” ให้กลายเป็น “โจทย์ที่สามารถพิจารณาและจัดการได้” กล่าวคือ PST ทำให้ผู้ดูแลไม่หยุดอยู่เพียงความรู้สึกว่า “ปัญหาหนักเกินไป” หรือ “ตนเองรับมือไม่ได้” แต่ช่วยให้สามารถแยกปัญหาออกเป็นส่วนย่อย กำหนดเป้าหมายที่เป็นไปได้ คิดทางเลือก และประเมินผลของการลงมือแก้ไขอย่างเป็นขั้นตอน กระบวนการเช่นนี้ช่วยลดภาวะความคิดล้นเกิน ลดความคลุมเครือของปัญหา และทำให้ผู้ดูแลเกิดความรู้สึกว่าตนเองยังสามารถควบคุมบางส่วนของสถานการณ์ได้ (Nezu et al., 2012) เมื่อพิจารณาในเชิงกลไก PST จึงมิได้เป็นเพียงเทคนิคการแก้ปัญหา แต่เป็นกระบวนการปรับท่าทีต่อปัญหา จากเดิมที่ผู้ดูแลอาจมองปัญหาในเชิงลบหรือรู้สึกหมดหวัง ไปสู่การมองปัญหาอย่างมีทิศทางและมีความเป็นไปได้มากขึ้น การเปลี่ยนจาก negative problem orientation ไปสู่ positive problem orientation นี้ เป็นจุดสำคัญที่ช่วยเพิ่ม self-efficacy และลดการตอบสนองต่อความเครียด เพราะผู้ดูแลเริ่มรับรู้ว่าตนเองมิได้ไร้ทางเลือกทั้งหมด แต่ยังสามารถเลือกวิธีจัดการบางอย่างได้อย่างเหมาะสม Nezu et al. (2019) ดังนั้น PST จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติ ทำให้ผู้ดูแลมีเครื่องมือในการเผชิญสถานการณ์มากกว่าการตอบสนองตามอารมณ์หรือสัญชาตญาณเพียงอย่างเดียว

กลไกการแก้ปัญหาในเชิงพุทธจากการต่อสู้กับปัญหาสู่การเข้าใจเหตุปัจจัยและการคลายทุกข์

แม้ PST จะช่วยให้ผู้ดูแลมีขั้นตอนในการจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ แต่ในความเป็นจริง ปัญหาบางประการในการดูแลเด็กออทิสติกไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด เช่น พัฒนาการของเด็กที่มีความแตกต่างเฉพาะบุคคล พฤติกรรมที่เกิดขึ้นซ้ำ หรือการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ของเด็กที่ไม่อาจคาดเดาได้เสมอไป หากผู้ดูแลใช้เพียงกรอบคิดเชิงการควบคุมหรือความสำเร็จของการแก้ปัญหา อาจทำให้เกิดความคาดหวังสูงเกินจริง และเมื่อผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ความรู้สึกผิด ความผิดหวัง หรือความทุกข์ซ้ำก็อาจเพิ่มขึ้นได้ ในมุมมองเชิงพุทธ การแก้ปัญหาจึงมิได้เริ่มจากคำถามว่า “จะทำอย่างไรให้ปัญหาหมดไปทันที” เท่านั้น แต่เริ่มจากการกลับมาพิจารณาว่า “ทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร และมีเหตุปัจจัยใดทำให้ทุกข์นั้นดำรงอยู่” หลักอริยสัจ 4 จึงมีความสำคัญในฐานะกรอบการมองปัญหาที่ลึกกว่าระดับพฤติกรรม กล่าวคือ ทุกข์ทำให้ผู้ดูแลมองเห็นความเครียดและความกดดันที่เกิดขึ้นจริง สมุทัยช่วยให้พิจารณาเหตุของทุกข์ เช่น ความคาดหวัง ความกลัว ความรู้สึกผิด หรือการยึดติดกับภาพของพัฒนาการที่ควรจะเป็น นิโรธเปิดพื้นที่ให้เห็นความเป็นไปได้ของการคลายทุกข์ ส่วนมรรคเป็นแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) ในระดับการปฏิบัติ สติปัฏฐาน 4 มีบทบาทสำคัญต่อการกำกับอารมณ์ของผู้ดูแล เพราะช่วยให้ผู้ดูแลเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตนเองก่อนที่จะตอบสนองออกไป เช่น เห็นความตึงของร่างกาย เห็นความไม่พอใจ เห็นความคิดตำหนิตนเอง หรือเห็นแรงผลักดันที่จะตะคอกเด็ก เมื่อผู้ดูแลสามารถเห็นกระบวนการเหล่านี้ได้เร็วขึ้น ก็จะเกิดช่องว่างระหว่างสิ่งกระตุ้นกับการตอบสนอง ทำให้ไม่ถูกอารมณ์พาไปโดยอัตโนมัติ กลไกนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับ meta-awareness หรือความสามารถในการรู้เท่าทันประสบการณ์ภายในของตนเอง ซึ่งช่วยลดการตอบสนองแบบหุนหันพลันแล่นและเพิ่มความสามารถในการเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมกว่าเดิม (Kabat-Zinn, 1990) ดังนั้น กรอบพุทธธรรมจึงช่วยเติมเต็มสิ่งที่การแก้ปัญหาเชิงทักษะอาจยังไม่ครอบคลุม กล่าวคือ ผู้ดูแลไม่ได้เพียงเรียนรู้ว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร แต่เรียนรู้ด้วยว่าจะอยู่กับปัญหาอย่างไรโดยไม่เพิ่มความทุกข์ให้ตนเอง การแก้ปัญหาเชิงพุทธจึงช่วยลดการต่อสู้กับสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ และเปลี่ยนไปสู่การเข้าใจเหตุปัจจัย การยอมรับตามความเป็นจริง และการตอบสนองด้วยสติและปัญญามากขึ้น

กลไกสำคัญของการบูรณาการกับการทำให้การแก้ปัญหาไม่กลายเป็นความกดดันใหม่

ประเด็นสำคัญของการบูรณาการ PST กับแนวคิดในเชิงพุทธ คือ การทำให้การแก้ปัญหาไม่กลายเป็นภาระหรือความกดดันใหม่สำหรับผู้ดูแล เพราะในบางครั้งการฝึกทักษะการแก้ปัญหาอาจทำให้ผู้ดูแล

ตีความว่า ตนเองต้องแก้ไขทุกสถานการณ์ให้สำเร็จ หากไม่สามารถทำได้ก็อาจรู้สึกว่าตนเองล้มเหลว ความคิดเช่นนี้อาจเพิ่มความเครียดแทนที่จะลดความเครียด โดยเฉพาะในบริบทของการดูแลเด็กออทิสติก ซึ่งมีหลายปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้ดูแล ด้วยเหตุนี้ หลักไตรลักษณ์และพรหมวิหาร 4 จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบความหมายใหม่ให้แก่การแก้ปัญหา หลักอนิจจังช่วยให้ผู้ดูแลเห็นว่าสถานการณ์ อารมณ์ และพฤติกรรมของเด็กเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ ไม่จำเป็นต้องสรุปว่าปัญหาจะเป็นเช่นเดิมตลอดไป หลักทุกขังช่วยให้เข้าใจว่าความทุกข์ส่วนหนึ่งเกิดจากการคาดหวังให้ทุกอย่างเป็นไปตามที่ตนต้องการ ส่วนหลักอนัตตาช่วยลดการตีตราตนเอง เช่น การมองว่าตนเป็นผู้ดูแลที่ล้มเหลวเมื่อไม่สามารถจัดการสถานการณ์ได้ในทันที ขณะเดียวกัน อุเบกขาในพรหมวิหาร 4 ช่วยให้ผู้ดูแลรักษาความมั่นคงทางใจ ไม่เพิกเฉยต่อปัญหา แต่ก็ไม่ถูกครอบงำด้วยความกังวลหรือความคาดหวังจนเกินไป เมื่อนำมาบูรณาการกับ PST ผู้ดูแลจึงมีทั้ง “ทักษะในการลงมือจัดการ” และ “ท่าทีภายในที่ไม่กดดันตนเองจนเกินไป” การบูรณาการเช่นนี้ทำให้การแก้ปัญหามีความสมดุลมากขึ้น คือ ผู้ดูแลพยายามแก้ไขสิ่งที่แก้ได้ และค่อย ๆ เรียนรู้ที่จะวางใจต่อสิ่งที่ยังควบคุมไม่ได้ทั้งหมด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) ผลที่ตามมาคือการลดความทุกข์ซ้ำ และการเสริมสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจในระยะยาว

การเชื่อมโยงกับงานวิจัยและหลักฐานสนับสนุนเชิงประจักษ์

งานวิจัยที่ผ่านมามีข้อสนับสนุนว่า การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการฝึกสติสามารถช่วยลดความเครียดของผู้ดูแลเด็กออทิสติกได้ Hastings และ Beck (2004) พบว่าผู้ดูแลที่มีทักษะการเผชิญปัญหาดีกว่ามักมีระดับความเครียดต่ำกว่า และสามารถปรับตัวต่อภาระการดูแลได้ดีกว่า ขณะที่ Brookman-Frazee et al. (2012) เสนอว่า การฝึกผู้ดูแลให้ใช้กลยุทธ์ในการจัดการปัญหาและพฤติกรรมของเด็กสามารถช่วยลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมของเด็กได้ ในด้านการฝึกสติ Singh et al. (2006) แสดงให้เห็นว่าการฝึกสติสำหรับผู้ดูแลสามารถช่วยลดการตอบสนองทางอารมณ์ เพิ่มความสงบในการจัดการสถานการณ์ และทำให้ผู้ดูแลมีความสามารถในการตัดสินใจที่เหมาะสมมากขึ้น งานวิจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพมิได้ขึ้นอยู่กับทักษะเชิงเทคนิคเพียงด้านเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับความสามารถในการกำกับอารมณ์และการตระหนักรู้ภายในของผู้ดูแลด้วย นอกจากนี้ งานของ Ferguson et al. (2019) ยังชี้ให้เห็นว่า Telehealth สามารถเป็นช่องทางสำคัญในการสนับสนุนผู้ดูแลด้านการจัดการพฤติกรรมเด็กและการลดความเครียด โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ดูแลมีข้อจำกัดด้านเวลา ระยะทาง หรือการเข้าถึงบริการ ส่วน Abdelaziz et al. (2024) สะท้อนว่าแนวทาง CBT ที่บูรณาการการแก้ปัญหาสามารถช่วยให้ผู้ดูแลลดความเครียดและนำ coping skills ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม กล่าวโดยรวม หลักฐานเหล่านี้สนับสนุนแนวคิดว่า การฝึกทักษะการแก้ปัญหาควรดำเนินควบคู่กับการฝึกสติและการกำกับตนเอง เพื่อให้เกิดผลทั้งในระดับพฤติกรรม อารมณ์ และสุขภาวะโดยรวม

การอภิปรายเชิงทฤษฎีของการแก้ปัญหาในฐานะระบบกำกับตนเอง

เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี การแก้ปัญหาสามารถมองได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกำกับตนเองของบุคคล เพราะผู้ดูแลต้องอาศัยความสามารถหลายด้านร่วมกัน ตั้งแต่การสังเกตปัญหา การทำความเข้าใจสถานการณ์ การควบคุมอารมณ์ การเลือกวิธีตอบสนอง ไปจนถึงการประเมินผลของการกระทำ PST ช่วยจัดระบบกระบวนการเหล่านี้ให้ชัดเจน โดยทำหน้าที่คล้ายกรอบฝึกการกำกับความคิดและพฤติกรรม ผู้ดูแลจึงสามารถติดตามปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ และปรับวิธีการได้ตามผลที่เกิดขึ้น (Nezu et al., 2010) ในขณะเดียวกัน สติปัฏฐาน 4 ช่วยเสริมระบบกำกับตนเองในมิติของอารมณ์และการตระหนักรู้ภายใน เพราะช่วยให้ผู้ดูแลเห็นอารมณ์ ความคิด และความรู้สึกทางกายก่อนที่จะตอบสนองออกไป เมื่อผู้ดูแลรู้ทันตนเองมากขึ้น การตอบสนองแบบหุนหันพลันแล่น การหลีกเลี่ยงปัญหา หรือการใช้ถ้อยคำรุนแรงย่อมลดลง และมีโอกาส

เลือกวิธีจัดการที่เหมาะสมมากขึ้น (Kabat-Zinn, 1990) ดังนั้นการบูรณาการ PST กับหลักพุทธธรรมจึงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นการสร้างระบบกำกับตนเองที่ครอบคลุมทั้งด้านความคิด พฤติกรรม อารมณ์ และปัญญา PST ช่วยให้ผู้ดูแลมีขั้นตอนและทักษะในการจัดการปัญหา ส่วนหลักพุทธธรรมช่วยให้ผู้ดูแลมีสติ เห็นเหตุปัจจัย ลดความยึดมั่น และตอบสนองต่อสถานการณ์ด้วยความเมตตาและความเข้าใจ การบูรณาการนี้จึงมีความสำคัญต่อสุขภาวะเชิงป้องกัน เพราะไม่เพียงช่วยให้ผู้ดูแลรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีขึ้น แต่ยังช่วยลดการสะสมของความเครียดและเสริมสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจในระยะยาว

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กลไกสำคัญของการบูรณาการแนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกกับแนวคิดเชิงพุทธ คือ การทำให้ผู้ดูแลเด็กออทิสติกมีทั้ง “ทักษะในการจัดการปัญหา” และ “สติปัญญาในการอยู่กับปัญหา” อย่างสมดุล PST ช่วยให้ผู้ดูแลมีขั้นตอนที่ชัดเจนในการวิเคราะห์และแก้ไขสถานการณ์ ส่วนพุทธธรรมช่วยให้ผู้ดูแลลดความยึดมั่น รู้เท่าทันอารมณ์ และไม่สร้างความทุกข์ซ้ำจากปัญหาที่ควบคุมไม่ได้ทั้งหมด การบูรณาการทั้งสองแนวคิดจึงช่วยให้การแก้ปัญหาเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งภายนอกและภายใน อันนำไปสู่การลดความเครียด เพิ่มสุขภาวะ และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลกับเด็กออทิสติกอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอเชิงปฏิบัติของโมเดล PST และ อริยสัจ 4 สำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติก

เพื่อให้สามารถนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ได้จริง บทความนี้จึงได้นำเสนอโมเดลของการฝึกดังนี้

ตารางที่ 2 โมเดลบูรณาการ PST 5 ขั้นตอน กับอริยสัจ 4

PST (ในบริบทของตะวันตก)	อริยสัจ 4 (ในเชิงพุทธ)	การประยุกต์ใช้กับผู้ดูแลเด็กออทิสติก
นิยามปัญหา	ทุกข์	ผู้ดูแลเริ่มจากการระบุให้ชัดว่า “ปัญหาที่แท้จริง” คืออะไร โดยไม่เหมารวมว่าเด็กเป็นปัญหา เช่น เด็กมีพฤติกรรมร้องไห้รุนแรงเมื่อถูกเปลี่ยนกิจกรรม ผู้ดูแลรู้สึกหมดแรงจากการดูแลต่อเนื่อง หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว การนิยามปัญหาเช่นนี้ช่วยให้ผู้ดูแลแยก “พฤติกรรมของเด็ก” ออกจาก “ความทุกข์ของตนเอง” และมองปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น
วิเคราะห์ปัจจัย	สมุทัย	ผู้ดูแลพิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้ปัญหาเกิดขึ้น ทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน เช่น เด็กอาจมีสิ่งกระตุ้นทางประสาทสัมผัส เสียงดัง ความเหนื่อย ความหิว หรือการเปลี่ยนแปลงกิจวัตร ขณะเดียวกัน ผู้ดูแลอาจมีความคาดหวังสูง ความกังวล ความเหนื่อยล้า หรือความคิดตำหนิตนเอง การวิเคราะห์สมุทัยจึงช่วยให้ผู้ดูแลไม่โทษเด็กหรือโทษตนเองเพียงฝ่ายเดียว แต่เห็นปัญหาเป็นผลของเหตุปัจจัยหลายด้าน
ตั้งเป้าหมาย	นิโรธ	ผู้ดูแลกำหนดเป้าหมายที่เป็นไปได้และช่วยลดความทุกข์ เช่น ลดความถี่ของการปะทะ ลดการตะคอก เพิ่มช่วงเวลาที่เด็กสงบ หรือเพิ่มความสามารถของผู้ดูแลในการหยุดหายใจก่อนตอบสนอง เป้าหมายในขั้นนี้ไม่จำเป็นต้องหมายถึงการทำให้ปัญหาหมดไปทันที แต่เน้นการลดความรุนแรงของปัญหา ลดความเครียด และเพิ่มการตอบสนองที่เหมาะสม
สร้างทางเลือก/เลือกทางออก	มรรค	ผู้ดูแลร่วมพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม เช่น การใช้แผน ABC เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรม การเตรียม visual schedule การลดสิ่งกระตุ้น การให้แรงเสริมทางบวก การใช้คำสั่งสั้น ชัดเจน หรือการฝึกหายใจอย่างมีสติก่อนตอบสนอง จากนั้นเลือกวิธีที่เหมาะกับบริบทของเด็กและครอบครัว โดยคำนึงถึงความไม่เบียดเบียน ความเมตตา และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริง

PST (ในบริบทของตะวันตก)	อริยสัจ 4 (ในเชิงพุทธ)	การประยุกต์ใช้กับผู้ดูแลเด็กออทิสติก
ลงมือทำ/ประเมินผล	มรรค (ปฏิบัติจริง)	ผู้ดูแลนำแนวทางที่เลือกไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน เช่น ทดลองใช้ตารางภาพก่อนเปลี่ยนกิจกรรม ฝึกหยุดหายใจ 3 ครั้งเมื่อเริ่มรู้สึกโกรธ หรือจดบันทึกพฤติกรรมของเด็กและการตอบสนองของตนเอง หลังจากนั้นประเมินผลว่าแนวทางใดช่วยลดความเครียด ลดพฤติกรรมท้าทาย หรือเพิ่มความสงบได้บ้าง หากยังไม่ได้ผล ผู้ดูแลปรับแผนโดยกลับไปวิเคราะห์เหตุปัจจัยใหม่ ไม่มองว่าตนเองล้มเหลว แต่ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามเหตุปัจจัย

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การบูรณาการ PST 5 ขั้นตอนกับอริยสัจ 4 มิใช่เพียงการจับคู่แนวคิดตะวันตกกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาเป็นกระบวนการช่วยให้ผู้ดูแลเด็กออทิสติกสามารถจัดการปัญหาได้ทั้งในระดับภายนอกและภายใน กล่าวคือ PST ช่วยให้ผู้ดูแลมีขั้นตอนในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ส่วนอริยสัจ 4 ช่วยให้ผู้ดูแลมองเห็นทุกข์ เหตุของทุกข์ เป้าหมายของการคลายทุกข์ และแนวทางปฏิบัติอย่างมีสติและปัญญา

ในเชิงปฏิบัติ ขั้นนิยามปัญหาช่วยให้ผู้ดูแลไม่ตีความอย่างเหมารวมว่า “เด็กเป็นปัญหา” แต่ระบุให้ชัดว่าปัญหาอยู่ที่สถานการณ์ใด พฤติกรรมใด หรือความทุกข์ภายในใดที่ต้องได้รับการจัดการ ขั้นวิเคราะห์ปัจจัยช่วยลดการโทษตนเองและลดการโทษเด็ก เพราะทำให้เห็นว่าพฤติกรรมของเด็กและอารมณ์ของผู้ดูแลต่างเกิดจากเหตุปัจจัยหลายด้าน ขั้นตั้งเป้าหมายช่วยให้ผู้ดูแลกำหนดเป้าหมายที่เป็นจริงและลดความกดดัน ส่วนขั้นสร้างทางเลือกและลงมือปฏิบัติช่วยให้ผู้ดูแลมีแนวทางจัดการที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดสิ่งแวดล้อม การใช้พฤติกรรมบำบัดเบื้องต้น การสื่อสารเชิงบวก และการฝึกสติควบคู่กัน

ดังนั้น จุดสำคัญของโมเดลนี้คือ การทำให้ผู้ดูแลสามารถ “แก้ปัญหาอย่างมีขั้นตอน” และ “อยู่กับปัญหาอย่างไม่ทุกข์ซ้ำ” ไปพร้อมกัน เมื่อผู้ดูแลเข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหาและมีเครื่องมือในการจัดการอย่างเหมาะสม ย่อมช่วยลดการตอบสนองด้วยอารมณ์ ลดความเครียดสะสม และเพิ่มความสามารถในการดูแลเด็กออทิสติกอย่างมีสติ เมตตา และยืดหยุ่นมากขึ้น

สรุป

จากการสังเคราะห์แนวคิดการแก้ปัญหาในบทความนี้ ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกและแนวคิดการแก้ปัญหาในเชิงพุทธ แม้จะมีรากฐานและวิธีอธิบายที่แตกต่างกัน แต่สามารถนำมาเชื่อมโยงกันได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยแนวคิดแบบตะวันตก โดยเฉพาะ Problem-Solving Therapy ช่วยให้ผู้ดูแลมีขั้นตอนในการคิด วิเคราะห์ และจัดการปัญหาอย่างเป็นระบบ ขณะที่แนวคิดในเชิงพุทธช่วยให้ผู้ดูแลกลับมาพิจารณาความทุกข์ เหตุปัจจัยของปัญหา และท่าทีภายในของตนเองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในบริบทของผู้ดูแลเด็กออทิสติก การแก้ปัญหาไม่อาจหมายถึงเพียงการหาวิธีควบคุมพฤติกรรมของเด็กหรือทำให้สถานการณ์เป็นไปตามที่คาดหวังเท่านั้น เพราะปัญหาหลายประการมีความซับซ้อน ต่อเนื่อง และไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด เช่น ความไม่แน่นอนของพัฒนาการ พฤติกรรมที่เกิดซ้ำ ความเหนื่อยล้าของผู้ดูแล และแรงกดดันจากครอบครัวหรือสังคม ดังนั้น หากผู้ดูแลมีเพียงทักษะการแก้ปัญหา แต่ขาดสติและความเข้าใจต่อเหตุปัจจัยของความทุกข์ ก็อาจทำให้การแก้ปัญหากลายเป็นความกดดันใหม่ต่อตนเองได้ ในทางกลับกัน หากผู้ดูแลมีเพียงความเข้าใจเชิงพุทธในเรื่องการยอมรับ การปล่อยวาง หรือการลดความยึดมั่น แต่ไม่มีเครื่องมือเชิงปฏิบัติในการจัดการสถานการณ์จริง ก็อาจยังไม่เพียงพอต่อการรับมือกับปัญหาในชีวิตประจำวัน การบูรณาการแนวคิดทั้งสองจึงมีความสำคัญ เพราะช่วยให้ผู้ดูแลมีทั้ง “วิธีคิดและวิธีทำ” กล่าวคือ PST ช่วยให้ผู้ดูแลรู้

ว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร ส่วนหลักพุทธธรรมช่วยให้ผู้ดูแลรู้ว่าจะวางใจต่อปัญหาอย่างไรโดยไม่เพิ่มความทุกข์ให้ตนเอง เมื่อพิจารณาในภาพรวม การบูรณาการแนวคิดการแก้ปัญหาแบบตะวันตกกับหลักพุทธธรรมจึงทำให้การแก้ปัญหามีความครอบคลุมมากขึ้น ทั้งในระดับภายนอกและภายใน ระดับภายนอกคือการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน เลือกวิธีแก้ไข และประเมินผล ส่วนระดับภายในคือการรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด ความคาดหวัง และความยึดมั่นของตนเอง การทำงานร่วมกันของทั้งสองมิตินี้ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีสติ ไม่หุนหันพลันแล่น และไม่จมอยู่กับความรู้สึกผิดหรือการโทษตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า การแก้ปัญหาในบริบทของผู้ดูแลเด็กออทิสติกควรถูกมองในฐานะกระบวนการพัฒนาตนเองควบคู่ไปกับการจัดการสถานการณ์ กล่าวคือ ผู้ดูแลไม่ได้เพียงเรียนรู้วิธีจัดการพฤติกรรมของเด็ก แต่ยังเรียนรู้วิธีจัดการความคิด อารมณ์ และความทุกข์ของตนเองด้วย การบูรณาการ PST กับหลักพุทธธรรมจึงช่วยให้ผู้ดูแลสามารถเผชิญปัญหาได้อย่างมีทักษะ มีสติ มีเมตตา และมีความยืดหยุ่นทางจิตใจมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป บทความนี้เสนอว่า การแก้ปัญหาที่เหมาะสมสำหรับผู้ดูแลเด็กออทิสติกควรเป็นการผสานระหว่าง “ทักษะ” กับ “ปัญญา” ทักษะช่วยให้ผู้ดูแลมีแนวทางจัดการปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ส่วนปัญญาช่วยให้ผู้ดูแลเข้าใจความทุกข์ เห็นเหตุปัจจัย และไม่สร้างความทุกข์ซ้ำจากสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ทั้งหมด แนวทางดังกล่าวจึงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกรอบการส่งเสริมสุขภาวะของผู้ดูแลเด็กออทิสติกในบริบทสังคมไทย ซึ่งให้ความสำคัญทั้งต่อประสิทธิภาพในการดูแลเด็กและความมั่นคงทางใจของผู้ดูแลในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

ชินดนัย ไชยเสนา, ศริยามน ติรพัฒน์, และ ยุวนุช สัตยสมบูรณ์. (2568). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตผู้ดูแลเด็กออทิสติก. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย*. 33(3). 205–217. https://doi.org/10.64838/jmht.2025.276750

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

สุกัญญา ทาโสด และ พรปวีณ์ แก้วมั่งเมือง. (2566). การลดความเครียดในผู้ดูแลเด็กที่มีภาวะออทิสซึมสเปกตรัม: บทบาทพยาบาล. *วารสารวิจัยการพยาบาลและสุขภาพ*. 24(2), 112–124.

สุภาวดี คำกุณา, ศักดา ขำคม, โยฮัน สิทธิคุณ และ อรุณกมล ทราบรัมย์. (2568). ผลของโปรแกรมการให้คำปรึกษาโดยประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต่อความเครียดของผู้ปกครองเด็กออทิสติกที่มารับการบริการแบบผู้ป่วยในโรงพยาบาลพระศรีมหาโพธิ์. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*. 43(3). e279991.

เสาวภาคย์ ทัดสิงห์, ชมชื่น สมประเสริฐ และ พนิดา ศิริอำพันธ์กุล. (2560). ผลของโปรแกรมการจัดการความเครียดแบบผสมผสานต่อทักษะการจัดการกับความเครียดของมารดาเด็กออทิสติกสเปกตรัม. *วารสารพยาบาลทหารบก*. 18(ฉบับพิเศษ 2), 284–291.

Abdelaziz, E. M., Alsadaan, N., Alqahtani, M., Elsharkawy, N. B., Ouda, M. M. A., Ramadan, O. M. E., Shaban, M., & Shokre, E. S. (2024). Effectiveness of cognitive behavioral therapy (CBT) on psychological distress among mothers of children with autism spectrum disorder: The role of problem-solving appraisal. *Behavioral Sciences*. 14(1), 46. https://doi.org/10.3390/bs14010046

Anālayo. (2003). *Satipaṭṭhāna: The direct path to realization*. Windhorse Publications.

Bodhi, B. (2006). *The noble eightfold path: The way to the end of suffering*. Buddhist Publication Society.

Bogdashina, O. (2003). *Sensory perceptual issues in autism and Asperger syndrome: Different sensory experiences-different perceptual worlds*. Jessica Kingsley Publishers.

Brookman-Frazee, L. I., Drahota, A., & Stadnick, N. (2012). Training community mental health therapists to deliver a package of evidence-based practice strategies for school-age children with autism spectrum disorders: A pilot study. *Journal of Autism and Developmental Disorders.* 42(8), 1651–1661. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1406-7

Cheng, F. K. (2011). An exploratory study of a counselling framework: Four Noble Truths and their multi-interactive cause-and-effect. *Chung-Hwa Buddhist Studies*. 12, 151–196.

D'Zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*. 78(1), 107–126. https://doi.org/10.1037/h0031360

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2007). *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical intervention* (3rd ed.). Springer Publishing Company.

Ferguson, J., Craig, E. A., & Dounavi, K. (2019). Telehealth as a model for providing behaviour analytic interventions to individuals with autism spectrum disorder: A systematic review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 49(2), 582–616. https://doi.org/10.1007/s10803-018-3724-5

Folkman, S., & Moskowitz, J. T. (2004). Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology.* 55, 745–774. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.141456

Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.

Greenspan, S. I., & Wieder, S. (1997). Developmental patterns and outcomes in infants and children with disorders in relating and communicating: A chart review of 200 cases of children with autistic spectrum diagnoses. *The Journal of Developmental and Learning Disorders*. 1, 87–141.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, history and practices* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Hastings, R. P., & Beck, A. (2004). Practitioner review: Stress intervention for parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 45(8), 1338–1349. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00357.x

Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte Press.

Matson, J. L., & Nebel-Schwalm, M. (2007). Assessing challenging behaviors in children with autism spectrum disorders: A review. *Research in Developmental Disabilities.* 28(6), 567–579. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2006.08.001

Nezu, A. M., Nezu, C. M., & D'Zurilla, T. J. (2010). Problem-solving therapy. In N. Kazantzis, M. A. Reinecke, & A. Freeman (Eds.), *Cognitive and behavioral theories in clinical practice* (pp. 76–114). The Guilford Press.

Nezu, A. M., Nezu, C. M., & D'Zurilla, T. J. (2012). *Problem-solving therapy: A treatment manual*. Springer Publishing Company.

Nezu, A. M., Nezu, C. M., & Gerber, H. R. (2019). (Emotion-centered) problem-solving therapy: An update. *Australian Psychologist*. 54(5), 361–371. https://doi.org/10.1111/ap.12418

Shapiro, S. L., Carlson, L. E., Astin, J. A., & Freedman, B. (2006). Mechanisms of mindfulness. *Journal of Clinical Psychology*. 62(3), 373–386. https://doi.org/10.1002/jclp.20237

Shaw, K. A., Williams, S., Patrick, M. E., Valencia-Prado, M., Durkin, M. S., Howerton, E. M., Ladd-Acosta, C. M., Pas, E. T., Bakian, A. V., Bartholomew, P., Nieves-Muñoz, N., Sidwell, K., Alford, A., Bilder, D. A., DiRienzo, M., Fitzgerald, R. T., Furnier, S. M., Hudson, A. E., Pokoski, O. M., … Maenner, M. J. (2025). Prevalence and early identification of autism spectrum disorder among children aged 4 and 8 years - Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 16 sites, United States, 2022. *MMWR Surveillance Summaries.* 74(SS-2), 1–22. https://doi.org/10.15585/mmwr.ss7402a1

Singh, N. N., Lancioni, G. E., Winton, A. S. W., Fisher, B. C., Wahler, R. G., McAleavey, K. M., Singh, J., & Sabaawi, M. (2006). Mindful parenting decreases aggression, noncompliance, and self-injury in children with autism. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders.* 14(3), 169–177. https://doi.org/10.1177/10634266060140030401